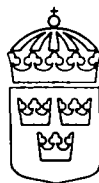

Regeringens proposition

1987/88: 104

om kulturmiljövård

Prop.
1987/88: 104

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 3 mars 1988.

På regeringens vägnar

Ingvar Carlsson

Bengt Göransson

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen formuleras mål för den statliga kulturmiljövården. Vidare föreslås en samlad reglering i lag av kulturminnesvården såvitt gäller fornminnen, byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen och utförelse av äldre kulturföremål. Den nya lagen avses ersätta lagen om fornminnen, lagen om byggnadsminnen, lagen om skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål samt de särskilda bestämmelserna rörande kyrkor m. m. i kungörelsen om det offentliga byggnadsväsendet liksom förordningen angående vården av vissa kyrkliga inventarier.

I väsentliga delar bygger den nya lagen på de nu gällande bestämmelserna. I många hänseenden har dock bestämmelserna systematiserats på ett annat sätt, förenklats och förtydligats. Den praxis som utvecklats har i en del fall lagfästs.

Den nya lagen föreslås träda i kraft den 1 januari 1989.

Slutligen utpekas fyra områden inom kulturmiljövården som prioriterade för ökade insatser. Det gäller åtgärder mot luftföroreningarnas och försurningens skadeverkningar på kulturmiljön, insatser för vård av kulturlandskap och forn lämningar, insatser för stöd till byggnadsvården samt information och kunskapsuppbyggnad om kulturmiljön. Riksantikvarieämbetet föreslås få ökade resurser för dessa ändamål.

Lagförslagen i denna proposition har granskats av lagrådet. Propositionen har därför tre huvuddelar: lagrådsremissen (s. 26), lagrådets yttrande (s. 104) och föredragande statsrådets ställningstagande till lagrådets yttrande (s. 114).

Den som vill ta del av samtliga skäl för lagförslagen måste därför läsa alla tre delarna.

I anslutning till sitt ställningstagande till lagrådets yttrande tar föredragande statsrådet också upp förslag till prioriteringar när det gäller ekonomiska insatser i kulturmiljövården samt vissa anslagsfrågor.

1 Förslag till

Lag om kulturminnen m. m.

Häriigenom föreskrivs följande.

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö.

Ansvar för detta delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete skall se till att skador på kulturmiljön såvitt möjligt undviks eller begränsas.

2 § I denna lag finns bestämmelser om fornminnen, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen samt om utförelse av kulturföremål ur landet.

Länsstyrelsen har tillsyn över kulturminnesvården i länet.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, i denna lag i fortsättningen kallat riksantikvarieämbetet, har överinscende över kulturminnesvården i landet. Riksantikvarieämbetet får överklaga beslut av domstol eller annan myndighet enligt denna lag.

3 § Vad som föreskrivs i denna lag om ägare av fastighet eller byggnad skall, då fastigheten eller byggnaden innehas som fideikommiss eller under därmed jämförliga förhållanden eller med ständig besittningsrätt, gälla innehavaren.

2 kap. Fornminnen

Fasta fornlämningar och fornfynd

1 § Fasta fornlämningar är skyddade enligt denna lag.

Fasta fornlämningar är följande lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna

1. gravar, gravbyggnader och gravfält samt kyrkogårdar och andra begravningsplatser,

2. resta stenar samt stenar och bergytor med inskrifter, symboler, märken och bilder samt andra ristningar eller målningar,

3. kors och minnesvårdar,

4. samlingsplatser för rättskipning, kult, handel och andra allmänna ändamål,

5. lämningar av bostäder, boplatser och arbetsplatser samt kulturlager som uppkommit vid bruket av sådana bostäder eller platser, liksom lämningar efter arbetsliv och näringsfång,

6. ruiner av borgar, slott, kloster, kyrkobyggnader och försvarsanläggningar samt av andra märkliga byggnader och byggnadsverk,

7. färdvägar och broar, hamnanläggningar, vårdkasar, vägmärken, sjömärken och likartade anläggningar för samfärdsel samt gränsmärken och labyrinter,

8. skeppsvrak, om minst etthundra år kan antas ha gått sedan skeppet blev vrak.

Fasta fornlämningar är också naturbildningar till vilka ålderdomliga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen är knutna liksom lämningar efter äldre folklig kult.

2 § Till en fast fornlämning hör ett så stort område på marken eller på sjöbotten som behövs för att bevara fornlämningen och ge den ett tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Detta område benämns fornlämningsområde.

När fråga uppkommer om fastställelse av gränserna för ett fornlämningsområde, prövas frågan av länsstyrelsen.

Då ett ärende om fastställelse av gränser tas upp av någon annan än ägaren av området, skall denne underrättas om ärendet och ges tillfälle att yttra sig i saken. Underrättelsen skall ske genom delgivning.

3 § Fornfynd är föremål som saknar ägare när de hittas och som

1. påträffas i eller vid en fast fornlämning och har samband med denna eller
2. påträffas under andra omständigheter och kan antas vara minst ett-hundra år gamla.

4 § Sådant fornfynd som avses i 3 § 1 tillfaller staten.

Sådant fornfynd som avses i 3 § 2 tillfaller upphittaren. Han är dock skyldig att erbjuda staten att få lösa in det mot betalning (hembud)

1. om fornfyndet innehåller föremål som helt eller delvis består av guld, silver, koppar, brons eller annan legering med koppar eller
2. om fornfyndet består av två eller flera föremål, som kan antas ha blivit nedlagda tillsammans.

5 § Den som påträffar ett fornfynd, som skall tillfalla eller hembjudas staten, skall snarast anmäla fornfyndet hos riksantikvarieämbetet, länsstyrelse, länsmuseum eller polismyndighet. Fornfynd som hör till skeppsvrak kan anmälas även till kustbevakningen.

Upphittaren är skyldig att på begäran lämna ut fornfyndet mot kvitto samt uppge var, när och hur fornfyndet påträffades.

Skydd, vård och undersökning av fornlämning och plats där fornfynd påträffats

6 § Det är förbjudet att utan tillstånd enligt detta kapitel rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

7 § Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen får vidta de åtgärder som behövs för att skydda och vårda en fast fornlämning. Åtgärderna får avse exempelvis flyttning, iordningställande och inhägnad av fornlämningen eller röjning. Åtgärden får avse även en fornlämning som infogats i ett byggnadsverk.

Länsstyrelsen får uppdra åt annan att vidta åtgärder som avses i första stycket under de villkor som länsstyrelsen bestämmer. Åtgärd som innebär att fornlämningen rubbas eller förändras får dock inte vidtas utan att länsstyrelsens uppdrag uttryckligen gäller en sådan åtgärd.

Innan någon åtgärd vidtas skall den som äger eller har särskild rätt till marken eller byggnadsverket underrättas genom delgivning. Detsamma skall gälla i fråga om vattenområde.

Om åtgärderna medför kostnader eller skada för ägaren eller någon annan, har han rätt till skälig ersättning av allmänna medel. Beslut om ersättning fattas av länsstyrelsen och delges den som berörs av beslutet.

8 § Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen får utan hinder av 6 § undersöka en fast fornlämning, bärga ett skeppsvrak som är en fast fornlämning samt undersöka en plats där fornyfynd påträffats.

Länsstyrelsen får lämna tillstånd till annan att företa en sådan undersökning eller bärgning under de villkor som länsstyrelsen bestämmer.

Vid undersökningen eller bärgningen gäller bestämmelserna om under rättelse och ersättning enligt 7 § tredje och fjärde styckena.

Bärgas ett skeppsvrak som är en fast fornlämning, skall det tillfalla staten, om det saknar ägare.

9 § Länsstyrelsen får meddela särskilda föreskrifter till skydd för en fast fornlämning.

Föreskrifterna får även meddelas för område som enligt 2 § inte hör till fornlämningen under förutsättning att pågående användning av marken härigenom inte försvåras avsevärt.

Länsstyrelsen får fridlysa en plats där fornyfynd påträffats, om det kan ske utan att någon väsentlig olägenhet uppstår. Fridlysning får ske intill dess platsen har undersökts enligt 8 §.

Föreskrifter eller fridlysning får förenas med vite.

Ett beslut om föreskrifter eller fridlysning skall kungöras på lämpligt sätt.

Ingrepp i fast fornlämning

10 § Den som avser att uppföra en byggnad eller en anläggning eller genomföra ett annat arbetsföretag bör i god tid ta reda på om någon fast fornlämning kan beröras av företaget och i så fall snarast samråda med länsstyrelsen.

Om en fornlämning påträffas under grävning eller annat arbete, skall arbetet omedelbart avbrytas till den del fornlämningen berörs. Den som leder arbetet skall omedelbart anmäla förhållandet hos länsstyrelsen.

11 § Om det behövs en särskild utredning för att ta reda på om en fast fornlämning berörs av ett planerat arbetsföretag som innebär att ett större markområde tas i anspråk, skall kostnaden för utredningen betalas av företagaren. Som sådan exploatering räknas t.ex. anläggande av allmän väg, större enskild väg, järnväg, flygfält, anläggning för energiförsörjning, större vattenföretag och mer omfattande byggande för bostads-, industri- eller handelsändamål.

Beslut om särskild utredning fattas av länsstyrelsen.

12 § Den som vill rubba, ändra eller ta bort en fast fornlämning skall ansöka om tillstånd hos länsstyrelsen.

Länsstyrelsen får lämna sådant tillstånd endast om fornlämningen medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till fornlämningens betydelse.

Såvitt gäller ägaren av skeppsvrak eller fornyfynd som hör till skeppsvrak får tillstånd lämnas, om inte särskilda skäl talar emot det.

Om någon annan än ägaren av marken eller vattenområdet eller ägaren av skeppsvraket ansöker om tillstånd, skall ansökningen avslås om ägaren motsätter sig åtgärden och det inte finns några synnerliga skäl att bifalla ansökningen.

13 § Som villkor för tillstånd enligt 12 § får länsstyrelsen ställa upp skäligena krav på särskild undersökning för att dokumentera fornlämningen

eller särskilda åtgärder för att bevara den. I beslutet om tillstånd skall såvitt möjligt anges den kostnad som åtgärderna beräknas medföra.

Innan länsstyrelsen prövar en ansökan enligt 12 §, får den besluta om en arkeologisk förundersökning av fornlämningen, om det behövs för att få ett tillfredsställande underlag för prövningen eller för att bedöma behovet av att ställa krav på särskild undersökning.

14 § Den som utför ett arbetsföretag som berör fast fornlämning svarar för kostnaden för åtgärder enligt 13 §.

Företagaren svarar dock inte för kostnad som

1. hänför sig till en fornlämning som inte förut varit känd,
2. väsentligt överstiger vad länsstyrelsen angett i beslut om tillstånd enligt 13 § första stycket,

3. hänför sig till arkeologisk förundersökning enligt 13 § andra stycket, om länsstyrelsen inte lämnar tillstånd till ingrepp i fornlämningen enligt 12 § andra stycket, eller

4. hänför sig till arkeologisk förundersökning eller särskild undersökning enligt 13 §, om det visar sig att någon fornlämning inte berörs av arbetsföretaget.

Beslut enligt denna paragraf fattas av länsstyrelsen och delges företagaren.

15 § Vägras någon tillstånd enligt 12 § beträffande fornlämning som när den påträffas var helt okänd och utan synligt märke ovan jord, är han berättigad till skälig ersättning av allmänna medel, om fornlämningen vållar honom betydande hinder eller olägenhet. Ansökan om sådan ersättning görs hos länsstyrelsen. Ansökningen skall ha kommit in till länsstyrelsen inom två år från det att fornlämningen påträffades genom grävning eller annat arbete, annars är rätten till ersättning förlorad. Vad som nu sagts om ersättning skall inte tillämpas om marken exproprieras.

Ersättning för hinder eller olägenhet skall deponeras hos länsstyrelsen. I fråga om fördelning och utbetalning av deponerade belopp samt rättsverkan av fördelning och utbetalning gäller i tillämpliga delar vad som är föreskrivet för det fall att nyttjanderätt eller servitutsrätt upplåts enligt expropriationslagen (1972:719). Beloppet utbetalas dock direkt till sökanden om det är väsentligen utan betydelse för annan rättsinnehavare än sökanden.

Inlösen och hittelön vid fornynd

16 § Vid inlösen av fornynd som enligt 4 § är hembudspliktigt skall ersättning utgå med ett belopp som är skäligt med hänsyn till fyndets beskaffenhet, för föremål av ädelmetall dock minst motsvarande metallvärdet efter vikt, uppräknat med en åttondel.

För fornynd får även särskild hittelön lämnas.

Frågor om inlösen, ersättning och hittelön prövas av riksantikvarieämbetet.

Fyndfördelning

17 § Riksantikvarieämbetet får genom fyndfördelning överlåta statens rätt till fornynd på museum som åtar sig att vårda det i framtiden på ett tillfredsställande sätt.

18 § Apparat som kan användas för att på elektronisk väg spåra metallföremål under markytan (metallsökare) får inte medföras på fasta fornlämningar annat än vid färd på sådan väg som är upplåten för allmänheten.

19 § Metallsökare får inte användas inom Gotlands län.

Metallsökare får inte heller användas inom område där fornyfynd av det slag som skall hembjudas enligt 4 § andra stycket tidigare har påträffats. Sådant område omfattar fyndplatsen och den omgivande mark där ytterligare fornyfynd kan tänkas förekomma med hänsyn till det tidigare fyndets karaktär, fyndplatsens och den omgivande markens utseende samt förekomsten av andra kända fyndplatser i närheten.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om den närmare avgränsningen av sådant område som avses i andra stycket.

20 § Utan hinder av vad som sägs i 19 § får metallsökare användas i militär verksamhet och för att yrkesmässigt söka efter annat än fornyfynd.

Utan hinder av vad som sägs i 18 och 19 §§ gäller att metallsökare får medföras och användas

1. vid undersökningar av fornlämningar eller platser där fornyfynd påträffats, när undersökningen utförs av riksantikvarieämbetet eller av någon annan efter medgivande av länsstyrelsen eller

2. om länsstyrelsen i annat fall har lämnat tillstånd att medföra och använda metallsökare.

Ansvar m. m.

21 § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som av uppsåt eller oaktsamhet

1. gömmer, skadar, ändrar, avyttrar eller förvärvar föremål som enligt 4 § skall tillfalla eller hembjudas staten,

2. inte anmäler fornyfynd enligt 5 §,

3. bryter mot 6 §,

4. bryter mot bestämmelserna i 10 § andra stycket eller

5. bryter mot 18 eller 19 §.

Den som bryter mot 5 § har förlorat all rätt på grund av fyndet.

Metallsökare som har använts vid brott enligt första stycket 5, skall förklaras förverkad, om det inte är uppenbart oskäligt.

22 § Vid överträdelse av beslut eller föreskrift enligt detta kapitel får tingsrätten besluta om handräckning för att åstadkomma rättelse. Ansökan om handräckning får göras av riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen.

I fråga om handräckning finns bestämmelser i handräckningslagen (1981:847).

23 § I ärenden enligt 2 § andra stycket och 9 § får länsstyrelsen, om det behövs, meddela föreskrift att gälla tills vidare i avvaktan på att ärendet avgörs slutligt.

Överklagande m. m.

24 § Beslut av länsstyrelsen överklagas hos kammarrätten när det gäller

1. fastställelse av gränserna för ett fornlämningsområde enligt 2 §,

2. särskilda ordningsföreskrifter enligt 9 §,

3. fridlysning enligt 9 § eller

4. tillstånd att medföra och använda metallsökare enligt 20 § andra stycket.

Detsamma gäller i fråga om beslut om sådana föreskrifter som avses i 19 § tredje stycket och som meddelas av annan myndighet än regeringen.

Beslut av riksantikvarieämbetet enligt 16 § överklagas hos kammarrätten.

Beslut i övrigt enligt detta kapitel av länsstyrelsen eller riksantikvarieämbetet får överklagas hos regeringen, om inte annat följer av 25 §.

Kommunen får överklaga länsstyrelsens beslut enligt 2 § andra stycket, 9 § första–fjärde styckena och 12 § andra stycket.

25 § Länsstyrelsens beslut får inte överklagas när det gäller :

1. ersättning för kostnader eller skada enligt 7 § fjärde stycket,

2. ersättning enligt 8 § tredje stycket,

3. beslut om kostnad för förundersökning eller särskild undersökning enligt 14 § andra stycket eller

4. ersättning enligt 15 § första stycket.

Den som är missnöjd med beslut som avses i första stycket kan väcka talan mot staten vid fastighetsdomstolen. Talan skall ha väckts inom ett år från delfåendet av länsstyrelsens beslut.

Ersättning som beslutats av domstol enligt 15 § första stycket skall deponeras enligt bestämmelserna i 15 § andra stycket.

3 kap. Byggnadsminnen

1 § En byggnad som är synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde eller som ingår i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde får förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen. Bestämmelserna om byggnadsminnen enligt detta kapitel får också tillämpas på park, trädgård eller annan anläggning av kulturhistoriskt värde.

I fråga om byggnad av sådant värde som sägs i första stycket och som tillhör staten gäller de bestämmelser som regeringen meddelar om statliga byggnadsminnen. Om ett statligt byggnadsminne övergår till annan ägare än staten, skall det därmed utgöra ett byggnadsminne enligt denna lag.

Bestämmelserna i detta kapitel gäller inte en byggnad som är fast fornlämning eller kyrkobyggnad enligt denna lag.

Skyddets innebörd och omfattning

2 § När en byggnad förklaras för byggnadsminne, skall länsstyrelsen genom skyddsföreskrifter ange på vilket sätt byggnaden skall vårdas och underhållas samt i vilka avseenden den inte får ändras.

Om det behövs får föreskrifterna också innehålla bestämmelser om att ett område kring byggnaden skall hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas.

3 § Skyddsföreskrifter skall så långt möjligt utformas i samförstånd med byggnadens ägare och ägare till kringliggande markområde. Ägaren får inte åläggas mera omfattande skyldigheter än vad som är oundgängligen nödvändigt för att bibehålla byggnadsminnets kulturhistoriska värde. Hänsyn skall tas till byggnadens användning och ägarens skäligen önskemål.

Byggnadsminnesförklaring

4 § Fråga om en byggnad bör förklaras för byggnadsminne kan väckas av var och en genom ansökan eller tas upp av länsstyrelsen på eget initiativ.

Ansökan om att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne skall innehålla uppgifter om vilken fastighet byggnaden är belägen på och om fastighetens ägare samt beskrivning av byggnaden. I ansökningen bör även anges vilka omständigheter som åberopas för att byggnaden bör förklaras för byggnadsminne.

Innan länsstyrelsen fattar beslut som enligt detta kapitel kan medföra rätt till ersättning eller inlösen för ägare eller någon annan, skall länsstyrelsen undersöka om medel för detta finns tillgängliga.

5 § Då fråga väckts eller tagits upp om att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne, får länsstyrelsen i avvaktan på ärendets slutliga prövning meddela förbud mot åtgärder som kan minska eller förstöra byggnadens kulturhistoriska värde. Förbudet får gälla för en tid av högst sex månader. Om det finns synnerliga skäl får det förlängas, dock högst med sex månader för varje gång.

6 § Om en byggnad kan antas komma ifråga som byggnadsminne, får länsstyrelsen, utan att fråga väckts om byggnadsminnesförklaring, förordna att anmälan till länsstyrelsen skall göras, innan byggnaden rivs eller ändras på ett sätt som väsentligt minskar dess kulturhistoriska värde.

Länsstyrelsen skall inom en månad från det anmälningen kom in dit avgöra om den skall ta upp fråga om byggnadsminnesförklaring av den berörda byggnaden. Under denna frist får den anmälda åtgärden inte vidtas utan att länsstyrelsen har medgett det.

7 § Om ett statligt byggnadsminne har övergått till att bli byggnadsminne enligt detta kapitel, skall länsstyrelsen utfärda förklaring om detta.

8 § Länsstyrelsen skall för anteckning i fastighetsboken ofördröjligen underrätta inskrivningsmyndigheten

1. då fråga väckts eller tagits upp om att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne eller förklaring utfärdats enligt 7 §,

2. då förordnande enligt 6 § första stycket meddelats eller upphävts,

3. då beslut om byggnadsminnesförklaring vunnit laga kraft eller hävts, eller

4. då ansökan om byggnadsminnesförklaring avslagits.

9 § Riksantikvarieämbetet, länsstyrelsen eller den som arbetar på länsstyrelsens uppdrag har rätt att få tillträde till byggnader med tillhörande markområde samt att där vidta de åtgärder och undersökningar som behövs för lagens tillämpning.

Bestämmelser om ersättning och inlösen

10 § Ägare och innehavare av särskild rätt till fastighet har rätt till ersättning av staten om skyddsföreskrifter

1. utgör hinder för rivning av en byggnad och skadan därav är betydande i förhållande till värdet av berörd del av fastigheten, eller

2. på annat sätt innebär att pågående markanvändning avsevärt försvåras inom berörd del av fastigheten.

Ersättning enligt första stycket får, om det är lämpligt, utgå med årliga belopp med rätt för sakägaren eller staten att erhålla omprövning vid ändrade förhållanden.

Medför skyddsföreskrifter att synnerligt men uppkommer vid använd-

ningen av fastigheten, är staten skyldig att lösa fastigheten om ägaren begär det.

Bestämmelserna enligt första stycket tillämpas också då länsstyrelsen meddelat förbud enligt 5 §. Ersättning som därvid utgår skall, om det finns skäl, avräknas mot ersättning som sedermera kan komma att utgå med stöd av denna paragraf.

Vid tillämpningen av första och tredje styckena skall, utan hinder av föreskrifterna om förlust av talan eller rätt till ersättning eller inlösen i 11 och 20 §§ eller 15 kap. 4 § plan- och bygglagen (1987:10), även beaktas andra beslut om skyddsföreskrifter samt beslut som avses i 14 kap. 8 § första stycket 2 och 3 plan- och bygglagen, under förutsättning att besluten meddelats inom tio år före det senaste beslutet om skyddsföreskrifter.

11 § Har fråga väckts om att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne, får länsstyrelsen förelägga den som vill göra anspråk på ersättning eller inlösen att inom viss tid, minst två månader från det han fått del av föreläggandet, anmäla detta till länsstyrelsen. Ett sådant föreläggande skall åtföljas av uppgift om de skyddsföreskrifter som avses bli utfärdade. Den som inte anmäler sina anspråk inom den utsatta tiden har förlorat sin rätt till ersättning eller inlösen.

Länsstyrelsen beslutar om ersättning och inlösen.

Avtal mellan staten och en sakägare eller vad de uppenbarligen har förutsatt skall gälla mellan dem i fråga om ersättning eller inlösen skall även gälla för den som senare förvärvar sakägarens rätt.

12 § Om en fastighet till följd av ett beslut enligt detta kapitel minskar i värde så att den inte längre kan antas utgöra full säkerhet för borgenärerna, skall den ersättning som fastighetsägaren är berättigad till enligt 10 § deponeras hos länsstyrelsen. Bestämmelsen gäller dock endast borgenärer som hade pantträtt i fastigheten när ersättningsrätten uppkom och ersättningsbelopp som skall utgå på en gång.

Om en borgenär lider skada, därför att depositionen inte skett i enlighet med första stycket, är han berättigad till ersättning från staten. Ersättning- en lämnas mot avskrivning på fordringshandlingen. Detsamma gäller om en borgenär lider förlust genom att ersättningen blivit för lågt beräknad och den inte blivit prövad av domstol till följd av överenskommelse mellan staten och fastighetsägaren eller av annan anledning.

13 § I fråga om ersättning eller inlösen enligt 10 eller 12 § andra stycket skall expropriationslagen (1972:719) tillämpas i den mån avvikande bestämmelser inte meddelas i denna lag.

Ersättning för minskning av fastighetens marknadsvärde i fall som avses i 10 § skall bestämmas som skillnaden mellan fastighetens marknadsvärde före och efter beslutet. Därvid skall bortses från förväntningar om ändring av markanvändningen.

Ersättning för skada enligt 10 § första stycket 1 skall minskas med ett belopp som motsvarar det som enligt samma punkt skall tålas utan ersättning.

Om staten begär det och det inte är uppenbart oskäligt, skall domstolen förordna att ersättning enligt 10 § första stycket skall betalas ut först när vissa åtgärder med byggnaden har utförts.

Ogillas talan om ersättning eller inlösen som har väckts av fastighetsägaren eller annan sakägare, kan domstolen förordna att han skall bära sina egna kostnader, om han har inlett rättegången utan tillräckliga skäl. Har rättegången uppenbart inletts utan skälig grund, får domstolen dessutom ålägga honom att ersätta staten dess rättegångskostnader.

14 § Om det finns särskilda skäl, får länsstyrelsen lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsföreskrifterna.

Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs.

15 § Om bibehållandet av ett byggnadsminne medför hinder, olägenhet eller kostnad som inte står i rimligt förhållande till dess betydelse, får länsstyrelsen jämka skyddsföreskrifterna eller häva byggnadsminnesförklaringen. Länsstyrelsen får också häva en byggnadsminnesförklaring som framstår såsom ändamålslös.

Regeringen får häva en byggnadsminnesförklaring eller jämka skyddsföreskrifter, om regeringen ger tillstånd till expropriation som rör byggnaden eller kringliggande område och byggnadsminnesförklaringen eller skyddsföreskrifterna inte kan bestå utan olägenhet för expropriationsändamålet.

Vid beslut om att häva en byggnadsminnesförklaring eller att jämka skyddsföreskrifter får länsstyrelsen eller regeringen förordna att den som begär hävandet eller jämkningsen skall bekosta särskild dokumentation av byggnaden, om det är skäligt.

Ansvarsbestämmelser m. m.

16 § Om ägaren till ett byggnadsminne försummar det som åligger honom enligt skyddsföreskrifterna, får länsstyrelsen förelägga honom att inom viss skälig tid vidta nödvändiga åtgärder. Föreläggandet får inte omfatta åtgärder som med hänsyn till byggnadens användning och omständigheterna i övrigt är oskäligt betungande. Om föreläggandet inte följs, får länsstyrelsen utföra åtgärderna på ägarens bekostnad.

17 § Om ett byggnadsminne har ändrats i strid mot meddelade skyddsföreskrifter, får länsstyrelsen förelägga ägaren att återställa ändringen om det är möjligt. Ett sådant föreläggande får förenas med vite.

Tingsrätten får besluta om handräckning för att avbryta pågående förstörelse av ett byggnadsminne eller för att återställa det. Även i annat fall får handräckning beslutas, om det behövs för att bestämmelse i detta kapitel skall efterlevas.

Ansökan om handräckning får göras av länsstyrelsen eller allmän åklagare. I fråga om sådan handräckning finns bestämmelser i handräckningslagen (1981:847).

18 § Till böter döms den som

1. i strid mot meddelade skyddsföreskrifter river eller på annat sätt förstör ett byggnadsminne eller ändrar det utan tillstånd enligt 14 § eller utan iakttagande av villkor för sådant tillstånd eller

2. bryter mot förbud som meddelats enligt 5 § eller förordnande enligt 6 § första stycket eller vidtar åtgärder i strid mot bestämmelserna i 6 § andra stycket.

Den som inte efterkommer ett vitesföreläggande eller ett vitesförbud döms inte till straff för det som omfattas av föreläggandet eller förbudet.

Överklagande m. m.

19 § Beslut av länsstyrelsen överklagas hos kammarrätten när det gäller

1. byggnadsminnesförklaring enligt 1 §,

2. skyddsföreskrifter enligt 2 §,
 3. förbud mot åtgärder enligt 5 §,
 4. anmälningsplikt enligt 6 §.
 5. deposition enligt 12 § första stycket,
 6. tillstånd eller villkor för tillstånd enligt 14 §,
 7. jämkning av skyddsföreskrifter eller hävande av byggnadsminnesförklaring enligt 15 § första stycket,
 8. dokumentation enligt 15 § tredje stycket.
 9. föreläggande enligt 16 § eller
 10. föreläggande enligt 17 § första stycket.
- Länsstyrelsens beslut enligt 4 § att inte förklara en byggnad för byggnadsminne får överklagas endast av riksantikvarieämbetet.

20 § Länsstyrelsens beslut om ersättning och inlösen får inte överklagas. Den som är missnöjd med ett sådant beslut får väcka talan mot staten vid fastighetsdomstolen inom ett år från det han fått del av länsstyrelsens beslut. Väcks inte talan inom denna tid, är rätten till ersättning eller inlösen förlorad.

Staten får, när fråga väckts eller tagits upp om att förklara en byggnad för byggnadsminne, väcka talan vid fastighetsdomstolen mot sakägare om fastställande av de villkor som skall gälla för ersättning. Om beslut om byggnadsminnesförklaring inte kommer till stånd inom ett år från det att målet avgjorts genom lagakraftvägande dom, skall domen inte längre vara bindande för parterna.

Talan om ersättning enligt 12 § andra stycket skall väckas vid fastighetsdomstolen.

21 § Beslut enligt 1, 5 eller 6 § skall tillämpas utan hinder av att talan förs mot beslutet.

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

1 § Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Kyrkobyggnader och kyrkotomter

2 § Kyrkobyggnader och kyrkotomter skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas och deras utscende och karaktär inte förvanskas.

Kyrkobyggnader enligt denna lag är byggnader som invigts för svenska kyrkans gudstjänst och som vårdas av en kyrklig kommun samt domkyrkor som står under egen förvaltning.

Kyrkotomt är ett område kring en kyrkobyggnad som hör samman med byggnadens funktion och miljö och som inte är begravningsplats.

3 § Kyrkobyggnader som är uppförda och kyrkotomter som har tillkommit före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av riksantikvarieämbetet.

I fråga om en kyrkobyggnad krävs alltid tillstånd för rivning, flyttning eller ombyggnad av byggnaden liksom för ingrepp i eller ändring av dess exteriör och interiör med dess fasta inredning och konstnärliga utsmyckning samt för ändring av dess färgsättning.

I fråga om en kyrkotomt krävs alltid tillstånd för utvidgning av tomten samt för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten.

Riksantikvarieämbetet får ställa de villkor för tillståndet som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs.

4 § Om riksantikvarieämbetet beslutar det, skall bestämmelserna i 3 § om tillståndsprövning tillämpas också i fråga om en kyrkobyggnad eller en kyrkotomt som har tillkommit efter utgången av år 1939 och som är märklig genom sitt kulturhistoriska värde.

5 § Sedvanliga underhållsarbeten eller brådskande reparationsåtgärder får utföras utan tillstånd. Sådana åtgärder skall utföras med material och metoder som är lämpliga med hänsyn till byggnadens eller anläggningens kulturhistoriska värde.

Kyrkliga inventarier

6 § Inventarier av kulturhistoriskt värde, som hör till kyrkobyggnad eller annan kyrklig byggnad eller begravningsplats, skall förvaras och vårdas väl.

7 § I varje församling samt i domkyrkor som står under egen förvaltning skall det finnas en förteckning över kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde. I förteckningen skall anges om ett föremål ägs eller förvaltas av någon annan än församlingen eller domkyrkan och om det förvaras på någon annan plats än i kyrkan.

Förteckningen skall föras av kyrkoherden och en av kyrkorådet utsedd kyrkvård, som skall vara ledamot eller suppleant i rådet. De skall också se till att föremålen förvaras och vårdas väl.

8 § Kontraktsposten skall minst vart sjätte år kontrollera att alla föremål i förteckningen finns kvar. Sådant kontroll skall också göras vid byte av kyrkoherde eller sådan kyrkvård som anges i 7 § andra stycket. I en församling där kontraktsposten är kyrkoherde skall biskopen se till att kontroll sker.

9 § I fråga om ett föremål i förteckningen, som inte ägs av någon enskild person eller släkt, krävs tillstånd från riksantikvarieämbetet

1. för att avyttra det,
2. för att avföra det från förteckningen,
3. för att reparera eller ändra det, eller
4. för att flytta det från den plats där det sedan gammalt hör hemma.

Tillstånd krävs inte för mera obetydliga reparationer. Sådana reparationer får inte utföras så, att föremålets kulturhistoriska värde minskas.

10 § Riksantikvarieämbetet får besiktiga kyrkliga inventarier.

Riksantikvarieämbetet får också besluta att ett föremål skall tas upp i förteckningen.

Om det finns allvarig fara för att ett föremål skadas, får riksantikvarieämbetet tills vidare ta hand om det eller vidta någon annan nödvändig åtgärd för att skydda eller vårda det. Innan en sådan åtgärd vidtas, skall samråd ske med kontraktsposten eller biskopen och, om föremålet ägs av någon enskild, med denne.

Begravningsplatser

11 § I vården av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

12 § Begravningsplatser enligt detta kapitel är sådana områden eller utrymmen som avses i 1 § lagen (1963:537) om gravrätt m. m.

Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar och portaler.

13 § I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,

2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.

14 § Om riksantikvarieämbetet beslutar det, skall bestämmelserna i 13 § tillämpas också i fråga om en begravningsplats som tillkommit efter utgången av år 1939, om begravningsplatsen ligger invid en kyrkobyggnad som uppförts dessförinnan eller är märklig genom sitt kulturhistoriska värde.

15 § Om det på en begravningsplats eller i en byggnad på en begravningsplats som ägs och förvaltas av en borgerlig kommun finns föremål av kulturhistoriskt värde, tillämpas bestämmelserna i 6, 7, 9 och 10 §§ också på sådana föremål. Kommunen skall därvid ansvara för förteckningen samt förvaringen och vården av föremålen. I stället för vad som sägs i 7 § skall i förteckningen anges om ett föremål ägs eller förvaltas av någon annan än kommunen.

Överklagande

16 § Beslut som anges i 3, 9 och 13 §§ får överklagas hos kammarrätten. Sådana beslut får alltid överklagas av domkapitlet.

Beslut enligt 4, 10 och 14 §§ får överklagas hos regeringen.

5 kap. Skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål

1 § Äldre svenska och utländska kulturföremål som anges i detta kapitel och som är av stor betydelse för det nationella kulturarvet, får inte föras ut ur landet utan särskilt tillstånd.

2 § Med svenska kulturföremål avses föremål som är eller kan antas vara framställda i Sverige eller i ett annat land av en svensk.

Med utländska kulturföremål avses föremål som är framställda i ett annat land av annan än en svensk.

De gränser som Sverige hade den 1 juli 1986 är avgörande vid bestämmandet enligt lagen om ett föremål skall anses vara ett svenskt kulturföremål.

Tillstånd till utförelse

3 § Den som vill föra ut ett kulturföremål ur landet skall ha tillstånd till utförelsen, om föremålet är av det slag som anges i 4 och 5 §§.

4 § Svenska kulturföremål:

1. Föremål, som har framställts före år 1600, oavsett värde:
 - a) tryckta skrifter, kartor och bilder samt
 - b) handskrifter på pergament eller papper.
2. Mer än 100 år gamla föremål oavsett värde:
 - a) dryckeskärl, seldon och textilredskap, om de är av trä och har målad eller skuren dekor,
 - b) folkdräkter och broderad eller mönstervävd folklig textil,
 - c) bonadsmåleri,
 - d) möbler, speglar och skrin,
 - e) golvur, väggur och bordsur,
 - f) signerade fajanser,
 - g) musikinstrument samt
 - h) skjutvapen, blankvapen och skyddsvapen.
3. Mer än 100 år gamla föremål med ett värde över 50 000 kronor, i den mån föremålet inte kan hänföras under punkt 2:
 - a) målningar, teckningar och skulpturer,
 - b) föremål av keramik, glas och porfyr,
 - c) föremål av guld, silver och brons med undantag av mynt och medaljer samt
 - d) ljuskronor och vävda tapeter.
4. Mer än 50 år gamla föremål med ett värde över 2 000 kronor, i den mån föremålet inte kan hänföras under punkt 1 eller 2:
 - a) samiska föremål,
 - b) icke tryckta protokoll, brev, dagböcker, manuskript, noter och räkenskaper,
 - c) handritade kartor och ritningar samt
 - d) tekniska modeller och prototyper samt vetenskapliga instrument.

5 § Utländska kulturföremål, som kan antas ha kommit till Sverige före år 1840, och som har ett värde över 50 000 kronor:

- a) möbler, speglar och skrin,
- b) golvur, väggur och bordsur,
- c) musikinstrument,
- d) skjutvapen, blankvapen och skyddsvapen,
- e) målningar, teckningar och skulpturer,
- f) föremål av keramik, glas och elfenben,
- g) föremål av guld, silver och brons med undantag av mynt och medaljer samt
- h) ljuskronor och vävda tapeter.

6 § Tillstånd krävs även för utförelse av en del av ett föremål som anges i 4 eller 5 §.

7 § Ett kulturföremål får föras ut ur landet utan tillstånd, om

1. föremålets ägare flyttar från Sverige för att bosätta sig i ett annat land,
2. föremålet genom arv, testamente eller bodelning har förvärvats av en enskild person som är bosatt i annat land,
3. föremålet förs ut av en offentlig institution här i landet eller en institution som får bidrag av stat, kommun eller landstingskommun och det skall föras tillbaka till Sverige.

4. föremålet förs ut av en enskild person för att användas i samband med offentlig kulturverksamhet och det skall föras tillbaka till Sverige eller

5. föremålet är tillfälligt inlånat från utlandet.

Prövningen av ansökningar om tillstånd till utförelse

8 § Tillstånd till utförelse av kulturföremål skall ges, om föremålet inte är av stor betydelse för det nationella kulturarvet.

Även om föremålet har stor betydelse för det nationella kulturarvet får tillstånd ges till utförelse, om föremålet förvärfvas av en institution i utlandet.

9 § Frågor om tillstånd till utförelse skall prövas av kungl. biblioteket, riksantikvarieämbetet, riksarkivet, statens konstmuseer eller Stiftelsen Nordiska museet (tillståndsmyndigheter).

För varje slag av föremål som anges i 4 och 5 §§ föreskriver regeringen vilken tillståndsmyndighet som skall pröva ansökan om tillstånd.

Handläggningen av tillståndsärenden m. m.

10 § Ansökan om tillstånd skall ges in till riksantikvarieämbetet. Om det med stöd av 9 § har föreskrivits att ansökningen skall prövas av annan tillståndsmyndighet, skall ansökningen överlämnas till denna.

11 § Rör en ansökan mer än en av tillståndsmyndigheterna beslutar riksantikvarieämbetet vilken tillståndsmyndighet som skall handlägga ansökningen. Den tillståndsmyndigheten får fatta beslut i ärendet först efter samråd med den eller de övriga tillståndsmyndigheter som är berörda. I sådana ärenden skall ansökningen avslås, om någon av de berörda tillståndsmyndigheterna anser att tillstånd inte skall beviljas.

12 § Den som ansöker om tillstånd att föra ut ett föremål skall till ansökningen foga två svartvita fotografier av föremålet. Fotografier behövs dock inte, om ansökningen avser föremål som avses i 4 § 1 a) och 4 b). Fotografier behövs inte heller, om tillståndsmyndigheten medger undantag från detta krav.

Sökanden skall på begäran av tillståndsmyndigheten ställa föremålet till dess förfogande för granskning.

13 § Förvaltningslagen (1986:223) skall tillämpas även i fråga om tillståndsärenden som handläggs av Stiftelsen Nordiska museet. Beslut i ett sådant ärende fattas av stiftelsens styresman eller någon annan tjänsteman som styresmannen utser.

14 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om avgifter för att täcka kostnaderna i ärenden om utförelse.

Överklagande

15 § Om en tillståndsmyndighet har avslagit en ansökan om tillstånd till utförelse, får beslutet överklagas hos kammarrätten.

Andra beslut som en tillståndsmyndighet har meddelat enligt detta kapitel, får inte överklagas.

16 § Även om ett kulturföremål är av stor betydelse för det nationella kulturarvet, får regeringen, om synnerliga skäl föreligger, medge att föremålet förs ut ur landet.

Ansvar

17 § Bestämmelser om ansvar för olovlig utförelse av kulturföremål och för försök därtill finns i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

2. Genom lagen upphävs

a) lagen (1942:350) om fornminnen,

b) lagen (1960:690) om byggnadsminnen,

c) lagen (1985:1104) om skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål.

3. Beslut meddelade enligt äldre lag skall vid tillämpning av den nya lagen anses ha meddelats med stöd av denna.

4 kap. 16 § andra meningen tillämpas endast i ärenden som väckts efter ikraftträdandet.

Äldre föreskrifter gäller fortfarande i fråga om överklagande av beslut som har meddelats före den 1 januari 1989. Ärenden som vid utgången av år 1988 kommit in till regeringen men som ännu inte avgjorts handläggs enligt äldre föreskrifter.

4. Har beslut om skyddsföreskrifter eller beslut om förbud enligt 7 § lagen (1960:690) om byggnadsminnen meddelats av länsstyrelsen före den 1 juli 1987, skall dessförinnan gällande bestämmelser om ersättning tillämpas.

5. Vid tillämpning av 3 kap. 10 § femte stycket får beaktas även beslut som meddelats före ikraftträdandet.

I mål enligt 5 § lagen (1960:690) om byggnadsminnen i vilka talan har väckts före den 1 juli 1987 skall 12 § andra stycket nämnda lag i dess lydelse före den 1 juli 1987 tillämpas.

6. Punkterna 2 och 3 i övergångsbestämmelserna till lagen (1985:1104) om skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål skall fortsätta att gälla.

Lag om ändring i lagen (1918:163) med vissa bestämmelser om sjöfynd

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1918:163) med vissa bestämmelser om sjöfynd

dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 8 a §, av följande lydelse,

dels att 9 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 a §

Polismyndighetens beslut i frågor som avses i denna lag får överklagas hos länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut får inte överklagas.

9 §¹

Om vissa äldre sjöfynd finns bestämmelser i *lagen (1942:350) om fornminnen*. Särskilda bestämmelser om hittegods finns i *lagen (1938:121) om hittegods*. Särskilda bestämmelser om sjunket eller ilandflutet virke finns i *lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled*. Bestämmelser om ensamrätt till bärgning finns i *lagen (1984:983) om ensamrätt till bärgning*.

Om vissa äldre sjöfynd finns bestämmelser i *lagen (1988:000) om kulturminnen m.m.* Särskilda bestämmelser om hittegods finns i *lagen (1938:121) om hittegods*. Särskilda bestämmelser om sjunket eller ilandflutet virke finns i *lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled*. Bestämmelser om ensamrätt till bärgning finns i *lagen (1984:983) om ensamrätt till bärgning*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989. I fråga om överklagande av beslut som länsstyrelsen har meddelat före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

¹Senaste lydelse 1984:984.

Lag om ändring i lagen (1984:983) om ensamrätt till bärgning

Härigenom föreskrivs att 6 § lagen (1984:983) om ensamrätt till bärgning skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §

För vissa skeppsvrak och vissa föremål gäller bestämmelserna i *lagen (1942:350) om fornminnen*.

För vissa skeppsvrak och vissa föremål gäller bestämmelserna i *lagen (1988:000) om kulturminnen m.m.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

Lag om ändring i väglagen (1971:948)

Härigenom föreskrivs att 4 § väglagen (1971:948)¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §

Väghållning omfattar byggande av väg och drift av väg.

Vid väghållning skall tillbörlig hänsyn tagas till enskilda intressen och till allmänna intressen, såsom trafiksäkerhet, miljöskydd, naturvård och *forminnesvård*.

Vid väghållning skall tillbörlig hänsyn tagas till enskilda intressen och till allmänna intressen, såsom trafiksäkerhet, miljöskydd, naturvård och *kulturmiljövård*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

¹Lagen omtryckt 1987:459.

Lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152)

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 13 § fastighetstaxeringslagen (1979:1152) skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***7 kap.**13 §¹

Byggnadsvärde för en byggnad, som enligt lagen (1960:690) om byggnadsminnen har förklarats för byggnadsminne, är sammanlagda värdet av byggnaden och tillhörande tomt. Samma skall gälla en byggnad som avses i 3 kap. 12 § plan- och bygglagen (1987:10) för vilken rivningsförbud eller skyddsbestämmelser har meddelats.

Byggnadsvärde för en byggnad, som har förklarats för byggnadsminne, är sammanlagda värdet av byggnaden och tillhörande tomt. Samma skall gälla en byggnad som avses i 3 kap. 12 § plan- och bygglagen (1987:10) för vilken rivningsförbud eller skyddsbestämmelser har meddelats.

För mark till sådan taxeringsenhet bestäms inte något värde.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

¹ Senaste lydelse 1987:146.

Lag om ändring i plan- och bygglagen (1987:10)

Härigenom föreskrivs att 8 kap. 2 § och 14 kap. 8 § plan- och bygglagen (1987:10)¹ skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***8 kap.****2 §**

I fråga om andra anläggningar än byggnader krävs bygglov för att

1. anordna nöjesparker, djurparker, idrottsplatser, skidbackar med liftar, campingplatser, skjutbanor, småbåtshamnar, friluftsbad, motorbanor och golfbanor,

2. anordna upplag eller materialgårdar,

3. anordna tunnlar eller bergrum som inte är avsedda för tunnelbana eller gruvdrift,

4. inrätta fasta cisterner eller andra fasta anläggningar för kemiska produkter, som är hälso- och miljöfarliga, och för varor som kan medföra brand eller andra olyckshändelser,

5. uppföra radio- eller telemaster eller torn,

6. uppföra vindkraftverk, om vindturbinens diameter är större än två meter eller om kraftverket placeras på ett avstånd från gränsen som är mindre än kraftverkets höjd över marken eller om kraftverket skall fast monteras på en byggnad,

7. uppföra murar eller plank,

8. anordna parkeringsplatser utomhus,

9. väsentligt ändra anläggningar som avses i 1-8.

1. anordna nöjesparker, djurparker, idrottsplatser, skidbackar med liftar, campingplatser, skjutbanor, småbåtshamnar, friluftsbad, motorbanor och golfbanor,

2. anordna upplag eller materialgårdar,

3. anordna tunnlar eller bergrum som inte är avsedda för tunnelbana eller gruvdrift,

4. inrätta fasta cisterner eller andra fasta anläggningar för kemiska produkter, som är hälso- och miljöfarliga, och för varor som kan medföra brand eller andra olyckshändelser,

5. uppföra radio- eller telemaster eller torn,

6. uppföra vindkraftverk, om vindturbinens diameter är större än två meter eller om kraftverket placeras på ett avstånd från gränsen som är mindre än kraftverkets höjd över marken eller om kraftverket skall fast monteras på en byggnad,

7. uppföra murar eller plank,

8. anordna parkeringsplatser utomhus,

9. anordna begravningsplatser,

10. väsentligt ändra anläggningar som avses i 1-9.

¹ Lagen omtryckt 1987:246.

Bygglov för att inrätta eller uppföra en anläggning enligt första stycket 4 eller 5 eller för att ändra anläggningen krävs inte, om anläggningen är avsedd för endast en viss fastighets behov. Bygglov för åtgärder enligt första stycket 8 behövs inte, om det på fastigheten finns endast ett eller två enbostadshus eller ett tvåbostadshus och parkeringsplatsen är avsedd uteslutande för fastighetens behov eller om parkeringsplatsen anläggs med stöd av väglagen (1971:948) eller på mark som i detaljplan har avsatts till gata eller väg.

Enligt 5 § får kommunen medge undantag från kravet på bygglov. I 10 § finns särskilda bestämmelser för vissa anläggningar och anordningar avsedda för totalförsvaret.

14 kap.

8 §

Ägare och innehavare av särskild rätt till fastigheter har rätt till ersättning av kommunen, om skada uppkommer till följd av att

1. bygglov vägras till att ersätta en riven eller på annat sätt än genom olyckshändelse förstörd byggnad med en i huvudsak likadan byggnad och ansökan om bygglov har gjorts inom fem år från det att byggnaden revs eller förstördes,

2. rivningsförbud meddelas i detaljplan eller områdesbestämmelser eller rivningslov vägras med stöd av 8 kap. 16 § 2 eller 3,

3. skyddsbestämmelser för byggnader som avses i 3 kap. 12 § meddelas i en detaljplan eller i områdesbestämmelser,

4. bestämmelser om vegetation samt markytans utformning och höjdläge inom sådana områden som avses i 8 kap. 9 § tredje stycket meddelas i områdesbestämmelser,

5. marklov vägras med stöd av 8 kap. 18 § första stycket 2 eller 3.

Rätt till ersättning föreligger, i fall som avses i första stycket 1 och 2, om skadan är betydande i förhållande till värdet av berörd del av fastigheten och, i fall som avses i första stycket 3-5, om skadan medför att pågående markanvändning avsevärt försvåras inom berörd del av fastigheten.

Medför beslut som avses i första stycket att synnerligt men uppkommer vid användningen av fastigheten, är kommunen skyldig att lösa fastigheten, om ägaren begär det.

Vid tillämpningen av andra och tredje styckena skall även beaktas andra beslut som avses i första stycket samt beslut enligt 2 § lagen (1960:690) om byggnadsminnen, 8, 9, 11 och 19 §§ naturvårdslagen (1964:822), och 19 kap. 2 § vattenlagen (1983:291), under förutsättning att besluten meddelats inom tio år före det senaste beslutet. Dessutom skall beaktas sådan inverkan av hänsynstaganden enligt 21 § skogsvårdslagen (1979:429) som i särskilda fall har inträtt inom samma tid. Har talan eller rätt till ersättning eller inlösen med anledning av nyss angivna beslut förlorats på grund av bestämmelserna i 15 kap. 4 § eller motsvarande bestämmelser i lagen om byggnadsminnen, naturvårdslagen eller vattenlagen, utgör detta förhållande inte något hinder mot att beslutet beaktas.

Vid tillämpningen av andra och tredje styckena skall även beaktas andra beslut som avses i första stycket samt beslut enligt 3 kap. 2 § lagen (1988:000) om kulturminnen m.m., 8, 9, 11 och 19 §§ naturvårdslagen (1964:822), och 19 kap. 2 § vattenlagen (1983:291), under förutsättning att besluten meddelats inom tio år före det senaste beslutet. Dessutom skall beaktas sådan inverkan av hänsynstaganden enligt 21 § skogsvårdslagen (1979:429) som i särskilda fall har inträtt inom samma tid. Har talan eller rätt till ersättning eller inlösen med anledning av nyss angivna beslut förlorats på grund av bestämmelserna i 15 kap. 4 § eller motsvarande bestämmelser i lagen om kulturminnen m.m., naturvårdslagen eller vattenlagen, utgör detta förhållande inte något hinder mot att beslutet beaktas.

Har kommunen efter föreläggande enligt 12 kap. 6 § beslutat om rivningsförbud eller skyddsbestämmelser som avses i första stycket 2 eller 3 för att tillgodose ett riksintresse enligt lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m., är staten skyldig att ersätta kommunen dess kostnader för ersättning eller inlösen. I fall som avses i första stycket 4 och 5 är ägaren till den anläggning för vilken skydds- eller säkerhetsområdet har beslutats skyldig att ersätta kommunen dess kostnader för ersättning eller inlösen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

Lag om ändring i lagen (1963:537) om gravrätt m.m.

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1963:537) om gravrätt m.m. skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*2 §¹

Det åligger församling, eller om regeringen för särskilt fall så förordnat, borgerlig kommun att hålla allmän begravningsplats med erforderligt antal gravplatser av vedertagen typ.

På regeringens prövning ankommer, huruvida och på vilka villkor enskild begravningsplats må anordnas.

Om *anläggning*, utvidgning eller väsentlig förändring av *begravningsplats* gäller vad *regeringen förordnar*.

Om *anordnande*, utvidgning eller väsentlig ändring av *begravningsplatser* finns *särskilda bestämmelser*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

¹ Senaste lydelse 1980:127.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 28 januari 1988

Närvarande: statsrådet Feldt, ordförande, och statsråden Gustafsson, Leijon, Peterson, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Johansson, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist, Thalén.

Föredragande: statsrådet Göransson

Lagrådsremiss med förslag till lag om kulturminnen m. m.

1 Inledning

I budgetpropositionen 1987 (prop. 1986/87:100 bil. 10 s. 386) anmälde jag för riksdagen det arbete som under 1985 inlettts med att se över möjligheterna att effektivisera och bredda insatserna inom kulturminnesvården. Utgångspunkten för arbetet har varit att öka medvetenheten om att kulturkvaliteterna i vid mening i den av människan skapade miljön behöver tas till vara. Ett arbete med denna inriktning bör bedrivas på bred front. Det bör omfatta den mera traditionella vården av kulturminnen i form av t. ex. byggnadsminnen och fornlämningar, men också åtgärder för att ta till vara vården i kulturlandskapet och i den stora mängden av icke exklusiva bebyggelsemiljöer.

Översynen har bedrivits främst internt inom regeringskansliet, bl. a. med stöd av en särskild arbetsgrupp med deltagande av jordbruks- (sedermera miljö- och energidepartementet), bostads-, civil- och finansdepartementen. Ett antal särskilda uppdrag har också givits i samband med arbetet. Som ett resultat av de samlade övervägandena inom regeringskansliet kommer jag i det följande att presentera förslag till förändringar i inriktningen av kulturminnesvården med betoning på vidgade ambitioner. Dessa förändringar gör att den samlade verksamheten lämpligast kan rubriceras som vård av kulturmiljön.

Kraven på den statliga kulturmiljövårdens insatser bör enligt min mening öka. Nya uppgifter måste läggas till dem som redan finns och andra måste betonas starkare. Detta förutsätter en förstärkning av kulturmiljövårdens resurser. Jag avser att i samband med att jag anmäler lagrådets yttrande i regeringen också lägga fram förslag om resursernas omfattning och inriktning.

Ett specifikt sådant område gäller åtgärder mot luftföroreningarnas och försurningens inverkan på kulturmiljön. Regeringen uppdrog i juni 1986 åt Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer (RAÄ) att utarbeta ett förslag till handlingsprogram för insatser att minska dessa skadeverkningar. RAÄ har redovisat uppdraget i ett förslag till ett treårigt insatspro-

gram. Förslaget har också inarbetats i statens naturvårdsverks rapport (Rapport 3379) Aktionsplan 87 mot luftföroreningar och försurning. Aktionsplanen i övrigt behandlas av chefen för miljö- och energidepartementet i den miljöpolitiska proposition som föreläggs riksdagen under denna vår.

I regeringens proposition (prop. 1986/87:97 s. 21–25) om de centrala museernas uppgifter och ansvar behandlade jag museernas uppgifter i vården av den yttre kulturmiljön. Jag anmälde där min avsikt att samla en särskild beredningsgrupp med deltagande från statens kulturråd, RAÄ, Nordiska museet, Sveriges tekniska museum och arkitekturmuseet för att ta fram underlag för närmare riktlinjer beträffande museernas medverkan i detta arbete. Beredningsgruppen har redovisat sina överväganden i rapporten (Ds 1988:6) Centralmuseerna och kulturmiljövården.

En arbetsgrupp inom utbildningsdepartementet har utarbetat ett förslag till en samlad lag om kulturminnen m. m. I arbetsgruppen har deltagit också företrädare för antikvariska myndigheter och länsmuseumerna. Arbetsgruppen överlämnade i juli 1987 promemorian Kulturminneslag (Ds U 1987:9). Promemorian har remissbehandlats.

Regeringen bemyndigade genom beslut den 22 mars 1984 chefen för civildepartementet att tillkalla en särskild utredare för att se över bestämmelserna om statlig tillsyn över kyrkobyggnader och begravningsplatser m. m.. Departementschefen förordnade regeringsrådet Stig Brink till särskild utredare. Utredningen överlämnade i november 1986 betänkandet Kulturhistorisk tillsyn över den kyrkliga miljön (Ds C 1986:11). Betänkandet har remissbehandlats.

Till protokollet i detta ärende bör som bil. 1–2 med underbilagor fogas sammanfattningar av förslagen i de två sistnämnda departementspromemoriorna, de lagförslag som läggs fram i promemoriorna samt förteckningar över remissinstanserna. Sammanställningar över remissyttrandena har upprättats och finns tillgängliga hos utbildningsdepartementet i lagstiftningsärendet (dnr. 2467/87).

2 Kulturmiljövårdens mål och inriktning

2.1 En bakgrund

Att skydda och vårda kulturarvet i vår byggda och odlade miljö är en viktig nationell angelägenhet. Kulturarvet utgörs av vad tidigare generationer skapat. Varje tid bildar sin egen uppfattning om det kulturella arvets betydelse och om vilka delar av kulturarvet som är särskilt värdefulla. Synen på kulturarvet växlar därför från en tid till en annan. Den påverkas av sådana förhållanden som den ekonomiska utvecklingens tempo och inriktning, idé- och samhällsdebatten, utbildningens innehåll och forskningens rön.

Frågan om hur vi bäst tar tillvara kulturarvet tilldrar sig i dag en ökande uppmärksamhet. Det finns flera förklaringar till detta. Den snabba samhällsomdaning som ägt rum i vårt land under detta århundrade och särskilt efter andra världskriget har i grunden omgestaltat den yttre miljön.

Jord- och skogsbrukets modernisering har lett till en stark påverkan av kulturlandskapet. Nya industrimiljöer har växt fram, varav en del till följd av näringslivets strukturomvandling nu är på väg att försvinna. Stadskärnorna har omvandlats. Villasamhällen och förorter har brett ut sig i tätorternas utkanter. Boendets villkor har förändrats drastiskt under mycket kort tid. Urbaniseringen och det forcerade bostadsbyggandet under efterkrigstiden har lett till att många äldre miljöer fått skatta åt förgängelsen. Denna förändring av den yttre miljön har lett till ett starkt ökat intresse för bevarande av t. ex. äldre byggnader, bostadshus och industrifastigheter, liksom för natur- och landskapsvård.

De yttre förändringarna svarar mot nya förutsättningar för att bo och leva i vårt land. En successivt höjd utbildningsnivå och en förändrad yrkesstruktur medverkar till att konsumtionsmönster och levnadsvanor förändras. Det är naturligt att upplevelsen av förändring föder behov av förankring och kunskap om det förflutna och det nuvarande. Att det kulturella arvet röner ökad uppmärksamhet har då ett samband med viljan att påverka samhällsutvecklingen och ta ansvar för de vägval som måste göras. Det handlar om att skapa möjligheter för medvetna beslut om vilka kvaliteter och företeelser i den yttre miljön, som vi bör slå vakt om.

Den här beskrivna utvecklingen har ställt kulturminnesvården inför nya uppgifter. Synen på vad en god kulturminnesvård måste omfatta har vidgats. Kulturminnesvården måste utöver bevarandet av enskilda byggnader och fornminnen gälla bevarandet av samlade miljöer. Detta har förutsatt att kulturminnesvården integreras med annan planering av vår miljö. 1974 års kulturpolitiska proposition (prop. 1974:28, s. 301), där det slogs fast att arbetet måste omfatta hela samhällets historia, med betoning på att levandegöra kulturarvet, har enligt min mening haft stor betydelse i detta sammanhang.

Strävandena att integrera kulturminnesvården i samhällsplaneringen har varit framgångsrika. Kulturhistoriska värden beaktas i dag som en viktig faktor vid utformningen av den fysiska miljön och vid förändringar i markanvändningen. Denna viljeinriktning uttrycks också i naturresurslagen (NRL, 1987:12), där kravet på skydd för kulturminnesvårdens intressen och riksintressanta miljöer lagfästs. Genom plan- och bygglagen (PBL, 1987:10), har kommunerna givits ett uttalat ansvar för en markanvändning och en bebyggelseplanering som tillgodoser de kulturhistoriska intressena. Som moment i integrationsprocessen bör också nämnas det av riksdagen antagna varsamhetsmålet för bostadsförbättringsprogrammet liksom reglerna om hänsyn till kulturminnesvården i speciallagstiftningen för jord- och skogsbruket.

2.2 Målen för kulturmiljövården

Av redogörelsen ovan framgår att synen på vad en god kulturminnesvård bör omfatta under de senare årtiondena har fördjupats och utvidgats. Det som skett innebär att allt fler människor involveras i kulturminnesvårdens arbete. Beslutanderätten i kulturminnesvårdsfrågor har decentraliserats och allt fler yrkesområden berörs av ambitionerna att bevara och levande-

göra kulturarvet. Mot den bakgrunden är det angeläget att formulera och konkretisera målen för kulturminnesvården till vägledning för det arbete som skall bedrivas på många fronter. Med tanke därpå och då uttrycket kulturminnesvård lätt associeras till att bara gälla kulturarvets specifikt ålderdomliga delar, väljer jag i det följande att använda uttrycket kulturmiljövård som en sammanfattande benämning för vården av den av människan skapade miljön. I det kulturmiljövårdande perspektivet bör ansatsen vara att de kulturkvaliteter som alltid finns i den byggda eller odlade miljön bör lyftas fram och tas tillvara som en tillgång för dem som bor, lever och vistas där.

Målen för kulturmiljövården vill jag översiktligt beskriva på följande sätt:

– **Kulturmiljövården skall bevara och levandegöra kulturarvet.**

Bevarandemålet i kulturmiljövården får en delvis ny och vidgad innebörd. Det innebär inte att vården av våra mer traditionellt uppfattade kulturminnen tillmäts en mindre betydelse än hittills. Omsorgen om de värdefulla kulturminnena i form av t. ex. byggnadsminnen och fornminnen och strävan att ta tillvara kulturhistoriska värden i sammanhållna miljöer i odlingslandskapet, i tätorter och industribyggelse utgör fortfarande en kärna i kulturmiljöarbetet. Kulturmiljövården kan dock inte inskränkas till att bara ta tillvara det exklusiva eller specifikt intressanta. Den måste också bidra till att bibehålla och utveckla en rik vardagsmiljö. Som en följd av den snabba samhällsförändringen har tidsperspektivet förkortats och bevarandemålet blir därför relevant för många miljöer som präglas av vår egen tid.

– **Kulturmiljövården skall syfta till kontinuitet i utvecklingen av den yttre miljön.**

Perspektivet i kulturmiljövården måste vara framtidsinriktat. Kulturarvet bör ses som en tillgång i samhällsbygget. Det bör utnyttjas som en grund för nyskapande och förändringar av bebyggelse och anläggningar i landskapet, så att vår egen tids bidrag till gestaltandet av den yttre miljön kan fungera i samklang med och berika det som tidigare generationer skapat. Det är viktigt att resultaten av varje generations arbete och byggande återspeglas i den yttre miljön och kan bilda åskådningsexempel på levnadsvillkor och utvecklingstendenser under tidigare epoker.

– **Kulturmiljövården skall främja den lokala kulturella identiteten.**

Den yttre kulturmiljön är viktig för den kulturella identiteten i en bygd eller ett samhälle. Ett mål för kulturmiljövården bör vara att stärka den lokala kulturella identiteten. Det gäller att bevara särpräglade traditioner i bygandet och synliga påminnelser om ortens historia, dess näringar och kulturella arv.

– **Kulturmiljövården skall möta hoten mot kulturmiljön.**

En av kulturmiljövårdens viktigaste och svåraste uppgifter är att i god tid uppmärksamma och påtala hoten mot kulturmiljön. Här handlar det ofta om att materiella värden ställs mot immateriella. Sådana konflikter uppstår

ofta i samband med industrialiseringar, bostadsbyggande, utbyggnad av trafikleder, rationaliseringar inom jord- och skogsbruket och anläggande av affärscentra i tätorterna. Genom att kulturmiljöaspekter uppmärksammas i ett tidigt skede av planeringen och genom ett utvecklat samarbete mellan berörda myndigheter och förvaltningar kan dessa konflikter undvikas eller minskas.

– **Kulturmiljövården skall bidra till att öka medvetenheten om estetiska värden och historiska sammanhang.**

En förutsättning för en framgångsrik kulturmiljövård är att den har stöd i den allmänna opinionen och av den enskilde medborgaren uppfattas som angelägen och meningsfull. Kulturmiljövårdens myndigheter bör därför medverka till att levandegöra kulturarvet och till att öka kunskaperna om skönhets- och kulturhistoriska värden i den byggda och odlade miljön. Ett starkt gehör för kulturmiljövården förutsätter ett lokalt engagemang och en fortlöpande diskussion om verksamhetens innehåll. Folkbildningen, hembygdsföreningarna och lokala miljögrupper kan här fylla en viktig uppgift som kunskapsförmedlare och opinionsbildare.

2.3 Ansvar och insatser

Det breda perspektivet innebär att kulturmiljövård inte kan uppfattas som ett specifikt, sektorsavgränsat område som t. ex. i statlig verksamhet i första hand är en angelägenhet för RAÄ och kulturminnesvårdens regionalorganisation, länsstyrelserna och länmuseerna. Tvärtom måste det ankomma på varje medborgare och varje myndighet – statlig eller kommunal – att bidra till den hantering av miljön som jag förespråkar men som jag också bedömer svara mot vad en stark opinion kräver. Kulturminnesvården bildar, med mitt synsätt, en särskild del av kulturmiljövården. Inom ramen för kulturmiljövården finns sålunda kulturminnesvården med sina särskilda insatser för de delar av vårt kulturarv som ges ett mer långtgående skydd, exempelvis fornminnen samt profana och kyrkliga bygnadsminnen. I den offentliga sektorn är det nödvändigt att ett kulturmiljövårdande synsätt finns i alla de verksamheter som påverkar markanvändning och byggande. För kommunernas del har också goda förutsättningar givits genom den nya plan- och bygglagen för att inom ramen för den fysiska planeringen ansvara för nödvändig styrning. Vikten av att kommunerna värnar om kulturmiljöns värden understryks alltså genom mina förslag.

För RAÄ, länsstyrelserna och de museer som bildar ryggraden i den statliga kulturminnesvården innebär mina förslag också nya och tydliga krav. Dessa organs uppgifter i det breda kulturmiljöperspektivet blir att vara en pådrivande, initierande och kunskapsförmedlande kraft i samhället och gentemot den offentliga sektorn i övrigt.

Möjligheten att kunna uppfatta och värdera kulturmiljön är sålunda i hög grad kunskapsberoende. Kulturmiljövården bör därför bygga på samspel mellan insatser i enlighet med medborgarnas uppfattningar om vari de viktiga kulturkvaliteterna ligger och en utveckling av den allmänna medvetenheten och kunskapsbasen.

Kulturmiljövården skall emellertid, som jag också tidigare har framhållit, inte innebära att värden av våra mer traditionellt uppfattade kulturminnen tillmätts en mindre betydelse än hittills. Jag vill snarare beskriva omsorgen om de värdefulla kulturminnena i form av t.ex byggnadsminnen och fornminnen som en kärna i kulturmiljöarbetet, nödvändig att ägna stor omsorg. En stor del av mina förslag, bl. a. om en kulturminneslag, syftar också till att utveckla och effektivisera vården av de specifika kulturminnena liksom att vidta åtgärder mot de nya hot som uppträder. Enligt min uppfattning bör dock den bästa vägen mot ökad hänsyn till de kulturhistoriska intressena gå över en breddad syn i samhället på det kulturella arvets betydelse.

Också kulturminnesvårdens traditionella uppgifter bör emellertid bedrivas med delvis nya förtecken. Jag har redan betonat vikten av att se bevarande av kulturhistoriska värden i ett samband med de värden som vår egen tid har tillfört miljön. Parallellt med uppgiften att bevara måste alltså strävan finnas att delta i utformningen av förändringarna.

På motsvarande sätt bör tonvikten på vård av kulturminnen i ökad utsträckning kompletteras med uppmärksamhet på vikten av en god kontinuerlig användning och brukande av kulturmiljön. Den viktiga uppgiften som poängterades i 1974 års kulturpolitiska proposition att levandegöra kulturarvet får i kulturmiljöperspektivet ytterligare tyngd. Där kulturkvaliteterna uppfattas som viktiga för vår miljö är det dock samtidigt självfallet fråga om värden som är levande för medborgarna.

Det finns fyra avsnitt inom kulturmiljövården som måste prioriteras särskilt. Som ett sådant område där kraftfulla motåtgärder är nödvändiga, vill jag peka ut de skador som luftföroreningarna och försurningen orsakar på kulturmiljövården.

Ett annat område gäller vården av kulturlandskap och fornlämningar. Den nu föreslagna kulturminneslagen ger visserligen ny emfas åt det särskilda skyddet för fasta fornlämningar, men detta är inte ensamt tillräckligt för att ta tillvara alla de kulturvärden som ryms i det traditionella svenska odlingslandskapet, bl. a. inför jordbrukets omstrukturering. Andra insatser än de som inriktas specifikt på fornlämningar behövs också.

Också inom byggnadsvården krävs förnyade ansträngningar. Särskilt våra slott och herrgårdar, liksom våra industriminne, kräver ökad uppmärksamhet. Likaså har jag pekat på vikten av att slå vakt om våra värdefulla tätortsmiljöer. Förslaget till kulturminneslag innehåller på denna punkt vissa förslag om utveckling av byggnadsminnesskyddet men också andra typer av insatser krävs.

Slutligen bör insatserna för information om kulturmiljövården öka. Informationsinsatser till olika målgrupper behövs inom samtliga de tre särskilda insatsområden som jag pekat på liksom för det generella genomslaget för kulturmiljövårdens mål.

Som jag tidigare har anfört avser jag att, i samband med att jag för regeringen anmäler lagrådets yttrande över förslaget till kulturminneslag, lägga fram förslag till RAÄ:s budget för år 1988/89 och de resurser som bör sättas in i kulturmiljövården. Jag avser också att behandla museernas uppgifter inom kulturmiljövården.

3 Allmän motivering

3.1 Allmänna utgångspunkter

Vården av kulturmiljön handlar om att förvalta den del av vårt kulturarv som utgörs av den materiella miljö som människor har skapat i vårt land. För att detta kulturarv på bästa sätt skall kunna tas tillvara och levandegöras fordras att det beaktas i många olika sammanhang när vi i det dagliga livet fortsätter att forma vår materiella miljö, vare sig det nu gäller landskaps gestaltning eller våra byggnaders interiörer. Det förslag till kulturminneslag som jag här lägger fram utgår från att det i sådan lagstiftning som i viktiga hänseenden styr danandet av vår materiella miljö ryms också en kulturmiljövårdande aspekt. Den särskilda lagen om kulturminnesvården inriktas därför väsentligen på skyddet av de mest omistliga inslagen i vårt materiella kulturarv. Det är viktigt att hålla detta perspektiv i minnet.

Bland sådan lagstiftning som är av väsentlig betydelse vid den pågående utformningen av vår yttre miljö och som också beaktar kulturmiljöaspekterna vill jag nämna förutom PBL och NRL, som förut har berörts (avsnitt 2.1), även naturvårdslagen (1964:822), väglagen (1971:948), skogsvårdslagen (1979:429) och lagen (1979:425) om skötsel av jordbruksmark.

Den kulturminneslag som nu föreslås bygger till mycket stora delar på sådana regler om den särskilda kulturminnesvården som redan finns. Dessa regler har tillkommit under olika tider och utgör ett tämligen splittrat regelkomplex. Kring dem har också utvecklats en praxis som jag nu i vissa delar funnit lämplig att lagfästa. Med den nya lagen sammanförs huvudparten av alla de regler som skall gälla för vården av fornminnen, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen. I den nya lagen läggs in också bestämmelser om skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål.

I min föredragning begränsar jag mig i huvudsak till de materiella förändringarna i kulturminneslagen i förhållande till de äldre författningarna den föreslås ersätta.

3.2 Ansvaret för kulturmiljövården

Mitt förslag: Lagen bör inledas med allmänna bestämmelser där det stadgas att det är en nationell angelägenhet att vårda och skydda den av människan skapade miljön.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer i princip med mitt förslag.

Remissinstanserna: Remissinstanserna accepterar i allmänhet arbetsgruppens förslag. Några remissinstanser har haft synpunkter på arbetsgruppens förslag till lagtext.

Skälen för mitt förslag: Jag anser att lagen bör inledas med en bestämmelse om att det är en nationell angelägenhet att vårda och skydda den del av vårt kulturarv som utgörs av vår kulturmiljö. Det bör även stadgas att skyldigheten att vårda och skydda miljön delas av alla, dvs. av såväl enskilda som stat och kommun. Bestämmelsen skall alltså ha giltighet för

kulturmiljövården i det breda perspektiv som jag angett i mina förslag till riktlinjer för kulturmiljövårdens arbete. I lagens övriga kapitel ges därefter bestämmelser om specifika delar av kulturarvet. Det är där fråga om den del av kulturmiljövården som jag kallar kulturminnesvården. Eftersom dessa bestämmelser dominerar lagen är det motiverat att lagen kallas kulturminneslag. Tidigare har inte skilts mellan kulturmiljövård och kulturminnesvård på det sätt jag nu gör. När det i förarbeten till äldre lagar talas om hänsyn till kulturminnesvårdens intresse bör detta som regel förstås som syftande på det bredare begreppet, kulturmiljövården.

I Sverige är det sedan länge hävdvunnet att det är ansvars- och hänsynstagandet från de enskilda ägarna, brukarna och användarna av mark, byggnader och anläggningar som utgör grund och förutsättning för tillvaratagandet av kulturmiljövårderna. Jag har funnit det angeläget att detta förhållande avspeglas i inledningsbestämmelserna.

Att kulturmiljövården är ett ansvar för alla innebär som nyss nämnts att kommunerna är med och delar detta ansvar. Kommunernas ansvar för kulturmiljövården är dessutom mycket betydande. I praktiken kommer det att få beaktas främst i den planering och vid de åtgärder som företas inom ramen för PBL och NRL.

Ytterst vilar ansvaret för kulturmiljövården på staten. När det gäller kärnan i kulturmiljövården – kulturminnesvården – kommer detta konkret till uttryck bl. a. därigenom att vissa statliga myndigheter får som särskild uppgift att utöva tillsyn över kulturminnesvården.

Några remissinstanser, bl. a. länsstyrelsen i Gävleborgs län, har påtalat att ett väsentligt skyddsinstitut för kulturminnesvården, nämligen 86 § byggnadslagen (1947:385) med möjlighet för länsstyrelsen att förordna om förbud att utan särskilt tillstånd företa nybyggnad inom kulturhistoriskt värdefulla områden, har försvunnit genom PBL. Paragrafen fungerade i praktiken främst som ett instrument för samråd med dem som önskat bygga i områdena. Därför har länsstyrelsen föreslagit att kulturminneslagen borde innehålla en bestämmelse som på motsvarande sätt gav möjlighet att få till stånd ett samrådsförfarande med markägarna inom viktiga kulturmiljöer. Som förebild för en sådan bestämmelse borde 20 § naturvårdslagen (1964:822) kunna tas.

För egen del finner jag i och för sig att flera skäl talar för en sådan bestämmelse i kulturminneslagen. Det är t. ex. angeläget att länsstyrelsens uppfattning om bl. a. bebyggelseutvecklingen i förhållande till kulturminnesvårdens riksintressen kanaliseras vidare till och tjänar som vägledning för fastighetsägarna. Enligt PBL är det emellertid i första hand en uppgift för kommunen att styra bebyggelseutvecklingen på ett sådant sätt att kulturminnesvårdens intressen tillgodoses. Det är därför naturligt att erfarenheter av PBL:s tillämpning först vinnas innan närmare överväganden görs om behovet av bestämmelser också i kulturminneslagen till stöd för detta arbete.

Tillsynen över kulturminnesvården inom respektive län bör utövas av länsstyrelsen. RAÅ bör som central myndighet ha överinseende över kulturminnesvården i landet. För att ge RAÅ möjlighet att effektivt utöva detta överinseende bör RAÅ ha möjlighet att överklaga beslut som fattas av andra myndigheter med stöd av kulturminneslagen.

Från bl. a. Föreningen Sveriges landsantikvarier har föreslagits att läns-
museernas uppgifter inom den statliga kulturminnesvården bör avspeglas i
en bestämmelse härom. Jag är inte beredd att införa någon sådan bestäm-
melse i själva lagen. Jag är visserligen medveten om att kulturminnesvår-
den på regional nivå bygger på ett fungerande samspel mellan länsstyrelsen
och länsmuseum. För min del finner jag det dock naturligare att regler om
samverkan mellan länsstyrelserna och exempelvis länsmuseum kommer
till uttryck i de verkställighetsföreskrifter till lagen som jag senare ämnar
föreslå regeringen.

3.3 Fornminnen

3.3.1 Allmänt om regleringen av fornminnesvården

Mitt förslag: I kulturminneslagen tas in bestämmelser om fornmin-
nesvården, vilka ersätter den nuvarande lagen (1942:350) om forn-
minnen, i det följande betecknad FML.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer med mitt förslag .

Remissinstanserna: Har godtagit förslaget.

Skälen för mitt förslag: Vården av våra fornminnen är en sådan del av
kulturminnesvården som naturligen intar en central plats i en särskild
kulturminneslag. Den nuvarande lagregleringen går i allt väsentligt tillbaka
till 1942. Denna reglering behöver nu moderniseras. I samband med att
reglerna arbetas in i kulturminneslagen kan också den erfarenhet som
vunnits av den nuvarande lagstiftningens praktiska tillämpning tas tillvara
och reglerna därmed göras tydligare.

3.3.2 Fasta fornlämningar och fornfynd – grundläggande bestämmelser

Mitt förslag: De grundläggande principerna för vilka typer av läm-
ningar som är fasta fornlämningar ändras inte. Däremot görs vissa
justeringar i fornlämningsbegreppet, väsentligen grundade på prax-
is. Begreppet behöver vidare förtydligas. Det markområde som hör
till en fornlämning föreslås bli betecknat fornlämningsområde. Hem-
budspikten för fornfynd utvidgas och omfattar även fynd som inne-
håller föremål av kopparlegeringar samt s. k. depåfynd.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer i princip med mitt förslag.
Arbetsgruppen har dock inte föreslagit hembudsskyldighet beträffande de
s. k. depåfynden.

Remissinstanserna: Vid remissbehandlingen har vissa detaljanmärkning-
ar gjorts avseende definitionen av fast fornlämning. Svea hovrätt har
vidare påpekat att det ur rättssäkerhetssynpunkt är viktigt att underrättel-
sen till ägaren av fastigheten vid fastställande av gränserna för fornläm-

ningsområdet sker genom delgivning. Några remissinstanser har påpekat att hembudsskyldigheten även bör omfatta de s. k. depåfynden.

Skälen för mitt förslag: Liksom tidigare bör gälla att fasta fornlämningar är sådana anläggningar eller lämningar från forna tider som är övergivna eller inte längre används eller brukas. Det måste givetvis förutsättas att bruket eller användningen hänför sig till anläggningens ursprungliga eller primära funktion.

I lagen bör därför som en allmän definition fornlämningar anges vara lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna. En så allmän definition är emellertid inte tillräcklig. Liksom i fornminneslagen bör därför en allmän definition kompletteras med en uppräknig av olika fornlämningskategorier.

Den allmänna bestämmningen svarar i huvudsak för de olika rekvisiten för fast fornlämning som i dag finns i fornminneslagen (FML). För vissa typer av anläggningar (färdväg, vägmärken, broar m. m.) innebär den dock att ett märklighetsrekvisit i FML ersätts med ett övergivenhetsrekvisit. Kravet på att lämningen skall ha tillkommit genom äldre tiders bruk svarar mot RAÄ:s utveckling av praxis i fråga om fornlämningsbegreppets tillämpning. Det är sålunda nödvändigt i fråga om vissa typer av lämningar – t. ex. övergivna odlingslämningar, gruvor, fångstanordningar, bebyggelselämningar från förhistorisk tid m. m. – att genom ett sådant funktionsrekvisit avgränsa vad som skall betraktas som fast fornlämning.

Även med de närmare bestämmingar av vad som är fast fornlämning genom uppräknigen av de olika fornlämningskategorierna – jag återkommer under specialmotiveringen till denna uppräknig – bör dock ett visst utrymme för utveckling av fornminnesbegreppet finnas inom ramen för lagtexten. Det är av stor betydelse att fornlämningsbegreppet är väl förankrat i allmänhetens medvetande och svarar mot de typer av lämningar som uppfattas som skyddsvärda enligt lagens anda. Olika typer av lämningar eller anläggningar som tidigare föga uppmärksammats kan t. ex. under inflytande av kulturminnesvårdens strävanden eller forskningen om kulturlandskapet komma att uppfattas som skyddsvärda. Utrymme för en sådan utveckling av fornlämningsbegreppets innehåll har funnits i FML och ett sådant utrymme bör även finnas i kulturminneslagen.

I FML finns, förutom för skeppsvrak, inte någon tidsgräns som anger när en lämning anses bli en fast fornlämning. Redan i propositionen till fornminneslagen (prop. 1942:8 s. 34 ff) diskuterades om en tidsgräns på etthundra år skulle införas men detta avvisades eftersom det finns lämningar av många olika slag för vilka karaktären av minnesmärke relativt snabbt kan antas uppkomma medan andra anläggningar bör vara betydligt äldre. Jag ansluter mig till detta resonemang och föreslår inte någon ändring härvidlag. Det kan, som bl. a. kammarkollegiet gjort, ifrågasättas om hundraårsgränsen bör behållas för skeppsvrak. Jag föreslår dock inte någon ändring på denna punkt. Det bör få ankomma på RAÄ att göra den samlade värderingen om behovet av vidgat lagskydd för skeppsvrak och i så fall återkomma till regeringen med förslag därom.

Till en fast fornlämning hör ett så stort område på marken som behövs för

att bevara fornlämningen. Detta område utgör alltså en del av fornlämningen. I vissa sammanhang finns behov av att skilja mellan själva anläggningen/minnesmärket och det tillhörande markområdet. Jag föreslår därför att ett speciellt begrepp införs för det tillhörande markområdet. Det bör benämnas fornlämningsområde.

Det bör ankomma på länsstyrelsen att besluta om gränserna för detta område. Jag finner i likhet med Svea hovrätt, att innan länsstyrelsen avgör ett sådant ärende bör ägaren till fastigheten delges ärendet. Ägaren bör dessutom uttryckligen beredas tillfälle att yttra sig i ärendet.

Jag ansluter mig till arbetsgruppens förslag, att FML:s stadgande om gränser som fastställs genom äldre lantmåteriförrättningar eller expropriation bör upphävas. Dessa äldre gränsbestämningar torde sällan motsvara en aktuell syn på fornlämningsområdenas omfattning.

Jag går härnäst över till att behandla vissa frågor om fornfynd.

De grundläggande reglerna om vad som är fornfynd bör bibehållas. Det innebär att fornfynd är dels sådant som påträffas i en fast fornlämning och har samband med den, dels andra föremål som påträffas i andra sammanhang förutsatt att föremålet kan antas vara minst etthundra år och att det saknar ägare.

Däremot bör reglerna om rätten till fornfynd något justeras när det gäller sådana föremål som inte påträffas i fornlämningar. De nuvarande reglerna om rätt till fornfynd ger staten äganderätten till fornfynd som påträffas i fornlämningar. Övriga fornfynd tillfaller i princip upphittaren, men upphittarens rätt är dock kraftigt begränsad genom hans plikt att i vissa fall hembjuda föremålen till staten. Enligt gällande rätt föreligger hembudsskyldighet när det är fråga om föremål helt eller delvis av guld, silver eller koppar eller som påträffas tillsammans med sådant föremål.

Det finns emellertid fynd som för närvarande inte generellt omfattas av hembudsskyldigheten men som för modern arkeologisk och kulturhistorisk forskning ofta har ett stort vetenskapligt värde. Särskilt gäller det föremål som anträffas nedlagda tillsammans, s. k. depåfynd. Hembudsskyldigheten bör utvidgas till att omfatta även depåfynden. När det gäller de särskilda föremålen framstår det numera som en brist att hembudsskyldigheten inte omfattar föremål av brons och andra kopparlegeringar. Sådana föremål bör därför i likhet med föremål av guld, silver och koppar alltid omfattas av hembudsskyldighet, förutsatt att de utgör fornfynd i lagens bemärkelse.

3.3.3 Skydd, vård och undersökning av fast fornlämning och plats där fornfynd påträffats

Mitt förslag: De bestämmelser som gäller enligt fornminneslagen om skydd, vård och undersökning av fast fornlämning och plats där fornfynd påträffats bör i sak oförändrade föras över till kulturminneslagen.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer i sak med mitt förslag.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna har i princip godtagit förslaget.

Skälen för mitt förslag: Fornminneslagen ger fasta fornlämningar ett generellt lagskydd som gäller omedelbart och utan något särskilt myndighetsbeslut. En sådan reglering har visat sig ändamålsenlig som bas för skyddet. Den kan på ett förhållandevis smidigt sätt kompletteras både med möjligheter till dispenser från skyddet och med möjligheter att komplettera skyddet genom särskilda föreskrifter i det enskilda fallet.

Liksom för närvarande bör länsstyrelsen kunna ge tillstånd till att en fornlämning förändras eller tas bort. När det gäller föreskrifter till komplettering av skyddet för en viss fornlämning bör dessa även i framtiden kunna meddelas till skydd för såväl fornlämningen och dess fornlämningsområde som för ett vidare område däromkring. Föreskrifterna bör i första hand begränsas till att avse det område som hör till fornlämningen, men möjlighet att meddela föreskrifter bör finnas också beträffande miljö utanför fornlämningsområdet. Föreskrifterna bör vara av ordningskaraktär, men även förbud mot olämpliga åtgärder beträffande hävden av ett markområde bör kunna ges. Det kan t. ex. vara fråga om att reglera betestrycket på mark med fornlämningar eller djupplöjning på åkermark med fornlämningar. Föreskrifter med vidare räckvidd än för fornlämningsområdet bör dock inte få ges om de innebär att pågående användning av marken avsevärt försvåras.

I anslutning till det sistnämnda vill jag göra ett påpekande. Svca hovrätt har i sitt remissyttrande ifrågasatt om inte uttrycket "pågående markanvändning" skulle medföra en skärpning i förhållande till gällande rätt. Jag anser inte det. För närvarande gäller att föreskrifter får meddelas om inte markens ägare eller annan därigenom åsamkas intrång av någon betydelse. Bedömningen huruvida det är fallet görs alltid utifrån pågående användning. Framtida exploateringsmöjligheter kan inte vägas in. För övrigt kan ju ett syfte med föreskrifterna vara att förebygga en ny olämplig användning av området kring fornlämningen.

Den ojämförligt viktigaste och kvantitativt mest omfattande värden av våra fasta fornlämningar sker inom ramen för hävden av den mark där fornlämningarna är belägna. Det är i första hand markägare som genom djur i bete bibehåller det öppna landskapet där majoriteten av fornlämningar, såsom gravfält och boplatser, återfinns. Det är också fråga om t. ex. insatser för röjning som kan hindra att en byggnadsruin på sikt förstörs. Det finns inte något skäl att aktualisera en lagreglering av markägares eller andra brukares rätt eller skyldighet att vårda fornlämningar på sin mark. Bestämmelserna bör i stället, liksom i FML, syfta till att trygga värden av fornlämningar i de fall denna inte tillgodoses genom annan hävd. Jag anser det med hänsyn härtill lämpligt att länsstyrelsen i lagen ges möjlighet att medge annan att inte bara undersöka, utan även vidta skydds- och vårdåtgärder beträffande en fornlämning.

Då det blir fråga om vårdåtgärder som skall vidtas genom de fornminnesvårdande myndigheternas försorg bör självfallet ägaren till marken eller byggnadsverket i förväg underrättas om det planerade arbetet och ges möjligheter att framföra synpunkter på detta. Vidare bör i förekommande fall även andra berörda parter, som exempelvis innehavare av någon sakrätt till marken eller byggnadsverket ifråga, underrättas om en planerad åtgärd.

Länsstyrelsen kan idag lämna tillstånd till vetenskapliga arkeologiska undersökningar. Något skäl att i sak ändra de nuvarande reglerna kan inte anses föreligga eftersom kulturminnesvårdande myndighet bör ha rätt att undersöka eller låta undersöka en fast fornlämning.

Jag anser att bestämmelserna om undersökning och fridlysning m. m. av plats där fornfynd påträffats i sak är väl motiverade och ändamålsenliga och att de därför bör bibehållas väsentligen oförändrade. De innebär i huvudsak följande. RAÅ och länsstyrelsen får undersöka en plats där fornfynd påträffats och länsstyrelsen får även låta annan vidta en sådan undersökning. Vidare får länsstyrelsen fridlysa en plats där fornfynd påträffats, om det kan ske utan att någon väsentlig olägenhet uppstår. Fridlysningen får ske i avvaktande på att undersökningen genomförs och den får förenas med vite.

3.3.4 Ingrepp i fast fornlämning

Mitt förslag: Reglerna om villkoren för tillstånd till ingrepp i fasta fornlämningar och om kostnadsansvaret för de åtgärder som behövs vidtas förenklas. De bör vila på följande huvudprinciper:

- tillstånd till ingrepp i fasta fornlämningar skall lämnas endast i fall då fornlämningen medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till dess betydelse,
- som villkor för tillstånd får vidare ställas krav på att företagaren bekostar dokumentation av fornlämningen eller särskilda åtgärder för att bevara den,
- den som planerar ett arbetsföretag bör i god tid ta reda på om någon fast fornlämning, efter vad som är känt, berörs av företaget,
- vid större markexploateringar skall den exploaterande bekosta en särskild utredning, om en sådan är befogad för att ta reda på om någon fornlämning, känd eller dittills okänd, kan beröras av företaget,
- innan länsstyrelsen beslutar om tillstånd till och villkor för ingrepp i en fast fornlämning skall länsstyrelsen ha möjlighet att på företagarens bekostnad göra en förundersökning av fornlämningen för att få ett tillfredställande beslutsunderlag,
- länsstyrelsen bör, så långt det är möjligt, kostnadsberäkna sådana särskilda åtgärder som ställs som villkor för tillstånd och denna beräkning skall ha betydelse för företagarens kostnadsansvar,
- de omständigheter som medför att företagaren – i motsats till normalfallet – inte skall ha ansvar för arkeologiska undersökningskostnader eller motsvarande åtgärder, anges i lagen.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer i allt väsentligt med mitt förslag. Skillnaden är att jag föreslår att den som vägras tillstånd till ingrepp i en tidigare okänd fornlämning skall kunna få viss ersättning.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser har i princip godtagit utred-

ningens förslag. Svea hovrätt och kammarkollegiet anser dock att en bestämmelse som behandlar ersättning till den som vägras tillstånd till ingrepp i en tidigare helt okänd fornlämning bör finnas.

Skälen för mitt förslag: I likhet med arbetsgruppen anser jag att bestämmelserna om ingrepp i fast fornlämning bör göras enklare och lättare att tolka för den enskilde. De materiella ändringar jag föreslår i förhållande till FML skall ses bl. a. mot bakgrund av att lagtexten tydligt bör reglera och avspegla den handläggning av tillståndsärenden som reellt förutsätts.

Utgångspunkten bör, liksom hittills, vara att tillstånd till ingrepp i en fast fornlämning kan komma ifråga bara om det vid en noggrann intresseavvägning kan anses finnas skäl för ingreppet som är mycket tunga i förhållande till fornlämningens betydelse. Varje ingrepp bör begränsas till minsta möjliga.

En central punkt i regelsystemet är sedan att ansvaret för att ta reda på om någon fast fornlämning berörs av ett planerat arbetsföretag åvilar den som ansvarar för företaget. Samråd bör därför ske med länsstyrelsen när det kan antas att arbetsföretaget kan beröra en fast fornlämning. Detta är principiellt samma reglering som i FML. Jag har övervägt huruvida det kunde vara lämpligt att i själva lagen ange exempel på sådana fall då företagaren alltid bör vidta särskilda åtgärder för att underrätta sig om eventuella fornlämningsförekomster och söka samråd med länsstyrelsen. Enligt min mening kan dock vägledning i detta avseende bättre ges i lagmotivens form. Jag återkommer till detta i specialmotiveringen.

De myndigheter som särskilt svarar för fornlämningsvården skall ha ett ansvar för att samla och tillhandahålla kunskapen om var fornlämningarna är belägna. Dokumentation häröver lämnas i praktiken i första hand genom den inventering av fasta fornlämningar som redovisas på den ekonomiska kartan. Denna rikstäckande inventering kan dock aldrig utföras med en sådan detaljeringsgrad att den kan motsvara ett fullgott planeringsunderlag i alla exploaterings-situationer. Inför mindre exploateringar som berör avgränsade markområden kan länsstyrelsen, vid behov med biträde av länsmuscet, oftast genom besiktningar eller andra åtgärder komplettera inventeringens uppgifter så att besked kan lämnas om tillstånd enligt kulturminneslagen erfordras.

I fråga om exploateringar av större markområde är det emellertid erfarenhetsmässigt ofta nödvändigt att företa en mer systematisk utredning om förekomsten av fornlämningar. Inventeringen för den ekonomiska kartan kan sällan tillhandahålla ett planeringsunderlag som är tillräckligt detaljerat och specifikt tillgodoser behoven för sådana större exploateringar. Fornlämningar som tidigare inte registrerats påträffas regelmässigt vid ytmässigt omfattande exploateringar, åtminstone i landets centralbygder och älvdalar. I praktiken har det blivit vanligt att företagaren, efter förhandlingar med länsstyrelsen, åtar sig kostnaden för de utredningar som krävs innan tillståndsfrågan kan prövas.

Jag anser det lämpligt att denna ordning bekräftas i kulturminneslagen och att det införs en bestämmelse enligt vilken länsstyrelsen om det behövs ges möjlighet att inför en exploatering av ett större markområde besluta om en särskild arkeologisk utredning. Kostnaden för utredningen

bör åvila företagaren. Beslut om utredning bör fattas efter det att samråd skett mellan företagaren och länsstyrelsen angående eventuella fornlämningsförekomster. Jag återkommer under specialmotiveringen till den närmare avgränsningen av vilka typer av arbetsföretag som bör kunna leda till att företagaren åläggs att bekosta en sådan utredning.

Jag föreslår inga ändringar i förhållande till FML när det gäller grunderna för länsstyrelsens prövning av tillstånd till ingrepp i fast fornlämning. Däremot bör i lagtexten föras in att det som villkor för tillstånd till ett ingrepp får ställas skäligen krav på särskild undersökning för att dokumentera fornlämningen eller på särskilda åtgärder för att bevara den (t. ex. flyttning av en runsten). Lagens innebörd blir tydligare om det direkt anges vilken typ av villkor som kan komma ifråga i samband med att tillstånd meddelas. Jag vill här framhålla att skäligheten i villkoren skall bedömas, inte i förhållande till arbetsföretagets ekonomi utan i förhållande till fornlämningens art och betydelse. Vägningen av intressena bakom arbetsföretaget mot fornminnesintressena skall ske när det avgörs om tillstånd över huvud taget skall komma ifråga. Ett obetydligt arbetsföretag motiverar som regel inte ingrepp i en fornlämning.

Ett villkor för tillstånd till borttagande av en fornlämning är ofta att en arkeologisk undersökning skall företas. För företagaren som är kostnadsansvarig för undersökningen och för dess planering är det därvid av stor betydelse att få besked om hur hög kostnaden blir redan i tillståndsbeslutet. Länsstyrelsen bör därför så långt det är möjligt ange kostnaden i beslutet. Beloppet som länsstyrelsen anger bör avse den högsta beräknade kostnaden.

Genom den principiella skyldigheten för länsstyrelsen att beräkna en övre gräns för arbetsföretagets kostnader måste länsstyrelsen också få möjligheter att på ett korrekt sätt kunna beräkna kostnaden i förväg. En sådan beräkning förutsätter, särskilt inför mer omfattande undersökningar, ingående kunskaper om fornlämningsförekomsten. I enlighet med arbetsgruppens förslag bör därför länsstyrelsen ges möjlighet att besluta om en arkeologisk förundersökning av fornlämningen innan den fattar slutligt beslut om tillstånd till ingrepp och om eventuella villkor som är förenade med kostnader. Termen "förundersökning" har i remissbehandlingen kritiserats med hänvisning till dess innebörd i straffprocessen. Någon risk för sammanblandning kan dock enligt min mening knappast förligga.

Institutet arkeologisk förundersökning bör inte sammanblandas med de särskilda utredningar som enligt mitt förslag bör kunna åläggas företagaren inför exploateringar av ett större markområde. Syftet med sådana särskilda utredningar är att ta reda på om fornlämningar berörs av arbetsföretaget. Den arkeologiska förundersökningen däremot skall syfta till att fastställa en redan känd fornlämnings art och utbredning med avseende på om tillstånd till borttagande kan lämnas och kostnaden för den erforderliga arkeologiska undersökningen.

En angelägen fråga är också reglerna om när undantag skall göras från huvudreglerna om företagarens ansvar för kostnader i samband med ingrepp eller ifrågasatta ingrepp i en fast fornlämning. Högsta domstolen har i en dom (NJA 1982:547) förklarat att de nuvarande reglerna i FML inte

ger underlag för allmänna skälighetsavgöranden. HD fann att endast omständigheter som nämnts i lagens motiv eller ligger i linje med dem kan ge grund för undantag från kostnadsansvaret. För egen del finner jag att undantagen i den nya lagen bör anges direkt i lagen så långt som möjligt.

Ett av de undantag från företagarens kostnadsansvar som nämns redan i motiven till FML avser det fall att kostnaderna gäller undersökning av en fornlämning som inte förut varit känd. Denna befrielsegrund bör kvarstå. Det möter inte några svårigheter att uttrycka den i lagtext. Från denna befrielse bör givetvis skiljas de kostnader som drabbar en företagare därför att han tvingas stanna företaget i och för undersökningen av en förut okänd fornlämning.

Vidare bör några nya grunder för kostnadsbefrielse införas. Sålunda bör företagaren inte ha kostnadsansvar för den delen av undersökningskostnaden som väsentligt överstiger det belopp som länsstyrelsen angivit i tillståndsbeslutet. Härigenom garderas företagaren mot oförutsedda kostnadsökningar.

Ytterligare en grund för kostnadsbefrielse bör vara det fall då länsstyrelsen inför tillståndsprövningen beslutat om arkeologisk förundersökning men där sedan förundersökningen visar att tillstånd till ingrepp inte bör lämnas. Det är i ett sådant fall inte rimligt att företagaren skall stå för kostnaden för förundersökningen.

Slutligen bör kostnadsansvar för företagaren inte heller föreligga om länsstyrelsen beslutat om särskild utredning eller arkeologisk förundersökning och det visar sig att någon fornlämning inte berörs av arbetet.

I FML finns för närvarande bestämmelser om att arbetsföretag som inte är allmänt eller större enskilt skall vara befriade från kostnadsansvar. Gränsdragningen mellan sådana arbetsföretag och "mindre enskilda företag" baseras på en tillämpningspraxis som innebär att gruppen "mindre enskilda företag" har en snävare avgränsning än vad som motsvarar normalt språkbruk. Kostnadsbefrielse – helt eller delvis – med stöd av denna regel ges ett mindre antal företag per år i former som reellt har karaktären av bidragsgivning från RAÄ.

Det är lämpligt att denna ordning konfirmeras. Mindre arbetsföretag bör därför inte i lagen befrias från kostnadsansvar. I stället bör de kunna i särskild ordning få bidrag till sina kostnader. Det bör ankomma på regeringen att i förordning reglera villkoren för sådana bidrag.

Jag avser att senare återkomma till regeringen med förslag om en sådan förordning. Den bör kunna utformas i huvudsak på det sätt arbetsgruppen har föreslagit (jfr promemorian s. 121 f.).

FML innehåller en bestämmelse om ersättning till den som vägras tillstånd till ingrepp i en fornlämning som påträffas trots att fornlämningen tidigare varit helt okänd och utan synligt märke ovan jord. Arbetsgruppen har föreslagit att bestämmelsen bör tas bort med hänvisning till att den i praktiken inte behövt tillämpas. Förslaget har kritiserats av flera remissinstanser som påpekat att rätten till ersättning i ett sådant fall är en rättssäkerhetsfråga. Jag anser att en sådan bestämmelse bör bibehållas i kulturminneslagen.

Mitt förslag: FML:s bestämmelser om inlösen av fornfynd och hittelön liksom om fyndfördelning och metallsökare bör i princip oförändrade föras över till kulturminneslagen. Möjligheterna för en upphittare att få särskild hittelön för ett fornfynd bör dock vidgas.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Har i princip godtagit förslaget.

Skälen för mitt förslag: De hembudspliktiga föremål som omfattas av FML har numera i många fall ett betydligt högre samlarvärde än vid lagens tillkomst. Under senare år har detta värde i vissa fall ökat drastiskt, bl. a. som en följd av ett tilltagande internationellt intresse för exempelvis mynt och smycken av guld och silver. Den ersättning som för närvarande betalas vid inlösen kan mot denna bakgrund framstå som mycket ringa. Reglerna för inlösen bör därför ändras för att motverka risken att upphittaren i vissa fall av ekonomiska skäl föredrar att – visserligen olagligt – avyttra ett påträffat hembudspliktigt föremål till en samlare i stället för att anmäla fyndet. Friare bedömningsgrunder än de nuvarande bör därför införas. Den enskildes rätt till en viss minsta ersättning bör dock inte ändras.

Jag föreslår därför att den nuvarande ersättningsnivån d.v.s. ersättning motsvarande det aktuella metallvärdet jämte en åttendedels förhöjning i fortsättningen skall utgöra den minsta ersättning som skall utgå. Därutöver skall för alla fynd som omfattas av hembudsplikten kunna utgå ett ytterligare belopp, som bestäms med hänsyn till fyndets beskaffenhet. Genom en sådan bestämmelse kan önskemål om en större flexibilitet tillgodoses, utan att detta kan medföra en försämring för upphittaren. En sådan regel fyller också funktionen av riktmärke för den enskilde och utgör en garanti för att denne under alla förhållanden är berättigad till ersättning med ett visst minimibelopp. Den föreslagna ordningen kan naturligtvis medföra ökade kostnader för staten. Dessa måste dock förutsättas bli av begränsad omfattning. För föremål av koppar eller av legeringar med koppar – vars metallvärde är begränsat – bör dock inlösenersättningen bestämmas med hänsyn till föremålets beskaffenhet i det enskilda fallet.

Möjligheterna att betala ut särskild gottgörelse i form av hittelön bör enligt min mening behållas. Även om det får förutsättas att hittelön, liksom hittills, i de flesta fall endast kommer att aktualiseras beträffande fornfynd som saknar samband med fast fornlämning, kan det i vissa fall vara motiverat med hittelön för fynd som har samband med en fast fornlämning. Det kan vara fallet om fornlämningen tidigare varit okänd. Hittelön bör dock aldrig utgå för föremål som har påträffats genom en från antikvarisk synpunkt olämplig skattsökning eller i samband med avsiktliga ingrepp i fasta fornlämningar, även om lämningarna förut var okända.

Fyndfördelningsinstitutet har i stort sett fungerat tillfredsställande. Att i lag eller annan författning i detalj reglera hur fördelning av fornfynden skall ske ansågs inte möjligt när de nuvarande bestämmelserna infördes (prop. 1942:8 s. 52–53). Jag anser att det ställningstagandet fortfarande har goda

skäl för sig. Jag har inte anledning anta att RAÄ:s beslut om fördelningen av fornyfynd sker på annat sätt än som rimligen tillgodoser de berörda museerna. Mot denna bakgrund anser jag att RAÄ bör ha hela ansvaret för fyndfördelningen. Fornminneslagens bestämmelse om att regeringens medgivande skall inhämtas i fråga om fynd av större betydelse, bör alltså utgå. I klargörande syfte bör vidare begreppet fyndfördelning införas i lagtexten.

Bestämmelserna om metallsökare i fornminneslagen har gällt sedan den 1 juli 1985. De infördes eftersom det under senare år blivit allt vanligare att metallsökare användes för s.k skattletning även i fasta fornlämningar och på fornyfyndsplatser. Med hänsyn till att reglerna så nyligen har införts anser jag att dessa regler kan överföras till den nya lagen med endast redaktionella ändringar.

3.3.6 Ansvarsregler m. m.

Mitt förslag: Ansvarsreglerna bör i princip inte ändras men det bör lagfästas att den som skadar en fornlämning skall kunna straffas även om endast oaktsamhet föreligger. Den skadevållande skall vidare kunna åläggas att betala kostnaderna för reparation eller för en arkeologisk undersökning av fornlämningen.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Har inte haft några invändningar mot förslaget.

Skälen för mitt förslag: Under senare tid har ett ökat antal fall av skadegörelse på fasta fornlämningar kunnat konstateras. Orsakerna till detta är flera. En faktor som kan antas öka risken för skador på fasta fornlämningar är den ökade rationaliseringen i jord- och skogsbruket, med borttagande av brukningshinder och övergång till renodlad maskindrift. I fråga om FML har det inte varit helt klart om det för straffbarhet vid olovligt ingrepp i fast fornlämning skall krävas uppsåt eller om oaktsamhet skall vara tillräckligt. Omständigheterna i det enskilda fallet är emellertid ofta sådana att det allmänna försätts i en mycket svår bevissituation om uppsåt skall visas ha förelegat. Jag anser att det i nya lagen bör göras klart att straffbarhet inträder redan vid oaktsamhet.

Att nu skadegörelse på en fast fornlämning uttryckligen görs till ett brott redan vid oaktsamhet är givetvis inte tillräckligt för att komma tillrätta med problemet. Ökad information och andra åtgärder som vidtas i preventivt syfte från de kulturminnesvårdande myndigheternas sida har stor betydelse för att motverka överträdelse av lagen. Till större aktsamhet bör också bidra det förhållandet att nämnda myndigheter nu mer aktivt än tidigare verkar för att brott mot bestämmelserna beivras. Jag finner inte någon anledning att föreslå ändring av gällande regler avseende straffskalans omfattning. Att straffskalan för brott mot lagen inte skiljer ut grova brott får antas underlätta möjligheterna att vid behov döma ut fängelsestraff vid brott av mer allvarlig karaktär.

Skadeståndslagen (1972:207) gäller även vid skadegörelse på en fornlämning. Något behov av en särskild skadeståndsbestämmelse i anslutning till reglerna om fornlämningar anser jag därför inte föreligga. Jag vill dock något beröra vilka typer av kostnader som kan bli aktuella vid krav på skadestånd.

Skadestånd med anledning av sakskada omfattar enligt 5 kap. 7 § skadeståndslagen, förutom ersättning för bl. a. reparationskostnad, även annan kostnad till följd av skadan. Enligt förarbetena till lagen (prop. 1972:5) avses härmed t. ex. kostnaden för besiktning samt utgifter som varit nödvändiga för att begränsa skadeverkningarna. Det framgår vidare att någon uttömmande uppräknning av alla tänkbara utgiftsposter inte kan göras eftersom förhållandena kan vara mycket skiftande. Det blir därför domstolarnas sak att dra upp gränserna för vad som skall anses ersättningsgillt (prop. s. 579–580).

Många gånger är det möjligt att återställa en skadad fornlämning utan att någon egentlig arkeologisk undersökning behöver göras i anslutning härtill. I sådana fall uppkommer endast en kostnad för den reparation som måste vidtas samt för nödvändig antikvarisk vägledning. Ofta är det dock inte meningsfullt att återställa skadade fornlämningar i deras förutvarande skick utan att först undersöka dem. I ytterligare andra fall kan något återställande inte ske på grund av skadegörelsens omfattning och karaktär. Det återstår därvid endast att göra en arkeologisk undersökning av de skadade lämningarna. En sådan undersökning kan i vissa fall bli mer komplicerad och därmed kostsammare än om undersökningen fått ske innan skadegörelsen ägde rum. Enligt min uppfattning torde kostnaderna för en sådan undersökning, för återställande av en skadad fornlämning liksom för tillvaratagande av fornyfynd som grävts upp i samband med förstörelsen, kunna inbegripas i det som är ersättningsgillt.

Utgångspunkten för frågan om den arkeologiska undersökningens omfattning bör vara att rädda så mycket som möjligt av den för forskningen väsentliga informationen. Hur stor undersökning som krävs för detta – eller om det i vissa fall inte kan anses meningsfullt med någon undersökning över huvud taget – måste utredas i varje särskilt fall. Allt efter omständigheterna bör länsstyrelsen således kunna yrka ersättning av en skadevållande såväl för kostnader för reparation som för arkeologisk undersökning av en fornlämning.

Mitt förslag: Länsstyrelsens beslut överklagas till kammarrätt om det gäller

- gränserna för ett fornlämningsområde
- ordningsföreskrifter till skydd för fornlämningar
- fridlysning av plats för fornsfynd
- tillstånd att använda metallsökare.

Beslut av myndighet under regeringen om gränserna för område där metallsökare inte får användas överklagas också till kammarrätten.

Beslut i övrigt enligt denna lag som gäller fornminnen överklagas till regeringen, utom i vissa fall, då den som är missnöjd med beslutet hänvisas till att väcka talan vid fastighetsdomstol. Det gäller tvistigheter om ersättning eller befrielse från kostnadsansvar i vissa fall.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt. Arbetsgruppen hade dock föreslagit att vissa frågor om kostnadsansvar, som enligt mitt förslag ytterst får avgöras av domstol, skulle överklagas till regeringen.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har godtagit arbetsgruppens förslag. Svea hovrätt har dock ansett att domstolsprövning skall kunna ske i samtliga fall och länsstyrelsen i Älvsborgs län att domstolsprövning skall kunna ske av vissa ersättningsfrågor.

Skälen för mitt förslag: Den ordning för överklagande som jag föreslår ansluter nära till den ordning som gällt enligt FML och som har visat sig i stort sett ändamålsenlig.

Jag vill emellertid något närmare här uppehålla mig vid besluten rörande arkeologisk undersökning, när en sådan är villkor för tillstånd till ingrepp i en fast fornlämning, samt kostnadsansvaret i samband med sådan undersökning.

Arbetsgruppen har ansett att beslutet om hur omfattande undersökning som skall krävas och beslutet om kostnadsansvaret är två sidor av samma sak och därför bör överklagas i samma ordning. Gruppen har stannat för att sådana beslut bör överklagas till regeringen. Det skulle innebära en förändring i förhållande till FML. Enligt gällande regler överklagas sålunda beslutet om kostnadsansvaret till fastighetsdomstol.

Till en del har arbetsgruppen rätt när den hävdar att beslutet om undersökningens omfattning och beslutet om kostnadsansvaret är två sidor av samma sak. Med de nya regler som jag här innan har föreslagit blir det mycket tydligt att när beslut fattas om hur omfattande undersökning som skall fordras som villkor för tillstånd måste alltid kostnaderna vägas in som ett mått på rimligheten i undersökningskraven. Så långt är jag ense med arbetsgruppen. Emellertid kan frågor om befrielse från kostnadsansvar komma upp i efterhand sedan villkoren ställts och undersökningen inletts eller t.o.m. avslutats. Det kan förutses att det då ofta kan röra sig om

utpräglat tvistiga frågor. Så kan t. ex. sedan undersökningen slutförts uppkomma fråga om inte kostnadsansvaret bör avlyftas till en viss del därför att det väsentligt överstiger vad som beräknats eller därför att någon fornlämning faktiskt inte berördes av företaget. Sådana tvistiga frågor bör avgöras av domstol.

Å andra sidan kan det tänkas exempel på beslut i kostnadsdelen som det vore olyckligt om de alltid måste leda till domstolsprövning. Så kan t. ex. inträffa att en länsstyrelse av misstag i ett undersökningsbeslut ålägger företagaren kostnadsansvaret trots att det enligt beslutet rör sig om en undersökning av en tidigare okänd fornlämning. Vidare kan tänkas att en länsstyrelse om den vägrar tillstånd till ingrepp – en fråga som enligt mitt förslag bör överklagas till regeringen – av misstag inte befriar företagaren från kostnaden för en utförd förundersökning trots att så skall ske automatiskt i sådana fall. I fall av det slag som jag nu har nämnt är det rimligt att regeringen i en överprövning av villkorsärendet får rätta till det administrativa misstaget i kostnadsfrågan.

Enligt min mening uppnås en lämplig avvägning om företagaren hänvisas att föra talan vid domstol i de fall då länsstyrelsen har fattat beslut i kostnadsfrågan särskilt på grund av framställning från företagaren om befrielse från kostnadsansvar. Beslut i kostnadsdelen som skall fattas ex officio får däremot liksom villkorsfrågan i övrigt överklagas till regeringen.

3.4 Byggnadsminnen

3.4.1 Allmänt om regleringen av byggnadsminnen

Mitt förslag: Den nuvarande regleringen i lagen (1960:690) om byggnadsminnen (BML) ersätts av bestämmelser i den nya kulturminneslagen. Skyddet för byggnader i statens ägo regleras inte i lagen utan i en särskild förordning.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Har godtagit att lagen omfattar byggnadsminnesvärden. Flera remissinstanser har dock ansett att även skyddet för byggnader i statlig ägo bör regleras i lagen.

Skälen för mitt förslag: Vid sidan av fornminnesvärden är värden av byggnader som äger ett särskilt kulturhistoriskt värde ett stort och viktigt fält för den särskilda kulturminnesvärden. Regleringen av skyddet för sådana byggnader har därför sin givna plats i en kulturminneslag.

Jag har förståelse för synpunkten att regleringen borde vara fullständig i så måtto att den gäller även byggnader i statlig ägo. Mina överväganden leder dock till att jag ställer mig bakom arbetsgruppens förslag att skyddet för sådana byggnader inte regleras i lagen utan i en särskild förordning. Ett väsentligt skäl är att flertalet av de bestämmelser som behövs för att reglera förhållandet mellan staten och ägaren till en byggnad som är eller avses bli skyddsobjekt inte har någon relevans om staten själv äger byggnaden. Det blir i stället fråga om förvaltningsföreskrifter till myndigheterna

av det slag som konstitutionellt sett normalt ankommer på regeringen – eller på en myndighet som regeringen bestämmer – att utfärda.

Jag vill emellertid här göra klart att kvalifikationsgrunderna för skydd bör vara desamma oavsett om en byggnad är i statens ägo eller annans. Att skyddet för de statliga byggnaderna baseras på en förordning skall inte heller ses som ett uttryck för att skyddet av dessa skulle vara av mindre vikt. Självfallet kan staten inte ställa lägre krav på sig själv än på andra i detta sammanhang.

Vissa kopplingar bör emellertid finnas mellan en förordning om skyddet för de statliga byggnaderna och lagen. Sålunda bör av lagen framgå att detta skydd regleras i särskild ordning. Vidare bör gälla att om ett av staten ägt byggnadsminne övergår i annan ägo skall det automatiskt ha skydd som byggnadsminne enligt kulturminneslagen.

Jag avser att senare återkomma till regeringen med förslag till en förordning om skyddet för statliga byggnader vilken kan ersätta motsvarande bestämmelser i kungörelsen (1920:744) med föreskrifter rörande det ofentliga byggnadsväsendet (1920 års kungörelse).

3.4.2 Grunderna för byggnadsminnesförklaring, objekten samt skyddets innebörd

Mitt förslag: En byggnad skall kunna bli förklarad som byggnadsminne om den har ett visst kvalificerat kulturhistoriskt värde. Det bör även bli möjligt att som byggnadsminne skydda kulturhistoriskt synnerligen märkliga bebyggelseområden, trädgårdar och parker. Bestämmelserna om innebörden av skyddet bör i sak inte ändras i förhållande till vad som gäller idag.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer i princip med mitt förslag men arbetsgruppen har inte funnit att det är nödvändigt att i lagtexten särskilt ange att parker, trädgårdar och liknande anläggningar bör kunna byggnadsminnesförklaras.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser har godtagit förslaget att även trädgårdar och parker skall kunna utgöra byggnadsminnen. Flera har dock anfört att detta bör framgå direkt av lagtexten. Såvitt gäller rekvisiten för byggnadsminnesförklaring har några remissinstanser föreslagit att konstnärligt värde bör tilläggas som självständig grund för byggnadsminnesförklaring.

Skälen för mitt förslag: Jag anser att som grund för att en byggnad skall kunna bli förklarad som byggnadsminne bör gälla att den har ett betydande kulturhistoriskt värde. I stort sett bör den nivå i betydelse som har tillämpats med nu gällande lagstiftning fortsätta att gälla som riktpunkt för byggnadsminnesförklaring.

I begreppet kulturhistoriskt värde kan ingå bl. a. ett konstnärligt värde. Detta har lång hävd i kulturminnesvården. Jag har därför förstäelse för de remissinstanser som har velat markera det konstnärliga kriteriet starkare.

Jag anser emellertid inte detta vara nödvändigt med hänsyn till vad jag har anfört om innebörden av begreppet kulturhistoriskt värde. Såvitt gäller byggnader i statlig ägo kan enligt 1920 års kungörelse byggnader som har ett "konstnärligt värde" utgöra byggnadsminnesmärke (18 §). Om man jämför beståndet av sådana statliga byggnader som har blivit förklarade för byggnadsminnesmärke med beståndet av byggnadsminnen finner man inte någon signifikant skillnad mellan de två grupperna. Detta är inte förvånande eftersom en byggnads konstnärliga kvalitet kan vara en av de egenskaper som har betydelse för bedömningen av dess kulturhistoriska värde. Detta torde ha särskild relevans när det gäller yngre byggnader. För dem blir det enligt min mening ofta de arkitektoniska kvaliteterna som kan motivera en byggnadsminnesförklaring. Dessa kvaliteter bör givetvis bedömas med litet längre tidsperspektiv.

Jag går så över till att behandla frågan om den nivå i fråga om kulturhistoriskt värde som bör krävas för att byggnadsminnesförklaring skall komma i fråga.

Enligt 1 § BML kan en "byggnad som bevarar egenarten hos gången tids byggnadsskick eller minnet av historiskt betydelsefull händelse och som med hänsyn därtill är att anse som synnerligen märklig" förklaras för byggnadsminne. Kravet på märklighet bör behållas eftersom detta på ett lämpligt sätt markerar att lågens långtgående skydd skall förbehållas byggnader som har ett betydande kulturhistoriskt värde. För att understryka att höga krav måste ställas på en byggnad för att denna skall kunna komma i fråga som byggnadsminne förstärks märklighetsrekvisitet i 1 § BML med ordet "synnerligen". I detta sammanhang kan noteras att 18 § i 1920 års kungörelse däremot inte innehåller någon sådan förstärkning. Den bestämmelsen talar endast om byggnadsverk, som på grund av kulturhistoriskt eller konstnärligt värde är att betrakta som ett minnesmärke. Arbetsgruppen har föreslagit att "synnerligen märklig" i lagtexten byts ut mot "märklig". Flera remissinstanser har anfört att begreppet "synnerligen märklig" bör behållas för att markera att någon ändring inte är avsedd. Jag har förståelse för arbetsgruppens förslag. I svensk lagstiftningstradition förbehålls ett ord som "synnerligen" för sådana fall då mycket långtgående krav ställs. Jag har emellertid bedömt det mindre lämpligt att nu ändra rekvisitet på ett sätt som kan uppfattas som en sänkning av kvalifikationskraven.

Med den utformning som givits PBL, vars skyddsbestämmelser enligt 5 kap. 7 och 16 §§ är tillämpliga även på byggnader som är särskilt värdefulla, om än inte "synnerligen märkliga" är det rimligt att i första hand hänvisa till PBL:s skyddsinstitut beträffande sådana byggnader. Detta innebär å andra sidan självfallet inte att säkerställandet av "synnerligen märkliga" byggnader helt och hållet bör överlåtas på staten genom en tillämpning av byggnadsminnesinstitutet. Tvärtom understryks i PBL-propositionen (prop. 1985/86:1 s. 447) vikten av samordning och samverkan mellan stat och kommun i bevarandefrågor.

I fråga om vilket tidsperspektiv som bör anläggas för att man skall kunna tala om att en byggnad har ett kulturhistoriskt värde anser jag att den tolkning av innebörden i begreppet "gången tid" som skett i praxis bör vara vägledande även i fortsättningen. Det kan givetvis inte vara frågan om

en helt ny byggnad vilket framgår redan av att dess värde skall vara "kulturhistoriskt". Jag anser emellertid att det är mindre lämpligt att bibehålla BML:s begrepp "gången tid". Den byggda miljön förändras numera ofta mycket snabbt. Till detta kommer vad jag nyss anfört om möjligheten att även en yngre byggnads arkitektoniska kvaliteter kan vara grund för en byggnadsminnesförklaring. Lagen bör därför inte innehålla formuleringar som gör att skyddet kan uppfattas som förbehållet det specifikt ålderdomliga. Jag vill i likhet med flera remissinstanser understryka vikten av att byggnadsminnesskyddet utnyttjas för att bevara ett ur riks-perspektivet representativt bestånd av byggnader som på ett allsidigt sätt speglar hela vår historia och samhällsutveckling.

Tillämpningsområdet för byggnadsminnesskyddet bör enligt min mening vidgas till att också omfatta byggnader inom kulturhistoriskt synnerligen märkliga bebyggelseområden, även om varje enskild byggnad som ingår i ett sådant område i sig inte kan sägas vara synnerligen märklig i lagens mening.

Det bör alltså bli möjligt att förklara en byggnad för byggnadsminne, även om byggnaden som solitär inte uppfyller kravet på märklighet, men där den utgör en del av ett bebyggelseområde som sammantaget är att betrakta som kulturhistoriskt synnerligen märkligt. Vad som är ett synnerligen märkligt bebyggelseområde bör därvid bedömas efter samma kriterium som när det gäller enskilda byggnader.

En sådan vidgning av byggnadsminnesinstitutet svarar mot den strävan som redan länge funnits att i ökad utsträckning bevara samlade värdefulla miljöer, vid sidan av de enskilda monumenten. Byggnadsminnesförklaringar med utgångspunkt i den samlade bebyggelsens kulturhistoriska värde i tätortsmiljö bör dock endast komma i fråga beträffande grupper av byggnader som har ett starkt inbördes kulturhistoriskt samband och som är naturligt avgränsbara från tätortsmiljön i övrigt eller som naturligt framstår som en sammanhållen enhet inom tätortsmiljön. En byggnadsminnesförklaring av en hel stadsdel bör sålunda endast i undantagsfall kunna komma i fråga, men däremot oftare t. ex. av byggnaderna runt ett torg eller längs en gata eller en del av en gata, under förutsättning att de uppfyller kraven på sammanhang i bebyggelsemiljön.

Det vidgade byggnadsminnesskyddet kan antas få betydelse när det gäller att säkerställa viktiga delar av de områden som ingår i kulturminnesvårdens riksintressen enligt naturresurslagen. I detta avseende innebär förslaget dock ingen principiell förändring i förhållande till det nu gällande byggnadsminnesskyddet, eftersom även enskilda byggnadsminnen kan ha en motsvarande betydelse. Skillnaden är snarare av kvantitativ art.

Jag anser vidare att byggnadsminnesinstitutets tillämpningsområde bör utvidgas och omfatta även kulturhistoriskt synnerligen märkliga parker, trädgårdar och liknande anläggningar och att detta klart skall framgå av lagtexten. Redan idag har vissa parker inbegripits i byggnadsminnesförklaringen såsom ett byggnaden omkringliggande område och såsom sammanhörande med byggnaden. Särskilt i fråga om slotts- och herrgårdsanläggningar utgör byggnad och park regelmässigt en sammanhängande helhet i den arkitektoniska skapelsen med kulturhistoriska värden knutna till båda

komponenterna. Samma kulturhistoriska värdering kan dock knytas till parkanläggningar "utan byggnad" eller t. ex. en trädgårdsanläggning. En annan företeelse som kan betraktas på samma sätt är t. ex. alléer. Avgörande för byggnadsminnesinstitutets tillämplighet bör vara att det är fråga om anläggningar som är att betrakta som medvetna arkitektoniska skapelser. Denna utgångspunkt utgör en avgränsning gentemot naturvårdslagens tillämpningsområde.

Innebörden av att en byggnad förklaras för byggnadsminne är att det därmed kommer att gälla särskilda föreskrifter för byggnadens vård och underhåll. Den får vidare inte ändras utan medgivande från de kulturminnesvårdande myndigheterna.

Föreskrifterna är i princip individuella för varje såsom byggnadsminne förklarad byggnad. En annan sak är att vissa regler är gemensamma för så många av objekten att de i praktiken får karaktär av standardregler.

Skyddsföreskrifterna för ett byggnadsminne bör, liksom hitintills, i görli-gaste mån utformas i samråd med byggnadens ägare. Därmed säkras en viktig grund för en framgångsrik byggnadsminnesvård, nämligen ett aktivt intresse från byggnadens ägare för att bevara byggnadens märkliga kvalite-ter.

Vidare bör – också i likhet med vad som för närvarande gäller – de kulturminnesvårdande myndigheterna inte ålägga ägaren mer omfattande skyldigheter än vad som är oundgängligen nödvändigt för att uppnå syftet med byggnadsminnesförklaringen, nämligen att bevara byggnadens kultur-historiska värde. Det är sålunda viktigt att de ålägganden som görs uppfat-tas som sakligt väl motiverade.

När det gäller frågan om skydd för området omkring ett byggnadsminne föreslår jag inga ändringar. Det område som hör till ett byggnadsminne bör i fråga om utsträckning bestämmas på i princip samma grunder som tilläm-pas när ett fornlämningsområde bestäms. Ett viktigt syfte med ett sådant områdesskydd är att ge möjlighet att förhindra åtgärder i ett byggnadsmin-nes närhet som är direkt olämpligt för bevarandet av dess karaktär. Skydds-föreskrifterna är avsedda att i första hand tillämpas i samråd med byggnadens ägare. De bör ha karaktären av ett positivt instrument som skall vägleda ägaren vid hans vård och underhåll av byggnaden. I vissa avscenden kan de snarast fylla funktionen av att precisera och konkretise-ra de krav som redan gäller enligt andra lagar vid tillbyggnader, ombyggnader och andra ändringar av befintliga byggnader.

3.4.3 Förfarande vid byggnadsminnesförklaring, anmälningsplikt

Mitt förslag: Byggnadsminneslagens regler om förfarandet vid bygg-nadsminnesförklaring förs i sak över till nya lagen. De kompletteras dock med regler om anmälningsplikt inför åtgärder med vissa bygg-nader som inte är byggnadsminnen men som kan komma i fråga som sådana.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer i sak med mitt förslag.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser har i princip godtagit arbetsgruppens förslag.

Skälen för mitt förslag: Förfarandereglerna i BML innebär i huvudsak följande. Fråga om byggnadsminnesförklaring kan tas upp av länsstyrelsen såväl efter ansökan som på länsstyrelsens initiativ. När frågan väckts har länsstyrelsen möjlighet att för viss tid förbjuda åtgärder som kan äventyra byggnadens värde. Länsstyrelsen skall alltid underrätta inskrivningsmyndigheten om att fråga om byggnadsminnesförklaring har väckts, så att det kan antecknas i fastighetsboken.

Dessutom gäller att länsstyrelsen, för att kunna företa de undersökningar som är nödvändiga, har tillträde till en byggnad beträffande vilken fråga om byggnadsminnesförklaring har väckts. Sådan tillträdesrätt gäller sedan också om byggnadsminnesförklaring kommer till stånd.

Dessa förfaranderegler har enligt min mening visat sig ändamålsenliga. De bör därför i sak oförändrade föras över till kulturminneslagen. I samband därmed kan vissa förtydliganden göras. Så bör t. ex. direkt av lagtexten framgå att länsstyrelsen kan ta upp en fråga om byggnadsminnesförklaring på eget initiativ. I ett hänseende bör emellertid förfarandereglerna kompletteras.

Jag föreslår sålunda att länsstyrelsen får rätt att beträffande vissa byggnader, som inte är byggnadsminnen, föreskriva att de inte får rivas eller ändras utan att den tilltänkta åtgärden först har anmälts till länsstyrelsen och länsstyrelsen haft en viss tid på sig att bedöma om den bör väcka fråga om byggnadsminnesförklaring. Sådana förordnanden bör få utfärdas beträffande byggnader som kan antas komma i fråga som byggnadsminne. Länsstyrelsen får härigenom bättre möjligheter att ta upp frågorna om byggnadsminnesförklaring i den tidsföljd som är lämplig. Förslaget bör också ses mot bakgrund av det ofta tidsmässigt utdragna förfarandet vid en byggnadsminnesförklaring.

Tidsfristen för länsstyrelsen att avgöra om den skall ta upp fråga om byggnadsminnesförklaring bör vara kort. På så sätt kan bestämmelsen inte anses innebära att ägaren genom anmälningsplikt åläggs någon restriktion som kan uppfattas som betungande och motivera ersättning.

Det bör understrykas att förslaget om anmälningsplikt inte innebär någon inskränkning i ägarens förfoganderätt över fastigheten utöver den som anmälningsplikten med åtföljande tidsfrist innebär. Fastighetsägaren är alltså inte beroende av något tillstånd eller medgivande av länsstyrelsen för att få vidta den planerade förändringen. Om länsstyrelsen vill förhindra åtgärden och detta inte kan ske i samförstånd med ägaren måste länsstyrelsen väcka frågan om byggnadsminnesförklaring. Sedan så skett kan interimistiskt förbud mot de planerade åtgärderna tillgripas, men därmed följer en rätt till ersättning för fastighetsägaren.

3.4.4 Ersättningsfrågor

Mitt förslag: Reglerna för ersättning till byggnadens ägare i samband med byggnadsminnesförklaring förs i sak oförändrade över från BML till nya lagen.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer i sak med mitt förslag.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser har varit starkt kritiska till ersättningsreglernas utformning. Länsstyrelsen i Gävleborgs län anser att ersättningsreglerna när det gäller byggnadsminnen inte skall vara parallella med de ersättningsregler som gäller enligt plan- och bygglagen utan anpassas till den speciella kategori byggnader det gäller. Några remissinstanser anser att ersättningen bör utgå från begreppet "betydande skada".

Skälen för mitt förslag: Reglerna om ersättning till ägaren eller innehavaren av särskild rätt till fastigheten har nyligen införts och de har utformats mot bakgrund av motsvarande bestämmelser i plan- och bygglagen. Rätten till ersättning är beroende av att den ekonomiska skadan av en byggnadsminnesförklaring överstiger endera av de båda kvalifikationsgränserna betydande skada eller avsevärt försvårad markanvändning. Kvalifikationsgränsen betydande skada är kopplad till skadeverkningarna av att en byggnad inte får rivas. Enligt PBL kan nämligen ersättning utgå om en rivna byggnad inte får återuppföras. Skadan kan beräknas på samma sätt i fallen av vägrad rivning och vägrat återuppförande (BoU 1986/87: 1 s. 144).

För andra skador av en byggnadsminnesförklaring än som innefattar ett rivningsförbud utgår ersättning om pågående markanvändning avsevärt försvåras inom berörd del av fastigheten. Dessa principer för rätt till ersättning bör fortsätta att gälla. Inte heller bör någon ändring ske i regeln att staten är skyldig att lösa fastigheten, om det genom skyddsföreskrifterna skulle uppkomma synnerligt men vid användningen av fastigheten.

Ersättningsfrågan skall i princip avgöras i samband med att byggnadsminnesförklaringen genomförs och skyddsföreskrifterna ges. Det är den användning av mark och byggnader som pågår vid tidpunkten för beslutet om byggnadsminnesförklaring som är avgörande för ersättningsfrågans bedömning. Sedan beslutet om ersättning väl vunnit laga kraft kan frågan om ersättning inte tas upp på nytt på grund av att byggnaden t. ex. får ändrad funktion eller byggs om. Om skyddsföreskrifternas omfattning utökas kan emellertid ersättningsfrågan åter aktualiseras, men då bara för de delar som de utökade föreskrifterna gäller.

Ersättningen skall i regel fastställas att utgå på en gång. Undantag bör, liksom för närvarande, kunna göras så att ersättningen, om det är lämpligt, kan fastställas att utgå med årliga belopp. Detta kan vara påkallat bl. a. om det för staten eller ägaren kan vara motiverat att hålla dörren öppen för en omprövning av ersättningsfrågan. För det fall att ersättning bestäms att utgå med årliga belopp bör såväl staten som ägaren alltid vara berättigad att få till stånd en omprövning vid ändrade förhållanden.

Ägaren till en berörd fastighet kan om skyddsföreskrifterna medför synnerligt men för honom begära att staten löser in fastigheten. Även ägaren till en byggnad på ofri grund har samma rätt att begära inlösen. Frågan om inlösen skall avgöras i samband med byggnadsminnesförklaringen.

Mitt förslag: Länsstyrelsen bör liksom för närvarande kunna ge tillstånd till åtgärder i strid med gällande skyddsföreskrifter om det finns särskilda skäl.

När det gäller hävande av byggnadsminnesförklaring eller jämkning av skyddsföreskrifter bör sådant få ifrågakomma om bibehållandet av byggnadsminnet medför hinder eller olägenhet som inte står i rimlig proportion till dess betydelse.

Som ytterligare förutsättning för beslut om hävande av byggnadsminnesförklaring, jämkning av föreskrifter eller dispens från föreskrifter bör få ställas vissa villkor.

Regeringens befattning med frågor om hävande av byggnadsminnesförklaring och jämkning av skyddsföreskrifter begränsas till fall då regeringen ger expropriationstillstånd som berör ett byggnadsminne.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer med mitt förslag med den skillnaden att gruppen har föreslagit att regeringen som alternativ till länsstyrelsen i första instans skall kunna pröva frågor om att häva en byggnadsminnesförklaring eller jämka skyddsföreskrifter.

Remissinstanserna: Dessa accepterar i princip arbetsgruppens förslag.

Skälen för mitt förslag: Länsstyrelsen kan enligt byggnadsminneslagen ge tillstånd till ändring av ett byggnadsminne i strid med de skyddsföreskrifter som gäller. Förutsättningen är att ändringen befinnes vara nödvändig för att byggnaden skall kunna vara till nytta eller eljest är påkallad av särskilda skäl. I sak torde detta kunna uttryckas enklare så att det måste föreligga särskilda skäl. Den förutsättningen bör fortsatt gälla för dispens från skyddsföreskrifterna.

Som en ny förutsättning för att en byggnadsminnesförklaring skall hävas, föreskrifter jämkas eller dispens från föreskrifter lämnas bör emellertid kunna ställas villkor. I alla tre fallen bör sålunda kunna ställas villkor om dokumentation. När det är fråga om medgivande att vidta åtgärder i strid med gällande skyddsföreskrifter bör villkor kunna ställas också beträffande hur åtgärden skall utföras. Sådana villkor kan vara viktiga medel för att säkerställa att inte kulturhistoriska och konstnärliga värden i onödan riskeras.

Enligt gällande bestämmelser kan länsstyrelsen häva en byggnadsminnesförklaring om den framstår som ändamålslös eller medför oskälig kostnad. Regeringen kan därtill häva byggnadsminnesförklaring eller jämka skyddsföreskrifter om genomförandet av en detaljplan hindras, om ändamål för vilket expropriation beviljats blir hindrat eller om ett företag av större allmän eller enskild nytta hindras eller avsevärt försvåras.

Enligt min mening finns det inte skäl att regeringen som första instans befattar sig med frågor om hävande av byggnadsminnesförklaring eller jämkning av skyddsföreskrifter annat än då sådana frågor har samband

med ett expropriationsärende som är anhängigt hos regeringen. I sådana fall är det rimligt att regeringen i expropriationsärendet kan avgöra också byggnadsminnesfrågan.

I övrigt bör frågor om hävande av byggnadsminnesförklaring, om jämkning av skyddsföreskrifter och om dispens från sådana föreskrifter alltid i första instans handläggas av länsstyrelsen. När ärendena på det sättet i princip förs till länsstyrelserna aktualiseras en omformulering av grunderna för att häva en byggnadsminnesförklaring eller jämka skyddsföreskrifterna. Det utrymme som nu finns för regeringen att besluta sådana åtgärder utöver vad länsstyrelserna får göra bör inte falla bort därför att handläggningen flyttas. Enligt min mening bör grunden för de nu ifrågavarande åtgärderna kunna anges så att hävande eller jämkning får ske om bibehållandet av byggnadsminnet skulle medföra hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till dess betydelse. Jag vill i detta sammanhang göra ett påpekande. Länsstyrelsen kan enligt de nu föreslagna reglerna häva en byggnadsminnesförklaring om genomförandet av en detaljplan hindras. Grundförutsättningen gäller emellertid även här, nämligen att byggnadsminnet medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till dess betydelse. Det får förutsättas att det endast i yttersta undantagsfall kommer i fråga att kommunen antar en detaljplan som förutsätter rivning av ett byggnadsminne.

3.4.6 Ansvarsbestämmelser

Mitt förslag: Försummelse i vården av ett byggnadsminne skall, liksom enligt gällande regler, kunna medföra åläggande att vidta erforderliga åtgärder eller att åtgärderna utförs på den försumliges bekostnad.

Den straffrättsliga påföljden för åsidosättande av bestämmelserna om byggnadsminnen blir fortsatt enbart dagsböter.

Nu gällande regler om vitesföreläggande att återställa olovliga ändringar och om handräckning överförs i sak oförändrade till nya lagen.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser har lämnat förslaget utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Det är uppenbart nödvändigt för värdet av byggnadsminnen att länsstyrelsen har möjlighet att förelägga ägaren av ett byggnadsminne att vidta nödvändiga åtgärder, om denne har försummat att vårda byggnaden i enlighet med skyddsföreskrifterna. Liksom hittills måste emellertid sättas en gräns för vad som kan åläggas ägaren. Han skall sålunda inte kunna åläggas att vidta åtgärder som med hänsyn till byggnadens användning och omständigheterna i övrigt är oskäligt betungande. Som ett yttersta medel att avhjälpa försummelsen bör länsstyrelsen också ha kvar möjligheten att låta utföra de försvarbara åtgärderna på ägarens

bekostnad. Om ett byggnadsminne har ändrats i strid mot meddelade skyddsföreskrifter och byggnadsminnet kan återställas är det givetvis angeläget att så sker. Länsstyrelsen bör därför ha kvar möjligheten att vid vite förelägga ägaren att återställa byggnadsminnet.

Straffpåföljd bör inträda för den som bryter mot meddelade skyddsföreskrifter, interimistiskt förbud att vidta åtgärder, anmälningsplikt eller förbud att vidta åtgärder medan tid löper för länsstyrelsen att pröva om den skall väcka fråga om byggnadsminnesförklaring. Påföljden bör vara dagsböter.

3.4.7 Överklagande

Mitt förslag: Länsstyrelsens beslut rörande byggnadsminnen skall kunna överprövas av domstol. Tvistigheter rörande ersättning i samband med byggnadsminnesförklaring hänvisas till fastighetsdomstol. Besluten i övrigt överklagas till kammarrätt.

Arbetsgruppens förslag: Arbetsgruppen har till skillnad från mitt förslag föreslagit att beslut av länsstyrelsen avseende jämkning av skyddsföreskrifter och hävande av byggnadsminnesförklaring skall överklagas till regeringen.

Remissinstanserna: Har inte yttrat sig särskilt om förslaget.

Skälen för mitt förslag: Jag anser att alla beslut av länsstyrelsen i de frågor om byggnadsminnen som har behandlats här förut bör kunna överprövas av en domstol. Såvitt gäller tvistigheter om ersättning eller inlösen av fastighet på grund av skyddsföreskrifter kring ett byggnadsminne är det lämpligt att frågan går till fastighetsdomstol. Länsstyrelsens ställningstagande i dessa ersättningsfrågor har i mycket karaktär av partsbesked i ett mellanhavande mellan staten och den enskilde. Frågorna är av den art som fastighetsdomstolen har särskild kompetens att bedöma. Överinstansen i övriga frågor bör vara kammarrätten. Mitt ställningstagande i den senare delen innebär bl. a. den skillnaden mot nu gällande ordning att inte blott frågor om byggnadsminnesförklaring överklagas till kammarrätten utan även frågor om hävande av byggnadsminnesförklaring. Det framstår som naturligt att dessa frågor överklagas till samma instans.

3.5 Kyrkliga kulturminnen

Efter samråd med chefen för civildepartementet föreslår jag att ett kapitel om kyrkliga kulturminnen förs in i kulturminneslagen.

3.5.1 Tillsynen över kyrkobyggnader, kyrkotomter och kyrkliga inventarier; gällande bestämmelser m. m.

Grundläggande bestämmelser om statens uppsikt över kyrkobyggnader finns i 1686 års kyrkolag och lagen (1968:738) med vissa bestämmelser om godkännande av kyrkobyggnad. Den statliga tillsynen är närmare reglerad i 1920 års kungörelse. Denna kungörelse gäller också planering och ord-

nande av vissa kyrkotomter. För att uppföra, förändra eller riva en kyrkobyggnad krävs ett godkännande av RAÄ. Vidare skall RAÄ beredas tillfälle att meddela råd och anvisningar när en församling planerar en ny kyrkobyggnad eller kyrkotomt. I vissa fall skall också domkapitlet höras, om det finns något att erinra mot ett förslag från församlingssynpunkt eller annars från kyrklig synpunkt.

Också i fråga om vården av kyrkliga inventarier finns de grundläggande bestämmelserna i kyrkolagen. De närmare föreskrifterna om statens tillsyn finns i förordningen (1942:929) om vården av vissa kyrkliga inventarier. Bestämmelserna innebär bl. a. att de inventarier som räknas upp i förordningen inte får överlåtas utan tillstånd av regeringen, att RAÄ får besiktiga dem och att inventarierna inte utan medgivande av ämbetet får repareras, förändras eller flyttas bort.

Den statliga tillsynen över kyrkobyggnader och kyrkotomter syftar till att pröva lämpligheten av de åtgärder som man planerar. Prövningen sker på såväl funktionella som tekniska, estetiska och i tillämpliga fall kulturhistoriska grunder. Kulturminnesvården är således ett bland flera intressen som tillsynen skall tillgodose.

Förutom av de nu berörda specialbestämmelserna omfattas det kyrkliga byggandet även av byggnadslagstiftningen. Åtgärder som kräver bygglov enligt PBL föranleder således både en statlig och en kommunal prövning, till stor del på samma grunder och med samma syfte. En grundläggande strävan med mina förslag är därför att förenkla det mycket omfattande regelsystemet genom att ta bort den dubbla prövningen och koncentrera den statliga tillsynen till att huvudsakligen tillgodose kulturminnesvårdens intressen i den kyrkliga miljön. Tillsynen över de kyrkliga inventarierna har redan nu denna inriktning.

3.5.2 Tillsynens omfattning och inriktning i fråga om befintliga byggnader och anläggningar

Mitt förslag: Kyrkobyggnader som uppförts och kyrkotomter som anlagts före år 1940 skall fortfarande stå under statlig tillsyn.

Kyrkobyggnader eller kyrkotomter som har kommit till efter år 1939 skall också stå under statlig tillsyn om RAÄ beslutar det. Ett sådant beslut får överklagas till regeringen.

Den statliga tillsynen skall tillgodose kulturhistoriska intressen. Såsom framhållits i samband med mina förslag angående byggnadsminnen ingår i de kulturhistoriska värdena också konstnärliga värden (avsnitt 3.4.2). Sådana ingripande åtgärder som exempelvis rivning, flyttning eller ombyggnad av en kyrkobyggnad får ske endast efter särskilt medgivande. Detsamma gäller ingrepp eller ändring av den fasta inredningen, den konstnärliga utsmyckningen eller färgsättningen, liksom väsentliga förändringar av kyrkotomten och dess byggnader, murar, portaler och andra fasta anordningar.

Något förslag angående de kyrkor som blir övertaliga som en följd av att de inte längre behövs i den kyrkliga verksamheten läggs inte fram.

Utredningens förslag: Överensstämmet med mitt förslag med den skillnaden att utredningen även lagt fram förslag angående övertaliga kyrkor.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har erinrat mot tillsynens inriktning enligt förslaget eller att detta förutsätter ett urval av kyrkobyggnader m. m. som skall omfattas av den statliga tillsynen. Däremot finns delade meningar om vilken urvalsmetod som bör tillämpas. En knapp majoritet av remissinstanserna, däribland RAÄ och de museer som hörts, tillstyrker utredningsförslaget. Flertalet invändningar tar sikte på att byggnader och anläggningar tillkomna före år 1940 generellt skall omfattas av tillsynen medan tillsynsobjekten av senare datum väljs ut enligt andra kriterier än enbart tillkomståret. Svenska kyrkans centralstyrelse m. fl. föreslår i stället att RAÄ inventerar beståndet och byggnadsminnesförklarar kyrkobyggnader och kyrkotomter av kulturhistoriskt intresse. Länsstyrelsen i Östergötlands län föreslår att tillsynsansvar skall inträda femtio år efter uppförandet. Svenska arkitekters riksförbund godtar förslaget men påpekar att en fortsatt utveckling av ett seriöst och kvalitetsmässigt inriktat kyrkobyggnande på sikt skulle kunna medföra att tidsgränsen 1939/40 blev av mindre betydelse samt att det inte kan anses självklart att kyrkor från tiden före år 1939 för all framtid är av kulturhistoriskt intresse. Kammarkollegiet anser att en definition av kyrkotomt som utesluter begravningsplats är alltför snäv. Ett flertal remissinstanser har yttrat sig över förslagen till bestämmelser om övertaliga kyrkor. Remissutfallet har i den delen varit blandat.

Skälen för mitt förslag: Koncentrationen av den statliga tillsynen över den kyrkliga byggnadsmiljön till kulturminnesvårdens intresseområde gör det lämpligt att söka en avgränsning för de byggnader och kyrkotomter som tillsynen inte skall omfatta. Mot bakgrund av bl. a. kyrkornas historiska betydelse som socknens hjärtpunkt och exempel på gångna tiders byggnadsskick måste flertalet av våra äldre kyrkor tillmätas en stor kulturhistorisk betydelse. I och för sig vore en urvalsmetod möjlig som bygger på fullständig inventering med granskning av varje enskild byggnad och kyrkotomt. Jag bedömer det emellertid som en orealistisk och tidsödande väg mot bakgrund såväl av svårigheterna att göra sådana avgränsningar i fråga om de äldre kyrkorna som kulturminnesvårdens aktuella behov och begränsade resurser. Jag föreslår i stället regler som innebär ett generellt tillståndskrav för de äldre kyrkliga miljöerna, men som samtidigt medger ett individuellt urval från sentida och tillkommande produktion. Jag delar utredningens bedömning att åren 1939-1940 är en naturlig gräns om man skall göra en kulturhistoriskt grundad åldersuppdelning av kyrkorna. Åren efter år 1940 byggdes få kyrkor. När kyrkobyggnandet åter ökade under 1950-talet började kyrkornas karaktär att ändras på ett sätt som motiverar mitt förslag att slopa den statliga tillståndsprövningen av nya kyrkobyggen. Flertalet kyrkobyggnader från tiden efter år 1939 skiljer sig också från kyrkor i traditionell mening.

Jag föreslår att den statliga tillsynen koncentreras att tillgodose kulturhistoriska intressen, inbegripet de konstnärliga intressena, och att den skall omfatta alla kyrkobyggnader som uppförts och alla kyrkotomter som anlagts före år 1940. Det är praktiskt att fastställa en schablonmässig tidsgräns. Den innebär givetvis inte att varje kyrkobyggnad från tiden

dessförinnan är av sådant kulturhistoriskt värde att tillsynen behöver utgöra ett hinder för mera radikala byggnadsåtgärder i särskilda fall. Samtidigt är det uppenbart att det också efter år 1939 har uppförts kyrkobyggnader av stort konstnärligt värde. Det är lika angeläget som beträffande äldre tiders byggnader att värdena hos en sådan nyare kyrkobyggnad inte förvanskas. Jag föreslår därför att den statliga tillsyn som gäller äldre byggnader också skall kunna omfatta såväl sådana nyare byggnader som de som i framtiden uppförs utan föregående statlig prövning. Det bör ankomma på RAÄ att avgöra om en kyrkobyggnad från tiden efter år 1939 har det kulturhistoriska värde som motiverar särskild statlig tillsyn. I fråga om kvalifikationen genom konstnärligt värde bör gälla samma grunder som jag har föreslagit när det gäller byggnader som ifrågasätts bli förklarade som byggnadsminnen. Beslutet, som kan få följder för den kyrkliga fastighetsförvaltningen, bör få överklagas till regeringen.

Utredningen har lagt fram förslag till bestämmelser angående de övertaliga kyrkorna. Med hänsyn till remisskritiken av förslagen i denna del och till att det endast i sällsynta undantagsfall inträffar att en församling vill avlysa en kyrka och ta den ur bruk tar jag inte nu upp dessa förslag till behandling.

Vad jag nu föreslagit beträffande kyrkobyggnader bör också gälla kyrkotomter. Jag avser därmed ett sådant område kring en kyrkobyggnad som hör samman med byggnadens funktion och miljö och som inte utgör begravningsplats. Begreppet kyrkotomt infördes år 1961 genom en ändring av 1920 års kungörelse med föreskrifter om det offentliga byggnadsväsendet, dock utan att begreppet definierades. Det framgår av kungörelsen att kyrkotomt kan vara begravningsplats. En snävare definition är enligt min mening nödvändig. Den tillsyn från kulturminnessynpunkt som jag nu behandlar bör sålunda begränsas till att gälla – utöver själva kyrkobyggnaden – sådana områden omkring skyddsvärda kyrkor, som tillsammans med byggnaden bildar kyrkomiljön, utan att området samtidigt är begravningsplats. I fråga om begravningsplatser gör sig nämligen andra intressen gällande utöver de rent kulturhistoriska, vilket motiverar särskilda tillsynsbestämmelser. Jag återkommer till dessa frågor (avsnitt 3.5.7–8).

Även nya kyrkobyggen, som i princip inte skall underkastas en statlig prövning, kan enligt de regler jag nu föreslår komma att omfattas av en sådan tillsyn. Det gäller sådana byggen som planeras i en äldre kyrklig miljö. Nya byggnader måste då utformas i harmoni med omgivningen. Planerna bör därför godkännas av den statliga myndighet som har tillsynsansvaret för den miljö det gäller. Uppförandet av en ny kyrka på resterna av en äldre t. ex. efter en brand är enligt min bedömning att anse som en byggnadsförändring som förutsätter godkännande. På samma sätt innebär uppförande av en ny kyrka på en gammal kyrkotomt en sådan förändring på tomten som enligt min mening kräver tillstånd. Kyrkobyggen på en begravningsplats kan också komma att kräva en kulturminnesvårdande prövning, om begravningsplatsen ligger under statlig tillsyn (avsnitt 3.5.8).

När det gäller frågan om vilka åtgärder som skall fordra tillstånd anser jag att lagen bör innehålla en huvudregel att tillståndspliktiga är alla åtgärder som innebär att en kyrkobyggnad eller kyrkotomt väsentligen ändras.

Denna huvudregel bör sedan kompletteras med exempel på åtgärder som alltid fordrar tillstånd.

Såvitt gäller kyrkobyggnader bör tillstånd givetvis alltid krävas för sådana åtgärder som rivning, flyttning eller ombyggnad. Även vissa mindre radikala åtgärder bör emellertid fordra tillstånd. Det gäller ingrepp i exteriören eller i interiören med dess fasta inredning och konstnärliga utsmyckning. Det gäller också ändrad färgsättning.

I fråga om kyrkotomter bör tillstånd alltid krävas för utvidgning av den, för nybyggnad på tomten eller för väsentlig förändring av befintliga byggnader, murar, portaler eller andra fasta anläggningar.

3.5.3 Tillsynens omfattning och inriktning i fråga om nya byggnader och anläggningar.

Mitt förslag: För att uppföra en ny kyrka eller anlägga en kyrkotomt, som inte skall vara begravningsplats, skall inte längre krävas godkännande av någon statlig myndighet. Domkapitlets yttrande skall dock liksom hittills inhämtas över förslag till ny kyrka eller kyrkotomt.

Utredningens förslag. Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Några har kommenterat det behov av inomkyrklig rådgivning i kyrkobyggnadsfrågor som uppkommer när den statliga rådgivningen inom tillsynsverksamhetens ram upphör. Svenska kyrkans centralstyrelse anser det viktigt, att församlingar och kyrkliga samfälligheter kan tillgodogöra sig de erfarenheter och den fackkunskap som finns hos bl. a. RAÅ samt att staten bör samordna dessa resurser för utvecklingsarbete.

Skälen för mitt förslag: Jag föreslår att den statliga tillsynen över nybyggnader av kyrkor och nyanläggning av kyrkotomt slopas. För att liturgiska synpunkter skall bli tillräckligt beaktade är det emellertid enligt min mening nödvändigt att domkapitlet förblir remissinstans i kyrkobyggnadsärenden.

De kyrkobyggnader som i dag uppförs skiljer sig i olika hänseenden från äldre tiders kyrkobyggnader. De nutida kyrkobyggnaderna inrymmer i många fall förutom gudstjänstrummet även lokaler för annan församlingsverksamhet. Skillnaden är i dag liten mellan å ena sidan kyrkobyggnader samt å andra sidan församlingshus och andra byggnader för huvudsakligen annan församlingsverksamhet än gudstjänst även om de också inrymmer något andaktsrum. Det finns därför enligt min mening ingen anledning att kräva statligt godkännande för den ena men inte för den andra byggnadstypen.

Mitt förslag medför att nya kyrkobyggen i princip endast underkastas sedvanlig bygglovsprövning (jfr avsnitt 3.7). Den kommunala byggnadsnämnden bevakar att byggnadsföretaget inte strider mot eventuella planbestämmelser eller områdesbestämmelser. Den prövar också byggnadens

utseende och konstruktion i övrigt i förhållande till i PBL uppställda krav på nya byggnader avseende bl. a. placering och utformning med hänsyn till stads- eller landskapsbildningen (3 kap. 1 § PBL). RAÄ:s granskning har dock gått in också på dessa områden, varvid ämbetet lämnat råd till de församlingar som önskat det. Denna service upphör i och med att RAÄ:s tillsynsansvar för nybyggnader och nyanläggning slopas. När som i dessa fall kulturminnesvårdsaspekten inte motiverar ett statligt överinseende är det enligt min uppfattning inte heller en statlig uppgift att delta i de kyrkliga kommunernas byggnadsplanering. Det är snarare en inomkyrklig angelägenhet att församlingar och kyrkliga samfund får den hjälp som behövs. Jag förutsätter därför att den inomkyrkliga rådgivning som redan finns i fråga om nybyggnader och förvaltning av kyrkobyggnader samt inventarier byggs ut i den takt som kyrkans egna resurser medger. De kyrkliga organen bör kunna räkna med att RAÄ bidrar med råd och kunskaper i den omfattning som följer av ämbetets övergripande ansvar för landets kulturhistoriskt värdefulla miljöer.

Som jag nyss framhållit (avsnitt 3.5.2) kan det dock i vissa fall vara motiverat att nya kyrkobyggen också granskas av den statliga kulturminnesvården. Det gäller när nya anläggningar skapas i gammal miljö.

3.5.4 Tillsynens omfattning och inriktning i fråga om kyrkliga inventarier

Mitt förslag: För att avyttra, reparera, förändra eller flytta kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde skall krävas RAÄ:s tillstånd. Denna tillsyn skall tillgodose kulturhistoriska intressen.

Utredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Föreningen Sveriges kyrkogårdschefer har efterlyst klarare direktiv för vården av gravvårdar på kyrkogårdar.

Skälen för mitt förslag: Den statliga tillsynen över de kyrkliga inventarierna har redan en önskad kulturminnesvårdande inriktning. Mitt förslag innebär därför ingen förändring i detta avseende. I fråga om beslutsordningen föreslår jag dock den förändringen, att de nuvarande regeringsärendena i stället skall avgöras av RAÄ. Jag återkommer till frågan om hur tillsynen skall utövas (avsnitt 3.5.5).

I anslutning till de föreslagna föreskrifterna i kulturminneslagen om tillsynen över de kyrkliga inventarierna bör i en tillämpningsföreskrift närmare anges vad som skall falla under begreppet kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde, inbegripet det konstnärliga värdet. RAÄ bör få besluta att ett föremål är ett sådant inventarium. Ett sådant beslut bör kunna överklagas till regeringen. Beträffande gravvårdarna tillgodoses ett önskemål om klarare direktiv, genom att även sådana föremål kan komma att klassificeras som kyrkliga inventarier om de har ett kulturhistoriskt värde.

Jag har vidare erfarit att chefen för civildepartementet överväger att i

begravningslagstiftningen föreslå bestämmelser om bl. a. bevarande av vissa gravvårdar, när gravrätten har upphört. Upplåtaren av gravrätt – den som anordnar begravningsplats – skall enligt dessa överväganden bl. a. beakta kulturhistoriska värden. Jag förutsätter att i tveksamma fall vägledning söks genom samråd med länsantikvarien eller RAÄ.

Jag kommer att senare utveckla frågan om den kulturhistoriskt motiverade tillsynen av begravningsplatser. Redan här kan jag emellertid säga att den bör omfatta såväl de av församlingarna som de av kommunerna förvaltade begravningsplatserna. Mot denna bakgrund finns det skäl att ha regler om statlig tillsyn över kulturhistoriskt värdefulla inventarier även på kommunala begravningsplatser. Det kan röra sig om sådana gravvårdar eller inventarier i begravningskapell m. m. som är av särskilt värde. Likaså är en fortsatt statlig tillsyn motiverad i de fall församlingen överlåter en begravningsplats på kommunen. Inventarierna som följer begravningsplatsen bör då åtnjuta fortsatt och oförändrat skydd.

En bestämmelse om att kommunen i tillämpliga fall skall upprätta förteckningar över begravningsplatsernas kulturhistoriskt värdefulla inventarier bör därför tas in i kulturminneslagen. RAÄ bör ha ett tillsynsansvar för dessa inventarier motsvarande det som jag har föreslagit för de kyrkliga inventarierna. Jag återkommer i specialmotiveringen till bestämmelsens närmare utformning. I normalfallet bör dock de bestämmelser om samråd enligt begravningslagen som jag nyss refererat till vara tillräckliga för att säkra en god omvårdnad av kommunernas begravningsplatsinventarier.

3.5.5 Hur tillsynen över kyrkobyggnader, kyrkotomter och inventarier skall utövas

Mitt förslag: Tillsynen över att de kulturhistoriska värdena skyddas när det gäller kyrkobyggnader, kyrkotomter och kyrkliga inventarier skall utövas av RAÄ. Ämbetet prövar i första instans ansökan om tillstånd till sådana åtgärder som, enligt vad jag tidigare har föreslagit, skall fordra medgivande från kulturminnesvårdande myndighet (avsnitt 3.5.2). Vid behov skall domkapitlet höras. RAÄ:s beslut i dessa ärenden får överklagas till kammarrätten.

Utredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag, med den skillnaden att jag också föreslår att domkapitlet vid behov skall höras i frågor om kyrkliga inventarier.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser tillstyrker eller har inget att erinra mot förslaget: bl. a. länsstyrelserna i Östergötlands och Gotlands län samt Föreningen Sveriges länsantikvarier förordar dock en decentralisering av prövningen till länsstyrelserna, som bör tillföras de resurser som behövs för denna verksamhet.

Skälen för mitt förslag: I utredningens uppdrag ingick att överväga på vilka myndigheter ansvaret bör vila för den fortsatta statliga tillsyn som är angelägen från kulturminnessynpunkt. Därvid skulle förutsättningarna för

att decentralisera ansvaret noga prövas. I direktiven slogs vidare fast att det inte finns ekonomiskt utrymme för någon ökning av de samlade personalresurserna för vare sig den centrala statliga kulturminnesvården eller länsstyrelserna. En utgångspunkt för överväganden om decentralisering skulle därför vara att eventuella förstärkningar av resurser och kompetens måste åstadkommas genom omfördelningar inom befintliga ramar. Utredningen har visat att en decentralisering till länsstyrelserna i och för sig är möjlig och att den medför bl. a. ett kortare avstånd mellan beslutande myndighet och berörda kyrkliga kommuner, ett koncentrerat tillsynsansvar till samma myndighet, en kortare beslutsväg mellan myndigheten och länsmuseumerna. Det är emellertid inte praktiskt möjligt att, med bibehållande av de ekonomiska ramarna för länsantikvarierna, lägga sådana omfattande nya uppgifter på länsantikvarierna. Detta framhålls också av utredningen.

Jag har efter noggrant övervägande kommit till samma ståndpunkt som utredningen. De förstärkningar som kan göras av länsantikvariernas ekonomiska resurser bör inte nu tas i anspråk för sådana nya uppgifter som nu har diskuterats. Jag föreslår därför att RAÄ även i fortsättningen skall utöva den statliga tillsynen över kyrkobyggnader, kyrktomter samt kyrkliga inventarier. Jag delar utredningens bedömning att den nuvarande organisationen fungerar bra. Det är omvittnat att RAÄ sköter sina åligganden kompetent och smidigt. De av besluten närmast berörda – församlingar och kyrkliga samfundigheter – förefaller inte uppleva något stort avstånd till beslutsfattarna. Ett visst mått av decentraliserad handläggning ryms inom den nuvarande organisationen genom länsmuseumernas medverkan. Därtill kommer den serviceinriktning som RAÄ givit tillsynsverksamheten. Den har blivit en tillgång för de kyrkliga kommunerna i deras förvaltning av kyrkobyggnader och inventarier. Att ansvaret för den kulturhistoriskt inriktade tillsynen är centralt placerat har enligt min mening de fördelar som ligger i nationell överblick, effektivt utbyte av erfarenheter, enhetlig bedömning och tillräckligt underlag för att upprätthålla en bred specialistkompetens.

Till RAÄ skall enligt mitt förslag föras även ärendena om avyttring av kyrkliga inventarier (jfr avsnitt 3.7). I dessa ärenden beslutar i dag regeringen, medan övriga förändringar som rör de kyrkliga inventarierna handläggs av RAÄ. Ämbetet har som remissorgan till regeringen handlagt även avyttringsärendena som till sitt antal är mycket få. Någon nämnvärd ökning av RAÄ:s arbetsbörda räknar jag därför inte med. Delegeringen ligger i linje med de strävanden som finns att avlasta regeringen förvaltningsärenden.

Jag anser att det är av vikt att ett kyrkligt organ får tillfälle att anlägga teologiska och liturgiska brukarsynpunkter på kyrkorummets utformning såväl vid bedömningen av byggnadsärenden – liksom hittills – som i frågor som rör de kyrkliga inventarierna. Detta organ bör även i fortsättningen vara domkapitlet, som i svenska kyrkans nya stiftsorganisation anses få ansvar för bl. a. gudstjänstfrågorna och kyrkliga lärofrågor (jfr prop. 1987/88: 31). Det är emellertid inte nödvändigt att domkapitlet hörs i de ärenden där det liturgiska intresset inte berörs. RAÄ bör få bedöma när det är påkallat att höra domkapitlet.

RAÄ bör ha möjlighet att ställa vissa villkor i samband med att tillstånd ges t. ex. till en ombyggnad av en kyrka. Sådana villkor måste enligt min mening vara skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ombyggnaden. Villkoren kan avse t. ex. att ombyggnaden skall ske med visst material eller viss teknik men kan också avse åtgärder för dokumentation i samband med förändringen. Förfarandet motsvarar vad jag tidigare föreslagit om tillstånd till förändring av byggnadsminne.

RAÄ:s beslut i fråga om godkännande av åtgärder som rör kyrkobyggnader, kyrkotomter och kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde bör få överklagas till kammarrätten.

3.5.6 Tillsynen över begravningsplatser; gällande bestämmelser m. m.

Begravningsplatser står under statlig tillsyn enligt bestämmelserna i lagen (1963:537) om gravrätt m. m. och begravningskungörelsen (1963:540). Begravningskungörelsens bestämmelser om tillsynen vid anläggande m. m. av begravningsplatser innebär bl. a. att länsstyrelsen bör beredas tillfälle att meddela allmänna råd innan förslag upprättas att anlägga, utvidga eller eljest väsentligt ändra en begravningsplats. Ett färdigt förslag skall granskas av länsstyrelsen, som skall höra domkapitlet. Förslaget får utföras först sedan det har godkänts av länsstyrelsen. I fråga om anläggandet av en enskild begravningsplats skall länsstyrelsen underställa ärendet regeringens prövning.

Den statliga tillsynen syftar till både en allmän lämplighetsprövning och en prövning på kulturhistoriska grunder. Därtill kommer den kommunala byggnadsnämndens granskning av förslag till byggnader, murar och parkeringsplatser, eftersom dessa är bygglovspliktiga enligt PBL. I flertalet fall har byggnadsnämnden upprättat planer för hela anläggningen. Något krav på detaljplan för begravningsplatser finns dock inte uppställt i PBL. Även i fråga om begravningsplatser förekommer således en dubbel prövning.

Mina förslag syftar också här till att förenkla handläggningen genom att den statliga prövningen inskränks till att huvudsakligen tillgodose det kulturminnesvårdande intresset.

3.5.7 Tillsynens omfattning och inriktning i fråga om nya begravningsplatser

Mitt förslag: För att anlägga nya begravningsplatser skall inte längre krävas godkännande av någon statlig myndighet. I stället bör krav på bygglov enligt PBL införas.

Utredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Samtliga utom två instanser tillstyrker eller har inget att erinra mot förslaget. Domkapitlet i Linköping och Sveriges kyrkokamerala förening, som anser att bygglovskrav medför detaljreglering, förordar den nuvarande ordningen. Länsstyrelsen i Gotlands län påminner om det

statliga tillsynsansvaret enligt miljöskyddslagen (1969:387) som föreskriver en fortlöpande tillsyn från miljöskyddssynpunkt.

Skälen för mitt förslag: En genomgripande princip för mina förslag om den statliga tillsynen av den kyrkliga miljön, är att den skall begränsas till kulturminnesvårdens intressen. Länsstyrelsens allmänna lämplighetsprövning av nya begravningsplatser bör därför upphöra. Denna bör i stället kunna göras av de kommunala byggnadsnämnderna.

I 8 kap. 2 § PBL anges de anläggningar, förutom byggnader, som för närvarande kräver bygglov. Dit hör t. ex. fritidsanläggningar, motorbanor och campingplatser. Sådana anläggningar är liksom begravningsplatser arealkrävande och medför konsekvenser för dem som bor intill dem. De kan också påverka landskapsbilden.

Byggnadsnämnderna har redan nu befattning med frågor om begravningsplatser genom att uppförande av byggnader och murar eller anläggande av parkeringsplatser i anslutning till sådana är bygglovspflichtiga.

Det bör anmärkas att förutom de enskilda frågor om bygglov i anslutning till begravningsplatser som kommunerna redan nu prövar, har kommunerna också ofta att ta ställning till en mängd andra allmänna lämplighetsfrågor. Det gäller när begravningsplatsen ligger eller avses ligga inom område med detaljplan. Ofta anger då detaljplanen begravningsplatsens lokalisering t. ex. med hänsyn till omgivningen och till allmänna kommunikationer. Andra frågor som kan regleras genom detaljplanen kan vara begravningsplatsens storlek, placeringen av tillfartsvägar, skyddsanordningar för att motverka störningar från omgivningen m. m. Sådana planer antas av kommunen med stöd av PBL och de har upprättats efter samråd med bl. a. länsstyrelsen.

Det finns alltså tungt vägande skäl för att också anläggande av begravningsplatser bör vara en bygglovspflichtig åtgärd enligt 8 kap. 2 § PBL. Jag föreslår därför en ändring av PBL med denna innebörd. Kravet på bygglov bör gälla även enskilda begravningsplatser. Det bör gälla såväl vid anläggandet av nya begravningsplatser som vid ändringar och utvidgningar av befintliga.

När en detaljplan saknas innebär bestämmelserna i begravningskungörelsen att länsstyrelsen och inte kommunen skall ta ställning i motsvarande frågor som alltså har karaktären av planfrågor. En sådan ordning är inte förenlig med de principer som ligger till grund för PBL. Detta förhållande är således ett ytterligare motiv för mitt förslag.

Genom bygglovskravet blir också PBL:s bestämmelser (5 kap. 1 §) om när detaljplan skall upprättas ofta tillämpliga i fråga om begravningsplatser. Prövning av markens lämplighet och reglering av miljöns utformning skall således under vissa förutsättningar ske genom detaljplan när det gäller anläggningar som är bygglovspflichtiga enligt 8 kap. 2 §. Det gäller t. ex. om anläggningen får betydande inverkan på omgivningen eller om den skall förläggas inom ett område där det råder stor efterfrågan på mark för bebyggelse. I andra fall, t. ex. när det gäller en mindre utvidgning av en begravningsplats eller anläggandet av en mindre sådan kan det dock räcka med prövningen vid ansökan om bygglov eller förhandsbesked.

Jag vill också understryka att mitt förslag inte berör det tillsynsansvar

som enligt annan speciallagstiftning – miljöskyddslagen – vilar på statliga myndigheter i fråga om begravningsplatser och andra anläggningar.

Några remissinstanser har invänt att krav på bygglov medför en ökad reglering. Detta är dock inte följden i praktiken. Eftersom länsstyrelserna enligt sin praxis för närvarande ställer samma krav som PBL, innebär förslaget emellertid enligt min mening i praktiken inte en ökad utan en klarare reglering.

Jag övergår nu till att behandla hur de kulturminnesvårdande aspekterna resp. de kyrkliga aspekterna på formspråk och symbolik bör beaktas inom ramen för kommunernas prövning.

De kulturminnesvårdande aspekterna gäller i första hand befintliga begravningsplatser. Även till nya begravningsplatser kan emellertid kulturmiljövårdande synpunkter vara knutna. Dessa bör då kanaliseras av länsstyrelsen vid det föreskrivna samrådet när en detaljplan upprättas.

Med stöd av begravningskungörelsen utfärdar vidare statens planverk föreskrifter och allmänna råd för anläggandet av begravningsplatser. Planverket har också givit ut utredande eller upplysande rapporter i hithörande ämnen. Dessa har varit av stort värde såväl för dem som ansvarar för frågor om begravningsplatser som för dem som handlägger ärenden vid länsstyrelserna. Även om prövningen av nya begravningsplatser tas över av kommunerna finns det enligt min mening ett statligt intresse av att planering och utveckling styrs i en för samhället önskvärd utveckling. Det kan ske genom planverkets rådgivningsverksamhet. Genom att begravningsplatserna blir bygglovspliktiga kan regeringen vid behov bemyndiga planverket att utfärda bindande föreskrifter bl. a. om det behövs för att tillgodose kulturmiljövårdande synpunkter på nya begravningsplatser.

För att säkerställa att kraven i fråga om symbolik och formspråk beträffande begravningsplatser skall bli beaktade vid den kommunala prövningen skall enligt min mening en ansökan om bygglov beträffande en begravningsplats innehålla domkapitlets yttrande över förslaget. Att ett sådant yttrande bör ingå i underlaget för prövningen följer enligt min uppfattning av bestämmelserna i 3 kap. 14 § PBL där det anges vilka aspekter som skall beaktas vid bygglovsprövningen av anläggningar enligt 8 kap. 2 §. I 8 kap. 20 § finns vidare bestämmelser om vilka handlingar som skall åtfölja en ansökan om bygglov. I fråga om begravningsplatser bör domkapitlets yttrande härvid vara obligatoriskt.

Jag förutsätter vidare att den som anordnar begravningsplats också inhämtar synpunkter från företrädare för de andra trossamfund som kan förutses komma att använda anläggningen. Här har också byggnadsnämnderna möjlighet att föreskriva att ett sådant yttrande skall finnas i underlaget för ansökan.

Enligt nu gällande bestämmelser skall länsstyrelsen, när det gäller begravningsplatser, ta ställning också till andra frågor än anläggandet av själva begravningsplatsen. Det kan röra sig om ekonomibyggnadernas storlek och utformning, vägar, gångar, gravkvarter och minneslundar, placeringen av skulpturer, den konstnärliga utsmyckningen av begravningskapell och val av växter. Det är enligt min mening inte en statlig uppgift att bestämma hur sådana frågor skall lösas. Detta bör i stället

ankomma på den kyrkliga eller borgerliga kommun som anordnar begravningsplatser att – i förekommande fall efter bygglov – själva svara för utformningen av dessa detaljer. Många kyrkogårdsförvaltningar har omfattande kunskaper inom området. Det bör vara en inomkyrklig angelägenhet att se till att församlingar som inte har tillgång till en sådan kunskap får detta. Kyrkans centrala organ har redan ordnat en rådgivningsverksamhet i sådana frågor.

3.5.8 Tillsynens omfattning och inriktning i fråga om befintliga begravningsplatser

Mitt förslag: Begravningsplatser som har anlagts före år 1940 eller som ligger i anslutning till en kyrkobyggnad uppförd före detta år skall stå under statlig tillsyn. Anläggningar som har kommit till efter år 1939 skall stå under statlig tillsyn om RAÄ beslutar det. Ett sådant beslut får överklagas till regeringen.

Den statliga tillsynen skall tillgodose kulturhistoriska intressen, inbegripet de konstnärliga. Den innebär att utvidgningar och väsentliga ändringar får företas endast efter godkännande av en statlig myndighet. Godkännande krävs också för att få uppföra, riva eller väsentligt ändra byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar.

Utredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har erinrat mot tillsynens inriktning enligt förslaget eller att detta förutsätter ett urval av anläggningar som skall omfattas av den statliga tillsynen. Länsstyrelsen i Östergötlands län förordar liksom i fråga om kyrkobyggnader en flexibel tidsgräns om femtio år efter anläggandet då tillsynsansvaret skulle uppkomma. Svenska kyrkans centralstyrelse, kammarrätten i Jönköping och Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund föreslår att tillsynen över begravningsplatser i stället regleras i en ny begravningslag.

Skälen för mitt förslag: Mina förslag till enklare regler för tillsynen av den kyrkliga miljön bygger, som jag tidigare har understrukt, på principen att den statliga prövningen koncentreras till att tillgodose kulturminnesvårdens intressen. Den allmänna lämplighetsprövning som länsstyrelserna gör av planer på nya begravningsplatser eller ändringar på och utvidgningar av dessa har jag föreslagit skall tas över av de kommunala byggnadsnämnderna genom att krav på bygglov införs (avsnitt 3.5.7). När det gäller befintliga begravningsplatser gör sig emellertid också kulturhistoriska aspekter gällande. För begravningsplatser torde dessutom, inom ramen för de kulturhistoriska aspekterna, de konstnärliga ha särskild tyngd. Kyrkogården med omgivning är ofta bygdens viktigaste kulturminnesmiljö. De kulturhistoriska – konstnärliga aspekterna väger kanske tyngst vid förändringar inom en befintlig begravningsplats. Det är viktigt att ändringarna sker varsamt med största möjliga hänsynstagande till de kulturhistoriska värde-

na. Men även när en befintlig begravningsplats utvidgas med en ny anläggning måste enligt min mening stor varsamhet iakttas så att den nya delen utformas i harmoni med den äldre. De kulturhistoriska frågorna måste vidare inta en framskjuten plats när begravningsplatsen ligger eller skall anläggas kring en kyrkobyggnad och därför bör vara anpassad till denna. I de fall jag nu nämnt är det således inte enbart den allmänna lämpligheten som får avgöra utformningen av inhägnad, byggnader, gångar och gravkvarter eller valet av växter. Den statliga kulturminnesinriktade tillsynen bör därför enligt min mening omfatta de nyss nämnda ärendetyperna.

En viktig del av denna statliga tillsyn bör vara en regel att åtgärder som syftar till att utvidga eller väsentligt ändra en begravningsplats för att få utföras måste godkännas av en statlig myndighet med kulturminnesvårdande kompetens – länsstyrelsen. Jag utgår från att godkännande inhämtas i ett tidigt skede av planeringsarbetet, som en naturlig del av detta. Vidare föreslår jag att godkännande av samma myndighet alltid skall krävas för att få uppföra, riva eller väsentligt ändra byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på en begravningsplats. Här finner jag skäl att anmärka att detta även måste omfatta uppförandet av en ny kyrkobyggnad på en äldre kyrkogård eller annan befintlig begravningsplats, även om nya kyrkobyggnader med annan placering enligt mina förslag i princip inte skall kräva statligt tillstånd.

Jag har tidigare uttalat att koncentrationen av den statliga tillsynen över den kyrkliga byggnadsmiljön till kulturminnesvårdens intresseområde förutsätter ett urval av de objekt som skall omfattas av tillsynsansvaret. Så är fallet också med begravningsplatserna. Huvudsakligen av likformighets-skäl har jag stannat för samma urvalsmetod som i fråga om kyrkobyggnader och kyrkotomter. Jag föreslår därför att en statlig tillsyn skall gälla dels generellt begravningsplatser anlagda före år 1940, dels vissa begravningsplatser som har tillkommit efter år 1939. Urvalet skall göras av RAÄ och grundas på ämbetets bedömning om anläggningen har ett betydande kulturhistoriskt värde. RAÄ:s beslut om att lägga nyare begravningsplatser under tillsyn skall kunna överklagas till regeringen.

3.5.9 Hur tillsynen över begravningsplatser skall utövas

Mitt förslag: Länsstyrelsen skall pröva frågor om tillstånd till sådana åtgärder på begravningsplatser som kräver särskilt tillstånd från kulturminnessynpunkt. Länsstyrelsen skall vid behov höra domkapitlet. Länsstyrelsens beslut får överklagas till kammarrätten.

Utredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Länsstyrelsen gör i dag både den allmänna och den kulturminnesvårdande prövningen. Eftersom länsstyrelsen har den kompetens och de resurser som behövs för detta, föreslår jag att den även i

fortsättningen gör den kulturminnesvårdande prövningen av de åtgärder på begravningsplatser som kräver statligt godkännande. Liksom beträffande kyrkobyggnaderna och de kyrkliga inventarierna är det enligt min mening värdefullt att de kyrkliga aspekterna på begravningsplatsens utformning och konstnärliga utsmyckning m. m. får bevakas av domkapitlet som har ett särskilt ansvar för bl. a. frågor som rör kyrkans lära. Detta gäller alldeles särskilt då det är fråga om begravningsplats som ligger i anslutning till en kyrkobyggnad. Då det emellertid finns ärenden där sådana aspekter inte är aktuella, föreslår jag att länsstyrelsen får avgöra när det är påkallat att höra domkapitlet. Länsstyrelsens beslut bör få överklagas till kammarrätten.

RAÅ har det övergripande ansvaret för landets kulturminnesvård. Ämbetet föreslås besluta om kyrkobyggnader och kyrkliga inventarier men inte om begravningsplatser. Ämbetets möjligheter att hävda sitt övergripande ansvar bör därför när det gäller begravningsplatserna säkerställas genom en rätt att överklaga länsstyrelsens beslut till kammarrätten.

3.6 Bestämmelser om skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål

Mitt förslag: Bestämmelserna i lagen (1985:1104) om skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål (utförelselagen) bör efter vissa redaktionella ändringar föras in som ett särskilt kapitel i kulturminneslagen. En ny bestämmelse om att avgifter får tas ut i ärenden om utförelse bör dock införas.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmet med mitt förslag med den skillnaden att arbetsgruppen inte berört frågan om avgiftsbeläggning av tillståndsprövningen.

Remissinstanserna: Har i princip godtagit arbetsgruppens förslag. Några remissinstanser har dock ansett att bestämmelserna om utförelse skall omfatta även fornyfynd.

Skälen för mitt förslag: Bestämmelserna i utförelselagen får anses ha stor betydelse för det samlade kulturminnesskyddet och bör ingå som ett särskilt kapitel i kulturminneslagen. Utförelselagen innehåller sålunda bestämmelser om i vilka fall kulturföremål inte får föras ut ur riket utan tillstånd. Vidare innehåller den regler för handläggning av tillståndsärenden och om överklagande och ansvar. Lagen trädde i kraft den 1 juli 1986. Det finns inte anledning att nu justera eller komplettera reglerna mer än i ett enda avseende. RAÅ har föreslagit att tillståndsmyndigheternas prövning av avgiftsbeläggs. Tillståndsprövningen har för Nordiska museet medfört allvarliga problem på grund av den stora och ständigt ökande mängden ansökningar. Jag anser ämbetets förslag väl motiverat och förordar att det genomförs. Det bör ankomma på regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att besluta om närmare föreskrifter. Avgifterna skall givetvis avpassas till de kostnader som respektive institution har i ärendet.

Den nya lagen föranleder förutom de ändringar som jag redan tidigare har berört även ändringar av redaktionell art i viss lagstiftning. Jag avser här lagen (1971:309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål, lagen (1918:163) med vissa bestämmelser om sjöfynd, lagen (1984:983) om ensamrätt till bärgning, väglagen (1971:948), fastighetstaxeringslagen (1979:1152) samt plan- och bygglagen (1987:10).

Såvitt gäller sjöfyndslagen föreslår jag dessutom, i samråd med chefen för justitiedepartementet, att möjligheten att överklaga till regeringen i ärenden som redan har prövats av länsstyrelsen som andra instans tas bort.

Jag har vidare föreslagit att bestämmelser om kyrkliga kulturminnen samlas i fjärde kapitlet i lagen om kulturminnen m. m. Genom förslaget ersätts i motsvarande delar nuvarande föreskrifter om kyrkliga byggnader, begravningsplatser och kyrkliga inventarier i kungörelsen (1920:744) med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet och förordningen (1942:929) om vården av vissa kyrkliga inventarier. Föreskrifterna i fjärde kapitlet kommer därvid inte att röra karaktären eller förvaltningen av den kyrkliga egendomen utan innebär en begränsning av statens nuvarande uppsikt till att endast avse allmänna intressen av att de kulturhistoriska värdena i egendomen skyddas. Föreskrifterna är därför inte av sådan grundläggande natur att de enligt punkt 9 övergångsbestämmelserna till regeringsformen kräver kyrkomötets yttrande.

För kyrkobyggnaderna och deras inventarier finns grundläggande regler i 1686 års kyrkolag. Enligt 27 kap. 1 § kyrkolagen skall bl. a. regeringen underrättas då någon ämnar bygga en kyrka eller ett kapell. I lagen (1968:738) med vissa bestämmelser om godkännande av kyrkobyggnad föreskrivs emellertid att – utan hinder av 27 kap. 1 § kyrkolagen – ett förslag till uppförande av församlings kyrkobyggnad får godkännas av den myndighet som regeringen bestämmer. I fråga om vården av de kyrkliga inventarierna finns bestämmelser i 26 kap. 1, 6 och 8 §§. Dessa regler innehåller bl. a. ett avyttringsförbud.

I kyrkoförfattningsutredningens slutbetänkande (SOU 1987:4 och 5) föreslås 1686 års kyrkolag bli ersatt med en ny kyrkolag. Förslaget har remissbehandlats och övervägs för närvarande inom civildepartementet. De ändringar som föreslås i 4 kap. lagen om kulturminnen m. m. avses dock träda i kraft innan en eventuell ny kyrkolag kan ersätta de aktuella bestämmelserna i 26 och 27 kap. 1686 års kyrkolag. Jag har emellertid från chefen för civildepartementet inhämtat att han inom kort avser att lägga fram förslag till en kyrkomötesskrivelse om att 26 kap. 6 och 8 §§ samt 27 kap. 1 § 1686 års kyrkolag och 1968 års lag upphävs. Riksdagen skulle efter kyrkomötets yttrande kunna ta ställning till ett sådant förslag under hösten 1988. Tidpunkten den 1 januari 1989 för ikraftträdandet av den nya lagen om kulturminnen m. m. och upphävandet av föreskrifterna i bl. a. kyrkolagen kan således sammanfalla.

I enlighet med det anförda har inom utbildningsdepartementet upprättats förslag till

1. lag om kulturminnen m. m.,
2. lag om ändring i lagen (1971:309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål,
3. lag om ändring i lagen (1918:163) med vissa bestämmelser om sjöfynd,
4. lag om ändring i lagen (1984:983) om ensamrätt till bärgning,
5. lag om ändring i väglagen (1971:948),
6. lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152),
7. lag om ändring i plan- och bygglagen (1987:10),
8. lag om ändring i lagen (1963:537) om gravrätt m. m.

Lagförslagen under 2.–4. har upprättats i samråd med chefen för justitiedepartementet, förslaget under 5. i samråd med chefen för kommunikationsdepartementet, förslaget under 6. i samråd med chefen för finansdepartementet, förslaget under 7. i samråd med chefen för bostadsdepartementet och förslagen under 1. och 8. i samråd med chefen för civildepartementet.

Förslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som bilaga 3.

5 Specialmotivering¹

5.1 Förslag till lag om kulturminnen m. m.

1 kap. Inledande bestämmelser

1 §
Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö.

Ansvar för detta delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete skall se till att skador på kulturmiljön såvitt möjligt undviks eller begränsas.

I denna inledande paragraf fastläggs vissa grunder beträffande skyddet och vården av det materiella kulturarv som ligger i den av människan skapade miljön. Bestämmelserna är sålunda begränsade till det materiella kulturarvet och avser inte det immateriella kulturarv som ligger exempelvis i traditioner, sedvänjor och vad som brukar betecknas som andlig odling. Bestämmelserna har emellertid större räckvidd än övriga bestämmelser i lagen, vilka senare är begränsade till de delar av det materiella kulturarvet som kvalificerar sig som fornminnen, byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen eller sådana äldre kulturföremål som särbehandlas när det gäller utförelse från riket. De allmänna bestämmelserna i denna inledande paragraf gäller sålunda det materiella kulturarvet i stort och inte bara de särskilt skyddade kategorierna. Detta har betydelse särskilt när det gäller före-

¹ Observera att detta är specialmotiveringen till den lagtext som remitterades till lagrådet. Vissa bestämmelser har därefter ändrats. Vilka det är framgår av föredragande statsrådets ställningstagande till lagrådets yttrande (s. 114 ff).

skrifterna i andra stycket om ansvaret för vården av det kulturarv som nu är i fråga.

Efter förklaringen i *första stycket* att skydd och vård av det materiella kulturarvet är en nationell angelägenhet följer i *andra stycket* den principiellt viktiga bestämmelsen att ansvaret för att detta skydd och denna vård kommer till stånd delas av alla. Det förhållandet att vården av det materiella kulturarvet är en nationell angelägenhet innebär sålunda inte att ansvaret ligger enbart på den statliga förvaltningen. Ansvaret ligger också på enskilda och på kommunala myndigheter. Såsom framhållits i den allmänna motiveringen är särskilt kommunernas ansvar väsentligt. Kommunernas roll i planeringen av den fysiska miljön ger dem en sällsynt stor möjlighet att vårda sig om sådana kulturvården som, utan att kvalificera sig till det särskilda skydd som kan komma i fråga enligt 2 och 3 kap. denna lag, ändå har sitt värde.

2 §

I denna lag finns bestämmelser om fornminnen, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen samt om utförelse av kulturföremål ur landet.

Länsstyrelsen har tillsyn över kulturminnesvården i varje län.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, i denna lag i fortsättningen kallat riksantikvarieämbetet, har överinseende över kulturminnesvården i landet. Riksantikvarieämbetet får överklaga beslut av domstol och av annan myndighet enligt denna lag.

I paragrafen anges att lagen innehåller bestämmelser om vissa angivna typer av kulturminnen utöver stadgandet om allmän hänsyn enligt 1 §. Vidare anges vilka statliga myndigheter som har det omedelbara ansvaret för kulturminnesvården. Inom varje län har länsstyrelsen detta ansvar. Den sammanhållande rollen för landet ges riksantikvarieämbetet (RAÄ). Ämbetet har inte gjorts till överinstans över länsstyrelserna utan har i stället, som medel för att kunna utöva sin tillsyn, fått generell rätt att överklaga beslut som domstol eller annan myndighet fattar enligt denna lag.

3 §

Vad som föreskrivs i denna lag om ägare av fastighet eller byggnad skall, då fastigheten eller byggnaden innehas som fideikommiss eller med ständig besittningsrätt, gälla innehavaren.

Bestämmelserna motiveras av att många fastigheter och byggnader som berörs av lagen innehas med fideikommiss. Med ständig besittningsrätt avses vissa äldre nyttjanderätter.

2 kap. Fornminnen

Fasta fornlämningar och fornfynd

1 §

Fasta fornlämningar är skyddade enligt denna lag.

Fasta fornlämningar är följande lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna

1. gravar, gravbyggnader och gravfält samt kyrkogårdar och andra begravningsplatser.
2. resta stenar samt bergytor med inskrifter, symboler, märken och bilder samt andra ristningar eller målningar,
3. kors och minnesvårdar,
4. samlingsplatser för rättskipning, kult, handel och andra allmänna ändamål,
5. lämningar av bostäder, boplatser och arbetsplatser samt kulturlager som uppkommit vid bruket av sådana bostäder eller platser, liksom lämningar efter arbetsliv och näringsfång,
6. ruiner av borgar, slott, kloster, kyrkobyggnader och försvarsanläggningar samt av andra märkliga byggnader och byggnadsverk,
7. färdvägar och broar, hamnanläggningar, vårdkasar, vägmärken, sjömärken och likartade anläggningar för samfärdsel samt gränsmärken och labyrinter,
8. skeppsvrak, om minst etthundra år kan antas ha gått sedan skeppet blev vrak.

Fasta fornlämningar är också naturbildningar till vilka ålderdomliga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen är knutna liksom lämningar efter äldre folklig kult.

Enligt *första stycket* gäller att alla fasta fornlämningar har ett generellt skydd direkt på grund av lagen och utan särskilt myndighetsbeslut.

I *andra stycket* ges först en allmän definition av vad som menas med en fast fornlämning. Den konkretiseras sedan genom en uppräkningslista av olika typer av fasta fornlämningar. Uppräkningen motsvarar i princip den uppräkningslista som finns i 2 § FML.

Termen "lämning" används i kapitlet som ett sammanfattande begrepp för de olika anläggningar, platser och spår, ovan och under jord som kan vara fasta fornlämningar.

Lämningen skall ha tillkommit genom äldre tiders bruk vilket, i enlighet med gällande tillämpningspraxis, begränsar fornlämningsbegreppet tillämpning till anläggningar av ålderdomlig art.

Enligt *andra stycket 2 p* är resta stenar fasta fornlämningar. Resta stenar utgör i de flesta fall gravar (jfr p. 1) vilket dock inte kan antas vara allmänt känt. Vidare stadgas att stenar och bergytor med inskrifter, symboler, märken och bilder samt andra ristningar och målningar är fasta fornlämningar. Uppräkningen innefattar t. ex. sliprännor och älvkvarnar som är nämnda i FML.

Enligt *andra stycket 5 p* är lämningar efter bostäder, boplatser och arbetsplatser fasta fornlämningar. I boplatserbegreppet ingår också sådana lämningar som avfallshögar, härdar, m.fl. typer av anläggningar eller lämningar som markerar boplatser. Begreppet "arbetsplats" har emellertid även en annan innebörd än den som enbart sammanhänger med platser för bebyggelser. Det kan också syfta på lämningar efter arbetsliv och näringsfång i en vidare mening, t. ex. lämningar efter äldre tiders odling – fossila åkerytor, hägnader – eller efter andra näringar, t. ex. fångstgropar. Termen "kulturlager" har här samma mening som i allmänt språkbruk nämligen rester efter bebyggelse och boplatser som lagrats på varandra, ofta under en lång tid.

I andra stycket 7 p har ett märklighetsrekvisit enligt FML ersatts med ett övergivenhetsrekvisit. Utgångspunkten för när en färdväg eller en bro skall anses vara övergiven enligt kulturminneslagen bör vara att den inte aktivt underhålls för samfärdseln. Däremot kan det vara fråga om fornlämning om vägen underhålls med det specifika syftet att just bevara kulturvärden och vägen alltså är rent museal. Övergivenhetsrekvisitet för de övriga lämningarna innebär att lämningen i fråga inte längre fyller någon primär funktion för nutidens samfärdsel. Också labyrinter har tagits upp under denna punkt. Labyrinterna är en typ av anläggningar med växlande eller oviss funktion som länge – dock utan omnämning i FML – betraktats som fasta fornlämningar.

Föreskriften i andra stycket 8 p innebär att skeppsvrak som tidigare omfattats av särskilda bestämmelser i FML jämställs med fasta fornlämningar i övrigt.

Till de objekt som anges i tredje stycket kan knytas den kommentaren att lämningen efter äldre folklig kult kan vara s. k. offerkast liksom samiska offerplatser.

2 §

Till en fast fornlämning hör ett så stort område på marken eller på sjöbotten som behövs för att bevara fornlämningen och ge den ett tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Detta område benämns fornlämningsområde.

Fråga om fastställelse av gränserna för ett fornlämningsområde prövas av länsstyrelsen.

Då ett ärende om fastställelse av gränser tas upp av någon annan än ägaren av området, skall denne underrättas om ärendet och ges tillfälle att yttra sig i saken. Underrättelsen skall ske genom delgivning.

I paragrafen införs ett nytt begrepp – fornlämningsområde. Ett fornlämningsområde är det markområde eller område på sjöbotten som hör till den fasta fornlämningen men som inte utgör själva anläggningen/minnesmärket.

Beträffande hur stort område som hör till en fast fornlämning anges i lagen enbart att området skall vara så stort som behövs för att bevara fornlämningen och bereda den ett tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Närmare riktlinjer för hur fornlämningsområden bör dimensioneras har ansetts lämpligen kunna utfärdas av RAÄ.

I lagens föreskrift om fornlämningsområdets storlek ligger inte enbart att området skall dimensioneras efter vad som behövs för fornlämningens omedelbara skydd. När det talas om tillräckligt utrymme ligger däri också ett krav på att fornlämningen skall bevaras i en lämplig miljö. Denna senare aspekt på fornlämningsområdets storlek får dock i praktiken föga betydelse när det gäller skeppsvrak. Kring sådana torde fornlämningsområdet få bestämmas enbart med hänsyn till att få ett så stort område på botten som behövs för vrakets och övriga tillhörande föremåls skydd.

Omfattningen av ett fornlämningsområde bestäms av länsstyrelsen. Åtgärden kallas gränsbestämning. Den skall givetvis inte förväxlas med gränsbestämning enligt fastighetsbildningslagen. Länsstyrelsens åtgärd att bestämma gränserna för ett fornlämningsområde har givetvis inte någon fastighetsbildande verkan.

Om förfarandet i ärenden om gränsbestämning enligt denna paragraf föreskrivs att ägaren till marken skall underrättas, om ärendet tas upp annat än på hans begäran. Han skall vidare beredas tillfälle att yttra sig. Underrättelsen skall ske genom delgivning vilket innebär att bestämmelserna i delgivningslagen (1970:428) skall tillämpas.

3 §

Fornfynd är föremål som saknar ägare när de hittas och som

1. påträffas i eller vid en fast fornlämning och har samband med denna eller
2. påträffas under andra omständigheter och kan antas vara minst ett-hundra år gamla.

I paragrafen anges vad som är *fornfynd*. En sådan direkt definition saknas i FML. Såsom påpekats i den allmänna motiveringen sammanhänger uppdelningen i de två kategorierna av fornfynd med reglerna om rätten till fynden. För båda kategorierna gäller dock gemensamt att föremålet vid upphittandet skall sakna ägare. Detta rekvisit torde ha störst praktisk betydelse när det gäller kategorin som avses under p.2.

4 §

Sådant fornfynd som avses i 3 § 1 tillfaller staten.

Sådant fornfynd som avses i 3 § 2 tillfaller upphittaren. Han är dock skyldig att erbjuda staten att få lösa in det mot betalning (hembud)

1. om fornfyndet innehåller föremål som helt eller delvis består av guld, silver, koppar, brons eller annan legering med koppar eller
2. om fornfyndet består av två eller flera föremål, som kan antas ha blivit nedlagda tillsammans.

Paragrafen innehåller bestämmelser om rätten till fornfynd. Huvudregeln är, såsom i FML, att föremål som har direkt anknytning till en fast fornlämning omedelbart och direkt på grund av lagen tillfaller staten, medan övriga föremål tillfaller upphittaren. Liksom tidigare är den enskilda upphittarens rätt dock begränsad genom den plikt som föreskrivs att i vissa fall hembjuda föremålen till staten för inlösen. I förhållande till FML har hembudsskyldigheten utökats.

Av skäl som har angivits i den allmänna motiveringen har sålunda hembudsskyldighet tillkommit i fråga om föremål som är av brons eller annan legering med koppar. Vidare har hembudsskyldighet införts när det gäller s. k. depåfynd.

Med depåfynd avses fynd som består av två eller flera föremål som har blivit nedlagda tillsammans. Ofta är det fråga om föremål som har nedlagts som värdedeposition eller offer, men inte nödvändigtvis enbart sådana. Ett gott exempel på ett depåfynd är sålunda också den verktygsutrustning från vikingatid som år 1936 gjordes i Mästermyr på Gotland vid jordbruksarbete. Det kan också röra sig om föremål som anträffas nedgrävda under en byggnad, oavsett om byggnaden används eller inte. Däremot torde mera sällan sådant som anträffas i begagnade utrymmen i byggnader kunna betraktas som depåfynd, om än föremålen varit bortglömda. Det finns i detta sammanhang anledning att erinra om kravet i 3 § att ett föremål för att kunna anses som fornfynd skall sakna ägare vid upphittandet. Detta

krav gör att exempelvis brevsamlingar som återfinns på en herrgårdsvind endast sällan torde kunna betraktas som fornyfynd även om de är mer än etthundra år gamla. En annan sak är att de kan ha ett stort kulturhistoriskt värde i sig.

5 §

Den som påträffar ett fornyfynd, som skall tillfalla eller hembjudas staten, skall snarast göra anmälan om fornyfyndet hos riksantikvarieämbetet, länsstyrelse, länsmuseum eller polismyndighet. Fornfynd som hör till skeppsvrak kan anmälas även till kustbevakningen.

Upphittaren är skyldig att på begäran lämna ut fornyfyndet mot kvitto samt uppge var, när och hur fornyfyndet påträffades.

Bestämmelserna i denna paragraf om skyldighet att anmäla fornyfynd motsvarar i sak de som gällt enligt FML. Dock har det tillägget gjorts att fornyfynd som hör till skeppsvrak kan anmälas också till kustbevakningen.

Skydd, vård och undersökning av fornlämning och plats där fornyfynd påträffats

6 §

Det är förbjudet att utan tillstånd enligt detta kapitel rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt förändra eller skada en fast fornlämning.

I denna paragraf anges det grundläggande skydd som alltid gäller för en fornlämning direkt på grund av lagen. Den har i sak samma innehåll som den motsvarande föreskriften i FML (1 § andra stycket), men lydelsen har justerats något i förtydligande syfte. Ett praktiskt viktigt exempel på en åtgärd, som kan innefatta att fornlämning rubbas eller skadas, är plöjning.

7 §

Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen får vidta de åtgärder som behövs för att skydda och vårda en fast fornlämning. Åtgärderna får avse exempelvis flyttning, iordningställande och inhägnad av fornlämningen samt röjning. Åtgärden får avse även en fornlämning som infogats i ett byggnadsverk.

Länsstyrelsen får uppdra åt annan att vidta åtgärder som avses i första stycket under de villkor som länsstyrelsen bestämmer. Åtgärd som innebär att fornlämningen rubbas eller förändras får dock inte vidtas utan att länsstyrelsens uppdrag uttryckligen gäller en sådan åtgärd.

Innan någon åtgärd vidtas skall den som äger eller har särskild rätt till marken eller byggnadsverket underrättas. Detsamma skall gälla i fråga om vattenområde.

Om åtgärderna medför kostnader eller skada för ägaren eller någon annan har han rätt till skäligen ersättning av allmänna medel.

8 §

Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen får utan hinder av 6 § undersöka en fast fornlämning, bärga ett skeppsvrak som är en fast fornlämning samt undersöka en plats där fornyfynd påträffats.

Länsstyrelsen får lämna tillstånd till annan att företa en sådan undersökning eller bärgning under de villkor som länsstyrelsen bestämmer.

Vid undersökningen eller bärgningen gäller bestämmelserna om under rättelse och ersättning enligt 7 § tredje och fjärde styckena.

Bärgas ett skeppsvrak som är en fast fornlämning skall det tillfalla staten, om det saknar ägare.

9 §

Länsstyrelsen får meddela särskilda ordningsföreskrifter till skydd för en fast fornlämning.

Föreskrifterna får även meddelas för område som enligt 2 § inte hör till fornlämningen under förutsättning att pågående användning av marken härigenom inte försvåras avsevärt.

Länsstyrelsen får fridlysa en plats där fornynd påträffats, om det kan ske utan att någon väsentlig olägenhet uppstår. Fridlysning får ske till dess platsen har undersökts enligt 8 §.

Föreskrifter eller fridlysning får förenas med vite.

Ett beslut om föreskrifter eller vite skall kungöras på lämpligt sätt.

Dessa tre paragrafer innehåller bestämmelser om de befogenheter med fornlämningar som tillkommer RAÄ och länsstyrelserna.

I 7 § är det fråga om befogenheter att vidta åtgärder till vård och skydd av fornlämning. Såsom framgår av exemplen kan sådana åtgärder ibland innefatta väsentliga ingrepp i fornlämningen. Detta innebär inte någon förändring i förhållande till vad som tidigare har gällt.

Enligt 7 § är länsstyrelsen bemyndigad att uppdra åt annan att vidta vård- och skyddsåtgärder. Det kan vara praktiskt när det gäller exempelvis hägnad, röjning och städning av fornminnet. Ett uppdrag att för länsstyrelsens räkning vårda och skydda en fornlämning innefattar dock aldrig automatiskt rätt att rubba eller förändra fornlämningen. För detta fordras att länsstyrelsens uppdrag uttryckligen gäller sådana åtgärder. Uppdrag av den arten skall givetvis lämnas först efter lika noggrann prövning som om det gällt ett tillstånd till ingrepp (jfr 12 och 13 §§). Liksom enligt FML gäller att ägaren till marken eller vattenområdet skall underrättas innan vård- och skyddsåtgärder vidtas. Underrättelse bör ske genom delgivning.

Från FML har också förts över föreskriften om rätt till ersättning för markägaren eller annan som till följd av åtgärderna drabbas av kostnader eller skada.

Bestämmelserna i 8 § handlar om RAÄ:s och länsstyrelsens rätt att undersöka fasta fornlämningar eller platser där fornynd påträffats samt att bärga skeppsvrak som är fast fornlämning. Vidare handlar paragrafen om länsstyrelsens rätt att ge någon annan tillstånd till sådan undersökning eller bärgning. Bestämmelserna motsvarar i sak vad som gällt enligt FML. Det är här sålunda fråga om undersökningar som initieras i vetenskapligt syfte och inte sådana som kommer till i samband med att fråga om tillstånd till ingrepp har aktualiserats. Regler om den sortens undersökningar och de kostnadsfrågor som är förbundna med dem lämnas i 10-15 §§.

Såvitt gäller bärgade skeppsvrak föreskrivs här, liksom i FML, att det bärgade vraket tillfaller staten, om det saknar ägare.

I 9 § slutligen regleras länsstyrelsens rätt att meddela föreskrifter rörande fasta fornlämningar och platser för fornynd.

Länsstyrelsen får sålunda meddela särskilda ordningsföreskrifter till skydd för en fast fornlämning. Av stadgandets avfattning framgår att det är

fråga om individuella föreskrifter beträffande en viss fornlämning och inte om generella regler att gälla fornlämningarna inom länet. Att det sedan kan finnas moment som går igen i åtskilliga av de utfärdade föreskrifterna är en annan sak. Föreskrifterna får avse inte bara själva fornlämningen och det till den hörande fornlämningsområdet utan även omgivande miljö. Någon avgränsning för hur stort område utanför fornlämningen som föreskrifterna får gälla görs inte i lagen. Det torde ändå vara självklart att föreskrifterna inte får avse större område än som är sakligt motiverat för att säkra ett skydd som står i proportion till fornlämningens art och betydelse.

De föreskrifter som kommer i fråga är ordningsföreskrifter. Det är sålunda väsentligen fråga om den typ av föreskrifter som har utvecklats vid tillämpningen av FML. Som ordningsföreskrifter bör emellertid kunna anses även föreskrifter som innefattar förbud mot olämpliga åtgärder vid brukandet av ett markområde, t. ex. en reglering av betestrycket eller av djupplöjning.

När det gäller en plats där ett fornfynd påträffats har länsstyrelsen, liksom enligt FML, rätt att fridlysa området intill dess en vetenskaplig undersökning har skett. Förutsättningen är också enligt den nya lagen att fridlysningen kan ske utan att någon väsentlig olägenhet uppstår. Bestämmelserna om fridlysning kompletteras i viss mån genom de särskilda bestämmelserna om metallsökare i 18-20 §§.

Ingrepp i fast fornlämning

10 §

Den som avser att uppföra en byggnad, en anläggning eller genomföra ett annat arbetsföretag bör i god tid ta reda på om någon fast fornlämning kan beröras av företaget och i så fall snarast samråda med länsstyrelsen.

Om en fornlämning påträffas under grävning eller annat arbete, skall arbetet omedelbart avbrytas till den del fornlämningen berörs. Den som leder arbetet skall omedelbart anmäla förhållandet hos länsstyrelsen.

Med 10 § inleds ett antal bestämmelser som gäller hanterandet av fasta fornlämningar i samband med arbetsföretag.

I *första stycket* ges den grundläggande regeln om skyldighet att i god tid vid planeringen av arbetsföretag ta reda på om någon fast fornlämning kan beröras av arbetsföretaget. Det bör här särskilt framhållas att efterforskan- det bara gäller redan kända fornlämningar. Det är alltså inte fråga om att finna fram hittills okända fornlämningar. Regeln torde tjäna inte bara kulturminnesvårdens intressen utan även företagarens ekonomiska intres- sen. I stycket föreskrivs också skyldighet att samråda med länsstyrelsen om en fast fornlämning kan beröras.

Ansvaret för att ta reda på om någon fast fornlämning berörs vilar alltså på den som planerar ett markingrepp. Det får emellertid förutsättas att såväl länsstyrelser som kommuner kan tillhandahålla dokumentation till hjälp för företagaren.

Som exempel på fall då en företagare under alla omständigheter bör närmare efterforska förekomsten av fasta fornlämningar bör framhållas det fall att en fast fornlämning finns redovisad på den ekonomiska kartan nära det område där arbetsföretaget skall utföras.

Av olika skäl kan dock den ekonomiska kartans fornlämningsredovisning vara ofullständig. Åtgärder för att ta reda på om en fast fornlämningsberörs av företaget bör därför alltid ske om

- platsen ligger inom ett område med täta fornlämningsförekomster som finns redovisat i ett planeringsunderlag från RAÄ, länsstyrelsen eller länsmuseum, såsom t.ex. rapportserien Medeltidsstaden där städernas fornlämningsberör i form av kulturlager finns publicerade,

- platsen för arbetsföretaget ligger inom ett område som av kommunen utpekats som ett område med täta fornlämningsförekomster (t.ex. i ett kulturminnesvårdsprogram eller motsvarande handling),

- fasta fornlämningsberör i anslutning till platsen för arbetsföretaget kan anses vara allmänt kända i bygden.

I praktiken torde de uppgifter som finns dokumenterade hos kommunen ofta vara en viktig informationskälla för den enskilde företagaren. Kommunen får också till följd av sitt allmänna ansvar för kulturminnesvården anses skyldig att vägleda den enskilde som vänder sig till kommunen för att utvärdera om hans arbetsföretag berör en fast fornlämningsberör.

I *andra stycket* lämnas föreskrifter för det fall att en fornlämningsberör skulle påträffas under grävning eller annat arbete. I första hand tar bestämmelsen sikte på det fall att en tidigare okänd fornlämningsberör påträffas under ett arbetsföretag. Bestämmelsen gäller emellertid naturligen också för det fall att arbetsföretaget genom försummelse eller misstag har kommit att oförmodat beröra ett i och för sig känt fornminne.

Föreskrifterna innebär att arbetet omedelbart skall avbrytas till den del fornlämningsberören berörs. Vidare skall den som leder arbetet omedelbart anmäla förhållandet till länsstyrelsen.

11 §

Om det behövs en särskild utredning för att ta reda på om en fast fornlämningsberör av ett planerat arbetsföretag, skall kostnaden för utredningen betalas av företagaren om arbetsföretaget innebär att ett större markområde tas i anspråk. Som sådan exploatering räknas t.ex. anläggande av allmän väg eller större enskild väg, järnväg, flygfält eller anläggning för energiförsörjning. Detsamma gäller i fråga om vattenföretag och mer omfattande byggande för bostads-, industri- eller handelsändamål.

Beslut om särskild utredning fattas av länsstyrelsen.

Enligt denna paragraf har länsstyrelsen möjlighet att på företagarens bekostnad företa en särskild utredning om förekomsten av fornlämningsberör då det är fråga om exploatering som berör större markområden. Som exempel på sådana större arbetsföretag anges bl.a. anläggande av allmän väg, flygfält och stora bostadsområden. Bestämmelsen gäller däremot inte åtgärder som sker inom ramen för pågående markanvändning, t.ex. inom jord- eller skogsbruket.

Regler med liknande innehåll finns redan i bl.a. vattenlagen (1983:291), vars 11 kap. innehåller särskilda bestämmelser om större vattenföretag. På motsvarande sätt finns exempel på att tillstånd av regeringen enligt 136 a § byggnadslagen (numera ersatt av 4 kap. 1 § naturresurslagen) förenats med villkor om specialinventering och kulturhistorisk utredning för att tillgodose allmänna intressen.

Beslutet om särskild utredning förutsätter självfallet att länsstyrelsen kunnat konstatera ett sakligt motiverat behov av det fördjupade beslutsunderlaget. Som grund för beslutet bör länsstyrelsen ha indikationer på att fornlämningsförekomster utöver dem som är kända genom inventeringen för ekonomiska kartan kan finnas. Det kan vara fråga om enstaka registrerade lämningar som erfarenhetsmässigt vid närmare utredning eller inventering brukar indikera ytterligare förekomster. Erfarenheten visar att i vissa fall också topografi och terrängförhållanden kan utgöra den erforderliga indikationen.

Såsom kommer att behandlas i anslutning till 14 § blir företagaren fri från kostnadsansvaret för utredningen, om det visar sig att någon fornlämning inte berörs. Det förhållandet bör givetvis föranleda att länsstyrelserna inte utan skäl föranstaltar om utredning enligt denna paragraf.

12 §

Den som vill rubba, förändra eller ta bort en fast fornlämning skall ansöka om tillstånd hos länsstyrelsen.

Länsstyrelsen får lämna sådant tillstånd endast om fornlämningen medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till fornlämningens betydelse.

Såvitt gäller ägaren till skeppsvrak eller fornfynd som hör till skeppsvrak får tillstånd lämnas, om inte särskilda skäl talar emot det.

Om någon annan än markägaren, eller ägaren av vattenområdet, ansöker om tillstånd, skall ansökningen avslås om ägaren motsätter sig åtgärden och det inte finns några synnerliga skäl att bifalla ansökningen.

Enligt *första stycket* görs ansökan om tillstånd till ingrepp i fornlämning hos länsstyrelsen. De ingrepp det här är fråga om är inte sådana ingrepp som tillkommer av vetenskapligt intresse utan ingrepp som hänger samman med markanvändningen (jfr. vad som anförts i anslutning till 8 §).

I *andra stycket* anges den allmänna förutsättningen för tillstånd till de ingrepp det här är fråga om. Såsom framgår av bestämmelsen skall i tillståndsärendet göras en intresseavvägning mellan intresset av att få göra ingreppet och intresset av att bevara fornlämningen. Endast om exploateringsintresset väsentligt väger över bevarandointresset får tillstånd ges. Detta uttrycks så att tillstånd får ges endast om fornlämningen medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till fornlämningens betydelse. Bevarandet av fornlämningen får alltså medföra hinder eller olägenhet men inte i orimlig grad. Vid avvägningen får vid bedömningen av exploateringsintresset beaktas arbetsföretagets betydelse både ur enskild och allmän synpunkt.

Det är angeläget att länsstyrelsen tydligt motiverar beslut om tillstånd respektive vägrat tillstånd.

Dessa bestämmelser motsvarar i sak vad som har gällt enligt FML. Dock har föreskriften om att en ansökan skall innehålla noggrann beskrivning av fornlämningen tagits bort såsom onödig. Länsstyrelserna torde i regel själva ha de bästa beskrivningarna.

I *tredje stycket* anges att ägaren till skeppsvrak eller fornfynd som hör till skeppsvrak i normalfallet bör få tillstånd av länsstyrelsen att rubba, förändra eller ta bort skeppsvraket eller fornfyndet. Endast om särskilda

skäl föreligger får tillstånd vägras. Även i FML särregleras skeppsvrak och fornfynd som hör till skeppsvrak och samma krav gäller inte för att tillstånd skall ges till att rubba, förändra eller ta bort dessa som när tillstånd skall ges för att rubba, förändra eller ta bort en fornlämning.

13 §

Som villkor för tillstånd enligt 12 § får länsstyrelsen ställa upp skäliga krav på särskild undersökning för att dokumentera fornlämningen eller särskilda åtgärder för att bevara den. I beslutet om tillstånd skall såvitt möjligt anges den kostnad som åtgärderna beräknas medföra.

Innan länsstyrelsen prövar en ansökan enligt 12 §, får den besluta om en arkeologisk förundersökning av fornlämningen om det behövs för att få ett tillfredsställande underlag för prövningen eller för att bedöma behovet av att ställa krav på särskild undersökning.

Denna paragraf innehåller bestämmelser dels om vissa villkor som får ställas för tillstånd till ett ingrepp i en fast fornlämning, dels om rätt för länsstyrelsen att genom en särskild förundersökning skaffa fram ett tillfredsställande beslutsunderlag i tillståndsärendet.

I *första stycket* anges sålunda att som villkor för tillstånd får ställas upp skäliga krav på särskild undersökning för att dokumentera fornlämningen. Det är då fråga om en arkeologisk undersökning. Vidare får ställas skäliga krav på särskilda åtgärder för att bevara fornlämningen. Det kan gälla t. ex. flyttning av en runsten. Sådana villkor har kunnat ställas även enligt FML, men det har framgått mer indirekt genom regler om kostnadsansvar. Det bör framhållas att vad som är skäligt skall bedömas efter fornlämningens betydelse, inte efter arbetsföretagets omfattning eller ekonomi. Är arbetsföretaget för obetydligt i förhållande till fornlämningens betydelse skall såsom framgår av 12 §, tillstånd över huvud taget inte komma i fråga.

En nyhet är stadgandet att länsstyrelsen såvitt möjligt skall ange den beräknade kostnaden för åtgärden i sitt tillståndsbeslut. Denna föreskrift fyller flera syften. För den företagare som har begärt tillståndet ger det ett någorlunda fast underlag för att bedöma om ingreppet i fornlämningen är värt priset. Den kostnad som länsstyrelsen anger i beslutet indikerar nämligen en ungefärlig gräns för hans kostnadsansvar. Detta skall behandlas närmare i anslutning till 14 §. För länsstyrelsen innebär den principiella plikten att beräkna kostnaden att beslutsunderlaget blir bättre vid avvägningen huruvida ett villkor är skäligt eller inte.

Det kan vara lämpligt att exempelvis RAÄ utarbetar närmare föreskrifter om beräkning av kostnader i förevarande sammanhang. Det kan emellertid här anmärkas att det ofta torde vara försvarligt att såsom nu förekommer i praxis vid kostnadsberäkningar av undersökningskostnader räkna med enbart själva det arkeologiska arbetet och bortse från kostnaden för grovarbetskraft och maskintimmar. Det kan nämligen vara vanskligt att avgöra hur stor del av sådana kostnader som är hänförliga till den arkeologiska undersökningen och vad som ändå skulle ha följt med exploatering. Kan andelarna separeras, bör det dock givetvis ske.

Bestämmelserna i *andra stycket* om förundersökning är en nyhet jämfört med FML. Länsstyrelsen får sålunda innan den avgör tillståndsärendet låta göra en särskild förundersökning, förutsatt att det behövs för att få

tillfredsställande beslutsunderlag i tillståndsfrågan som sådan eller för att bedöma behovet av att ställa krav på särskild undersökning av fornlämningen.

Förundersökningen skall normalt inte innebära någon ökning av de sammanlagda undersökningskostnaderna. Tvärtom bör förundersökningen ge möjligheter för den undersökande institutionen att planera och genomföra den kommande huvudundersökningen så rationellt som möjligt.

Ett beslut om förundersökning förutsätter givetvis att länsstyrelsen gjort bedömningen att en fast fornlämning berörs av arbetsföretaget i fråga.

14 §

Den som utför ett arbetsföretag som berör fast fornlämning svarar för kostnaden för åtgärder enligt 13 §.

Företagaren svarar dock inte för kostnad som

1. hänför sig till en fornlämning som inte förut varit känd,
2. väsentligt överstiger vad länsstyrelsen angett i beslut om tillstånd enligt 13 § första stycket,
3. hänför sig till arkeologisk förundersökning enligt 13 § andra stycket, om länsstyrelsen inte lämnar tillstånd till ingrepp i fornlämningen enligt 12 § andra stycket, eller
4. hänför sig till arkeologisk förundersökning eller särskild undersökning enligt 13 §, om det visar sig att någon fornlämning inte berörs av arbetsföretaget.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får besluta om bidrag till kostnad som företagaren skall svara för.

I denna paragraf regleras kostnadsansvaret för sådana åtgärder som ställs som villkor för tillstånd för att ett arbetsföretag som innebär ett ingrepp i en fast fornlämning skall få göras.

Huvudregeln är enligt *första stycket* att företagaren svarar för kostnaderna för sådana åtgärder.

I *andra stycket* anges uttömmande de undantag som kan komma i fråga från huvudregeln.

Enligt *1 p* svarar företagaren inte för kostnad som hänför sig till en fornlämning som inte tidigare varit känd. För att kunna anses okänd bör fornlämningen ha varit okänd såväl för antikvariska myndigheter som för allmänheten på orten. Däremot är en fornlämning vid tillämpning av denna punkt inte att anse som okänd om den, före beslutet i tillståndsfrågan, har upptäckts t. ex. vid en sådan särskild utredning som avses i 11 § första stycket.

I *2 p* befrias företagaren från den del av kostnaden som väsentligt överstiger vad länsstyrelsen har angivit i sitt tillståndsbeslut. Normalt torde denna gräns få anses nådd när överskridandet uppgår till bortåt 15 procent. Det säger sig självt att om kostnaden skulle bli lägre än den beräknade, svarar företagaren bara för de faktiska kostnaderna.

I *3 p* anges att om förundersökningen leder till att länsstyrelsen inte meddelar något tillstånd till ingrepp i fornlämningen svarar företagaren inte för kostnaden för förundersökningen. Om däremot något arbetsföretag inte kommer till stånd på grund av att företagaren avstår från detta av t. ex. kostnadsskäl kommer befrielse inte ifråga.

I 4 p anges slutligen att om det visar sig att länsstyrelsen gjort ett felaktigt antagande om en fornlämningsförekomst har företagaren inte kostnadsansvar för den förundersökning eller särskilda undersökning som länsstyrelsen beslutat om.

Regeln i 4 p är en spärr mot att länsstyrelsen beslutar om förundersökning i onödan. Förundersökningsinstitutet skall inte användas för att utreda om det finns tidigare okända fornlämningar som berörs av ett arbetsföretag, utan för att ge underlag för att fastställa villkoren för tillstånd till ingrepp i en fornlämning som när tillståndsfrågan anhängiggjordes var känd.

Slutligen bör anmärkas att länsstyrelsens beslut om kostnader inte i sig är exigibelt. För att få en exekutionstitel får länsstyrelsen vända sig till allmän domstol.

15 §

Vägras någon tillstånd enligt 12 § beträffande fornlämning som när den påträffas var helt okänd och utan synligt märke ovan jord, är han berättigad till skäligen ersättning av allmänna medel, om fornlämningen vållar honom betydande hinder eller olägenhet. Ansökan om sådan ersättning görs hos länsstyrelsen. Ansökan skall ha givits in till länsstyrelsen inom två år från det att fornlämningen påträffades genom grävning eller annat arbete, annars är rätten till ersättning förlorad. Vad som nu sagts om ersättning skall inte tillämpas om marken exproprieras.

Ersättning för hinder eller olägenhet skall deponeras hos länsstyrelsen. I fråga om fördelning och utbetalning av deponerade belopp samt rättsverkan av fördelning och utbetalning gäller i tillämpliga delar vad som är föreskrivet för det fall att nyttjanderätt eller servitutsrätt upplåts enligt expropriationslagen (1972:719). Beloppet utbetalas dock direkt till sökanden om det är väsentligen utan betydelse för annan rättsinnehavare i avseende på fastigheten.

Vägrat tillstånd ger inte rätt till ersättning utom i det enda fall som behandlas i förevarande paragraf. Den grundläggande förutsättningen är att det gäller en fornlämning som var helt okänd och utan synligt märke ovan jord när den påträffades. Det får sålunda inte vara fråga om en fornlämning som den tillståndssökande kunnat få besked om vid förfrågan hos länsstyrelsen eller hos kommunen. Med kravet på synligt märke ovan jord avses sådana märken som även för en lekman bör ge anledning till misstanke att det finns en fornlämning.

En ytterligare förutsättning är att det vägrade tillståndet vållar sökanden betydande hinder eller skada. Tillstånd till ingrepp skall, såsom anmärkts i anslutning till 12 § inte ges förrän fornlämningen medför hinder eller olägenhet som inte står i rimlig proportion till dess betydelse. En värdefull fornlämning kan därför medföra avsevärt hinder eller olägenhet utan att tillstånd lagligen får ges. Ansökan om ersättning görs hos länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut i frågan överklagas inte som förvaltningsbesvär. I stället hänvisas den missnöjde att väcka talan mot staten om ersättning vid domstol. Bestämmelser härom finns i 25 §.

Ersättningsbestämmelserna i denna paragraf skall givetvis inte tillämpas om marken exproprieras på grund av fornlämningen. En föreskrift om detta har tagits in i paragrafen.

Med hänsyn till att ersättningen kan uppgå till tämligen betydande belopp har i paragrafen tagits in vissa bestämmelser om fördelning av ersättningsbeloppet. De har i sak oförändrade förts över från 7 § FML.

Inlösen och hittelön vid fornfynd

16 §

Vid inlösen av fornfynd som enligt 4 § är hembudspflichtigt, skall ersättning utgå med ett belopp som är skäligt med hänsyn till fyndets beskaffenhet, för föremål av ädelmetall dock minst motsvarande metallvärdet efter vikt samt en åttondels förhöjning.

För fornfynd får även särskild hittelön lämnas.

Frågor om inlösen, ersättning och hittelön prövas av riksantikvarieämbetet.

Bestämmelserna om inlösen innebär friare bedömningsgrunder för inlösenersättningen än vad som gällde enligt FML. Den enskildes rätt till en viss minsta ersättning ändras dock inte. För ädelmetaller gäller att ersättning skall utgå lägst med ett belopp motsvarande metallvärdet efter vikt samt en åttondels förhöjning. För övriga fynd bör inlösenersättningen bestämmas helt med hänsyn till fyndets beskaffenhet i det enskilda fallet. Utöver inlösenersättning får hittelön utgå både för föremål som saknar samband med fast fornlämning och för föremål som påträffas i en fast fornlämning.

Fyndfördelning

17 §

Riksantikvarieämbetet får genom fyndfördelning överlåta statens rätt till fornfynd på museum som åtar sig att vårda det i framtiden på ett tillfredsställande sätt.

Föreskrifterna om fyndfördelning torde inte tarva annan kommentar än att de innebär att regeringens befattning med fördelningen i vissa fall upphör.

Metallsökare

18 §

Metallsökare får inte medföras på fasta fornlämningar annat än vid färd på sådan väg som är upplåten för allmänheten.

19 §

Metallsökare får inte användas inom Gotlands län.

Metallsökare får inte heller användas inom område där fornfynd av det slag som skall hembjudas enligt 4 § andra stycket tidigare har påträffats. Sådant område omfattar fyndplatsen och den omgivande mark där ytterligare fornfynd kan tänkas förekomma med hänsyn till det tidigare fyndets karaktär, fyndplatsens och den omgivande markens utseende samt förekomsten av andra kända fyndplatser i närheten.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om den närmare avgränsningen av sådant område som avses i andra stycket.

20 §

Utän hinder av vad som sägs i 19 § får metallsökare användas för att yrkesmässigt söka efter annat än fornyfynd.

Utän hinder av vad som sägs i 18 och 19 §§ gäller att metallsökare får medföras och användas

1. vid undersökningar av fornlämningar eller platser där fornyfynd påträffats, när undersökningen utförs av riksantikvarieämbetet eller av någon annan efter medgivande av länsstyrelsen eller

2. om länsstyrelsen i annat fall har givit tillstånd till det.

Dessa bestämmelser motsvarar de bestämmelser om metallsökare som infördes i FML att gälla fr.o.m. den 1 juli 1985 (15 a-d §§ prop. 1984/85:128). Med metallsökare menas i likhet med vad som gällde enligt FML apparater som kan användas för att på elektronisk väg spåra metallföremål under markytan (prop. sid. 22). Bestämmelserna torde inte nu behöva kommenteras ytterligare.

Ansvar m. m.**21 §**

Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som av uppsåt eller oaktsamhet

1. gömmer, skadar, förändrar, avyttrar eller förvärvar föremål som enligt 4 § skall tillfalla eller hembjudas staten.

2. inte anmäler fornyfynd enligt 5 §,

3. bryter mot 6 §,

4. bryter mot bestämmelserna i 10 § andra stycket eller

5. bryter mot 18 eller 19 §.

Den som bryter mot 5 § har förlorat all rätt på grund av fyndet.

Metallsökare som har använts vid brott enligt första stycket 5, skall förklaras förverkad, om det inte är uppenbart oskäligt.

Av skäl som anförts i den allmänna motiveringen har brott mot bestämmelserna i förevarande kapitel eller mot föreskrifter som har meddelats med stöd av dessa bestämmelser gjorts till oaktsamhetsbrott.

22 §

Vid överträdelse av beslut eller föreskrift enligt detta kapitel får tingsrätten besluta om handräckning för att åstadkomma rättelse. Ansökan om handräckning får göras av riksantikvarieämbetet samt länsstyrelsen.

I fråga om handräckning finns bestämmelser i 17 § handräckningslagen (1981:847).

23 §

I ärenden enligt 2 § andra stycket och 9 § får länsstyrelsen, om det behövs, meddela föreskrift att gälla tills vidare i avvaktan på att ärendet avgörs slutligt.

Några andra ändringar än av redaktionell typ har inte gjorts i förhållande till motsvarande bestämmelser i FML.

Överklagande**24 §**

Beslut av länsstyrelsen överklagas hos kammarrätten när det gäller

1. fastställelse av gränserna för ett fornlämningsområde enligt 2 §,
2. särskilda ordningsföreskrifter enligt 9 §,
3. fridlysning enligt 9 § eller
4. tillstånd att medföra och använda metallsökare enligt 20 § andra stycket.

Detsamma gäller i fråga om beslut om sådana föreskrifter som avses i 19 § tredje stycket och som meddelas av annan myndighet än regeringen.

Beslut i övrigt enligt detta kapitel av länsstyrelsen eller riksantikvarieämbetet får överklagas hos regeringen, om inte annat följer av 25 §.

Kommunen får överklaga länsstyrelsens beslut enligt 2 § andra stycket, 9 § första till fjärde stycket och 12 § andra stycket.

25 §

Länsstyrelsens beslut får inte överklagas när det gäller

1. ersättning för kostnader eller skada enligt 7 § fjärde stycket,
2. ersättning enligt 8 § tredje stycket,
3. befrielse från kostnad för förundersökning eller särskild undersökning enligt 14 § andra stycket eller
4. ersättning enligt 15 § första stycket.

Den som är missnöjd med beslut som avses i första stycket skall i stället väcka talan mot staten vid fastighetsdomstol. Talan skall ha väckts inom ett år från länsstyrelsens beslut.

Ersättning som beslutats av domstol enligt första stycket 4 skall deponeras enligt bestämmelserna i 15 § andra stycket.

Bestämmelserna överensstämmer med bestämmelserna i FML i så måtto att beslut angående gränser för fornlämningsområde, särskilda föreskrifter, fridlysning, vitesföreläggande, var metallsökare får medföras och hur den får användas samt beslut av annan än regeringen avseende avgränsning av det område där metallsökare inte får användas överklagas hos kammarrätten.

Enligt 24 § gäller som huvudregel att samtliga beslut av länsstyrelsen och RAÄ skall överklagas hos regeringen. Från denna huvudregel görs undantag i ersättningsfrågor, som kan beröra fastigheter.

Av 25 § *första stycket 1* framgår att länsstyrelsens beslut angående ersättning för kostnader eller skada som ägaren eller någon annan åsamkats på grund av åtgärder till skydd och vård av en fast fornlämning inte kan överklagas förvaltningsvägen. Detsamma gäller enligt 2 *p* länsstyrelsens beslut angående ersättning vid undersökning av en fast fornlämning eller en plats där fornyfynd påträffats eller vid bärgning av skeppsvrak. Inte heller länsstyrelsens beslut angående befrielse från kostnad för förundersökning eller särskild undersökning (3 *p*) eller länsstyrelsens beslut angående ersättning vid vägrat tillstånd till ingrepp i en tidigare helt okänd fornlämning (4 *p*) får överklagas förvaltningsvägen.

Av 25 § *andra stycket* framgår att talan i stället får väckas vid fastighetsdomstol.

Kommunen har som tidigare rätt att överklaga beslut angående gränser för fornlämningsområde, särskilda föreskrifter, fridlysning och tillstånd till ingrepp i fast fornlämning.

3 kap. Byggnadsminnen

1 §

En byggnad som är synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde eller som ingår i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde får förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen.

Bestämmelserna om byggnadsminnen enligt detta kapitel får också tillämpas på park, trädgård eller annan anläggning av sådant värde som sägs i första stycket.

I fråga om byggnad av sådant värde som sägs i första stycket och som tillhör staten gäller de bestämmelser som regeringen meddelar om statliga byggnadsminnen. Om ett statligt byggnadsminne övergår till annan ägare än staten skall det därmed utgöra ett byggnadsminne enligt denna lag.

Bestämmelserna i detta kapitel gäller inte en byggnad som är fast fornlämning eller kyrkobyggnad enligt denna lag.

Bestämmelserna om vad som kan vara objekt för en byggnadsminnesförklaring och om grunden för en sådan förklaring är i några avseenden förändrade i förhållande till vad som gällt enligt byggnadsminneslagen (BML).

Såsom framhållits i den allmänna motiveringen ingår i de kulturhistoriska värdena bl. a. konstnärliga värden. När det gäller byggnader ligger det konstnärliga värdet oftast i de arkitektoniska kvaliteterna.

I *första stycket* anges en ny grund för byggnadsminnesförklaring. Sålunda kan byggnader som ingår i kulturhistoriskt synnerligen märkliga bebyggelseområden också förklaras som byggnadsminnen. Skälen för denna utvidgning har behandlats i den allmänna motiveringen. Bestämmelsen innebär att byggnader som inte tagna var för sig skulle uppfylla kvalitetskravet kan få skydd om de ingår som komponenter i en bebyggelsemiljö som totalt sett är kulturhistoriskt synnerligen märklig.

Det är inte avsett att denna bestämmelse om skydd för byggnader i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde annat än i undantagsfall skall leda till att exempelvis hela stadsdelar eller motsvarande stora områden förklaras för byggnadsminnen. Vad som i främsta rummet har tänkts är att skydd skall kunna ges för byggnader runt ett torg eller längs en gata.

Begreppet byggnad bör liksom i den praxis som har utbildats vid tillämpningen ges en vid tolkning. Sålunda bör också fortsättningsvis byggnadsminnesförklaring kunna göras beträffande bryggor, murar, vallar, kvarnar, sågar och broar.

Bestämmelsen i *andra stycket* innebär en utvidgning i förhållande till BML på så sätt att fler objekt än tidigare kan bli förklarade som byggnadsminnen. Sålunda föreskrivs där att bestämmelserna om byggnadsminne får tillämpas också på parker, trädgårdar eller annan anläggning. Förutsättningen är att de fyller kvalitetskravet i fråga om kulturhistoriskt eller konstnärligt värde. Som anläggning kan också ifrågakomma gruva.

I *fjärde stycket* har för tydlighets skull tagits in en föreskrift som innebär att skydd som byggnadsminne inte kommer ifråga för ett objekt som skyddas som fornminne eller kyrkobyggnad. De skyddsformerna har alltså företräde framför byggnadsminnesskyddet.

Skyddets innebörd och omfattning**2 §**

När en byggnad förklaras för byggnadsminne, skall länsstyrelsen genom skyddsföreskrifter ange på vilket sätt byggnaden skall vårdas och underhållas samt i vilka avscenden den inte får ändras.

Om det behövs får föreskrifterna också innehålla bestämmelser om att ett område kring byggnaden skall hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas.

3 §

Skyddsföreskrifter skall så långt möjligt utformas i samförstånd med byggnadens ägare och ägare till kringliggande markområde. Ägaren får inte åläggas mera omfattande skyldigheter än vad som är oundgängligen nödvändigt för att bibehålla byggnadsminnets kulturhistoriska värde.

Dessa paragrafer innehåller bestämmelser om skyddsföreskrifter för byggnadsminnen.

Om en byggnad förklaras som byggnadsminne, skall skyddsföreskrifter för den alltid meddelas. Det får inte förekomma något tidsmässigt glapp mellan byggnadsminnesförklaringen och meddelandet av skyddsföreskrifter. I praktiken kan det ofta ta tid att komma fram till vad som bör gälla i fråga om skyddsföreskrifterna. Den frågan har också ekonomiska aspekter. Ärendet om byggnadsminnesförklaring kan då inte avgöras slutligt förrän föreskriftsfrågan också är mogen för beslut.

Liksom enligt BML får skyddsföreskrifterna avse vården och underhållet av byggnaden. Det är givet att föreskrifterna till en del måste innefatta restriktioner i hanteringen av byggnaden. Önskvärt är emellertid att föreskrifterna också kan ges en positiv sida i så måtto att de kan tjäna som vägledning för ägaren i hans vård och underhåll av byggnaden.

Föreskrifterna kan gälla inte bara själva byggnaden utan också ett område kring byggnaden. De får då emellertid bara gå ut på att ett lämpligt stort område skall hållas i skick så att själva byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas. Bestämmelsen överensstämmer i sak med vad som har gällt enligt BML.

När det gäller tillvägagångssättet vid utformningen av skyddsföreskrifterna fastslås liksom i BML att den i görligaste mån skall ske i samråd med ägaren. Detta är en viktig princip i sammanhanget. En framgångsrik byggnadsminnesvård förutsätter ett engagemang från byggnadens ägare och en förståelse från honom för de restriktioner som skyddsföreskrifterna oundvikligen måste innebära för honom. Ett samförstånd mellan länsstyrelsen och byggnadens ägare i föreskriftsfrågorna underlättar givetvis också hanteringen av de frågor om ersättning som är förbundna med föreskrifterna.

Byggnadsminnesförklaring**4 §**

Fråga om en byggnad bör förklaras för byggnadsminne kan väckas efter ansökan eller på länsstyrelsens eget initiativ.

Ansökan att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne skall innehålla uppgifter om vilken fastighet byggnaden är belägen på, om fastighetens ägare samt beskrivning av byggnaden. I ansökningen bör även anges vilka omständigheter som åberopas för att byggnaden bör förklaras för byggnadsminne.

Länsstyrelsens beslut att inte förklara en byggnad för byggnadsminne får överklagas endast av riksantikvarieämbetet.

I *första och andra styckena* regleras hur frågan om byggnadsminnesförklaring väcks och vad en ansökan om sådan förklaring skall innehålla för uppgifter. Någon förändring i förhållande till vad som gällt enligt BML har inte skett i sak. Däremot har nu uttryckligen angivits att länsstyrelsen kan ta upp frågan på eget initiativ.

5 §

Då fråga väckts om att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne, får länsstyrelsen i avvaktan på ärendets slutliga prövning meddela förbud mot åtgärder som kan minska eller förstöra byggnadens kulturhistoriska värde. Förbudet får gälla för en tid av högst sex månader. Om det finns synnerliga skäl får det förlängas, dock högst med sex månader för varje gång.

Paragrafen motsvarar i sak 7 § första stycket BML. Endast redaktionella ändringar har gjorts.

6 §

Om en byggnad kan antas komma ifråga som byggnadsminne, får länsstyrelsen, utan att fråga väckts om byggnadsminnesförklaring, förordna att anmälan till länsstyrelsen skall göras, innan byggnaden rivs eller ändras på ett sätt som väsentligt minskar dess kulturhistoriska värde.

Länsstyrelsen skall inom en månad från det anmälningen kom in dit avgöra om den skall väcka fråga om byggnadsminnesförklaring av den berörda byggnaden. Under denna frist får den anmälda åtgärden inte vidtas, utan att länsstyrelsen har medgivit det.

Bestämmelserna om anmälningsplikt är nya. Bakgrunden till dem har behandlats i den allmänna motiveringen (se avsnitt 3.4.3).

Länsstyrelsens beslut om att anmälningsplikt föreligger bör delges byggnadens ägare. Anmälningsplikten får endast avse enskilda byggnader.

Anmälningsplikt får föreskrivas såvitt gäller rivning eller ändringar som väsentligt minskar byggnadens kulturhistoriska värde. Vilka åtgärder som kan innefattas i den senare kategorin preciseras inte. Avvägningen beror givetvis mycket på vad det är hos byggnaden som reser frågan om bevarande. Ingenting hindrar emellertid länsstyrelsen att i sitt beslut om anmälningsplikt ange särskilt vissa åtgärder som faller under den, t. ex. förändringar i fasaden eller i ett innertak.

Sedan anmälan om en tilltänkt åtgärd har gjorts har länsstyrelsen en frist om en månad att bestämma om den skall ta upp fråga om byggnadsminnesförklaring eller inte. Under den fristen får den anmälda åtgärden inte vidtas, utan att länsstyrelsen har medgivit det. Tar inte länsstyrelsen upp fråga om byggnadsminnesförklaring är ägaren fri att vidta åtgärden.

Det bör framhållas att en föreskrift om anmälningsplikt inte automatiskt förfaller därför att länsstyrelsen när den får in en anmälan underlåter att ta upp fråga om byggnadsminnesförklaring. Anmälningsplikten kvarstår till dess den uttryckligen hävs. Det kan ju förhålla sig så att länsstyrelsen bedömer att en tilltänkt åtgärd inte äventyrar byggnadens värde och därför

bör kunna medges utan att man i det sammanhanget tar upp frågan om byggnadsminnesförklaring. Däremot är det angeläget att länsstyrelsen efter varje anmälan noga överväger om anmälningsplikten skall kvarstå beträffande byggnaden. Att föreskriften skall hävas i fall då ägaren blir fri att riva byggnaden är självklart. Som regel bör också länsstyrelsen, när den första anmälningen görs, besluta sig för huruvida fråga om byggnadsminnesförklaring skall väckas eller inte. Blir beslutet negativt, bör också anmälningsplikten hävas.

7 §

Länsstyrelsen skall för anteckning i fastighetsboken ofördröjligen underätta inskrivningsmyndigheten

1. då fråga väckts om att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne,
2. då förordnande enligt 6 § första stycket meddelats eller upphävts,
3. då beslut om byggnadsminnesförklaring vunnit laga kraft eller hävts, eller
4. då ansökan om byggnadsminnesförklaring avslagits.

Paragrafen motsvarar i väsentliga delar 13 § BML men skyldigheten att underrätta inskrivningsmyndigheten för anteckning i fastighetsboken har utvidgats att omfatta även det fall då länsstyrelsen har meddelat eller hävt föreskrifter om anmälningsplikt enligt 6 §.

8 §

Om ett statligt byggnadsminne har övergått till att bli byggnadsminne enligt detta kapitel, skall länsstyrelsen utfärda förklaring om detta.

Bestämmelsen hänger samman med den i 1 § tredje stycket enligt vilken ett statligt byggnadsminne när det övergår till annan ägare automatiskt blir byggnadsminne enligt denna lag.

9 §

Riksantikvarieämbetet, länsstyrelsen eller den som arbetar på länsstyrelsens uppdrag har rätt att få tillträde till byggnader med tillhörande markområde samt att där vidta de åtgärder och undersökningar som behövs för lagens tillämpning.

Bestämmelsen om rätt till tillträde motsvarar i sak den i 19 § BML. Endast redaktionella ändringar har gjorts.

Bestämmelser om ersättning

10 §

Ägare och innehavare av särskild rätt till fastighet har rätt till ersättning av staten om skyddsföreskrifter

1. utgör hinder för rivning av en byggnad och skadan därav är betydande i förhållande till värdet av berörd del av fastigheten, eller
2. på annat sätt innebär att pågående markanvändning avsevärt försvåras inom berörd del av fastigheten.

Ersättning enligt första stycket får, om det är lämpligt, utgå med årliga belopp med rätt för sakägaren eller staten att erhålla omprövning vid ändrade förhållanden.

Medför skyddsföreskrifter att synnerligt men uppkommer vid användningen av fastigheten, är staten skyldig att lösa fastigheten om ägaren begär det.

Bestämmelserna enligt första stycket tillämpas också då länsstyrelsen meddelat förbud enligt 5 §. Ersättning som därvid utgår skall, om det finns skäl, avräknas mot ersättning som sedermera kan komma att utgå med stöd av denna paragraf.

Vid tillämpningen av första och tredje styckena skall även beaktas andra beslut om skyddsföreskrifter som avses i 14 kap. 8 § första stycket 2 och 3 plan- och bygglagen (1987:10), under förutsättning att besluten meddelats inom tio år före det senaste beslutet. Föreskrifterna om förlust av rätt till ersättning eller inlösen i 11 och 12 §§ eller bestämmelserna i 15 kap. 4 § plan- och bygglagen gäller därvid inte.

I denna paragraf anges de materiella förutsättningarna för att ägare till en fastighet eller innehavare av särskild rätt till en fastighet skall ha rätt till ersättning av staten eller rätt att kräva inlösen från staten på grund av de skyddsföreskrifter som är förenade med en byggnadsminnesförklaring. Paragrafen motsvarar i allt väsentligt den reglering som infördes i BML som följdändring till PBL (SFS 1987:144). Ändringarna trädde i kraft den 1 juli 1987.

Bestämmelserna i *första och tredje styckena* är oförändrade i förhållande till 5 § första och tredje styckena BML i dess lydelse fr. o. m. den 1 juli 1987. Femte stycket motsvarar i sak fjärde stycket i 5 § BML i den nu nämnda lydelsen. De nu angivna reglerna i 5 § BML tillkom på föranstaltande av bostadsutskottet vid dess behandling av propositionen 1985/86:90 om följdlagstiftning till PBL. Utskottet har i sitt betänkande lämnat en utförlig motivering till den gjorda regleringen (BoU 1986/87:4 avsnitt 4.3.5-8). Det finns här inte anledning att ytterligare kommentera dessa regler.

Såvitt gäller *andra stycket* motsvarar det i sak helt 5 § andra stycket BML, vilket lagrum har varit oförändrat alltsedan BML:s tillkomst. Såsom framhållits i den allmänna motiveringen bör ersättningen som regel fastställas att utgå på en gång.

Som *fjärde stycket* i paragrafen har införts bestämmelserna om ersättning i samband med sådant interimistiskt förbud som avses i 5 §. I sak har motsvarande bestämmelser funnits i BML, men de har varit skilda från de övriga ersättningsreglerna. Bestämmelserna torde inte kräva närmare kommentarer.

11 §

Har fråga väckts om att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne, får länsstyrelsen förelägga den som vill göra anspråk på ersättning eller inlösen att inom viss tid, minst två månader från det han fått del av föreläggandet, göra anmälan om detta till länsstyrelsen. Ett sådant föreläggande skall åtföljas av uppgift om de skyddsföreskrifter som avses bli utfärdade. Den som inte anmäler sina anspråk inom den utsatta tiden har förlorat sin rätt till ersättning eller inlösen.

Länsstyrelsen beslutar om ersättning och inlösen. Länsstyrelsens beslut får inte överklagas. Bestämmelser om talan vid domstol om ersättning eller inlösen finns i 12 §.

Uppgörelse mellan staten och sakägare i fråga om ersättning skall även gälla den som senare förvärvar sakägarens rätt.

12 §

Den som är missnöjd med länsstyrelsens beslut om ersättning eller inlösen får väcka talan om ersättning eller inlösen mot staten vid domstol, förutsatt att han inte enligt 11 § har förlorat sin rätt. Sådan talan skall väckas vid fastighetsdomstol inom ett år från länsstyrelsens beslut. Väcks inte talan inom denna tid är rätten till ersättning eller inlösen förlorad.

Staten får, när fråga väckts om att förklara en byggnad för byggnadsminne, väcka talan vid fastighetsdomstolen mot sakägare om fastställande av de villkor som skall gälla för ersättning. Om beslut om byggnadsminnesförklaring inte kommer till stånd inom ett år från det att målet avgjorts genom lagakraftäggande dom, skall domen inte längre vara bindande för parterna.

I dessa paragrafer lämnas bestämmelser om handläggningen av ersättningsfrågorna i samband med byggnadsminnesförklaring. Utgångspunkten är att anspråk på ersättning inte nödvändigtvis behöver anmälas i någon bestämd form. Det kan sålunda ske under *kontakterna mellan länsstyrelsen och det tilltänkta byggnadsminnets ägare*. Ibland kan emellertid anspråken behöva preciseras för att länsstyrelsen skall kunna hantera dem.

Länsstyrelsen får därför förelägga den som vill göra anspråk på ersättning att inom en viss frist göra anmälan om sina anspråk. Ett sådant föreläggande skall åtföljas av de skyddsföreskrifter som avses bli utfärdade. Påföljden av att inte anmäla sina anspråk inom fristen blir att vederbörande förlorar sin talan. Bestämmelser om detta föreläggandeinstitut har tagits in som *11 § första stycket*. I sak motsvarar dessa bestämmelser vad som gällt enligt BML.

I *11 § andra stycket* föreskrivs att länsstyrelsen beslutar om ersättning och inlösen. Vidare anges uttryckligen att länsstyrelsens beslut i sådana frågor inte får överklagas. Ordningen är nämligen att den som är missnöjd med länsstyrelsens beslut i stället hänvisas till att väcka talan vid fastighetsdomstol. En anvisning om att sådana taleregler finns har också tagits in i stycket.

Som *11 § tredje stycket* har från BML förts över regeln att uppgörelse mellan staten och en sakägare i en ersättningsfråga gäller även för den som senare förvärvar sakägarens rätt.

Enligt *12 § första stycket* gäller att den som är missnöjd med länsstyrelsens beslut i ersättningsfrågan är hänvisad till att väcka talan mot staten vid fastighetsdomstol. En förutsättning för talerätt vid domstolen är emellertid att rätten till ersättning och inlösen inte har förlorats redan i länsstyrelsen på grund av underlåtenhet att där anmäla sina anspråk inom föreskriven tid. Tidsfristen för att väcka talan vid domstol är ett år från länsstyrelsens beslut. Försitts den fristen är rätten till ersättning eller inlösen förlorad.

Bestämmelserna i *12 § andra stycket* om statens rätt att väcka talan mot sakägare om ersättningsvillkoren har i sak oförändrade förts över från BML (*10 § andra stycket*). Det är här fråga om en talan innan ärendet om byggnadsminnesförklaring har avgjorts. Genom en sådan talan kan länsstyrelsen innan den beslutar om byggnadsminnesförklaring få utrönt vilka ersättningsbelopp som kommer ifråga. Domen upphör att vara bindande för parterna, om byggnadsminnesförklaring inte kommer till stånd inom ett år från det domen vann laga kraft.

13 §

Om en fastighet till följd av en byggnadsminnesförklaring minskar i värde så att den inte längre kan antas utgöra full säkerhet för borgenärerna, skall den ersättning som fastighetsägaren är berättigad till enligt 10 § deponeras hos länsstyrelsen. Bestämmelsen gäller dock endast borgenärer som hade panträtt i fastigheten när ersättningsrätten uppkom och om ersättningen skall utgå med hela beloppet samtidigt.

Om en borgenär lider skada, därför att depositionen inte skett i enlighet med första stycket, är han berättigad till ersättning från staten. Ersättning- en lämnas mot avskrivning på fordringshandlingen. Detsamma gäller om en borgenär lider förlust genom att ersättningen blivit för lågt beräknad och den inte blivit prövad av domstol till följd av överenskommelse mellan staten och fastighetsägaren eller av annan anledning. Talan om ersättning enligt detta stycke skall väckas vid fastighetsdomstolen.

Bestämmelserna i denna paragraf har i sak oförändrade förts över från BML (11 §). De torde inte kräva någon närmare förklaring.

14 §

I fråga om ersättning eller inlösen enligt 10 eller 13 § andra stycket skall expropriationslagen (1972:719) tillämpas i den mån avvikande bestämmelser inte meddelas i denna lag.

Ersättning för minskning av fastighetens marknadsvärde i fall som avses i 10 § skall bestämmas som skillnaden mellan fastighetens marknadsvärde före och efter beslutet. Därvid skall bortses från förväntningar om ändring av markanvändningen.

Ersättning för skada enligt 10 § första stycket 1 skall minskas med ett belopp som motsvarar vad som enligt samma punkt skall tålas utan ersättning.

Om staten begär det och det inte är uppenbart oskäligt, skall domstolen förordna att ersättning enligt 10 § första stycket skall betalas ut först när vissa åtgärder med byggnaden har utförts.

Ogillas talan om ersättning eller inlösen som har väckts av sakägare, kan domstolen förordna att han skall bära sina egna kostnader, om han har inlett rättegången utan tillräckliga skäl. Har rättegången uppenbart inletts utan skäligen grund, får domstolen dessutom ålägga honom att ersätta staten för dess rättegångskostnader.

Frånsett en viss modernisering av språket har föreskrifterna i denna paragraf oförändrade förts över från BML (12 §). Beträffande andra-femte styckena kan anmärkas att de bestämmelserna infördes i BML den 1 juli 1987. De utgjorde följdändringar till PBL. Bakgrunden till bestämmelserna finns angivna i bostadsutskottets betänkande BoU 1986/87:4.

Ändring och hävande**15 §**

Föreligger särskilda skäl, får länsstyrelsen lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsföreskrifterna.

Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt nödvändig dokumentation.

Länsstyrelsen har enligt denna paragraf rätt att lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsföreskrifterna. Förutsättningen

är att det föreligger särskilda skäl. Häri ligger att åtgärderna skall ha starkt fog för sig i förhållande till skyddsintresset för att tillstånd skall komma i fråga.

Eftersom skyddsföreskrifterna ofta är tämligen allmänt hållna uppkommer inte sällan fråga huruvida en åtgärd står i strid med skyddsföreskrifterna. Som regel måste dock alla åtgärder som medför ingrepp i skyddade delar av byggnadsminnet anses som ändring som kräver tillstånd, såvida det inte är rent underhållsarbete eller rör sig om mycket enkla reparationsåtgärder. Ombyggnad, flyttning, tillbyggnad, upptagande eller igensättning av dörrar eller fönster samt ändrad utformning av byggnadsdelar är exempel på ändringar som alltid torde kräva tillstånd. Om andra material, färgkulörer och färgtyper än de befintliga används är även underhållsarbeten att betrakta som ändring som bör kräva tillstånd. Länsstyrelsens tillstånd krävs däremot inte för att ändra byggnadsminnets funktion om inte den nya funktionen medför sådana ingrepp i byggnadsminnet som strider mot meddelade skyddsföreskrifter.

Länsstyrelsen får ställa villkor för tillstånd till ändring. Genom sådana tillstånd kan länsstyrelsen se till att ändringen utförs på ett sätt som innebär minsta möjliga skada på byggnadsminnet. Villkoren kan t. ex. gälla att en ombyggnad skall utföras på ett visst sätt eller med användning av visst material. De kan även innebära att arbetet skall följas av antikvarisk expertis eller att byggnadsminnet skall dokumenteras i samband med åtgärden. Bestämmelsen motsvarar 3 § BML.

Villkoren skall emellertid vara skäligen i sammanhanget. Om t. ex. byggnaden måste byggas om av orsaker som inte ägaren råder över bör länsstyrelsen vara återhållsam med villkor som märkbart ökar den ekonomiska belastningen som redan den nödvändiga ombyggnaden medför. Som oskäligt kan också framstå ett villkor som i praktiken är mycket svårt att uppfylla.

Som ett särskilt villkor bör kunna gälla att berörd del av byggnaden ges en byggnadsantikvarisk dokumentation vid ändringen. Skäligheten i att ålägga ägaren kostnaden för en sådan bör avgöras med ledning av bl. a. den ekonomiska nytta ägaren förväntas dra av att få genomföra ändringen. Ägaren kan också t. ex. tidigare ha fått särskilt stöd eller ekonomiskt bidrag till vården av byggnaden varvid det kan vara skäligt att han – eller en efterföljande ägare – får bära vissa merkostnader vid ett tillstånd till ändring. Under alla omständigheter bör villkoren få innehålla stadgande att länsstyrelsen eller den som arbetar på länsstyrelsens uppdrag, vanligtvis läns museet, skall beredas möjlighet att utföra dokumentationen.

I praktiken bör utformningen av villkoren, alldeles som utformningen av skyddsföreskrifterna, helst bestämmas i överläggningar mellan länsstyrelsen och sökanden.

16 §

Om bibehållandet av ett byggnadsminne medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till dess betydelse, får länsstyrelsen jämka skyddsföreskrifterna eller häva byggnadsminnesförklaringen. Länsstyrelsen får också häva en byggnadsminnesförklaring om den framstår som ändamålslös.

Vid beslut om att häva en byggnadsminnesförklaring eller att jämka skyddsföreskrifter får länsstyrelsen, om det är skäligt, förordna att den som begär hävandet eller jämkningen skall bekosta särskild dokumentation av byggnaden.

Regeringen får häva en byggnadsminnesförklaring eller jämka skyddsföreskrifter, om regeringen ger tillstånd till expropriation som rör byggnaden eller kringliggande område och byggnadsminnesförklaringen eller skyddsföreskrifterna inte kan bestå utan olägenhet för expropriationsändamålet.

I *första stycket* stadgas att länsstyrelsen får jämka skyddsföreskrifterna eller häva en byggnadsminnesförklaring om den medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till dess betydelse. Detta innebär att jämkning eller hävning skall komma ifråga endast i undantagsfall. Enligt 16 § BML gällde att jämkning eller hävande fick ske om någon av följande tre förutsättningar var uppfyllda nämligen om genomförande av en detaljplan hindrades, om ändamål för vilket expropriation beviljats hindrades eller om företag av större allmän eller enskild nytta hindrades eller avsevärt försvårades. Såsom anförts i den allmänna motiveringen får sådana omständigheter även fortsättningsvis vara tunga skäl för jämkning eller hävande. Även om sådana situationer föreligger gäller dock alltid grundförutsättningen att hindret eller olägenheten inte står i rimligt förhållande till byggnadsminnets betydelse.

Enligt *andra stycket* får länsstyrelsen när den häver byggnadsminnesförklaringen eller jämkar skyddsföreskrifterna förordna om särskild dokumentation av byggnaden. En sådan dokumentation skall ses som ett material som skall ersätta de kulturhistoriska värden som förstörs i samband med jämkningen eller hävandet. Förordnandet om dokumentation skall på samma sätt som när det gäller villkor för tillstånd till åtgärd i strid mot skyddsföreskrifter vara skäligt.

I *tredje stycket* har tagits in en bestämmelse om att regeringen i samband med att den ger tillstånd till expropriation som berör ett byggnadsminne får häva byggnadsminnesförklaringen eller jämka skyddsföreskrifterna, om de inte kan bestå utan olägenhet för expropriationsändamålet. Detta är det enda fall då regeringen befattar sig med fråga om hävande av byggnadsminnesförklaring eller jämkande av enskilda skyddsföreskrifter. Särregeln har förestavats av önskan att undvika den betydande omgång det skulle innebära att frågan om hävande av byggnadsminnesförklaringen eller jämkning i skyddsföreskrifterna skulle avgöras för sig medan expropriationsärendet hölls vilande.

Ansvarsbestämmelser

17 §

Om ägaren till ett byggnadsminne försummar den vård, som åligger honom enligt skyddsföreskrifterna, får länsstyrelsen förelägga honom att inom viss skälig tid vidta nödvändiga åtgärder. Föreläggandet får inte omfatta åtgärder som med hänsyn till byggnadens användning och omständigheterna i övrigt är oskäligt betungande. Om föreläggandet inte följs, får länsstyrelsen utföra åtgärderna på ägarens bekostnad.

18 §

Om ett byggnadsminne har ändrats i strid mot meddelade skyddsföreskrifter, får länsstyrelsen förelägga ägaren att återställa ändringen om det är möjligt. Ett sådant föreläggande får förenas med vite.

Tingsrätten får besluta om handräckning för att avbryta pågående förstörelse av ett byggnadsminne eller för att återställa det. Även i annat fall får handräckning beslutas, om det behövs för att bestämmelse i detta kapitel skall efterlevas.

Ansökan om handräckning får göras av länsstyrelsen eller allmän åklagare. I fråga om sådan handräckning finns bestämmelser i 17 § handräckningslagen (1981:847).

Bestämmelserna i dessa båda paragrafer har i sak oförändrade förts över från BML.

19 §

Till böter döms den som

1. i strid mot meddelade skyddsföreskrifter river eller på annat sätt förstör ett byggnadsminne eller ändrar det utan tillstånd enligt 15 § eller

2. bryter mot förbud som meddelats enligt 5 § eller förordnande enligt 6 § första stycket eller vidtar åtgärder i strid mot bestämmelserna i 6 § andra stycket.

Den som har överträtt ett vitesföreläggande eller ett vitesförbud döms inte till böter.

I fråga om ansvarsbestämmelserna har i förhållande till BML tillkommit ansvar för den som försummar sin anmälningsplikt enligt 6 § första stycket eller vidtar en åtgärd i strid med 6 § andra stycket. Liksom vid övriga brott mot bestämmelserna i förevarande kapitel är påföljden böter.

Överklagande m. m.**20 §**

Sådana beslut av länsstyrelsen enligt detta kapitel som får överklagas skall överklagas hos kammarrätten.

Beslut enligt 1, 5 eller 6 § skall gälla även om det överklagas.

En enhetlig instansordning har införts när det gäller sådana beslut av länsstyrelsen enligt 3 kap. som får överklagas. De skall alla överklagas till kammarrätt.

21 §

Innan länsstyrelsen fattar beslut som enligt detta kapitel kan medföra rätt till ersättning eller inlösen för någon annan, skall länsstyrelsen undersöka om medel för detta finns tillgängliga.

Paragrafen motsvarar 8 § BML.

4 kap. Kyrkliga kulturminnen**1 §**

Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel.

I paragrafen anges syftet med bestämmelserna i kapitlet, nämligen att skydda kulturhistoriska värden som finns i sådana byggnader, anläggningar och föremål som utgör kyrkliga kulturminnen. Såsom framhållits i den allmänna motiveringen inbegrips i de kulturhistoriska värdena också konstnärliga värden.

Tillsynen måste, som framhållits i den allmänna motiveringen (avsnitten 3.5.2-4), innefatta bedömningar i fråga om såväl lämpligheten av föreslagna åtgärder som sättet att utföra dessa på. Här kommer naturligen frågor av teknisk art att ingå. När det t. ex. gäller en kyrkobyggnad måste tillsynsmyndigheten särskilt bedöma om kyrkan kommer att kunna fylla sin funktion i församlingens gudstjänstliv. För denna bedömning är domkapitlets yttrande av särskild betydelse.

Kyrkobyggnader och kyrkotomter

2 §

Kyrkobyggnader och kyrkotomter skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas.

Kyrkobyggnader enligt denna lag är byggnader som invigts för svenska kyrkans gudstjänst och som vårdas av en kyrklig kommun samt domkyrkor som står under egen förvaltning.

Kyrkotomt är ett område kring en kyrkobyggnad som hör samman med byggnadens funktion och miljö och som inte är begravningsplats.

I *första stycket* ges en grundläggande föreskrift för vård och underhåll av kyrkobyggnader och kyrkotomter.

I *andra stycket* definieras begreppet kyrkobyggnad. Bestämningen av begreppet ansluter i huvudsak till vad som anges i 1 § första stycket lagen (1982:377) om tillfällig upplåtelse av kyrka.

En kyrka som blir avlyst eller som inte längre vårdas av en församling eller kyrklig samfällighet anses sålunda inte som en kyrkobyggnad. För en sådan byggnad kan däremot bestämmelserna i 3 kap. om byggnadsminnen tillämpas.

I prop. 1987/88:31, som för närvarande behandlas av riksdagen, föreslås en delvis ändrad kompetensfördelning mellan församlingen och pastoratet i ett flerförsamlingspastorat. Församlingen avses därvid ha hand om den lösa egendom som inte är byggnadstillbehör i församlingens kyrka och i övriga lokaler för församlingsverksamheten. Pastoratsamfälligheten skall ha hand om anskaffning och underhåll av församlingskyrkan och dess fasta inredning och annat byggnadstillbehör.

I *tredje stycket* definieras begreppet kyrkotomt. Som framgår av den allmänna motiveringen saknas en motsvarande definition i tidigare författningar. En kyrkotomt enligt den här valda definitionen är t. ex. en park utan gravplatser runt en kyrka. Ett annat exempel är ett område med en klockstapel som inte ligger omedelbart intill själva kyrkan.

3 §

Kyrkobyggnader som är uppförda och kyrkotomter som är anlagda före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt förändras utan tillstånd av riksantikvarieämbetet.

I fråga om en kyrkobyggnad krävs alltid tillstånd för rivning, flyttning eller ombyggnad av byggnaden liksom för ingrepp i eller ändring av dess exteriör och interiör med dess fasta inredning och konstnärliga utsmyckning samt för ändring av dess färgsättning.

I fråga om en kyrkotomt krävs alltid tillstånd för utvidgning av tomten samt för uppförande eller väsentlig förändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten.

Riksantikvarieämbetet får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs.

I paragrafen anges dels vilka kyrkobyggnader och kyrkotomter som omfattas av den generella statliga tillsynen, dels vilka åtgärder som kräver godkännande av RAÄ.

Som närmare framgår av den allmänna motiveringen (avsnitten 3.5.2-4) krävs inte längre något statligt godkännande vid uppförandet av en ny kyrkobyggnad, om det inte är fråga om att uppföra den t. ex. i äldre kyrkomiljö, på resterna av en äldre byggnad eller på en gammal kyrkotomt.

De åtgärder som kräver godkännande är desamma som enligt den nu gällande ordningen. Sålunda är en sådan åtgärd som avser ändring av uppvärmningssystemet och andra tekniska installationer att anse som en förändring av byggnaden och kräver därför tillstånd.

Huvudregeln för tillståndskravet ges i *första stycket* medan i *andra och tredje styckena* tas upp de åtgärder som skall anses så principiellt viktiga att de därför alltid skall kräva tillstånd.

I *fjärde stycket* finns en bestämmelse som ger RAÄ möjlighet att ställa vissa villkor i samband med att tillstånd lämnas. Härvid gäller i princip detsamma som när villkor ställs enligt 3 kap. 15 §.

4 §

Om riksantikvarieämbetet beslutar det, skall bestämmelserna i 3 § om tillståndsprovning tillämpas också i fråga om en kyrkobyggnad eller en kyrkotomt som har tillkommit efter utgången av år 1939 och som är märklig genom sitt kulturhistoriska värde.

I paragrafen ges RAÄ möjligheter att besluta att bestämmelserna i 3 § skall tillämpas också i fråga om kyrkobyggnader och kyrkotomter som har tillkommit efter år 1939. När det gäller de yngre kyrkobyggnaderna torde det oftast bli deras konstnärliga kvaliteter som gör dem kulturhistoriskt värdefulla.

För att kunna lägga ett kulturhistoriskt perspektiv på den skyddsvärda kyrkobyggnaden eller kyrkotomten krävs som regel att viss tid förflutit sedan den uppfördes respektive tillkom.

5 §

Sedvanliga underhållsarbeten eller brådskande reparationsåtgärder får utföras utan tillstånd. Sådana åtgärder skall utföras med material och metoder som är lämpliga med hänsyn till byggnadens eller anläggningens kulturhistoriska värde.

Paragrafen anger vissa undantag från tillståndsprovningen för sedvanliga underhållsarbeten eller brådsnkande reparationsåtgärder. Bestämmelsen bör dock tolkas restriktivt. Används annat material eller ny teknik i förhållande till tidigare arbeten på kyrkobyggnaden eller kyrkotomten är detta i allmänhet inte att anse som ett sedvanligt underhållsarbete. Tillstånd krävs sålunda för ett sådant arbete som inte enbart är av tillfällig natur.

Kyrkliga inventarier

6 §
Kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde skall förvaras och vårdas väl.

I paragrafen ges en generell bestämmelse om förvaringen och vården av kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde.

En närmare exemplifiering av vad som avses med kyrkliga inventarier bör ges i tillämpningsföreskrifter till lagen.

För att lagen skall vara tillämplig på ett enskilt föremål krävs att detta är såväl kulturhistoriskt värdefullt som kyrkligt, dvs. avsett att användas i samband med kyrkans gudstjänst och övriga handlingar, till kyrkans inredning och utsmyckning eller som minnesmärke i kyrkorummet. I en kyrkobyggnad kan finnas andra föremål, t.ex. något som har med vården av kyrkobyggnaden att göra, som är av kulturhistoriskt värde. Sådana föremål faller emellertid inte in under lagens tillämpningsområde.

7 §
I varje församling samt i domkyrkor som står under egen förvaltning skall det finnas en förteckning över kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde. I förteckningen skall anges om ett föremål ägs eller förvaltas av någon annan än församlingen eller domkyrkan och om det förvaras på någon annan plats än i kyrkan.

Förteckningen skall föras av kyrkoherden och en av kyrkorådet utsedd kyrkvård, som skall vara ledamot eller suppleant i rådet. De skall också se till att föremålen förvaras och vårdas väl.

Paragrafen motsvarar delvis 2 § förordningen (1942:929) om vården av vissa kyrkliga inventarier.

Enligt *första stycket* skall i förteckningen endast föras upp sådana kyrkliga inventarier som är kulturhistoriskt värdefulla. I de fall de som ansvarar för inventarieförteckningen är osäkra om ett visst föremål är kulturhistoriskt värdefullt bör de konsultera någon sakkunnig, t. ex. vid länsmuseet.

I förteckningen skall anges om någon annan än församlingen äger eller förvaltar ett föremål. Likaså bör det anges om föremålet förvaras på någon annan plats än i kyrkan. Så kan ju vara fallet t. ex. av säkerhetsskäl.

Kyrkorådet skall enligt *andra stycket* utse en kyrkvård att tillsammans med kyrkoherden ansvara för att förteckningen förs. Kyrkvården bör självfallet vara ledmot av kyrkorådet. Är i undantagsfall inte någon av de ordinarie ledamöterna utsedd till kyrkvård får en suppleant i rådet som är kyrkvård utses som ansvarig.

Kyrkoherdens och kyrkvårdens ansvar för vården och tillsynen av den kyrkliga egendomen regleras av ålder främst i 1686 års kyrkolag. Kyrko-

lagsutskottet (KL 1985:27) vid 1985 års kyrkomöte slog fast principen om ett personligt ansvarstagande i dessa frågor. Utskottet ansåg inte att det fanns skäl att ändra det med ansvarstagandet sammanhängande samspelet mellan kyrkoherden som ämbetsbärare och den förtroendevalda kyrkvärden, vilket i huvudsak oförändrat kommit att bestå från äldre till modern tid. Bestämmelsen i andra stycket synes därför stämma överens med kyrkomötets uppfattning i frågan.

8 §

Kontraktsposten skall minst vart sjätte år kontrollera att alla föremål i förteckningen finns kvar. Sådan kontroll skall också göras vid byte av kyrkoherde eller sådan kyrkvård som anges i 7 § andra stycket. I en församling där kontraktsposten är kyrkoherde skall biskopen se till att kontroll sker.

Paragrafen innehåller bestämmelser om kontrollen av förteckningen och att däri uppförda föremål finns i behåll. Kontrollen av föremål bör ske minst en gång vart sjätte år. I praktiken kan det emellertid bli fråga om tätare kontroller i samband med byte av kyrkoherden eller tillsynsansvarig kyrkvård. Kontrollen utförs av kontraktsposten. I den församling där kontraktsposten är kyrkoherde ser biskopen till att kontroll sker. Självfallet kan biskopen även i anslutning till visitationer kontrollera förteckningen i en församling.

9 §

I fråga om ett föremål i förteckningen krävs tillstånd från riksantikvarieämbetet

1. för att avyttra det om det inte ägs av någon enskild person eller släkt,
2. för att avföra det från förteckningen,
3. för att reparera eller förändra det,
4. för att flytta det från den plats där det sedan gammalt hör hemma.

Tillstånd krävs inte för mera obetydliga reparationer. Sådana reparationer får inte utföras så att föremålets kulturhistoriska värde minskas.

Paragrafen motsvarar i huvudsak 1 och 4 §§ 1942 års förordning om värden av vissa kyrkliga inventarier. Tillstånd av RAÄ krävs även vid tillfälliga förändringar av förvaringsplatsen, eftersom föremålen också då kan löpa risk att skadas. Däremot krävs självfallet inte tillstånd för helt obetydliga reparationer.

10 §

Riksantikvarieämbetet får besiktiga kyrkliga inventarier.

Riksantikvarieämbetet får också besluta att ett föremål skall tas upp i förteckningen.

Om det finns allvarlig fara för att ett föremål skadas, får riksantikvarieämbetet tills vidare ta hand om det eller vidta någon annan nödvändig åtgärd för att skydda eller vårda det. Innan en sådan åtgärd vidtas, skall samråd ske med kontraktsposten eller biskopen.

Paragrafen innehåller vissa föreskrifter om RAÄ:s funktion som tillsynsmyndighet. Även i fortsättningen avses dock den löpande besiktningen av de kyrkliga inventarierna utföras av de regionala länmuseerna.

Innan RAÄ enligt *tredje stycket* beslutar att ta hand om ett föremål som löper allvarlig risk att skadas skall ämbetet självfallet underrätta församlingen. Någon uttrycklig bestämmelse om detta behövs dock inte i lagen. Däremot föreskrivs en samråds skyldighet med den kontrollansvarige kontraktsprosten eller biskopen.

Begravningsplatser

11 §

I vården av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av kulturarvet beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

I paragrafen ges grundläggande föreskrifter för vård och underhåll av begravningsplatser.

12 §

Begravningsplatser enligt detta kapitel är sådana områden eller utrymmen som avses i lagen (1963:537) om gravrätt m. m.

Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar och portaler.

I paragrafen ges definitionen av begreppet begravningsplats. Definitionen anknyts till lagen om gravrätt m. m. genom en hänvisning till lagen i *första stycket* . I betänkandet (SOU 1987:16) Begravningslag föreslås bl. a. att lagen om gravrätt m. m. skall ersättas med en ny begravningslag. Betänkandet har nyligen remissbehandlats och övervägs för närvarande inom civildepartementet.

Föreskrifterna om begravningsplatser i kapitlet skall enligt bestämmelserna i *andra stycket* tillämpas också i fråga om vissa byggnader och fasta anordningar på begravningsplatser.

13 §

I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt förändra den,
2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.

Av den allmänna motiveringen (avsnitten 3.5.7-8) framgår att den statliga tillsynen skall sörja för att kulturhistoriska värden, inbegripet de konstnärliga bevaras. Det är vid utvidgningar och ändringar av äldre begravningsplatser som de kulturhistoriska frågorna främst aktualiseras. Har begravningsplatsen anlagts före år 1940 krävs därför också i fortsättningen tillstånd av länsstyrelsen för ingrepp i begravningsplatsen. I paragrafen anges vilka åtgärder som kräver ett sådant godkännande.

Genom föreskrifter i 2 p skyddas också en på begravningsplats uppförd krematorieanläggning eller ett gravkapell och däri befintlig inredning och utsmyckning av kulturhistoriskt värde.

14 §

Om riksantikvarieämbetet beslutar det, skall bestämmelserna i 13 § tillämpas också i fråga om en begravningsplats som tillkommit efter utgången av år 1939, om begravningsplatsen ligger invid en kyrkobyggnad som uppförts dessförinnan eller är märklig genom sitt kulturhistoriska värde.

I paragrafen ges RAÄ möjligheter att besluta att bestämmelserna i 13 § skall tillämpas också på begravningsplatser som anlagts år 1940 eller senare. Syftet med bestämmelsen är att kunna skydda nyare begravningsplatser som bedöms vara av kulturhistoriskt värde. Det bör därför som regel ha förflutit så pass lång tid att man kan lägga ett kulturhistoriskt perspektiv på begravningsplatsen, innan RAÄ tillämpar bestämmelsen. Det bör dock framhållas att beträffande de nyare begravningsplatserna det oftast torde bli deras konstnärliga värde som kvalificerar dem som kulturhistoriska.

15 §

Om det på en begravningsplats eller i byggnad på en begravningsplats som ägs och förvaltas av en borgerlig kommun finns föremål av kulturhistoriskt värde, gäller bestämmelserna i 6, 7, 9 och 10 §§ också sådana föremål. Kommunen skall därvid ansvara för förteckningen samt förvaringen och vården av föremålen.

I paragrafen ges bestämmelser som syftar till att skydda också sådana föremål av kulturhistoriskt värde som inte är kyrkliga inventarier och finns på en begravningsplats som förvaltas och ägs av en borgerlig kommun. Kommunen ges i fråga om dessa föremål ansvaret för att de förtecknas samt för deras förvaring och vård. I övrigt tillämpas föreskrifterna i 6, 7, 9 och 10 §§ om kyrkliga inventarier.

Överklagande**16 §**

Beslut som anges i 3, 9 och 13 §§ får överklagas hos kammarrätten. Sådana beslut får alltid överklagas av domkapitlet.

Beslut enligt 4 och 14 §§ får överklagas hos regeringen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om överklagande av länsstyrelsens respektive RAÄ:s beslut. Med stöd av 1 kap. 2 § tredje stycket i lagen kan RAÄ överklaga länsstyrelsens beslut. Domkapitlet som har tillsyn över lära och gudstjänster i församlingarna har därför särskild anledning att bevaka beslut som avser utformningen av kyrkorummet m. m. och som kan påverka dess användning. Domkapitlet ges därför möjlighet att överklaga beslut enligt 3, 9 och 13 §§.

5 kap. Skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål

Detta kapitel motsvarar, med vissa redaktionella ändringar i 1, 2, 10, 11, 15 och 17 §§ bestämmelserna i utförsellagen. Dock har en bestämmelse angående avgiftsbeläggning av tillstånd till utförsel införts som 14 §.

Beträffande 2–13 och 15–17 §§ (tidigare betecknade 14–16) hänvisas till motiven i prop. 1984/85:179 s. 28–37. Kulturutskottet (KrU 1985/86:7), vars hemställan riksdagen biföll (rskr. 76), ändrade dock det

remitterade förslaget på det sättet att i 4 § 3 och 5 § undantag gjordes för mynt och medaljer som är av guld, silver eller brons. Motivet till detta var att det från de kulturminnesvårdande experternas sida inte fanns något intresse att bevaka utförelse av dylika mynt och medaljer.

I den nya 14 § bemyndigas regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att utfärda föreskrifter om avgifter i ärenden om utförelse. Såsom anförts i den allmänna motiveringen bör avgifterna täcka handläggningskostnaderna.

5.2 Lagen (1918:163) med vissa bestämmelser om sjöfynd (sjöfyndslagen)

I 9 § ändras hänvisningen till lagen om fornminnen till en hänvisning till lagen om kulturminnen m. m. Ändringen innebär inte någon förändring i sak.

I anslutning till denna ändring bör sjöfyndslagen ändras även när det gäller möjligheten att överklaga ett beslut enligt denna lag till regeringen. På samma sätt som redan har genomförts beträffande lagen (1938:121) om hittegods (se prop. 1984/85:215, JuU 1985/86:1, rskr. 17) bör denna möjlighet tas bort. Det innebär att polismyndighetens beslut i frågor som avses i sjöfyndslagen skall – i enlighet med vad som nu gäller enligt 8 kap. 1 § första stycket polisförordningen (1984:730) – kunna överklagas till länsstyrelsen men att länsstyrelsens beslut i fortsättningen inte skall kunna överklagas. En bestämmelse om detta bör tas in i en ny 8 a § i sjöfyndslagen.

5.3 Lagen (1963:537) om gravrätt m. m.

I 2 § byts ordet "anläggning" ut mot "anordnande". Samtidigt görs vissa smärre redaktionella ändringar i tredje stycket.

6 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslagen till

1. lag om kulturminnen m. m.,
2. lag om ändring i lagen (1971:309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål,
3. lag om ändring i lagen (1918:163) med vissa bestämmelser om sjöfynd,
4. lag om ändring i lagen (1984:983) om ensamrätt till bärgning,
5. lag om ändring i väglagen (1971:948),
6. lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152),
7. lag om ändring i plan- och bygglagen (1987:10),
8. lag om ändring i lagen (1963:537) om gravrätt m. m.

7 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

- BML – lagen (1960:690) om byggnadsminnen (byggnadsminneslagen)
FML – lagen (1942:350) om fornminnen (fornminneslagen)
KML – lagen om kulturminnen m. m. (kulturminneslagen)
NRL – lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m. m. (naturresurslagen)
PBL – plan- och bygglagen (1987:10)
utförelselagen – lagen (1985:1104) om skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål
1920 års kungörelse – kungörelsen (1920:744) med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet
BoU – bostadsutskottet
RAÄ – riksantikvarieämbetet och statens historiska museer (riksantikvarieämbetet)

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1988-02-23

Närvarande: f. d. regeringsrådet Nordlund, regeringsrådet Bouvin, justitierådet Lind.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 28 januari 1988 har regeringen på hemställan av statsrådet Göransson beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om kulturminnen m. m.,
2. lag om ändring i lagen (1971:309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål,
3. lag om ändring i lagen (1918:163) med vissa bestämmelser om sjöfynd,
4. lag om ändring i lagen (1984:983) om ensamrätt till bärgning,
5. lag om ändring i väglagen (1971:948),
6. lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152),
7. lag om ändring i plan- och bygglagen (1987:10),
8. lag om ändring i lagen (1963:537) om gravrätt m. m.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av kammarrättsassessorn Kerstin Fredriksson och hovrättsfiskalen Robert Schött.

Förslagen föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

Lagen om kulturminnen m. m.

Allmänna synpunkter

Lagförslaget innebär att i en lag sammanförs bestämmelser om vården av fornminnen, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen, samt om skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål. Dessa olika områden av kulturminnesvården regleras i dag av särskilda lagar och andra författningar för varje område. Det är värdefullt att få dem samlade i en gemensam lag. När det gäller de kyrkliga kulturminnena är de nuvarande bestämmelserna synnerligen svåröverskådliga.

Efter ett inledande kapitel med gemensamma bestämmelser regleras de fyra områdena fullt ut i var sitt kapitel. Ett alternativ hade varit att samla bestämmelserna på de olika områdena om ersättning, ansvar och överklagande till gemensamma avsnitt i slutet av lagen. Lagrådet har emellertid ingen erinran mot den valda uppläggningsen av lagen.

2 kap.

1 §

I andra stycket har upptagits en allmän definition på fast fornlämning som saknar motsvarighet i FML. Bl. a. sägs att en fast fornlämning skall ha tillkommit genom äldre tiders bruk. Enligt vad som upplysts avses därmed att vid tillkomsten av fornlämningen skall ha använts en ålderdomlig teknik som gått ur bruk. En gammal lämning efter människors verksamhet, som är varaktigt övergiven, är alltså inte fornlämning, om den tillkommit med

hjälp av en teknik som fortfarande används. Förståelsen av lagrummet skulle underlättas om specialmotiveringen kompletterades i denna del.

9 §

Förslaget innebär, liksom gällande rätt, att någon ersättning inte utgår när länsstyrelsen beslutar om föreskrifter avseende område som inte tillhör någon fornlämning. F. n. kan sådana föreskrifter inte meddelas, om markens ägare eller annan därigenom åsamkas intrång av någon betydelse. Förslaget innebär på den punkten en förändring genom att förutsättningen för att meddela sådana föreskrifter anges vara att föreskrifterna inte får avsevärt försvåra pågående markanvändning. Förslaget kan i den delen sägas anknyta till bestämmelserna i 26 § naturvårdslagen (1964:822) om betydelsen av pågående markanvändning. Mot den bakgrunden anser sig lagrådet inte kunna rikta några invändningar mot den föreslagna ordningen. Med hänvisning till vad som anfördes i samband med att den åsyftade bestämmelsen i naturvårdslagen infördes (prop. 1972:111 bil. 2 s. 232 ff; jfr även BoU 1986/87:1 s. 144 ff) vill lagrådet emellertid ifrågasätta vad som sägs i specialmotiveringen till 2 kap. 9 § angående möjligheten att genom föreskrifter reglera betestryck eller djupplöjning. Om marken används för jordbruksändamål torde föreskrifter av nyss angivet slag som regel anses avsevärt försvåra den pågående markanvändningen. Föreskrifterna kan inte anses ha den begränsade karaktär som vanligtvis inläggs i begreppet ordningsföreskrifter.

14 §

I 9 § fornminneslagen finns bestämmelser om att vid utförande av allmänt eller större enskilt arbetsföretag kostnaden för sådan undersökning som avses i paragrafen skall åvila företaget. Kompensation för kostnaden ges ett mindre antal företag per år i form av bidrag från riksantikvarieämbetet över anslaget F 34 kulturminnesvård.

Enligt 14 § första stycket i remissförslaget svarar alla företag – oavsett om de är större eller mindre – för kostnaden. Tanken är att den angivna ordningen beträffande bidragsgivning skall gälla i fortsättningen, vilket har kommit till uttryck i tredje stycket.

Förslaget att låta alla arbetsföretag omfattas av kostnadsansvaret innebär att den som utför ett mindre arbetsföretag inte kan som nu är fallet med stöd av lagbestämmelse hävda att han är undantagen från kostnadsansvar och att han därför har rätt att underlåta att betala honom av länsstyrelse påförd kostnad. Förslaget på denna punkt innebär en till synes inte avsedd försämring för de mindre arbetsföretagen. Från principiella synpunkter kan invändning också riktas mot att man i lagtexten först slår fast att alla arbetsföretag omfattas av kostnadsansvar och därefter anger att företag kan komma att genom bidrag på administrativ väg bli befriade från kostnaden. På grund av det anförda förordar lagrådet till en början att i likhet med vad som nu gäller åtskillnad görs mellan större och mindre företag. Om så sker bör första stycket i paragrafen utformas på följande sätt: "Vid utfö-

rande av ett allmänt eller större enskilt arbetsföretag som berör en fast fornlämning svarar företagaren för kostnaden för åtgärder enligt 13 §.”

Bestämmelsen i tredje stycket om bidrag, som för övrigt ter sig främmande i detta sammanhang, bör därmed utgå.

20 §

Vid föredragningen har upplysts att minsökare, som används i militär verksamhet, är att anse som metallsökare. Eftersom värnpliktigas hantering av minsökare inte kan anses ske yrkesmässigt, bör i första stycket anges att metallsökare får användas i militär verksamhet.

24 §

Enligt 4 § i det remitterade lagförslaget tillfaller fornfynd upphittaren, om det inte påträffats i eller vid fast fornlämning. Upphittaren är dock i vissa fall skyldig att erbjuda staten att få lösa in fornfyndet mot ersättning. Ersättningen skall enligt 16 § i förslaget utgå med ett belopp som är skäligt med hänsyn till fyndets beskaffenhet. För föremål av ädelmetall skall ersättningen minst motsvara metallvärdet efter vikt samt en åttondels förhöjning. Utöver inlösenersättning kan enligt samma paragraf särskild hittelön lämnas för fornfynd.

Frågor om inlösen, ersättning och hittelön prövas av riksantikvarieämbetet. Enligt 24 § överklagas ämbetets beslut hos regeringen.

Bestämmelserna i 4 och 16 §§ i det remitterade förslaget innebär att upphittaren av fornfynd i vissa fall får äganderätt till fyndet med skyldighet dock att erbjuda staten fyndet mot ersättning. Prövningen av frågorna om inlösen, ersättning och hittelön avser upphittarens civila rättigheter och skyldigheter. Han skall enligt artikel 6 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna ha rätt att få sådana frågor prövade av domstol. Det kan lämpligen tillgodoses genom att riksantikvarieämbetets beslut får överklagas hos kammarrätten i stället för hos regeringen. Prövningen har inte den karaktären av lämplighetsbedömning, intresseavvägning eller politiska ställnings-taganden att den i sista instans bör förbehållas regeringen.

Lagrådet förordar, att 24 § i remissförslaget kompletteras med en bestämmelse om att beslut av riksantikvarieämbetet enligt 16 § får överklagas hos kammarrätten.

25 §

Med hänsyn till den ändring lagrådet har förordat i 14 § kan det bli aktuellt att föra talan vid fastighetsdomstolen även med anledning av beslut om kostnadsansvar enligt första stycket i den paragrafen. Hänvisningen i 25 § första stycket 3. till 14 § bör därför inte begränsas till andra stycket. De beslut som fattats enligt 14 § avser inte befrielse från kostnad utan avgörande av om företagaren har kostnadsansvar eller ej. Orden ”befrielse från” i 25 § första stycket 3. bör därför utgå.

I 25 § andra stycket första meningen bör orden "skall i stället" bytas ut mot "kan" och "fastighetsdomstol" mot "fastighetsdomstolen". Enligt sista meningen i samma stycke skall talan vid fastighetsdomstolen ha väckts inom ett år från länsstyrelsens beslut. Motsvarande bestämmelse i FML anger fristen till ett år från det sökanden erhållit del av länsstyrelsens beslut. Ifall svårigheter möter vid delgivningen så att denna blir fördröjd innebär remissförslaget en klar försäkring för den rättssökande. Av motiven till paragrafen synes det inte vara avsett. Lagrådet förordar att tidsfristen även i fortsättningen skall räknas från delfåendet av länsstyrelsens beslut.

I 7, 8 och 14 §§ sägs inte ut att det är länsstyrelsen som fattar de beslut som enligt 25 § inte får överklagas. Det framgår först av sistnämnda paragraf. 7 och 14 §§ bör kompletteras i detta avseende; samtidigt bör anges att länsstyrelsens beslut skall delges den som berörs av beslutet. Någon motsvarande komplettering behövs inte i 8 §, eftersom de föreslagna reglerna i 7 § genom en hänvisning i 8 § får giltighet också för denna paragraf.

3 kap.

1 och 21 §§

Bestämmelsen i 21 § har inte något samband med reglerna om överklagande. Lagrådet föreslår att bestämmelsen flyttas till 1 §. De nuvarande första och andra styckena i den paragrafen bör därvid föras samman till ett stycke varvid orden "sådant värde som sägs i första stycket" bör bytas ut mot "kulturhistoriskt värde". Härefter kan reglerna i 21 § bilda ett nytt andra stycke i 1 §.

3 §

Bestämmelserna i förevarande paragraf överensstämmer i sak med vad som föreskrivs i 2 § andra stycket BML. Förslaget upptar dock inte någon motsvarighet till gällande regel om att hänsyn skall tas till byggnadens användning och ägarens skäligena önskemål vid utformandet av skyddsföreskrifter.

Enligt lagrådets mening bör den nya lagen innehålla en sådan regel så att det står klart att det vid utformandet av skyddsföreskrifter är nödvändigt att ta särskild hänsyn till byggnadens användning och ägarens önskemål om utformning av skyddsföreskrifterna. Om exempelvis ett missionshus förklaras som byggnadsminne måste skyddsföreskrifterna utformas så att gudstjänstlivet inte försvåras.

4 §, 11–12 §§, 13 § och 20 §

Enligt motiven till den nuvarande lagstiftningen äger vem som helst rätt att ansöka om att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne (prop. 1960:161 s. 59). Någon ändring i detta avseende är inte åsyftad. Enligt lagrådets mening bör vad som sagts i motiven komma till uttryck i lagtexten.

ten. Efter viss redaktionell jämkning bör därför första stycket i 4 § utformas på följande sätt: "Fråga om en byggnad bör förklaras för byggnadsminne kan väckas av var och en genom ansökan eller tas upp av länsstyrelsen på eget initiativ."

Den som ägt rätt att ansöka om byggnadsminnesförklaring är enligt praxis berättigad att anföra besvär över beslut som gått honom emot (se RÅ 1979 2:4). Enligt förslaget får länsstyrelsens beslut att inte förklara en byggnad för byggnadsminne överklagas endast av riksantikvarieämbetet. Då detta är en nyhet i förhållande till gällande rätt bör ändringen anmärkas i specialmotiveringen.

Bestämmelsen i tredje stycket bör överföras till en för alla överklagandefrågor i kapitlet gemensam paragraf, 19 §.

2 kap. i det remitterade förslaget har disponerats så att i sista avsnittet av kapitlet har samlats de bestämmelser som rör överklagande m. m. Samma disposition bör användas i 3 kap., vilket leder till att 4 § tredje stycket, 11 § andra stycket andra och tredje meningarna, 12 § samt 13 § andra stycket sista meningen skall flyttas med vissa jämkningar till det sista avsnittet i kapitlet som har rubriken överklagande m. m. Dessutom bör klargöras vilka beslut som är överklagbara. Eftersom 12 § flyttas medför det en omnumrering av därefter följande paragrafer. Efter mönster av 2 kap. 24 § bör avsnittet inledas med en paragraf, 19 §, som kan ges följande lydelse.

"Beslut av länsstyrelsen överklagas hos kammarrätten när det gäller

1. byggnadsminnesförklaring enligt 1 §,
2. skyddsföreskrifter enligt 2 §,
3. förbud mot åtgärder enligt 5 §,
4. anmälningsplikt enligt 6 §,
5. deposition enligt 12 § första stycket,
6. tillstånd eller villkor för tillstånd enligt 14 §,
7. jämkning av skyddsföreskrifter eller hävande av byggnadsminnesförklaring enligt 15 § första stycket,
8. dokumentation enligt 15 § tredje stycket,
9. föreläggande enligt 16 § eller
10. föreläggande enligt 17 § första stycket.

Länsstyrelsens beslut enligt 4 § att inte förklara en byggnad för byggnadsminne får överklagas endast av riksantikvarieämbetet."

20 § bör lyda på följande sätt:

"Länsstyrelsens beslut om ersättning och inlösen får inte överklagas. Den som är missnöjd med ett sådant beslut får väcka talan mot staten vid fastighetsdomstolen inom ett år från det han fått del av länsstyrelsens beslut. Väcks inte talan inom denna tid, är rätten till ersättning eller inlösen förlorad.

Staten får, när fråga väckts eller tagits upp om att förklara en byggnad för byggnadsminne, väcka talan vid fastighetsdomstolen mot sakägare om fastställande av de villkor som skall gälla för ersättning. Om beslut om byggnadsminnesförklaring inte kommer till stånd inom ett år från det målet avgjorts genom lagakraftgående dom, skall domen inte längre vara bindande för parterna.

Talan om ersättning enligt 12 § andra stycket skall väckas vid fastighetsdomstolen."

Det kan här inskjutas att de regler i 11 § första stycket och 12 § första stycket i det remitterade förslaget, som innebär att sakägare kan gå miste om sin rätt ifall han inte vidtar vissa åtgärder inom föreskriven tid, utgör preskriptionsregler av materiellrättslig innebörd och inte regler om rättegångshinder.

Avsnittet om överklagande *m. m.* bör avslutas med en ny paragraf, 21 §, motsvarande 20 § andra stycket i det remitterade förslaget, med följande lydelse.

”Beslut enligt 1, 5 eller 6 § skall tillämpas utan hinder av att talan förs mot beslutet.”

Som en följd av den föreslagna omdisponeringen skall hänvisningen i 10 § sista stycket till 12 § ändras så att den hänvisningen gäller 20 §. Hänvisningen i 19 § första stycket 1. till 15 § skall i stället gälla 14 §.

Bestämmelserna i 11 § tredje stycket är avsedda att i sak motsvara vad som föreskrivs i 9 § andra stycket BML. Om detta skall uppnås fordras att i det remitterade förslaget uttryckligen anges att bestämmelserna också gäller i fråga om avtal om inlösen. För att det skall stå helt klart att förslaget täcker inte bara uttryckliga avtal om ersättning och inlösen utan också vad som uppenbarligen förutsatts i sådant hänseende mellan staten och sakägaren bör bestämmelserna utformas i närmare anslutning till nu gällande lydelse av 9 § andra stycket BML. Lagrådet föreslår att 11 § tredje stycket i det remitterade förslaget avfattas enligt följande.

”Avtal mellan staten och en sakägare eller vad de uppenbarligen förutsatt skola gälla mellan dem i fråga om ersättning eller inlösen skall även gälla för den som senare förvärvar sakägarens rätt.”

7 och 8 §§

När länsstyrelsen enligt 3 kap. 8 § i det remitterade förslaget utfärdar förklaring om att ett statligt byggnadsminne har blivit byggnadsminne enligt 3 kap., bör anteckning därom göras i fastighetsboken. En regel i ämnet bör införas i 3 kap. 7 §. Samtidigt bör de båda paragraferna byta plats. Lagrådet föreslår att nuvarande 3 kap. 8 § får numreringen 3 kap. 7 § och att nuvarande 3 kap. 7 § ges numreringen 3 kap. 8 §, varvid punkten 1 i sistnämnda paragraf bör ges följande lydelse:

”1. då fråga väckts eller tagits upp om att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne eller förklaring utfärdats enligt 7 §,”

16 §

Enligt första stycket i det remitterade förslaget får jämkning av skyddsföreskrifter eller hävande av byggnadsminnesförklaring ske om bibehållandet av byggnadsminnet medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till dess betydelse. Då oklarhet kan råda om ”kostnad” kan inrymmas under begreppet ”olägenhet” bör första stycket utformas så att i lagtexten anges inte bara hinder och olägenhet utan även kostnad. Det kan anmärkas att ordet kostnad finns i nuvarande lagstiftning.

Enligt förslagets andra stycke får länsstyrelsen förordna, om det är

skäligt, att den som begär hävandet eller jämkning skall bekosta särskild dokumentation av byggnaden. Det är enligt lagrådets mening onödigt att i lagtexten ta in ett skälighetsrekvisit. Även utan ett sådant gäller att beslutet skall vara skäligt.

Andra stycket bör gälla även regeringen. Någon anledning att ha olika bestämmelser om dokumentation för det fall länsstyrelsen eller regeringen fattar beslut synes inte föreligga. Som en följd härav bör andra och tredje stycket byta plats.

19 §

Till böter döms bl. a. den som utan tillstånd enligt 15 § ändrar ett byggnadsminne. I samma paragraf föreskrivs att länsstyrelsen får ställa villkor för tillståndet. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt nödvändig dokumentation.

Avsikten torde ha varit att straffsanktionen även skall omfatta det fallet att ändringen inte utförts enligt föreskrivna villkor eller utan att villkor om byggnadsminnets dokumentering iakttagits.

För tydlighets skull bör i 19 § första stycket 1. tilläggas orden "eller utan iakttagande av villkor för sådant tillstånd".

Lagrådet förordar också att andra stycket i 19 § förtydligas, förslagvis genom följande lydelse: "Den som inte efterkommer ett vitesföreläggande eller ett vitesförbud döms inte till straff för det som omfattas av föreläggandet eller förbudet."

4 kap.

6 §

Förevarande avsnitt av 4 kap. handlar om kyrkliga inventarier under det att det följande avsnittet rör begravningsplatser. Med den uppbyggnaden av lagtexten uppstår tveksamhet om vad som gäller beträffande kulturhistoriskt värdefulla inventarier på begravningsplatser. För att den tveksamheten skall undanröjas föreslår lagrådet att 6 § ges följande lydelse:

"Inventarier av kulturhistoriskt värde, som hör till kyrkobyggnad, eller annan kyrklig byggnad eller begravningsplats, skall förvaras och vårdas väl."

10 §

Enligt 9 § krävs inte tillstånd av riksantikvarieämbetet för att avyttra eller flytta ett kyrkligt inventarium som ägs av en enskild person. I konsekvens härmed bör riksantikvarieämbetet inte få ta hand om ett sådant föremål utan samråd med den enskilde. Sista stycket i paragrafen bör kompletteras i enlighet härmed.

Ett beslut enligt 10 § är av sådan karaktär att det bör kunna överklagas hos regeringen. Andra stycket bör kompletteras i enlighet härmed.

5 kap.

4–5 §§

I paragraferna preciseras närmare vilka kulturföremål som är underkastade krav på tillstånd för utförsel ur landet. Ett sådant kulturföremål kan i vissa fall också anses utgöra fornyfynd med åtföljande skyldighet för upphittare att anmäla fyndet (2 kap. 5 §). Det kan i så fall bli aktuellt att tillämpa bestämmelserna om tillstånd till utförsel bara om fornyfyndet har slutligt tillfallit upphittaren enligt reglerna därom i 2 kap. 4 §.

14 §

Bemyndigandet i 14 § bör i enlighet med motiven preciseras till att avse föreskrifter om avgifter för att täcka kostnaderna i ärenden om utförsel. Därmed klarläggs också att det är fråga om en egentlig avgift och inte om skatt.

Övergångsbestämmelserna

I övergångsbestämmelserna behandlas flera tämligen komplicerade spörsmål. Likväl har i remissen inte intagits någon som helst analys av övergångsproblemen eller kommentar till de föreslagna bestämmelserna. Detta har medfört att lagrådets genomgång av förslaget i den delen har försvårats. Avsaknaden av varje kommentar kan också komma att medföra problem för de tillämpande myndigheterna, framförallt i inledningsskedet.

Punkten 3

Punkten torde vara avsedd att klargöra, att beslut som fattats med stöd av äldre lag om t. ex. fastställelse av gränser kring en fast fornlämning, om föreskrifter till skydd för fasta fornlämningar, om byggnadsminnesförklaring och om skyddsföreskrifter för byggnadsminnen gäller även efter det att ny lag i ämnet har trätt i kraft. Övervägande skäl synes tala för att den avsedda effekten skulle inträda utan någon särskild övergångsbestämmelse. Lagrådet har dock ingenting att invända mot att i tydlighetens intresse frågan uttryckligen regleras. I så fall bör en övergångsregel också ta sikte på det fallet att fråga uppkommer om att med stöd av nya lagen jämka fastställda gränser kring en fast fornlämning, ändra föreskrifter eller upphäva byggnadsminnesförklaring som beslutats med stöd av äldre lag. Övergångsregeln bör alltså också klargöra att vid tillämpningen av den nya lagen skall äldre beslut anses ha meddelats enligt den nya lagen.

Det remitterade förslaget innebär att vissa typer av ärenden inte såsom f. n. skall slutligt avgöras av regeringen utan av annan myndighet. Under

föredragningen har upplysts att avsikten har varit att sådana ärenden som inte slutligt avgjorts före ikraftträdandet skall prövas enligt äldre regler. För att detta skall uppnås fordras särskilda övergångsbestämmelser.

Genom 4 kap. 16 § andra meningen tilläggs domkapitlet en besvärsrätt som saknar motsvarighet i gällande rätt. Det torde böra föreskrivas att denna besvärsrätt gäller endast i ärenden som tagits upp efter ikraftträdandet.

Lagrådet föreslår därför att punkten 3 ges följande lydelse: "Beslut meddelade enligt äldre lag skall vid tillämpningen av den nya lagen anses ha meddelats med stöd av denna.

4 kap. 16 § andra meningen tillämpas endast i ärenden som anhängiggjorts efter ikraftträdandet.

Äldre föreskrifter gäller fortfarande i fråga om överklagande av beslut som har meddelats före den 1 januari 1989. Ärenden som vid utgången av år 1988 kommit in till regeringen men som ännu inte avgjorts handläggs enligt äldre föreskrifter."

Punkten 4

De äldre bestämmelser som åsyftas är inte de bestämmelser som gäller när lagen träder i kraft den 1 januari 1989 utan de bestämmelser som tillämpades före den 1 juli 1987. För att detta skall framgå tydligt föreslår lagrådet att ordet "äldre" byts ut mot "dessförinnan gällande".

Punkten 5

Vad som bör klargöras under denna punkt är att man vid bestämmande av ersättning enligt 3 kap. 10 § på grund av beslut om skyddsföreskrifter skall ta hänsyn till vissa tidigare meddelade beslut om bl. a. skyddsföreskrifter utan hinder av att sådana beslut kan ha meddelats före ikraftträdandet den 1 januari 1989. Lagrådet föreslår att punkten får följande lydelse:

"Vid tillämpning av 3 kap. 10 § femte stycket får beaktas även beslut som meddelats före ikraftträdandet."

Punkten 6

Såvitt känt finns sådana bestämmelser som avses i punkten 6 endast i 7 kap. 13 § fastighetstaxeringslagen. Denna paragraf handlar om byggnadsvärde för en byggnad som enligt nuvarande byggnadsminneslag har förklarats för byggnadsminne. Lagrådet föreslår att paragrafen ändras så att den kommer att omfatta såväl den nu gällande byggnadsminneslagen som kulturminneslagen. Om lagrådets förslag följs kan övergångsbestämmelsen i punkten 6 utgå.

1 §

Paragrafen anger under olika punkter i vilka fall besvär över beslut som meddelats med stöd av lag eller annan författning, utfärdad före den 1 januari 1972, skall anföras hos kammarrätt i stället för hos Konungen. I 4. hänvisas till lagen (1942:350) om fornminnen. Remissförslaget innebär att hänvisningen ändras till lagen (1988:000) om kulturminnen m. m. Lagar utfärdade efter den 1 januari 1972 omfattas emellertid inte av lagen om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål.

Lagrådet avstyrker den föreslagna ändringen i sistnämnda lag.

Lagen om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152)

Som framgår av vad lagrådet uttalat under punkten 6 i övergångsbestämmelserna i förslaget till lag om kulturminnen m. m. bör 7 kap. 13 § fastighetstaxeringslagen avse sådana byggnader som förklarats för byggnadsminne antingen enligt den nuvarande lagen om byggnadsminnen eller enligt kulturminneslagen. Enklast kan detta komma till uttryck i paragrafen genom att däri talas endast om byggnader som har förklarats för byggnadsminne utan angivande av vilken lag som legat till grund för byggnadsminnesförklaringen. På så sätt kommer båda lagarna med bestämmelser om byggnadsminnesförklaring att omfattas av paragrafen.

Lagen om ändring i lagen (1963:537) om gravrätt m. m.

2 §

Med särskilda bestämmelser i 2 § avses 4 kap. 13 § i det remitterade förslaget till lag om kulturminnen m. m. samt 8 kap. 2 § plan- och bygglagen. Vad nu sagts bör anmärkas i specialmotiveringen.

Övriga lagförslag

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 3 mars 1988

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Feldt, Sigurdson, Hjelm-Wallén, Peterson, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Johansson, Hulterström, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist, Thalén.

Föredragande: statsrådet Göransson

Proposition om kulturmiljövård

1 Anmälan av lagrådsyttrande

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslagen till

1. lag om kulturminnen m. m.,
2. lag om ändring i lagen (1971:309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål,
3. lag om ändring i lagen (1918:163) med vissa bestämmelser om sjöfynd,
4. lag om ändring i lagen (1984:983) om ensamrätt till bärgning,
5. lag om ändring i väglagen (1971:498),
6. lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152),
7. lag om ändring i plan- och bygglagen (1987:10),
8. lag om ändring i lagen (1963:537) om gravrätt m. m.

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Jag kommer i det följande att närmare kommentera lagrådets yttrande och i anslutning därtill föreslå ett antal justeringar av författningstexten utöver vad lagrådet har föreslagit. Dessa justeringar är väsentligen av redaktionell natur.

Som jag angav då jag lade fram mitt förslag till lagrådsremissen kommer jag nu också att lägga fram förslag om vilka resurser som bör sättas in i kulturmiljövården. Jag lämnar även förslag angående anslagsberäkning för riksantikvarieämbetet och statens historiska museer för budgetåret 1988/89. Slutligen kommer jag att lägga fram förslag om de centrala museernas uppgifter inom kulturmiljövården m. m..

Förslaget till lag om kulturminnen m. m.

2 kap. 1 §

I definitionen av fornminnen ingår enligt denna paragraf att det är lämningar som har tillkommit genom äldre tiders bruk. Lagrådet har anfört att

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 28 januari 1988.

förståelsen av lagrummet skulle underlättas, om specialmotiveringen kompletterades med en förklaring av detta rekvisit.

Med anledning därav vill jag anföra följande. I detta krav ligger väsentligen bara att det skall vara fråga om en lämning efter ett bruk som numera inte förekommer. Det är ju just därför att lämningen speglar ett övergivet bruk som den blir ett minne av forna tider, särskilt värt att skydda.

2 kap. 9 §

Lagrådet har godtagit den föreslagna regeln att skyddsföreskrifter skall få meddelas för sådana områden som inte hör till själva fornlämningen, under förutsättning att pågående markanvändning inte avsevärt försvåras genom föreskrifterna. Lagrådet har emellertid ifrågasatt om inte två exempel på föreskrifter som ges i specialmotiveringen till paragrafen skulle kunna innefatta ett avsevärt försvårande av markanvändningen. Det gäller reglering av betestrycket och förbud mot djupplöjning, när marken ifråga används för jordbruksändamål.

För egen del vill jag anlägga följande synpunkter. Sådana föreskrifter som de nämnda kan sannolikt anses avsevärt försvåra en pågående markanvändning, om de avser mer omfattande arealer. Något sådant bör det dock inte bli fråga om när det gäller områden som inte hör till själva fornlämningen (jfr 2 §). Vad det är fråga om är föreskrifter till skydd för en fornlämning. Mer omfattande restriktioner bör då naturligen begränsas till ett område närmast det som hör till själva fornlämningen. Till en del torde sådana föreskrifter kunna komma att konkretisera det skydd för fornlämningar som gäller direkt på grund av lagen och som alla är skyldiga att respektera. Enligt min mening bör från skyddssynpunkt befogade restriktioner i t. ex. betestryck och djupplöjning i området alldeles intill en känd fornlämning knappast generellt kunna anses medföra att markanvändningen försvåras väsentligt utöver det hinder som uppkommit genom själva fornlämningen. Att fornlämningen i sig kan omfatta ett stort område är en annan sak.

Länsstyrelsens beslut om skyddsföreskrifter skall enligt förslaget kunna överklagas till kammarrätt. Jag anser att det bör kunna överlämnas till rättspraxis att mer konkret bestämma vad som skall anses medföra en väsentligt försvårad markanvändning.

2 kap. 14 §

Lagrådet har förordat att det görs åtskillnad mellan större och mindre arbetsföretag och att de mindre direkt i lagen befrias från kostnadsansvar. Lagrådet har anfört att i vart fall är en bestämmelse om möjlighet att få bidrag främmande i lagen.

Det förevarande lagförslaget ingår i en förstärkning av kulturmiljövården, inom vilken kulturminnesvården utgör en kärna. Jag har mot denna bakgrund ansett det viktigt att, när det gäller det kostnadsansvar som nu är ifråga, ha som princip, att den som vill utföra ett arbetsföretag som föranleder kostnader för undersökning m. m. också måste vara beredd att stå för

dessa kostnader. Jag är inte beredd att överge denna princip. Ytterligare ett skäl för mig är att det är vanskligt att i lagen få en tillfredställande gränsdragning mellan större och mindre arbetsföretag.

För att undvika materiellt otillfredställande resultat i enskilda fall anser jag det smidigare och bättre att den kostnadsansvarige i vissa fall kan få statsbidrag. Det innebär i praktiken att hans kostnadsansvar sätts ned. Jag är emellertid ense med lagrådet om att lagen inte bör innehålla någon bestämmelse om sådana bidragsmöjligheter. Det blir en sak för sig att utforma bestämmelser om bidrag av det slaget.

2 kap. 20 §

Lagrådet har påpekat att militär användning av metallsökare – såsom användning av minsökare – inte bör omfattas av förbuden att använda metallsökare. Jag ansluter mig till lagrådets uppfattning och förordar att paragrafen justeras i enlighet härmed.

2 kap. 24 §

Lagrådet förordar att RAÄ:s beslut om inlösen av fornynd och om ersättning och hittelön för sådant fynd skall överklagas till kammarrätt. Jag ansluter mig till lagrådets mening och föreslår att paragrafen ändras på sätt lagrådet har förordat.

För kammarrätterna blir det fråga om en ny ärendegrupp. Ärendena torde dock inte behöva bereda domstolarna några tillämpningssvårigheter. Väsentligen är det ju fråga om att tillämpa den praxis som RAÄ hitintills har utvecklat, men ett visst utrymme för friare bedömning har nu givits.

2 kap. 25 §

Beträffande första stycket 3 har lagrådet påpekat att vissa ändringar måste göras som en konsekvens av de förändringar som lagrådet har förordat när det gäller bestämmelserna i 14 §. Eftersom jag inte föreslår någon ändring beträffande 14 §, krävs inte någon sådan följdändring i förevarande paragraf.

Rörande andra stycket förordar lagrådet att fristen för att väcka talan vid fastighetsdomstolen skall räknas från delfäendet av länsstyrelsens beslut. Lagrådets förslag i den delen bör följas. Dessutom bör stycket justeras redaktionellt på sätt lagrådet har föreslagit.

I anslutning till 25 § påpekar lagrådet att det är först genom denna paragraf som det framgår att det är länsstyrelsen som fattar de beslut som avses i 7, 8 och 14 §§ och som inte får överklagas förvaltningsvägen utan i stället får föras till fastighetsdomstol.

Lagrådet föreslår att 7 och 14 §§ kompletteras dels med uppgift om att det är länsstyrelsen som fattar beslutet dels med föreskrift att länsstyrelsens beslut skall delges den som berörs av beslutet. Jag ansluter mig helt till lagrådets förslag i denna del.

Lagrådet har föreslagit att 1 § första och andra styckena med vissa redaktionella jämkningar förs samman till ett stycke samt att bestämmelsen i 21 § får bilda 1 § andra stycket. Jag biträder lagrådets förslag att slå samman paragrafens två första stycken och att göra vissa redaktionella ändringar i dem. Den bestämmelse som i det remitterade förslaget utgjort 21 § bör dock, enligt min mening, inte placeras i inledningsparagrafen utan hellre i anslutning till bestämmelserna i 4 § om förfarandet. Den kan där utgöra tredje stycket.

3 kap. 3 §

Bestämmelserna i denna paragraf överensstämmer i huvudsak med de som finns i 2 § andra stycket byggnadsminneslagen. Dock har det inte tagits in någon motsvarighet till den nu gällande regeln att det vid utformandet av skyddsföreskrifter skall tas hänsyn till byggnadens användning och ägarens skäligen önskemål. Lagrådet förordar att så sker.

Jag har, när jag lade fram förslaget till lagrådsremissen, poängterat att det är en i sammanhanget viktig princip att skyddsföreskrifterna i görligaste mån skall utformas i samråd med ägaren. Jag har ansett att de hänsyn som lagrådet här har tagit upp borde följa redan av första meningen av paragrafen. Jag har emellertid inte något emot att förtydliga saken på det sätt lagrådet har förordat.

3 kap. 4, 11, 12 och 19–21 §§ (3 kap. 4, 11–13 och 20 §§ i det remitterade förslaget)

Enligt lagrådet bör 4 § första stycket jämkas redaktionellt så att det tydligare framgår att var och en har rätt att ansöka om att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne. Jag ansluter mig till det förslag till lydelse som lagrådet har lämnat.

Såsom lagrådet därefter framhållit är det en nyhet att endast RAÄ får överklaga länsstyrelsens beslut att inte förklara en byggnad för byggnadsminne. Denna begränsning har införts för att inte byggnadsminnesvårdens knappa resurser onödigtvis skall tas i anspråk för processer. Genom att RAÄ som är tillsynsmyndighet över länsstyrelserna i detta sammanhang ges rätt att överklaga de negativa besluten torde det vara sörjt för att några påtagliga missgrepp inte begås.

Lagrådet har vidare förordat att alla de bestämmelser som rör överklagande m. m. i 3 kap. – i likhet med vad som gjorts i 2 kap. – samlas i ett sista avsnitt i kapitlet. Detta skulle innebära att 4 § tredje stycket, 11 § andra stycket andra och tredje meningarna, 12 § och 13 § andra stycket sista meningen flyttades till det avslutande avsnittet om överklagande m. m. Detta avsnitt skulle inledas med en paragraf betecknad 19 §, i vilken det anges de tio slag av beslut från länsstyrelsen som får överklagas till kammarrätt. Vidare skulle i paragrafen anges att endast RAÄ får överklaga beslut att inte förklara en byggnad för byggnadsminne. Härefter skulle i en

som 20 § betecknad paragraf tas upp bestämmelser bl. a. om att vissa av länsstyrelsens beslut inte får överklagas och att den som är missnöjd med beslutet i stället får väcka talan mot staten vid domstol. Vidare kunde där behandlas statens rätt att genom talan vid domstol få fastställt villkor för ersättning. Slutligen skulle som 21 § tas upp bestämmelsen om att vissa beslut skall gälla även om de överklagas.

Lagrådet har också lämnat förslag till avfattning av 19–21 §§.

Den av lagrådet förordade omredigeringen medför en klar förbättring. Jag förordar att den genomförs. De paragrafer som därvid kommer att utgöra 19–21 §§ bör utformas så som lagrådet har föreslagit.

Lagrådet har slutligen rörande 11 § tredje stycket förordat att det utformas i närmare anslutning till lydelsen av 9 § andra stycket byggnadsminneslagen. Jag har inte något att erinra mot att så sker. Språket bör dock moderniseras något.

3 kap. 7 och 8 §§

Lagrådet har föreslagit att 7 och 8 §§ byter plats samt att punkten 1 i nya 8 § i samband därmed jämkas något. Jag ansluter mig till lagrådets förslag.

3 kap. 15 § (3 kap. 16 § i det remitterade förslaget)

Jämkning av skyddsföreskrifter och hävande av byggnadsminnesförklaring får enligt det remitterade förslaget ske, om bibehållandet av byggnadsminnet medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till dess betydelse. Lagrådet har förordat att vid sidan av hinder och olägenhet också anges kostnad så att någon oklarhet inte behöver råda om att även kostnadsaspekten skall beaktas. Jag delar lagrådets uppfattning att ett sådant förtydligande av lagtexten bör göras.

Lagrådet har vidare beträffande paragrafen föreslagit att andra och tredje styckena byter plats så att det blir klart att bestämmelserna om dokumentation gäller också i ärenden som prövas av regeringen. Jag ansluter mig till lagrådets förslag.

Enligt det remitterade förslaget får krav på dokumentation ställas som villkor för jämkning av skyddsföreskrifter eller hävande av byggnadsminnesförklaring, om det är skäligt. Lagrådet har ansett det onödigt att i lagtexten ta in skälighetsrekvisitet eftersom det gäller ändå. Jag har förståelse för den synpunkten, men förordar ändå att rekvisitet får stå kvar av pedagogiska skäl.

3 kap. 19 § (3 kap. 20 § i det remitterade förslaget)

De förslag som lagrådet har lämnat till förtydligande av straffbestämmelsen i 19 § första stycket 1 och bestämmelsen i 19 § andra stycket om förhållandet mellan straff och vite bör följas.

4 kap. 6 §

Lagrådet har föreslagit en ändrad lydelse av denna paragraf för att göra det tydligare att den gäller också kulturhistoriskt värdefulla inventarier på begravningsplatser. Jag ansluter mig till förslaget.

4 kap. 10 §

Såsom lagrådet har anfört bör paragrafen kompletteras med en bestämmelse om att RAÅ inte får ta hand om ett kyrkligt inventarium som ägs av någon enskild utan samråd med denne.

4 kap. 16 §

Jag delar lagrådets uppfattning att beslutet enligt 10 § bör kunna överklagas hos regeringen. Paragrafens andra stycke bör kompletteras i enlighet därmed.

5 kap. 4 och 5 §§

I anslutning till dessa båda paragrafer har lagrådet anmärkt att ett kulturföremål som får föras ur landet bara med tillstånd i vissa fall också kan utgöra fornyfynd. I sådana fall blir det därför aktuellt att tillämpa bestämmelserna i 5 kap. bara om fornyfyndet slutligt har tillfallit upphittaren enligt bestämmelserna i 2 kap. Lagrådets påpekande är viktigt att beakta vid tillämpning av 5 kap.

5 kap. 14 §

Lagrådet har anfört att det i själva bemyndigandet och inte bara i motiven bör anges att avgifterna bara får täcka kostnaderna i ärendena om utförelse. Jag har inte något att erinra mot en sådan precisering.

Övergångsbestämmelserna

Som punkt 3 i det remitterade förslaget har tagits in en bestämmelse om att beslut som har meddelats med stöd av någon av de lagar som ersätts genom kulturminneslagen skall fortsätta att gälla.

Lagrådet har i och för sig inte haft någon erinran mot en övergångsbestämmelse med det innehållet, men har framhållit att bestämmelsen bör kompletteras i olika hänseenden. För att göra klart vad som skall gälla även när det blir fråga om att ändra olika beslut som har meddelats med stöd av äldre lag borde bestämmelsen ges en annan avfattning. Bestämmelsen borde sålunda ange att vid tillämpningen av den nya lagen skall äldre beslut anses som beslut meddelade enligt den nya lagen.

Det har varit min avsikt att sådana äldre ärenden som inte har slutligt avgjorts före ikraftträdandet skall fortsätta att prövas enligt äldre regler. Lagrådet har anfört att en bestämmelse om detta bör tas in i denna punkt.

Lagrådet har i anslutning till sitt sist nämnda förslag påpekat att domkapitlet genom 4 kap. 16 § andra meningen får en besvärsmått som saknar motsvarighet i gällande rätt. Lagrådet förordar att det i punkt 3 tas in en föreskrift om att denna besvärsmått gäller endast i ärenden som har tagits upp efter ikraftträdandet.

I sitt yttrande har lagrådet också lämnat förslag till avfattning av punkt 3.

Jag ansluter mig i alla hänseenden till lagrådets bedömningar och föreslår att punkten avfattas i enlighet med lagrådets förslag med endast en mindre språklig ändring.

I detta sammanhang vill jag ta upp en särskild fråga, där det kan vara lämpligt med ett klarläggande. För närvarande prövas frågor om åtgärder med skeppsvrak enligt 9 a § fornminneslagen av RAÄ. Enligt förslaget till kulturminneslag upphör den särbehandlingen och frågor om sådana skeppsvrak som kvalificerar sig som fornminnen handläggs av länsstyrelsen. Eftersom någon särskild föreskrift inte ges om redan anhängiga ärenden om skeppsvrak, följer av allmänna principer att RAÄ skall överlämna dessa ärenden till vederbörande länsstyrelse för fortsatt handläggning enligt nya lagen.

punkt 4

Lagrådet har i syfte att undvika varje feltolkning av denna punkt föreslagit att ordet "äldre" byts ut mot "dessförinnan gällande". Lagrådets förslag bör följas.

punkt 5

Lagrådet har i klargörande syfte föreslagit en annorlunda avfattning av denna punkt. Jag anser att lagrådets förslag bör följas.

punkt 6 i det remitterade förslaget

Med lagrådets förslag till ändring i 7 kap. 13 § fastighetstaxeringslagen (1979:1152) bortfaller behovet av den punkt som i remissen har betecknats som 6. Jag anser att lagrådets förslag bör följas. Följden därav blir att punkten 6 i det remitterade förslaget utgår ur övergångsbestämmelserna och att den punkt som i remissen betecknas som 7 får utgöra punkt 6.

Lagen om ändring i lagen (1971:309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål

Såsom lagrådet påpekat erfordras inte någon ändring i denna lag. Ändringsförslaget bör därför utgå.

Lagen om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152)

Jag har redan i anslutning till vad lagrådet anmärkt rörande punkt 6 i övergångsbestämmelserna till kulturminneslagen förklarat att jag anser att

lagrådets förslag till ändring i förevarande lag bör följas. Ändringen innebär att i 7 kap. 13 § fastighetstaxeringslagen talas enbart om byggnad som förklarats för byggnadsminne utan att det preciseras med stöd av vilken lag denna förklaring har skett.

Lagen om ändring i lagen (1963:537) om gravrätt m. m.

Såsom lagrådet anmärkt utgörs de särskilda bestämmelser som nämns i 2 § av 4 kap. 13 § i den nu föreslagna lagen om kulturminnen m. m. samt 8 kap. 2 § plan- och bygglagen (1987:10).

Övrigt

Utöver de ändringar som jag nu har föreslagit med anledning av lagrådets yttrande bör det göras vissa jämkningar av lagtexterna, väsentligen av redaktionell karaktär. Sådana ändringar bör göras i följande paragrafer.

Lagen om kulturminnen m. m.:

1 kap. 2 och 3 §§

2 kap. 2, 5, 6, 10–12, 15, 16, 18, 22 och 25 §§

3 kap. 4–6, 10, 13–15 och 17 §§

4 kap. 3, 9, 11–13 och 15 §§

5 kap. 2 och 3 §§.

Lagen om ändring i lagen (1963:537) om gravrätt m. m.

2 §

2 Ikraftträdande

Lagen bör träda i kraft den 1 januari 1989.

3 Prioriterade insatsområden inom kulturmiljövården

I ett inledande avsnitt till lagrådsremissen (avsnitt 2 och särskilt 2.2) har jag redovisat min syn på kulturmiljövårdens allmänna inriktning och därvid betonat vikten av att vidga ambitionerna när det gäller att tillvarata kulturvärdena i den yttre miljön. Det behövs en ny syn på vad som skall bevaras för framtiden. Bl. a. måste värdet av samlade bebyggelsemiljöer framhållas starkare och odlingslandskapets kulturvärden måste uppmärksammas. I arbetet för att utveckla en rik och stimulerande lokal miljö måste kulturvärdena tillvaratas som en av de grundläggande resurserna.

I lagrådsremissen har jag också framhållit att kulturmiljövården förutsätter medverkan av alla som deltar i markanvändningen, enskilda såväl som myndigheter, för att dessa mål skall kunna nås. En utgångspunkt är att kulturmiljövården, liksom den hittillsvarande kulturminnesvården, måste bygga på ett samspel mellan de enskilda ägarnas och brukarnas ansvarstagande och myndigheternas insatser. Likaså måste stat och kommun här dela ansvaret i en utvecklad samverkan.

Utifrån detta perspektiv är det angeläget att den statliga kulturmiljövården kan stå väl rustad inför ökade krav och att den kan stärkas på särskilt utsatta avsnitt. Jag övergår nu till att behandla de områden där bl. a. resursförstärkningar enligt min bedömning bör göras.

För överblickbarhetens skull behandlar jag i det följande även frågor som inte fordrar beslut av riksdagen.

Jag har i lagrådsremissens inledning (avsnitt 1) redovisat de utredningar och det beredningsarbete i övrigt som ligger till grund för min föredragning i dessa avseenden.

3.1 Åtgärder mot luftföroreningarnas och försurningens inverkan på kulturvården

Mitt förslag: Det är nödvändigt att kraftfulla åtgärder vidtas för att begränsa luftföroreningarnas skadeverkningar på värden i kulturmiljön. Åtgärderna skall följa ett särskilt handlingsprogram och omfatta bl. a. inventeringar, insatser för konservering och forsknings- och utvecklingsarbeten. RAÄ ges ansvaret för att programmet genomförs.

Min anmälan av detta avsnitt sker efter samråd med chefen för miljö- och energidepartementet.

RAÄ:s förslag: Överensstämmer i princip med mitt.

Bakgrund

Regeringen uppdrog i juni år 1986 åt RAÄ att utarbeta ett förslag till handlingsprogram för åtgärder för att minska skadeverkningarna av luftföroreningar och försurning på kulturminnen och kulturföremål. RAÄ har redovisat uppdraget i ett förslag till ett treårigt sådant program. Förslaget har också inarbetats i statens naturvårdsverks (SNV) rapport (Rapport 3379) Aktionsplan 87 mot luftföroreningar och försurning.

Rapporten har remissbehandlats. Remissinstanserna hade inga erinringar mot förslagen om kulturmiljövården.

RAÄ och SNV anför att luftföroreningar och försurning leder till att många material bryts ned snabbare än de annars skulle göra. Föroreningar i luften påverkar direkt olika material medan försurning av mark och vatten leder till att byggnader och andra konstruktioner snabbare kan förstöras.

Luftföroreningar, främst svaveldioxid, påverkar bl. a. stål och många andra metaller. Också sten och flera andra material påverkas. Kväveoxider är i sig själva mindre korrosiva än svaveldioxid. Det har emellertid visat sig att kväveoxider kan förstärka de korrosiva effekterna av svaveldioxid. Även andra luftföroreningar inverkar. Dessa s. k. synergistiska effekter är betydelsefulla bl. a. när det gäller vissa metaller utomhus.

När grundvatten och ytvatten försuras blir vattnet mer korrosivt, vilket

Nedbrytning av kulturminnen och kulturföremål

RAÄ har i förslaget till handlingsprogram utförligt redovisat hur kulturmiljön påverkas av luftföroreningarna. Redogörelsen visar att nedbrytningen av byggnader och föremål har ökat kraftigt under de senaste 30 åren. För de material som särskilt undersökts – främst sandsten, kalksten och glas – finns klara belägg för att luftföroreningar orsakar den ökade nedbrytningstakten. Hotet mot kulturmiljön är särskilt stort i tätorter med stora lokala utsläpp men skadorna är allvarliga också i landsbygdsmiljöer. Skador på särskilt Gotlands, men också Skånes, Östergötlands och Västergötlands kyrkor nämns som exempel.

Svaveldioxid framstår som den mest väsentliga enskilda faktorn i hotbilden men även andra luftföroreningar kan ha stark inverkan. Nedbrytningseffekterna kan sålunda öka drastiskt genom samverkans effekter mellan olika föroreningar. Dessa synergistiska förlopp är dock ännu otillräckligt kända.

Skador på kulturmiljön har ännu inte inventerats systematiskt. I undersökningar i Stockholm och på Gotland har dock skadorna på framför allt skulpturer och dekorativa utsmyckningar i kalk- och sandsten kartlagts liksom på de medeltida glasfönster som fortfarande finns bevarade på Gotland. För landet i övrigt är kunskaperna sämre. Förhållandena mellan föroreningarnas inverkan och andra faktorer, t. ex. frostsprängning har inte heller undersökts tillräckligt.

En ökande vittringstakt har dock i flera sammanhang konstaterats på landets runstenar, hällristningar och hällmålningar. Klart är också att konstruktioner och monument av koppar, brons, järn och zink påverkats. Arkeologiskt material i jorden kan i ökad utsträckning komma att brytas ned genom markförsurningen. Vissa skador på kulturföremål som förvaras inomhus kan också sättas i samband med luftföroreningarna.

Hotbilden mot kulturmiljön är densamma i hela Europa. Allt fler länder har också intensifierat sina motåtgärder. Problemen har också tagits upp i flera internationella organ. Enligt RAÄ finns numera en stor medvetenhet om att hotet mot Europas gemensamma kulturarv har ökat.

RAÄ:s förslag till åtgärder

RAÄ och SNV understryker att snabba och kraftfulla åtgärder måste till för att minska både de inhemska och utländska utsläppen. Att så kan ske är av avgörande betydelse för att den fortsatta förstörelsen av oersättliga kulturminnen och kulturföremål skall kunna hejdas.

Vid sidan av sådana generellt verkande åtgärder föreslår RAÄ åtgärder för kulturminnen och kulturföremål inom följande avsnitt:

- inventering och dokumentation,
- skydd och konservering,
- forskning och utveckling,

- utbildning,
- uppföljning, samordning och information.

Både översiktliga materialsammanställningar och fördjupade *inventeringar* bör göras enligt handlingsprogrammet. De föreslås i ett inledande skede koncentrerade till byggnader och byggnadsdetaljer, skulpturer och andra kulturminnen i sten. Det är dessa objekt som står inför de mest akuta förstörelsehoten.

Inventeringarna bör innefatta ett särskilt dokumentationsprogram som kan bilda underlag för forskning och eventuell rekonstruktion av vissa monument.

Skadorna på vissa kulturmiljövärden har nått en sådan omfattning att snara räddningsåtgärder måste sättas in för att hejda förstörelsen av särskilt värdefulla och utsatta objekt. Det gäller främst kulturminnena i sten men också bl. a. bronsskulpturer, metallkonstruktioner och glasmålningar.

RAÄ föreslår därför att ett särskilt bidragsanslag inrättas för *skydd och konservering* av kulturminnen och kulturföremål. Bidragen bör lämnas efter samma grunder som nu gäller för bidrag till kulturhistoriska överkostnader inom byggnadsvården.

En väsentlig del av *forsknings- och utvecklingsarbetet* om nedbrytning, konservering och underhåll bör under de närmaste åren knytas till det löpande inventerings- och konserveringsarbetet. RAÄ föreslår därför att bidragen till skydd och konservering får täcka även forsknings- och utvecklingsinsatser. Härutöver behöver direkta forskningsinsatser finansieras av forskningsråden och andra forskningsstödjande organ efter sedvanlig prövning.

Angelägna sådana forskningområden gäller bl. a. svenska stenmaterial, nedbrytning av föremål av andra material, klimatets och de biologiska processernas betydelse samt synergistiska och katalytiska effekter i nedbrytningsförloppet. Materialeologisk forskning är viktig liksom utveckling av metoder för dokumentation, analys och konservering.

RAÄ föreslår att *utbildningen* om luftföroreningsproblemen skall förbättras för de yrkeskategorier som är engagerade i vård, konservering och restaurering.

Enligt RAÄ bör slutligen myndigheten ges ett samlat ansvar för *uppföljning, samordning och information* vad gäller luftföroreningarnas effekter på kulturmiljövärden. Särskilda medel bör anvisas för ett databaserat informationssystem.

Sammanlagt föreslår RAÄ att 34 milj. kr. anvisas för insatser under en treårsperiod fördelat på 10, 11 och 13 milj. kr. för vardera budgetåren 1988/89, 1989/90 och 1990/91. Därvid bör insatserna efter hand förskjutas från inventering och dokumentation till direkta skydds- och konserveringsarbeten.

Skälen för mitt förslag: Regeringens uppdrag till RAÄ hösten 1986 att utarbeta ett förslag till handlingsprogram för att motverka luftföroreningarnas effekter på kulturmiljövärden skall ses mot bakgrund av att dessa skadeverkningar kommit att framstå som ett hot mot viktiga kulturvärden. Sverige undertecknade år 1985 Europarådets konvention för bevarande av Europas arkitektoniska kulturarv (European Convention of the Conserva-

tion of the Architectural Heritage), vari bl. a. ingår ett åtagande att vidta åtgärder för att motverka den nedbrytning av vårt fysiska kulturarv som förorsakas av luftföroreningarna. Inom ramen för den europeiska säkerhetskonferensens (ESK) uppföljningsmöten har Sverige också engagerat sig för internationella insatser inom området.

I detta sammanhang kan det också finnas anledning att uppmärksamma statens historiska museums utställning Luftangrepp, som på ett tydligt sätt kunnat åskådliggöra de långsiktiga effekterna av luftföroreningarnas inverkan på kulturhistoriskt värdefulla byggnader m. m.

Det är en självklarhet att de viktigaste åtgärderna är de som leder till begränsningar av utsläppen av föroreningar vid källan. Detta är emellertid en fråga som inte kan lösas inom ramen för kulturmiljövården.

Hotet från luftföroreningarna mot landets kulturarv är dock ett viktigt argument – vid sidan av hoten mot vår hälsa och natur – för kraftfulla åtgärder mot skadliga utsläpp. Jag vill i detta avseende hänvisa till de förslag som chefen för miljö- och energidepartementet redovisat för riksdagen i propositionen (prop. 1987/88:85) om miljöpolitiken inför 1990-talet. Då hotet mot kulturmiljövården är särskilt påtagligt i de större tätorterna vill jag här även erinra om betydelsen av det arbete som kommer att utföras av den utredning som chefen för kommunikationsdepartementet enligt regeringens proposition (prop. 1987/88:59 s. 83) om trafikpolitiken inför 1990-talet kommer att föreslå regeringen att tillsätta med uppgift att ta fram ett samlat underlag för att begränsa trafikens hälso- och miljöeffekter i storstäderna.

I fråga om de kulturvärden som hotas av förstöring går det inte att avvakta effekterna av minskade utsläpp. Det behövs också omedelbara åtgärder för att rädda de kulturminnen som är utsatta för akut och pågående förstöring. För sådana insatser finner jag att RAÄ:s förslag till handlingsprogram är väl avvägt. Jag har därför beräknat medel under anslaget Kulturmiljövård som innebär att detta anslag tillförs 5 milj. kr. från budgetåret 1988/89 för insatser mot luftföroreningarnas och försurningens skadeverkningar. Chefen för miljö- och energidepartementet har vidare i propositionen om miljöpolitiken inför 1990-talet föreslagit regeringen att föreslå riksdagen att över XIV huvudtiteln anvisa RAÄ 5 milj. kr. Sammantaget föreslår regeringen därför att 10 milj. kr. anslås till RAÄ för att genomföra handlingsprogrammet. Jag räknar med att insatserna enligt programmet skall rymmas inom denna årsram.

Till denna summa bör emellertid också läggas den medelsökning om 1 milj. kr. som anslagits till RAÄ:s forsknings- och utvecklingsarbete rörande luftföroreningarnas effekter i enlighet med riksdagens beslut om forskning (prop. 1986/87:80 bil. 6 s. 153, KrU 16, rskr. 289). Jag återkommer till den närmare regleringen av medelstillelningen under avsnittet Anslagsberäkningar.

Genom resursförstärkningen säkras RAÄ:s möjligheter att ta ett samlat ansvar för att villkoren för bevarandet av kulturminnen klarläggs och förbättras i ett brett perspektiv.

Det är angeläget att programmets genomförande omfattar alla tänkta led av arbetet – inventering och dokumentation, skydd och konservering.

utbildning samt forskning och utvecklingsarbete – samt att insatserna inom de olika leden kan samverka effektivt. Det är naturligt att insatserna inledningsvis ges en koncentration till inventerings- och dokumentationsinsatser så att ett bättre grepp om den samlade hotbilden kan erhållas.

I denna kartläggning är det viktigt att bl. a. den insamling av miljödata som kommunerna och länsstyrelserna svarar för utnyttjas och där så krävs kompletteras med data för kulturmiljövårdens behov. Det är därför viktigt att RAÄ genomför programmet i ett löpande samråd med SNV. När det gäller bedömningarna av insatser rörande kulturföremål bör RAÄ på motsvarande sätt samverka med bl. a. de berörda ansvarsmuseerna.

Med stöd av en särskild förordning (1981:447) ges i dag statsbidrag till vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. RAÄ får besluta om sådant bidrag till kulturhistoriskt motiverade s. k. överkostnader i samband med byggnadsarbeten. Redan nu kan bidrag lämnas till kostnader för sådana konserverings- och skyddsåtgärder som motiveras av luftföroreningarnas effekter. Det är därför naturligt att behovet av ökade insatser i detta avseende kanaliseras via det befintliga stödsystemet. Här för krävs ingen ändring av reglerna för bidragsgivningen. För att möjliggöra erforderliga insatser bör dock delar av de medel jag föreslår användas för att förstärka de bidragsmedel som redan finns.

Jag vill understryka att statliga bidrag till skydd och konservering, liksom till byggnadsvård i övrigt, skall fungera som stimulans till ägarnas eget ansvarstagande för de kulturvärden som de förfogar över.

I fråga om programmets forskningsavsnitt vill jag hänvisa till vad jag tidigare anfört i regeringens proposition om forskning. Jag betonade där bl. a. betydelsen av att ett effektivt samarbete och en god samordning med den forsknings- och utvecklingsverksamhet som nu bedrivs internationellt. Det ankommer på RAÄ att, i samverkan med de olika organ som här berörs, ansvara för att genomförandet av det svenska handlingsprogrammet kan ske på grundval av en internationell, gemensam kunskapsbas.

Jag erinrar i sammanhanget om det ansvar regeringen givit styrelsen för teknisk utveckling för Sveriges deltagande i det europeiska samarbetsprojektet Eurocare. Detta projekt drivs såsom en förstudie i anslutning till det västeuropeiska forsknings- och utvecklingssamarbetet EUREKA. Det har engagerat forskare från ett tiotal länder. Det syftar till att i samverkan mellan kulturmiljövården, forskningen och industrin utveckla analys- och behandlingstekniken inom konservering samt att skapa en marknad för nya produkter och metoder inom detta fält.

Handlingsprogrammets avsnitt om information, samordning och uppföljning liksom överväganden om utbildningsbehov m. m. bör utformas bl. a. mot bakgrund av kraven på en effektiv kunskapsuppbyggnad. Programmet ställer nya krav på myndighetens tekniska institution i detta avseende. Institutionen måste kunna tillhandahålla en erforderlig bas avseende den tekniska kompetens för det samlade ansvar som bör läggas på RAÄ.

Jag vill i sammanhanget erinra om att regeringen uppdragit åt UHÄ att i samråd med berörda myndigheter se över fortbildningen inom museiväsendet. Jag räknar med att de utbildningsfrågor som aktualiserats av RAÄ i vissa avseenden kan beaktas inom ramen för detta uppdrag.

Mitt förslag: Insatser görs för att kraftigare fästa uppmärksamheten på odlingslandskapets kulturvården. Samverkan mellan kultur- och naturvårdande insatser för bevarande av kulturlandskap utvecklas ytterligare. RAÅ ges ökade resurser för säkerställande och vård av kulturlandskapets miljöer och för vården av fornlämningar.

Arbetsgruppens förslag: I promemorian med förslag till kulturminneslag har arbetsgruppen även behandlat skyddet för kulturvården i odlingslandskapet. Arbetsgruppen har framhållit att kulturminneslagen är inriktad på skyddet av de enskilda kulturminnena, medan skyddet för samlade värdefulla miljöer i kulturlandskapet i huvudsak bör tillgodoses med stöd av annan lagstiftning, främst PBL och NVL. Den hänvisar i detta avseende bl. a. till NVL:s förarbeten (prop. 1964:148) med motivuttalanden om att institutet naturreservat även är avsett för skydd av t. ex. fåbodvallar, ängs- och hagmarker m. m., dit kulturmiljöintressen i landskapet ofta knyts.

Enligt arbetsgruppen är hindren för en mer aktiv tillämpning av NVL för skydd av kulturmiljövården i första hand av ekonomisk och administrativ art. Arbetsgruppen anknyter i detta sammanhang till *naturvårdsförvaltningskommittén* som i betänkandet (Ds Jo 1986:4 s. 87) Våra naturvårdsobjekt, framhållit att ansvarsfördelningen mellan natur- och kulturminnesvården är oklar när det gäller säkerställande och vård av kulturlandskapet. Enligt kommittén saknas bl. a. principiella ställningstaganden av statmakterna om i vilken utsträckning kulturintressen i landskapet skall tillgodoses inom ramen för naturvårdsorganisationen.

Remissinstanserna: Arbetsgruppens syn på lagstiftningen om skydd för värdefulla kulturlandskapsmiljöer har i princip delats av remissinstanserna. SNV framhåller att knappheten på resurser för naturvården medför att verket inte kan prioritera insatser för skydd och vård av kulturlandskapsmiljöer som enbart är av riksintresse för kulturminnesvården. Lantbrukarnas riksförbund anser att kulturlandskapsvården lider brist på helhetssyn. Riktig markanvändning innebär god kulturminnesvård och är samtidigt en förutsättning för bevarandet av naturvårdsvården i odlingslandskapet. En sådan syn bör enligt riksförbundet i högre grad komma till uttryck i naturvårdsarbetet.

Skälen för mitt förslag:

Odlingslandskapets kulturvården

I ett kulturmiljövårdande perspektiv är dagens kulturlandskap eller odlingslandskap summan av hur marken i olika former utnyttjats i ekonomiskt avseende under flera århundraden. I det traditionella svenska kulturlandskapet kan brukningscentrum – byn eller gården – tillsammans med inägora – åker och äng – samt landskapets olika gräns- och sambandslinjer – hägnader, fädreiv, ägo gränser och vägar – ses som grundelemen-

ten i detta landskap. Men också utmarken – skogen för bete, ved- och virkesfångst – var en del av systemet. Detta landskap har efter hand kommit att förändras i hög grad, men har också ofta i sig bevarat viktiga grundelement från äldre markanvändningar.

Kulturlandskapet är därmed en viktig del av det levande svenska kulturarvet. Kulturlandskapet, med dess mångfasetterade innehåll från många skeden, ger oss möjligheter att förstå och uppfatta landskapets historiska utveckling. Därmed förmedlar det också insikter om hela vårt kulturella arv och om tidigare generationers villkor för liv och arbete. Det innefattar de kulturbetingade biotoper för växt- och djurliv, som vi numera uppfattar som väsentliga och ofta specifikt svenska värden i landskapsbilden.

Kulturlandskapets överlevnad är framför allt beroende av livskraften i de areella näringarna på samma sätt som kulturlandskapets kultur-, natur- och skönhetsvärden är nödvändiga för dem som nu brukar landskapet. Den viktigaste kulturlandskapsvården sker därför genom att jordbruksnäringen, liksom skogsbruket, utnyttjar förutsättningarna att, inom ramen för ett rationellt markutnyttjande, ta till vara de olika värdena. Hot häremot finns bl. a. i landsbygdens avfolkning, i jordbrukets överskottsproduktion, i motiven för att ta jordbruksmark ur produktion, lägga mark i träda, i igenplanteringen av odlingsmark liksom i delar av modern brukningsteknik t. ex. där hävden av landskapets övergångszoner mellan åker och skog sätts ur spel.

Ansvar för kulturlandskapets vård måste därför vara ett inslag i politiken för jord- och skogsbruket.

Hänsynsregler i jord- och skogsbrukets sektorslagar

Efter samråd med chefen för jordbruksdepartementet vill jag i detta sammanhang kommentera arbetsgruppens förslag om vissa ändringar i lagen om skötsel av jordbruksmark och i skogsvårdslagen. Arbetsgruppen har föreslagit att de bestämmelser om hänsyn till naturvårdsintressen resp. till andra allmänna intressen som finns i dessa lagar skall förtydligas med avseende på kulturminnesvärden.

I fråga om skogsbruket finns redan, som arbetsgruppen har påpekat, föreskrifter och allmänna råd utfärdade om den hänsyn som skall tas till kulturminnesvårdens intressen i samband med bl. a. avverkning, skogsvård och skogsvägbyggande. Även om det är angeläget att redan själva lagtexten är tydlig beträffande de olika hänsyn som skall tas i skogsbruket, finns i materiellt hänseende således inte något behov av att göra ändringar i skogsvårdslagen såsom gruppen föreslagit. Någon oklarhet finns inte om förhållandet att skogsbruket skall bedrivas under hänsynstagande till bl. a. kulturminnesvärden.

Motsvarande föreskrifter och allmänna råd har utfärdats för jordbruket. Dessa omarbetas för närvarande, bl. a. med hänsyn till den omställning av jordbruksproduktionen som har påbörjats. Jag kan emellertid dela arbetsgruppens uppfattning att grunden för de nämnda föreskrifterna bör markeras något klarare i lagstiftningen på jordbrukets område. Inom jordbruksdepartementet övervägs för närvarande av andra skäl vissa ändringar i

Vård och säkerställande av värdefulla miljöer i odlingslandskapet

Vid sidan av den generella behandling som ges kulturlandskapsfrågorna inom ramen för de vidare aspekterna på markanvändningen krävs emellertid också specifika kultur- och naturvårdsinsatser. Det är dock viktigt att hålla i minnet att sådana insatser aldrig kan ges en bredd eller omfattning som kan ersätta näringarnas eget hänsynstagande. De selektiva insatserna måste dock göras för att slå vakt om särskilda bevarandevärden och viktiga miljöer.

Jag vill i detta sammanhang erinra om de förslag som chefen för jordbruksdepartementet presenterat i budgetpropositionen 1988 (prop. 1987/88:100 bil. 11 s. 46) om användningen av de medel som under nionde huvudtiteln anvisas för bidrag till skogsvård m. m. (IX D 6). Bidragsramen för restaurering av glesa skogar och för lövskogsplantering kan sedan flera år utnyttjas för att bekosta s. k. naturvärdesundersökningar på de marker som aktualiseras för åtgärder. Reglerna för bidragsgivningen är också omgärdade av bestämmelser som syftar till att skydda de särskilda natur- och kulturvärden som finns. Samtidigt gäller självfallet skogsvårdslagstiftningens hänsynsregler.

Enligt propositionen bör nu emellertid ifrågavarande bidrag också i vissa fall kunna utnyttjas för att stödja upprättande av samlade program och åtgärder för restaurering av glesa skogar, lövskogsplantering och aktiv natur- och kulturvård i samband med att skogsplantering aktualieras.

Jag vill också erinra om det riktade stöd till jordbruksföretag som sedan 1986 ges över miljö- och energidepartementets huvudtitel (XIV B 6. Särskilda projekt på miljövårdens område). För närvarande utgår sådant stöd från naturvårdsverket med 10 milj. kr. för bevarande av ett urval värdefulla ängs- och hagmarker. Genom detta stöd kan både de naturvärden och de kulturvärden som dessa markslag representerar tillgodoseas. Medlen fördelas därför i regel efter samråd med RAÄ.

Enligt vad jag erfarit kommer jordbruksministern senare denna dag att föreslå regeringen att i proposition till riksdagen om vissa miljöförbättrande åtgärder i jordbruket m. m. föreslå att ytterligare medel anvisas för det nämnda ändamålet.

Projektet kan därmed anföras som ett gott exempel på insatser för kulturlandskapet som kännetecknas av en helhetssyn på kulturlandskapets bevarandefrågor. Frågor om samordning mellan natur- och kulturvårdande insatser har emellertid aktualiserats av både naturvårdsförvaltningskommittén och i arbetsgruppens promemoria Kulturminneslag. Det gäller dels naturvårdslagets tillämpning för skydd av kulturvärden liksom utgångspunkterna för prioriteringen av de ekonomiska resurserna för säkerställande och vård av främst naturreservat.

I promemorian Kulturminneslag avvisas behovet av ett särskilt institut för säkerställande av kulturlandskapsmiljöer med hänvisning till möjligheten att tillämpa naturvårdslagets institut. Möjligheten att kombinera t. ex.

beslut om naturreservat och byggnadsminnesförklaringar påtalas också när det gäller skydd för miljöer där bevarandevärdena består i sambandet mellan bebyggelse och landskap. Remissinstanserna har också i princip godtagit argumentationen med dess hänvisning till naturvårdslagens förarbeten (prop. 1964:148 s. 45 och 85) samt där angivna motiv för lagens tillämpningsområde.

Inte heller jag har uppfattningen att det är lämpligt att t. ex. i kulturminneslagen införa särskilda kulturvårdande skyddsinstitut för behov som redan i och för sig kan tillgodoses genom naturvårdslagen. Det är emellertid angeläget att tillämpningsområdet för bestämmelserna om bl. a. naturreservat är tydligt uttryckta i naturvårdslagen. När det gäller kulturvärden i den yttre miljön är sålunda den avgränsning som gjordes i motiven till 1964 års proposition utformad bl. a. mot bakgrund av tillämpningsområdet för numera upphävda bestämmelser i byggnadslagen. Därtill kommer att synen på kulturlandskapets bevarandevärden har utvecklats sedan naturvårdslagens tillkomst.

Enligt den anmälan miljö- och energiministern gjort i propositionen om miljövärden inför 1990-talet föreslås en översyn av naturvårdslagen. Det kan därför i det sammanhanget finnas skäl att också göra närmare överväganden om utformningen av naturvårdslagens bestämmelser om kulturvärden.

Också när det gäller allmänna samordningsfrågor mellan natur- och kulturmiljövärden vill jag hänvisa till miljö- och energiministerns föredragning i den nämnda propositionen. I enlighet med denna vill jag betona att värden av kulturlandskapet bör kännetecknas av en helhetssyn på dess bevarandevärden. Det är inte heller möjligt att dra någon fast gräns mellan kulturlandskapets kultur- och naturvärden, vilka i hög grad befruktar och betingar varandra.

Skyddet för den kulturbetingade floran och faunan förutsätter bevarande av miljöns kulturhistoriska identitet. På motsvarande sätt är det självklart att bevarande av kulturhistoriskt värdefulla miljöer, t. ex. rester av ålderdomliga inägosystem, vägar och bebyggelser inte kan ske tillfredställande om inte dessa anläggningar och spår kan iakttas som en del i den äldre agrara ekonomins utnyttjande av marken.

En strävan efter helhetssyn måste därför vara vägledande både för naturvärden och kulturmiljövärden. Det är självfallet så att de delvis olikartade utgångspunkterna för värdering av vilka miljöer som är mest angelägna att skydda kan leda till olika prioriteringar från resp. sektors synpunkt. Det måste dock vara en viktig uppgift främst för de centrala verken, RAÄ och SNV, att utveckla sektorssamverkan på ett sådant sätt att de offentliga insatserna får största möjliga utfall i form av bevarade kulturlandskapsvärden. På regional nivå underlättas denna samverkan genom att länsstyrelsen svarar både för kulturmiljövärden och naturvärden.

För kulturmiljövärden gäller att särskilda resurser för insatser i kulturlandskapet i princip saknas. Det har inneburit att kostnader för att tillgodose kulturvärden, t. ex. inom naturreservaten i kulturlandskapet, har fått ske inom ramen för naturvårdsanslagen. Att dessa delvis ges en sådan användning är visserligen rimligt med hänsyn till karaktären av de värden

som skall skyddas. Det bör dock vara en viktig förutsättning för en vidare utveckling av kulturlandskapsvården att också RAÄ kan bära vissa delar av kostnaderna för insatserna.

Jag anser därför att RAÄ bör tilldelas särskilda medel för insatser för vård och säkerställande av kulturlandskapets värden. Jag har sålunda beräknat att RAÄ:s anslag bör ökas med 4 milj. kr. för detta ändamål. Insatserna bör göras i samverkan med länsstyrelserna. Naturvårdens bedömningar kan då också naturligt vägas in vid användningen av medlen. Jag återkommer till denna medelsberäkning under avsnittet Anslagsberäkningar.

Kulturlandskapets byggnader

Också inom ramen för de mera traditionella områdena för kulturminnesvården – vården av byggnader och fornlämningar – finns det anledning att betona vikten av sambanden med kulturlandskapet. Det innebär att också den agrara bebyggelsen och fornlämningarna skall ses och värderas som delar i den helhet som kan utgöras av en samlad miljö i kulturlandskapet.

Inom byggnadsvården överensstämmer ett sådant synsätt med förslaget att kulturminneslagen bör innehålla bestämmelser om att byggnader som är kulturhistoriskt synnerligen märkliga, inte bara som solitärer, utan också som en del av en kulturhistoriskt synnerligen märklig miljö, bör kunna förklaras för byggnadsminnen. Med denna utgångspunkt är det också naturligt att RAÄ, t. ex. i uppgiften att ge bidrag till vård av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, i ökad utsträckning väger in värdet av den samlade miljön vid bidragsfördelningen. Särskild uppmärksamhet bör i detta avseende ges värdefull bebyggelse inom kulturminnesvårdens riksintressen.

Vård av fornlämningar

Fasta fornlämningar bör i kulturminneslagen liksom tidigare i fornminneslagen vara skyddade mot ingrepp och förstörelse. Fornminnesskyddet är dock för många fornlämningar inte fullgott såvitt det inte kombineras med hävd av marken som gör det möjligt för lekmannen att uppfatta fornlämningen. Det gäller i hög grad de fornlämningar som är karakteristiska för kulturlandskapet – förhistoriska gravfält, bebyggelselämningar och lämningar efter äldre tiders arbetsliv och näringsfång.

I budgetpropositionen 1986 (prop. 1985/86: 100 bil. 10 s. 437-438) redovisade jag min syn på fornvårdens inriktning med betoning på vikten av den enskilde markägarens ansvar inom ramen för en naturlig markhävd. Vård av fornlämningar med allmänna medel måste förbehållas ett urval av fornminnesplatser som det från olika synpunkter är angeläget att hålla öppna och väl tillgängliga för allmänheten. Likaså betonade jag vikten av en samverkan mellan statens och kommunernas insatser inom detta område. Enligt vad jag erfarit svarar också numera flera kommuner för huvuddelen av fornvården inom sina gränser. Att utveckla samarbetet med

Fornvården i statlig regi har hittills till stor del finansierats genom arbetsmarknadspolitiska insatser i form av beredskapsarbeten. I och med att beredskapsarbetenas omfattning minskar som en följd av en ändrad inriktning av de sysselsättningspolitiska åtgärderna bedömer jag det därför som angeläget att särskilda resurser för fornvård kan tillföras RAÄ. Jag beräknar att RAÄ:s anslag bör tillföras 6 milj. kr för detta ändamål. Också dessa medel bör ses i ett nära sammanhang med de insatser för kulturlandskapets vård som jag tidigare behandlat. Fornlämningarna är sålunda viktiga för förståelsen och upplevelsen av kulturlandskapets framväxt och det är angeläget att fornvårdande insatser görs på ett sätt som underlättar denna förståelse.

Jag återkommer under anslagberäkningarna till de uppgifter för RAÄ som jag här har behandlat.

Inlösen och hittelön för fornfynd

I anslutning till mina förslag om ökade resurser för vård av kulturlandskap och fornlämningar vill jag också ta upp vissa frågor om fornfynd.

Förslaget till kulturminneslag innebär bl. a. att gruppen hembudspliktiga fornfynd vidgas till att bl. a. också omfatta lösfynd av kopparlegeringar liksom s. k. depåfynd, två eller flera föremål som kan antas ha blivit nedlagda tillsammans. Friare bedömningsgrunder införs vid bestämning av inlösensbelopp.

Bl. a. med hänsyn härtill samt med hänsyn till RAÄ och SHMM:s möjligheter att kunna utbetala skälig och väl avvägd hittelön för fornfynd, är det angeläget att medlen för inlösen och hittelön vid fornfynd kan ökas. Medel för detta ändamål finns nu budgeterade under anslaget Statens historiska museer. Behovet av att belasta detta anslag för fornfynd växlar dock beroende på omfattningen av fornfynd av olika värde som påträffas.

Av dessa skäl bör medel inom de ramar jag här har föreslagit för vård av kulturlandskap och fornlämningar tills vidare också kunna användas för att vid behov förstärka de resurser för inlösen och hittelön av fornfynd som finns hos myndighetens museer.

3.3 Vissa frågor om byggnadsvård

Mitt förslag: Kulturmiljövårdens resurser för byggnadsvård stärks, bl. a. med avseende på frågor om ersättning till fastighetsägare vid byggnadsminnesförklaring.

Skälen för mitt förslag: Jag har tidigare i min föredragning på flera punkter tagit upp frågor om byggnadsvård. Genom utformningen av PBL har kommunernas ansvar för en god allmän byggnadsvård markerats. Bl. a. begränsningarna i bygglovspliktens omfattning som följer av PBL

markerar emellertid också den enskilde fastighetsägarens ansvar för att självständigt och utan myndigheternas granskning, slå vakt om en god byggnadskultur.

Det finns emellertid enligt min bedömning behov av att också staten ökar sina resurser för byggnadsvården. Sådana ökade resurser motiveras först och främst av de hot om förstörelse av värdefulla byggnader som luftföroreningarna och försurningen innebär. Jag har tidigare (avsnitt 3.1) redovisat mina förslag härom.

I fråga om den statliga byggnadsvården i övrigt gäller att stödet kanaliseras på flera vägar. Särskilt statsbidragen till vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse och möjligheterna till tilläggsån och förhöjt låneunderlag för ombyggnad av bostadshus är viktiga delar. Betydande stöd ges också genom beredskapsarbeten avseende restaurering och upprustning av kulturhistoriskt värdefulla byggnader.

De olika formerna för stöd – och hit räknar jag även insatser för information och upplysning i byggnadsvårdsfrågor – bör ses i ett samband med åtgärder för säkerställande av byggnader med stöd av t. ex. byggnadsminnesförklaring.

I förslaget till kulturminneslag har jag givit en redovisning av de bestämmelser om ersättning och inlösen vid byggnadsminnesförklaring som i den nya lagen bör övertas från byggnadminneslagen. Bestämmelserna trädde i kraft den 1 juli 1987 och innebär att ersättningsreglerna vid byggnadsminnesförklaring i allt väsentligt överensstämmer med ersättningsregler enligt PBL. Byggnadsminnesinstitutet är avsett att först och främst tillämpas i samförstånd med ägarna. Så har också skett, varför ersättningsfrågor sällan aktualiserats. Det nuvarande anslaget uppgår till 900 000 kr.

Det finns emellertid skäl att ge länsstyrelserna ökade möjligheter att driva angelägna byggnadsminnesförklaringar även i de fall där hinder möter i fråga om ersättningskrav. RAÄ:s anslag för byggnadsvård bör därför förstärkas med 1 milj. kr., bl. a. för detta ändamål.

Jag vill dock framhålla att denna förstärkning inte skall ses som någon ändring av den grundläggande principen enligt vilken byggnadsminnesförklaringar i första hand skall ses som en fråga om samförstånd mellan ägare och länsstyrelse. Ökade resurser för ersättningsanspråk motiveras bl. a. av att förslaget till kulturminneslag innehåller vissa vidgningar i tillämpningsområdet för byggnadsminnesskyddet. En byggnad skall sålunda t. ex. kunna kvalificeras för skyddet inte enbart genom sitt kulturhistoriska värde som solitär, utan även som en del av en synnerligen märklig miljö.

I det fall de föreslagna medlen inte behöver tas i anspråk för ersättningsfrågor bör de kunna utnyttjas som förstärkning till RAÄ:s medel för bidrag till vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Denna ordning gäller för de medel som nu anvisas för ersättningar.

Under en tidigare punkt i min föredragning (avsnitt 2.2) har jag tagit upp behovet av att byggnadsvården bl. a. sker med utgångspunkt från att samlade värdefulla miljöer i kulturlandskapet bevaras. Denna utgångspunkt bör även avspeglas i RAÄ:s bidrag till vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Vissa höjningar i ambitionsnivåerna för den statliga byggnadsvården

i detta avseende bör kunna rymmas inom den nu föreslagna resursförstärkningen.

Prop. 1987/88: 104

Slutligen vill jag behandla förutsättningarna för bevarande av vissa typer av kulturhistoriskt värdefulla miljöer. Det gäller särskilt herrgårdsmiljöer och industriminnen. Dessa anläggningar representerar miljöer med betydande kulturvärden, samtidigt som bevarandet ofta är knutet till särskilda problem. Det kan vara frågor om t. ex. lämplig användning av byggnader och anläggningar liksom frågor om ekonomin för drift och underhåll.

Riksdagen har också tidigare (KrU 1985/86: 8. rskr. 47) uttalat sig för en vidare utredning i detta ämne. Jag avser att återkomma till regeringen inom kort med förslag om formerna för den fortsatta beredningen av frågan.

Jag återkommer under anslagsberäkningarna till byggnadsvärden.

3.4 Information och kunskapsuppbyggnad om kulturmiljöns värden

Mitt förslag: Insatser för information och kunskapsuppbyggnad får en framskjuten position i kulturmiljöarbetet. RAÄ ges ökade resurser för dessa ändamål.

Skälen för mitt förslag: Med de mål och de utgångspunkter för kulturmiljövården som jag har angivit är uppbyggnad och förmedling av kunskaper och information om kulturmiljövårdens olika aspekter strategiskt viktiga uppgifter. Hänsyn och aktsamhet om kulturmiljöns kvaliteter förutsätter att den som förväntas visa hänsynen själv sätter värde på och är medveten om dessa kvaliteter. Värderingen förutsätter kunskaper om de förhållanden som betingat miljöns gestaltning. Kunskaper behövs också om hur man går till väga för att få goda resultat när den yttre miljön skall utvecklas. Det gäller i ett översiktligt sammanhang lika väl som i detaljer. Det är i hög grad fråga om att främja ett folkbildningsarbete inom detta område.

På den lokala nivån är det kommunens uppgift att hävda kulturmiljövårdens intressen i markanvändningen. Det är fråga om en delvis ny och vidgad uppgift som följer av den syn på kulturella värden som PBL ger uttryck för. För att den uppgiften skall kunna fullföljas måste uppbyggnaden av kommunens egen kompetens och kunskap tillmätas en avgörande betydelse. Det gäller också för kommunerna att finna former för att utveckla sin kulturmiljöpolitik och sin praktiska hantering av dessa frågor, bl. a. i förhållande till de olika nämnder som har ett delansvar för kulturmiljövården, i första hand byggnadsnämnden och kulturnämnden. Länsmuseet skall här ses som en stödresurs för kommunen.

Inom den statliga sektorn gäller RAÄ:s och länsstyrelsernas uppgifter av förvaltningskaraktär, såsom tillämpningen av kulturminneslagen, främst den mer traditionella kulturminnesvårdens domän. Häri medverkar också länsmuseerna som en basinstitution. Med kulturmiljöperspektivet blir kraven på insatser och arbetsformer som går utöver den äldre myndighets-

rollen än mer framträdande. RAÄ:s och länsstyrelsernas ansvar för att utveckla kunskaperna och informera om kulturmiljöns värden måste därför understrykas mycket tydligt. Det är ett arbete som dels bör rikta sig mot kommunerna i deras nya ansvarsroll, dels måste inriktas mot de sektorer som svarar för de olika aspekterna på markanvändningen.

En bas för kulturmiljövården är de enskilda medborgarnas engagemang. Det kanaliseras i hög grad genom bildningsförbundens cirkelverksamhet och genom hembygdsföreningarna. Svenska föreningen för byggnadsvård svarar för en viktig och kvalificerad opinionsbildning. Särskilt de regionala och kommunala museerna svarar genom utställningar, publikationer och andra aktiviteter för en stor del av kunskapsspridningen gentemot medborgarna, utanför myndighetssfären. Skolan har givetvis grundansvaret för kunskapen om vår historia och samhällsutveckling.

Jag återkommer i en följande punkt i min föredragning till museernas medverkan i kulturmiljövården. I detta sammanhang vill jag främst betona vikten av att den offentliga kulturmiljövården samverkar med och aktivt stödjer frivilligt engagemang och arbete. Kontakterna med bl. a. hembygdsrörelsens organisationer på central och regional nivå är betydelsefulla för RAÄ och länsstyrelserna liksom självfallet också för länsmuseum, som ett sätt att kanalisera de breda medborgaropinionerna in i myndigheternas arbete.

I fråga om skolans arbete vill jag hänvisa till vad jag anförde i budgetpropositionen (prop. 1987/88:100 bil. 10 s. 68, 71) om undervisningen i miljöfrågor i skolan. I denna undervisning bör frågan om hur vi tar till vara den av människan byggda och odlade miljön ha en naturlig plats.

Den ökade tonvikt som kulturmiljövårdens myndigheter bör lägga på kunskapsuppbyggnad, kunskapsförmedling och information förutsätter förstärkta resurser. Jag har därför beräknat en anslagshöjning till RAÄ med 2 milj. kr. för detta ändamål. Inom denna ram bör även rymmas vissa förstärkningar av det stöd som via RAÄ ges till Riksförbundet för hembygdsvård och Svenska föreningen för byggnadsvård. Jag återkommer härtill under avsnittet Anslagsberäkningar. Förslaget bör ses i relation till förslagen i den forskningspolitiska propositionen enligt vilken RAÄ för budgetåret 1989/90 bör tillföras 450 000 kr. för att utveckla kulturmiljövårdens kunskapsunderlag genom forsknings- och utvecklingsarbete.

Kulturturism

När det gäller insatser för att skapa möjligheter för människor att uppskatta och värdera kulturmiljöns innehåll, vill jag också peka på kulturmiljöns betydelse för turismen. Förväntningar på kulturmiljön har stor betydelse för valet av resmål både för svenskar och utländska besökare. Kulturminnen och andra sevärdheter spelar en mycket stor roll för turismens innehåll. På motsvarande sätt är det naturligt att kulturmiljövården bl. a. med utgångspunkt från uppgiften att levandegöra kulturarvet, uppfattar turisterna i Sverige som en viktig målgrupp för insatserna.

Jag har därför med tillfredsställelse noterat de ansträngningar för att öka samordningen och kontaktytorna mellan kultur och turism i praktiskt

arbete som görs av Sveriges turistråd och RAÄ. För RAÄ:s del vill jag här betona att det är angeläget att insatser för att vårda och göra kulturvärden levande kan få mervärden genom att de bidrar till att öka attraktionen av olika platser som resmål.

Jag vill i sammanhanget erinra om utgångspunkterna för min föredragning i regeringens proposition (prop. 1987/88:64 s. 35) om särskilda regionalpolitiska insatser i delar av Bergslagen och norra Sveriges inland, med förslag om att särskilda medel borde avsättas för stöd till initiativ i syfte att ta tillvara kulturen som en regional utvecklingskraft. Vad jag där anförde om möjligheterna att utveckla s. k. kulturturism och den betydelse sådana insatser kan ha för olika orter bör generellt beaktas inom den statliga kulturmiljövården som en av utgångspunkterna för dess arbete.

3.5 De centrala museernas uppgifter inom kulturmiljövården

Mitt förslag: De kulturhistoriska centralmuseernas uppgifter och medverkan i kulturmiljövården utvecklas.

Beredningsgruppens förslag: Promemorian (Ds 1988:6) Centralmuseerna och kulturmiljövården, har utarbetats under medverkan av RAÄ, statens kulturråd och de berörda centrala museerna. Också representanter för utbildningsdepartementet har medverkat i arbetet. Beredningsgruppen har anført att ett vidgat kulturmiljöperspektiv ställer nya krav på museernas verksamhet samtidigt som de kan tillföra kulturmiljöarbetet värdefulla kunskaper och i sin utåtriktade verksamhet bidra till att engagemanget i kulturmiljövården ökar.

Den traditionella musciuppgiften har enligt beredningsgruppen varit att bevara vårt kulturarv och dokumentera detta för en eftervärld. Det har skett bl. a. genom insamling av föremål, dokumentation, forskning, utställningar och annat bildningsarbete. De centrala museerna är därför en viktig resurs för kulturmiljövården och besitter omfattande kunskaper som kan komma denna till godo. Museerna kan sålunda bl. a. tillhandahålla fördjupnings- och bakgrundsstudier liksom kunskaper om metoder för bevarande och vård.

De centrala museerna medverkar redan i dag på flera sätt i kulturmiljövården men dessa insatser är av hävd i första hand inriktade på försvinnande eller hotade företeelser. När det perspektivet förändras i samband med att kulturmiljöbegreppet vidgas, tydliggörs emellertid brister i de kunskapsbanker som museerna byggt upp. Museernas kunskapsinsamlande behöver därför samordnas bättre med kulturmiljövårdens kunskapsbehov och i ökad grad anpassas efter aktuella frågeställningar om hur den yttre miljön skall tas om hand och utvecklas.

Beredningsgruppens slutsats är att de centrala museerna bör kunna spela en stor roll i kulturmiljöarbetet. De bör kunna svara för tillfredställande kunskapsbanker, expertkunnande och god kunskapservice. Sam-

verkan behöver utvecklas dels på central nivå med RAÄ, dels i förhållande till de regionala museerna inför deras krav på och behov av stöd.

Gruppen anser att det finns ett fortsatt behov av att studera uppgifter och avgränsning av ansvarsområden för de institutioner som berörs av kulturmiljövården, där bl. a. ytterligare museer än de som deltagit i gruppens arbete berörs. Likaså behöver man hitta de bästa formerna för den framtida samverkan och studera och konkretisera omfattningen av arbetet.

Till stöd för dessa strävanden bör enligt beredningsgruppen ett samverkansråd för museerna och RAÄ inrättas med lämpligt administrativt stöd. Ett system av kontaktpersoner bör finnas inom de samverkande institutionerna. Samverkan bör konkretiseras i utvärderingar och metodstudier i projektform avseende kunskapsuppbyggnad, i vissa fall i kombination med dokumentations- och forskningsinsatser.

Sådana projekt bör också genomföras med inriktning på information, kunskapsförmedling och uppgiften att göra kulturarvet levande, bl. a. med tanke på museernas uppgifter inom skolan. Likaså bör formerna för museernas utställningar, informations- och programverksamhet studeras med dessa utgångspunkter. Beredningsgruppen presenterar ett flertal exempel på möjliga projekt med denna inriktning.

Skälen för mitt förslag: I regeringens proposition (prop. 1986/87:97 s. 23–24) om de centrala museernas uppgifter och ansvar, anförde jag att det fanns ett behov av att utveckla formerna för dessa museers medverkan i kulturmiljövården. Jag framhöll då att de regionala museerna tillsammans med länsstyrelsen är den grund på vilken den regionala kulturminnesvården vilar. Det är viktigt att detta samspel mellan museum och myndighet, som är unikt för kulturmiljövården, kan bibehållas och utvecklas. Det statliga stödet till de regionala museerna är också i hög grad betingat av deras medverkan i kulturmiljövården. Samtidigt är denna medverkan enligt min uppfattning en stor tillgång för museerna genom den kontakt den förmedlar med samhällsarbetet utanför kultursektorn.

Det finns här skäl att erinra om den ökning av det statliga stödet till de regionala museerna som har skett sedan budgetåret 1986/87 och som med förslagen i årets budgetproposition (bil. 10 s. 37) planenligt fullföljs till en sammanlagd ökning av 35 nya grundbelopp.

På central nivå är det emellertid angeläget att den hittillsvarande samverkan mellan de centrala kulturhistoriska museerna och RAÄ kan utvecklas i en mer fruktbar riktning. Detta är viktigt inför den mobilisering som kravet på en utvecklad kulturmiljövård innebär och där även de centrala museerna måste bära ett delansvar. Det är också viktigt med avseende på dynamiken i museernas inre arbete och de möjligheter som kulturmiljövården erbjuder när det gäller att sätta in museiarbetet i ett större samhällsperspektiv. Gentemot den regionala nivån har de centrala museerna en självklar uppgift i att stödja länsmuseernas arbete. Denna stödjande roll bör också omfatta kulturmiljövården.

Jag finner att de förslag som beredningsgruppen lagt fram i allt väsentligt är väl ägnade åt att ge utgångspunkter och avstamp för den utveckling av museiarbetet som jag efterlyst. Promemorian bör således kunna ligga till grund för ett utvecklat samarbete mellan de kulturhistoriska centralmuse-

erna och RAÄ, där uppgiften att tillgodose läns museernas behov av service, stöd och kunskaper är ett grundläggande moment.

Det bör ankomma på de samverkande institutionerna själva att ta närmare ställning till formerna för utvecklingsarbetet. Det bör också ankomma på institutionerna själva att, med ledning av vad jag anfört om utvecklingsarbetets betydelse och utifrån den egna resurssituationen, prioritera fram en höjd ambition inom kulturmiljövården.

Det är sålunda rimligt att se omfattningen av centralmuseernas deltagande i kulturmiljövården som en fråga om successiv utveckling, där de erfarenheter som efter hand vinnas blir av stor betydelse. En viss särskild resursbas bör emellertid finnas, särskilt med tanke på att institutionerna skall ha möjlighet att driva utvecklingsprojekt på det sätt som beredningsgruppen föreslagit. Jag räknar därför med att ett utrymme för att ge stöd till sådana projekt skall finnas inom de medel som jag tidigare föreslagit bör tillföras RAÄ för informationsinsatser.

4 Anslagsberäkningar för budgetåret 1988/89

I prop. 1987/88: 100 bil. 10 (s. 419) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1988/89 under angivna anslagsrubriker beräkna följande belopp.

F 31. Riksantikvarieämbetet: Förvaltningskostnader	51 120 000
F 32. Kulturminnesvård	25 958 000

Jag anhåller nu att få anmäla dessa frågor.

F 31. Riksantikvarieämbetet: Förvaltningskostnader

1986/87 Utgift	53 032 506
1987/88 Anslag	51 120 000
1988/89 Förslag	59 440 000

För myndigheten gäller förordningen (1975:468) med instruktion för riksantikvarieämbetet och statens historiska museer.

Myndigheten riksantikvarieämbetet och statens historiska museer omfattar riksantikvarieämbetet, historiska museet, kungl. myntkabinettet, medelhavsmuseet, en teknisk institution och Vitterhetsakademiens bibliotek. Myndighetens förvaltningskostnader upptas dels under detta anslag, varifrån förvaltningskostnaderna för RAÄ och Vitterhetsakademiens bibliotek bestrids, dels under anslaget Statens historiska museer (prop. 1987/88:100 bil. 10 s. 421, anslaget F 34).

RAÄ svarar för myndighetens kulturminnesvårdande uppgifter. Det åligger ämbetet att särskilt verka för en övergripande planering av kulturminnesvården, tillhandahålla underlag för tillämpningen av plan- och bygglagen (1987:10) och lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m. m., bevaka kulturminnesvårdens intressen vid bebyggelse- och annan samhällsplanering, leda arbetet med att planmässigt inventera och dokumentera kulturminnen och kulturmiljöer samt handlägga frågor om vård

och bevarande av kulturminnen och kulturmiljöer. RAÄ skall också utarbeta allmänna råd, främja utbildning och information om kulturminnesvården samt följa den regionala kulturminnesvården och biträda läns museerna i ärenden som rör denna.

Vitterhetsakademiens bibliotek skall svara för biblioteksservice åt myndigheten samt på lämpligt sätt hålla sina samlingar tillgängliga för forskning och studier inom myndighetens verksamhetsområde.

	1987/88	Beräknad ändring 1988/89
		Föredraganden
Personal	131	of.
Förvaltningskostnader	43 423 000 ¹	+7 659 000
(därav lönekostnader)	(35 447 000)	(+6 940 000)
Lokalkostnader	7 379 000	+ 979 000
Bidrag till organisationer och föreningar	318 000	- 318 000
	51 120 000	+8 320 000

¹ I anslagsposten ingår anslagsposterna Förvaltningskostnader med 30 643 000 kr. och Fornminnesinventering med 12 780 000 kr.

F 32. Kulturmiljövård

1986/87 Utgift	27 419 291 ¹	Reservation	497 817 ^{1, 2}
1987/88 Anslag	25 958 000 ¹		
1988/89 Förslag	45 095 000		

¹ Tidigare anslagsbeteckning Kulturminnesvård

² Genom särskilda regeringsbeslut har för vissa sysselsättningsskapande åtgärder medel tillförts detta anslag. Reservationen hänför sig till sådana, ännu inte kameralt slutreglerade, arbeten.

Från anslaget utgår bidrag enligt förordningen (1981:447) om statsbidrag till vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Medel får även utgå till vård och underhåll av vissa kyrkliga inventarier.

Från anslaget utgår vidare ersättning enligt 5 och 7 §§ lagen (1960:690) om byggnadsminnen (omtryckt 1976:440) samt bidrag enligt de regler som finns i 9 § lagen (1942:350) om fornminnen (omtryckt 1976:442) och medel för täckande av kostnader föranledda av förundersökningar av fornminnesplatser.

Anslaget skall dessutom användas för vård och underhåll av de fastigheter som står under RAÄ:s förvaltning och för vårdarbeten på forn lämningar.

	1987/88	Beräknad ändring 1988/89
		Föredraganden
Anslag		
1. Vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse	20 179 000 ¹	+ 1 205 000
2. Vård m. m. av kulturlandskap och fornlämningar	4 414 000	+ 9 542 000
3. Information och utvecklingsverksamhet m. m.	1 365 000	+ 2 772 000
4. Insatser mot luftförorenings- och försurningsskador	—	+ 5 000 000
5. Engångsanvisning	—	+ 618 000 ²
	25 958 000	+19 137 000

¹ I anslagsposten ingår anslagsposterna Bidrag till vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse med 14 505 000 kr., Bidrag till restaurering och vård av kyrkor m. m. på Gotland med 2 803 000 kr., Ersättning enligt byggnadsminneslagen med 900 000 kr. och Fastighetsförvaltning med 1 917 000 kr.

² Medel för detta ändamål har tidigare redovisats under anslaget Bidrag till särskilda kulturella ändamål.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer (RAÄ)

1. RAÄ begär att myndighetens anslag genomgående undantas från besparingar enligt huvudförslaget.
 2. RAÄ begär att anslaget för fornminnesinventering räknas upp.
 3. RAÄ begär 2 milj. kr för kulturmiljöinformation.
 4. RAÄ begär att anslaget Kulturminnesvård räknas upp med 5 milj. kr. för bidrag till vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.
 5. RAÄ begär att samma anslag höjs med 10 milj. kr. för vård av fornlämningar och ruiner.
 6. RAÄ begär 1,2 milj. kr. för ADB-utveckling, industriminnesinventering och kulturtopografiska karttexter.
- RAÄ:s förslag om insatser mot skadeverkningarna av luftföroreningar och försurning har redovisats under avsnittet 3.1.

Föredragandens överväganden

Mina förslag till anslagsberäkningar för kulturmiljövården innebär bl. a. vissa omföringar mellan anslagen Riksantikvarieämbetet: Förvaltningskostnader och Kulturmiljövård. Olika slag av kostnader bör sålunda redovisas mellan de bägge anslagen.

Vidare bör indelningen i anslagsposter ändras, dels för att åstadkomma förenklingar, dels med tanke på ändamålen för de anslagsökningar jag föreslår. Jag har i detta avseende utgått från det synsätt som jag redovisade i årets budgetproposition (prop. 1987/88:100 bil. 10 s. 35) om önskemålet att åstadkomma en enklare anslagsstruktur inom kulturområdet. Syftet bör bl. a. vara att skapa större rörlighet och ge möjligheter att i högre grad

avpassa insatserna efter förändrade behov. Det bör ankomma på regeringen att reglera indelningen i anslagsposter under ett anslag.

Jag behandlar i det följande båda anslagen i ett sammanhang.

Under avnittet 3 i min föredragning har jag förordat resursförstärkningar för RAÄ och kulturmiljövården med följande belopp och för följande ändamål.

1. 5 milj. kr. för insatser mot de skadeverkningar som luftföroreningar och försurningen åsamkar kulturminnen (avsnitt 3.1). Medlen bör i största möjliga utsträckning användas för bidrag till direkta skydds- och konserveringsinsatser som påkallas av dessa skadeverkningar. Det bör ankomma på RAÄ att utifrån de utgångspunkter jag angivit svara för den närmare fördelningen av medlen mellan de olika användningsområdena.

Beloppet bör ses i samband med miljö- och energiministerns föredragning i propositionen om miljöpolitiken inför 1990-talet och förslaget i denna att under XIV huvudtiteln anslaget Åtgärder mot luftföroreningar och försurningen anvisa ytterligare 5 milj. kr. för detta ändamål. Sammantaget innebär förslagen sålunda att 10 milj. kr. bör anvisas för åtgärder mot luftföroreningarnas och försurningens skadeverkningar på kulturmiljön.

Jag erinrar dessutom i sammanhanget om att regeringen i årets budgetproposition (prop. 1987/88: 100 bil. 10 s. 452) föreslår att 1 255 000 kr. anslås till RAÄ för forsknings- och utvecklingsinsatser. I enlighet med riksdagens beslut om propositionen (prop. 1986/87: 80 bil. 6 s. 153, KrU 16, rskr. 289) om forskning skall 1 milj. kr. av dessa medel användas för forsknings- och utvecklingsinsatser rörande luftföroreningarnas och försurningens effekter.

2. 10 milj. kr. för vård och säkerställande av värdefulla kulturlandskapsmiljöer och fornlämningar (avsnitt 3.2). Jag har därvid beräknat behovet rörande vård av fornlämningar till 6 milj. kr. Inom denna ram bör också rymmas kostnader för inlösen och hittelön vid fornynd som inte kan täckas av de medel som för ändamålet budgeteras under anslaget Statens historiska museer. För vård och säkerställande av kulturlandskapsmiljöer har jag beräknat 4 milj. kr. Den närmare avvägningen mellan de nämnda ändamålen bör dock ankomma på RAÄ. Medlen har i huvudsak tillförts anslaget Kulturmiljövård medan en mindre del redovisas under förvaltningsanslaget för administrativa kostnader för RAÄ i anslutning till de nya uppgifterna.

3. 1 milj. kr. för reglering av ersättningsfrågor i samband med byggnadsminnesförklaringar. Om medlen inte behöver tas i anspråk för detta ändamål bör de kunna utnyttjas för bidrag till vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse (avsnitt 3.3).

4. 2 milj. kr. för kulturmiljöinformation (avsnitt 3.4). Medlen bör också täcka vissa kostnader för projektsamverkan med museiväsendet i enlighet med vad jag tidigare anfört (avsnitt 3.5). Bidragsgivningen till organisationer och föreningar, som tidigare har redovisats under förvaltningsanslaget bör i framtiden beräknas under anslaget Kulturmiljövård. Det bör ankomma på RAÄ att bedöma behovet av ytterligare stöd till bl. a. Riksförbundet för hembygdsvård och Svenska föreningen för byggnadsvård inom ramen för de förstärkta resurserna.

När det gäller reformförslagen anser jag att de ökade resurserna bör ställas till RAÅ:s förfogande men jag utgår från att kulturmiljövårdens regionala organisation skall kunna ha ett betydande inflytande över inriktningen av medelsanvändningen inom de olika insatsområdena. En sådan ansvarsfördelning mellan central och regional nivå finns sedan länge inom kulturmiljövården. Jag erinrar i sammanhanget om det förslag om medel för två tjänster som biträdande länsantikvarie vid länsstyrelserna i Östergötlands och Örebro län som chefen för civildepartementet efter samråd med mig redovisat i årets budgetpropositionen (prop. 1987/88: 100 bil. 15 s. 62).

Mina medelsberäkningar föranleder i övrigt följande kommentarer.

Min beräkning av medelsbehovet under förvaltningsanslaget har inneburit att effekterna av huvudförslaget eliminerats.

RAÅ bör tilldelas en engångsanvisning om 618 000 kr. under kulturmiljöanslaget för kostnader i samband med ADB-utveckling, industriminnesinventeringar m. m. Medlen har tidigare beräknats under anslaget Bidrag till särskilda kulturella ändamål.

I enlighet med var jag anfört i budgetpropositionen (bil. 10 s. 429) har jag beräknat 153 000 kr. under förvaltningsanslaget för en telefonisttjänst som nu finansieras av medel under anslaget Naturhistoriska riksmuseet.

För ökade lokalkostnader samt för pris- och löneomräkning i övrigt under de två anslagen har jag beräknat sammanlagt 9 457 000 kr.

Jag vill slutligen erinra om att jag i mitt förslag till kulturminneslag har föreslagit att granskningen av ärenden om utförelse skall avgiftsbeläggas. Det innebär att de s. k. tillståndsmyndigheterna, RAÅ, kungl. biblioteket, riksarkivet, statens konstmuseer och Stiftelsen Nordiska museet genom avgifter kommer att kunna täcka de kostnader som är förbundna med deras granskning. Jag avser att återkomma till regeringen med denna fråga.

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag har anfört och till sammanställningen hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. anta de av lagrådet granskade lagförslagen med vidtagna ändringar,
2. godkänna de riktlinjer för den statliga kulturmiljövården som jag har förordat när det gäller
 - 2.1 insatser för att begränsa luftföreningarnas och försurningens skadeverkningar på kulturmiljön,
 - 2.2 insatser för vården av kulturlandskap och fornlämningar,
 - 2.3 insatser inom byggnadsvården,
 - 2.4 insatser för information och kunskapsuppbyggnad inom kulturmiljövården och
 - 2.5 de centrala museernas uppgifter i kulturmiljövården.
3. till *Riksantikvarieämbetet: Förvaltningskostnader* för budgetåret 1988/89 anvisa ett förslagsanslag av 59 440 000 kr.
4. till *Kulturmiljövård* för budgetåret 1988/89 anvisa ett reservationsanslag av 45 095 000 kr.

6 Beslut

Prop. 1987/88:104

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Sammanfattning av betänkandet

Arbetsgruppen föreslår i betänkandet att bestämmelserna i fornminneslagen, byggnadsminneslagen, lagen om kyrkliga kulturminnen m. m. och utförsellagen förs samman i en lag om kulturminnen. Förslaget till kulturminneslag innebär i huvudsak följande materiella förändringar i de gällande lagarna.

Kulturminneslagens inledande bestämmelser

Kulturminneslagens inledningskapitel föreslås innehålla två paragrafer. De bör avse bestämmelser om grundläggande hänsyn till kulturminnena respektive om lagens vidare innehåll och om det grundläggande myndighetsansvaret.

Fornminnen

Fornminneslagens (FML) bestämmelser överförs till kulturminneslagens andra kapitel med främst följande förändringar.

En definition av fornlämningsbegreppet införs som dock motsvarar begreppets gällande tillämpning. Vissa justeringar i bestämmelserna av vad som är fast fornlämning görs, motiverade av utvecklingen av FML:s tillämpningspraxis. FML:s särskilda bestämmelser om skeppsvrak föreslås utmönstrade varvid skeppsvrak i stället omfattas av lagens generella bestämmelser om fornlämningar. Beslut om skeppsvrak decentraliseras från RAÄ till länsstyrelserna.

Bestämmelserna i FML om skydd, vård och undersökning av fast fornlämning och plats för fornynd, samlas i ett särskilt kapitelavsnitt. Lagtexten förtydligas i fråga om vilka åtgärder myndigheterna får vidta för att skydda och vårda en fast fornlämning.

FML:s bestämmelser om borttagande av fast fornlämning, tillstånd, villkor och kostnadsansvar ändras inte i materiellt avseende men föreslås i vissa avseenden få en ny lagteknisk lösning. Länsstyrelsen bör sålunda, såsom ett villkor för tillstånd till ingrepp i fast fornlämning ange att arbetsföretaget skall stå för kostnaderna intill ett visst belopp. För att det skall vara möjligt att på så sätt ge företagen besked på förhand om undersökningskostnaden bör länsstyrelsen få möjlighet att under vissa angivna förutsättningar besluta om arkeologisk förundersökning. Kostnaden för en sådan inryms i den sammanlagda undersökningskostnaden. Vid storskaliga exploateringar föreslås företagen också kunna åläggas att bekosta en särskild utredning om det behövs för att ta reda på om fornlämningar berörs av arbetsföretaget. Åtaganden om sådana utredningar görs i dag regelmässigt men utan direkt stöd av FML.

FML:s bestämmelser om obillighet vid företagens kostnadsansvar som i dag tolkas med stöd av förarbetena ersätts med motsvarande direkta angivelser i lagen om när kostnadsansvar inte föreligger. Den särbestäm-

melse som i dag finns om begränsningar i kostnadsansvaret för arbetsföretag som inte är "allmänna eller större enskilda" och som tillämpas efter en praxis utmönstras också. Den ersätts med en särskild förordning som direkt anger till vilka företagare bidrag kan ges. FML:s särskilda bestämmelser om vägrat tillstånd till borttagande av tidigare okänd fornlämning, utan synligt märke ovan jord, föreslås utmönstrade såsom obehövlige.

Sammanfattningsvis innebär dessa ändringar att den faktiska tillämpning som FML förutsätter vid arkeologiska undersökningar på ett mera direkt och tydligt sätt uttrycks i lagtexten. Slutligen gäller här också att länsstyrelsens beslut i tillståndsfrågor i dag kan överklagas antingen till regeringen eller till fastighetsdomstolen. De bör fortsättningsvis prövas av samma instans, lämpligen regeringen.

FML:s bestämmelser om fornfynd ändras med avseende på att också fornfynd av brons, förutom guld-, silver- och kopparföremål, blir hembudspflichtiga till staten. Reglerna för fyndfördelning ges vissa förenklingar medan bestämmelserna om metallsökare, införda 1985, endast ges en redaktionell bearbetning.

I bestämmelserna om ansvar och överklagande slås fast att brott mot fornminnesbestämmelserna på grund av oaktsamhet är straffbelagt.

Byggnadsminnen

Byggnadsminneslagens (BML) bestämmelser överförs till kulturminneslagens tredje kapitel med främst följande förändringar.

Tillämpningsområdet för institutet vidgas till att kunna omfatta även byggnad som ingår i ett kulturhistoriskt märkligt bebyggelseområde, även om byggnaden som solitär inte är märklig.

Arbetsgruppen föreslår att rekvisitet "kulturhistoriskt märklig byggnad" ersätter – dock utan annan materiell innebörd – BML:s rekvisit enligt vilket en byggnad skall vara "synnerligen märklig" med hänsyn till vissa i lagtexten angivna omständigheter för att kunna förklaras för byggnadsminne.

Arbetsgruppen föreslår också att anläggningar såsom parker, trädgårdar och alléer skall kunna förklaras för byggnadsminnen, under förutsättning att det rör sig om anläggningar som är utpräglade arkitektoniska skapelser och att de i övrigt uppfyller rekvisitet kulturhistoriskt märklig. Detta föranleder ingen ändring i lagtexten.

Arbetsgruppen föreslår ingen ändring i omfattningen av det skydd som kan ges med stöd av en byggnadsminnesförklaring. Bestämmelserna här om förenklas dock i viss mån.

I reglerna för förfarandet vid en byggnadsminnesförklaring föreslår arbetsgruppen vissa kompletteringar. En bestämmelse bör införas om att länsstyrelsen skall ha möjlighet att vid behov förordna om att ägaren till en kulturhistoriskt märklig byggnad som ännu inte förklarats för byggnadsminne, innan han river eller väsentligt förändrar den, först måste göra anmälan till länsstyrelsen. Härigenom skapas bättre förutsättningar för ett planmässigt arbete från länsstyrelsernas sida i fråga om genomförandet av byggnadsminnesförklaringar. Anmälningsplikten innebär dock inte att

länsstyrelsen får hindra den planerade förändringen på annat sätt än med stöd av de bestämmelser som redan finns i BML.

BML:s bestämmelser om ersättning till fastighetsägare m. m. i samband med byggnadsminnesförklaring ändras inte. De har också nyligen varit föremål för en översyn med anledning av PBL. Vissa bestämmelser av utpräglat administrativ karaktär föreslår arbetsgruppen dock utmönstrade.

BML:s bestämmelser om ändring och hävande av byggnadsminne förenklas. Den är i dag delad mellan regeringen och länsstyrelsen, men föreslås samlad hos länsstyrelsen. Där det är lämpligt från administrativ synpunkt bör dock även regeringen kunna fatta beslut om hävande (t. ex. vid expropriationstillstånd). Länsstyrelsens beslut bör få överklagas till regeringen. Rekvisiten för när det skall vara möjligt att häva en byggnadsminnesförklaring förenklas och ges en mer generell utformning. Slutligen bör länsstyrelsen med stöd av lagen kunna ställa skäligen villkor för tillstånd till ändring och hävande av byggnadsminne.

I fråga om bestämmelser om ansvar respektive om överklagande föreslår arbetsgruppen redaktionella förändringar samt smärre förtydliganden av gällande rätt.

Bestämmelserna i 1920 års kungörelse om byggnadsminnesmärken föreslår arbetsgruppen ersatta med en särskild förordning om statliga byggnadsminnen. Kvalifikationsgrunden för ett statligt byggnadsminne bör vara densamma som för byggnadsminnen i övrigt, vilket innebär en viss förändring i förhållande till institutet byggnadsminnesmärke. RAÄ bör fatta beslut om statliga byggnadsminnen i samråd med den myndighet som förvaltar byggnaden. I annat fall fattar regeringen beslut. Statligt byggnadsminne skall ges skyddsföreskrifter på samma sätt som annat byggnadsminne.

RAÄ skall också besluta om tillstånd till ändring av statligt byggnadsminne, i strid mot meddelade skyddsföreskrifter. Den förvaltande myndigheten skall dock kunna begära att RAÄ hänskjuter frågan till regeringen. När det är lämpligt av förvaltningsmässiga skäl skall tillståndsgivningen även kunna föras över på länsstyrelsen.

Genom en särskild bestämmelse i kulturminneslagen skall ett statligt byggnadsminne vid försäljning eller överlåtelse övergå till att bli byggnadsminne enligt lagen.

Kungörelsens detaljerade bestämmelser om hur övriga kulturhistoriskt värdefulla byggnader i statlig ägo skall vårdas och underhållas föreslår arbetsgruppen ersatta med föreskrifter som utarbetas av RAÄ. Dessa bör dock begränsas till att avse de byggnader som är att betrakta som märkliga. De förvaltande myndigheternas ansvar för den vidare kretsen av kulturhistoriskt värdefulla byggnader föreslås dock fastslagen i en särskild bestämmelse.

Slutligen föreslår arbetsgruppen att kungörelsens bestämmelser om slottsarkitekt utmönstras. Anlitande och utseende av slottsarkitekt kräver enligt arbetsgruppens mening inget specifikt författningsstöd.

Kyrkliga kulturminnen och skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål

I dessa avsnitt redovisas förutsättningarna för utformningen av lagens kapitel 4 och 5, om kyrkliga kulturminnen och skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål. Arbetsgruppen redovisar inget eget förslag om kyrkliga kulturminnen. Den hänvisar i stället till det förslag till lag som utarbetats av kyrkobyggnadsutredningen (Ds C 1986:11). Utförsellagens bestämmelser föreslås i oförändrad form intagna i kulturminneslagen.

Områdesskydd för kulturminnesvård

I avsnittet redovisas förutsättningarna för att med stöd av befintlig lagstiftning, främst PBL och naturvårdslagen, ge skydd åt kulturhistoriskt värdefulla miljöer, utöver vad som täcks av kulturminneslagens bestämmelser. Arbetsgruppen konstaterar att det inte finns behov av något ytterligare specifikt kulturminnesvårdande skyddsinstitut, utan att de skyddsmöjligheter som särskilt naturvårdslagen erbjuder är tillräckliga i sammanhanget. Det bör också i vissa fall vara möjligt att kombinera byggnadsminnesinstitutet med skydd enligt naturvårdslagen. Hindren för en mera offensiv tillämpning av naturvårdslagen för skydd av kulturhistoriska värden gäller dock resurser för de ersättningar och ekonomiska åtaganden som bildandet av särskilt naturreservat förutsätter.

Regler om hänsyn till kulturminnesvärden i annan lagstiftning

I avsnittet görs en genomgång av regler om hänsyn till kulturminnesvårdande och andra allmänna intressen i lagstiftning av större betydelse för kulturminnesvärden. Arbetsgruppen konstaterar att det finns behov av att precisera och förtydliga sådana regler i skogsvårdslagen, lagen om skötsel av jordbruksmark, jordförvärvslagen och i väglagen. Arbetsgruppen föreslår sådana ändringar. I inget fall innebär de dock någon vidgning av den hänsyn som redan enligt gällande bestämmelser skall tas.

Förordningar till kulturminneslagen

I avsnittet sammanfattas frågor om förordningar som anknyter till kulturminneslagen. Vissa författningar bör sammanföras i en särskild tillämpningsförfordning.

Förslag till kulturminneslag

1 kap. Inledande bestämmelser

1 §

Kulturarvet utgörs av vad tidigare generationer skapat. Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturarvet i vår byggda och odlade miljö.

Ansvar för detta kulturarv delas av alla. Var och en skall visa det hänsyn och aktsamhet. Vid planering och arbete skall åtgärder vidtas för att så vitt möjligt undvika eller begränsa skador på kulturarvet.

2 §

I denna lag finns bestämmelser om fornminnen, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen samt om utförelse av kulturföremål ur landet.

Länsstyrelsen har tillsyn inom varje län över kulturminnesvården.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer har överinseende över kulturminnesvården i landet. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer får överklaga beslut av annan myndighet enligt 2 och 3 kapitlen denna lag.

2 kap. Fornminnen

Fasta fornlämningar och fornfynd

1 §

Fasta fornlämningar är skyddade enligt denna lag.

Fasta fornlämningar är följande märken efter människors verksamhet under forna tider, som kan antas ha varit övergivna under en längre tid.

1. Gravår, gravbyggnader, gravfält samt begravningsplatser och kyrkogårdar,

2. stenar och bergytor med inskrifter, symboler och bilder, andra ristningar eller målningar,

3. stenkors och minnesvårdar,

4. samlingsplatser för rättskipning, kult, handel och andra allmänna ändamål samt minnesplatser,

5. lämningar av bostäder, boplatser och arbetsplatser samt bildningar (s. k. kulturlager) som uppkommit vid bruket av sådana bostäder eller platser, liksom lämningar efter arbetsliv och näringsfång,

6. ruiner av borgar, slott, kloster, kyrkobyggnader och försvarsanläggningar samt av andra märkliga byggnader och byggnadsverk,

7. färdvägar och broar, vårdkasor, väg- och sjömärken samt likartade anläggningar för samfärdelse eller lämningar därav samt

8. naturbildningar till vilka ålderdomliga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen är knutna.

Fasta fornlämningar är också skeppsvrak om minst etthundra år kan antas ha gått sedan skeppet blev vrak.

2 §

Till en fast fornlämning hör ett så stort område på marken eller på sjöbottnen som behövs för att bevara fornlämningen och ge den ett tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse (fornlämningsområde).

Fråga om fastställelse av gränserna för ett sådant område prövas av länsstyrelsen.

3 §

Ett fornyfynd är ett föremål som hittas i en fast fornlämning och har samband med fornlämningen. Ett sådant fornyfynd tillfaller staten.

4 §

Fornfynd är även ett föremål som hittas i annat fall än som nämns i 3 § om det kan antas vara minst etthundra år gammalt och om det saknar ägare. Ett sådant fornyfynd tillfaller upphittaren.

Om fornyfyndet är helt eller delvis av guld, silver, koppar eller brons eller påträffas tillsammans med ett sådant föremål är upphittaren skyldig att mot inlösen hembjuda det till staten.

5 §

Den som hittat ett fornyfynd, som skall tillfalla eller hembjudas staten, skall utan dröjsmål anmäla detta hos riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, hos länsstyrelsen, hos något länsmuseum eller hos någon polismyndighet. Fornfynd som hör till skeppsvrak kan anmälas även till kustbevakningen.

Upphittaren är skyldig att på begäran lämna ut fornyfyndet mot kvitto samt noggrant tala om var, när och hur fyndet gjordes.

Skydd, vård och undersökning av fornlämning och plats för fornyfynd

6 §

Det är förbjudet att utan tillstånd rubba, ta bort, gräva ut, överhölja, eller genom plantering eller på annat sätt förändra eller skada en fast fornlämning.

7 §

Länsstyrelsen samt riksantikvarieämbetet och statens historiska museer får vidta de åtgärder som behövs för att skydda och vårda en fast fornlämning. Åtgärderna får avse exempelvis flyttning, iordningställande och inhägnad av fornlämningen samt röjning. Åtgärden får avse även en fornlämning som infogats i ett byggnadsverk.

Länsstyrelsen får uppdra åt annan att vidta åtgärder som avses i första stycket under de villkor som länsstyrelsen bestämmer. Innebär åtgärden att fornlämningen rubbas eller förändras erfordras länsstyrelsens tillstånd.

Innan annan åtgärd vidtas skall den som äger eller har särskild rätt till marken eller byggnadsverket meddelas. Detsamma skall gälla ifråga om vattenområde.

Medför åtgärderna kostnader eller skada för ägaren eller någon annan skall skäligen ersättning betalas.

8 §

Länsstyrelsen samt riksantikvarieämbetet och statens historiska museer får utan hinder av 6 § undersöka en fast fornlämning, bärga ett skeppsvrak som är en fast fornlämning samt undersöka en plats för fornyfynd.

Länsstyrelsen får lämna tillstånd till annan att företa en sådan undersökning under de villkor som länsstyrelsen bestämmer.

Vid undersökning eller bärgning som sker enligt första och andra styckena gäller bestämmelserna om underrättelse och ersättning enligt 7 § tredje och fjärde styckena.

Bärgas ett skeppsvrak som är en fast fornlämning skall det tillfalla staten om det saknar ägare.

9 §

Länsstyrelsen får meddela särskilda ordningsföreskrifter till skydd för en fast fornlämning.

Föreskrifterna får även meddelas för område som enligt 2 § inte hör till fornlämningen under förutsättning att pågående användning av marken härigenom inte försvåras avsevärt.

Länsstyrelsen får fridlysa en plats för fornynd, om det kan ske utan att någon väsentlig olägenhet uppstår. Fridlysning får ske intill dess en sådan undersökning av platsen skett, som sägs i 8 §.

Föreskrifter eller fridlysning får förenas med vite.

Ett beslut om föreskrifter eller vite skall kungöras på lämpligt sätt.

Ingrepp i fast fornlämning

10 §

Den som planerar en byggnad, en anläggning eller ett annat arbetsföretag bör i god tid ta reda på om någon fast fornlämning kan beröras av företaget och i så fall snarast samråda med länsstyrelsen.

Om en fornlämning påträffas under grävning eller annat arbete, skall arbetet omedelbart avbrytas till den del fornlämningen berörs. Den som leder arbetet skall omedelbart anmäla förhållandet hos länsstyrelsen.

11 §

Om det behövs en särskild utredning för att ta reda på om en fast fornlämning berörs av ett planerat arbetsföretag, skall kostnaden för utredningen betalas av arbetsföretaget om det innebär att ett större markområde tas i anspråk (storskalig exploatering). Som sådan exploatering räknas t. ex. anläggande av allmän väg, järnväg, flygfält eller ledning för energiförsörjning. Detsamma gäller i fråga om vattenföretag och mer omfattande byggande för bostads-, industri- och handelsändamål.

12 §

Den som vill rubba, förändra eller ta bort en fast fornlämning skall ansöka om tillstånd hos länsstyrelsen.

Länsstyrelsen får lämna sådant tillstånd endast om fornlämningen medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till fornlämningens betydelse.

Om någon annan än markägaren, eller ägaren av vattenområdet, ansöker om tillstånd skall ansökningen avslås om ägaren motsätter sig åtgärden och det inte finns några synnerliga skäl att bifalla ansökningen.

13 §

Som villkor för tillstånd enligt 12 § får ställas upp skäligen krav på särskild undersökning för att dokumentera fornlämningen eller särskilda åtgärder för att bevara den. I beslutet om tillstånd skall såvitt möjligt anges den kostnad som åtgärderna beräknas medföra.

Innan länsstyrelsen prövar en ansökan enligt 12 § får den besluta om en förundersökning av fornlämningen om det behövs för att en sådan prövning skall kunna ske eller för att villkor enligt första stycket skall kunna fastställas.

14 §

Arbetsföretag som berör fast fornlämning svarar för kostnaden för åtgärder enligt 13 §.

Arbetsföretaget svarar dock inte för kostnad som

1. hänför sig till en fornlämning som inte förut varit känd,
2. väsentligt överstiger vad länsstyrelsen angett i beslut om tillstånd enligt 13 §.

3. hänför sig till förundersökning som sägs i 13 §, om länsstyrelsen inte lämnar tillstånd till ingrepp i fornlämningen enligt 12 § andra stycket, eller

4. hänför sig till förundersökning eller särskild undersökning som sägs i 13 §, om det visar sig att någon fornlämning inte berörs av arbetsföretaget.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får besluta om bidrag till kostnad som arbetsföretaget skall svara för.

Inlösen och hittelön vid fornfynd

15 §

Vid inlösen av föremål som sägs i 4 § skall utgå ersättning med ett skäligt belopp efter föremålets beskaffenhet, dock minst motsvarande metallvärdet efter vikt samt en åttondels förhöjning.

Vid fynd av föremål enligt 3 och 4 §§ får, utöver inlösen, särskild hittelön utgå om det kan anses skäligt.

Fråga om inlösen, ersättning och hittelön prövas av riksantikvarieämbetet och statens historiska museer.

Fyndfördelning

16 §

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer får genom fyndfördelning överlåta statens rätt till fornfynd på museum som åtar sig att vårda det i framtiden på ett tillfredsställande sätt.

Metallsökare

17 §

Metallsökare får inte medföras på fasta fornlämningar annat än vid färd på sådan väg som är upplåten för allmänheten.

Med metallsökare förstås i denna lag apparater som kan användas för att på elektronisk väg spåra metallföremål under markytan.

18 §

Metallsökare får inte användas inom Gotlands län.

Metallsökare får inte heller användas inom område där fornfynd av det slag som skall hembjudas enligt 4 § andra stycket tidigare har påträffats. Sådant område omfattar fyndplatsen och den omgivande mark där ytterligare fornfynd kan tänkas förekomma med hänsyn till det tidigare fyndets karaktär, fyndplatsens och den omgivande markens utseende samt förekomsten av andra kända fyndplatser i närheten.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om den närmare avgränsningen av sådant område som avses i andra stycket.

19 §

Utan hinder av vad som sägs i 18 § får metallsökare användas för att yrkesmässigt söka efter annat än fornfynd.

Utan hinder av vad som sägs i 17 och 18 §§ gäller att

1. metallsökare får medföras och användas vid undersökningar av fornlämningar eller platser för fornfynd, som utförs av riksantikvarieämbetet och statens historiska museer eller av annan efter medgivande av länsstyrelsen.

2. länsstyrelsen får i annat fall meddela tillstånd att medföra och använda metallsökare.

Ansvar, överklagande m. m.

20 §

Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som av uppsåt eller oaktsamhet

1. bryter mot 6 §.

2. inte fullgör anmälningsskyldighet enligt 10 § andra stycket.

3. inte anmäler fornfynd enligt 5 §.

4. gömmer, skadar, förändrar, avyttrar eller förvärvar föremål som enligt denna lag skall tillfalla eller hembjudas staten eller

5. bryter mot 17 eller 18 §.

Den som bryter mot 5 § har förlorat all rätt på grund av fyndet.

Metallsökare som har använts vid brott enligt första stycket 5, skall förklaras förverkad, om det inte är uppenbart oskäligt.

21 §

Vid överträdelse av beslut eller föreskrift enligt denna lag får tingsrätten meddela handräckning för att åstadkomma rättelse. Ansökan om handräckning får göras av riksantikvarieämbetet och statens historiska museer samt länsstyrelsen.

I fråga om handräckning finns bestämmelser i 17 § handräckningslagen (1981:847).

22 §

I ärende enligt 2 § andra stycket och 7 § får länsstyrelsen, om det behövs, meddela föreskrift att gälla tills vidare i avvaktan på att ärendet avgörs slutligt.

23 §

Beslut av länsstyrelsen i ärenden enligt 2 § andra stycket, 9 § och 19 § andra stycket får överklagas hos kammarrätten. Detsamma gäller i fråga om beslut om sådana föreskrifter som avses i 18 § tredje stycket och som meddelas av annan myndighet än regeringen. Beslut i övrigt enligt detta kapitel av länsstyrelsen eller riksantikvarieämbetet och statens historiska museer får överklagas hos regeringen.

Kommunen får överklaga länsstyrelsens beslut enligt 2 § andra stycket, 9 § första till fjärde stycket och 12 § andra stycket.

3 kap. Byggnadsminnen

1 §

Byggnad som är märklig genom sitt kulturhistoriska värde eller som ingår i ett kulturhistoriskt märkligt bebyggelseområde får förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen.

I fråga om byggnad som tillhör staten gäller de bestämmelser som regeringen meddelar om statliga byggnadsminnen. Övergår statligt byggnadsminne till annan ägare än staten skall det därmed utgöra ett byggnadsminne enligt denna lag.

Skyddets omfattning

2 §

När en byggnad förklaras för byggnadsminne skall genom skyddsföreskrifter anges på vilket sätt byggnaden skall vårdas och underhållas samt i vilka avseenden den inte får ändras.

Om det behövs får föreskrifterna också innehålla bestämmelser om att ett område kring byggnaden skall hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas.

3 §

Skyddsföreskrifter skall i görligaste mån utformas i samförstånd med byggnadens ägare och ägare till kringliggande markområde. Ägaren får inte åläggas mera omfattande skyldigheter än vad som är oundgängligen nödvändigt för att bibehålla byggnadsminnets kulturhistoriska värde.

Förfarandet

4 §

Fråga om en byggnad bör förklaras för byggnadsminne kan väckas efter ansökan eller på länsstyrelsens eget initiativ.

Ansökan att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne skall innehålla uppgift om vilken fastighet byggnaden är belägen på, om fastighetens ägare samt beskrivning av byggnaden. I ansökningen bör även anges vilka omständigheter som åberopas för att byggnaden bör förklaras för byggnadsminne.

5 §

Då fråga väckts om att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne, får länsstyrelsen i avvaktan på ärendets slutliga prövning, meddela förbud mot åtgärder som kan minska eller förstöra byggnadens kulturhistoriska värde. Förbudet får gälla för en tid av högst sex månader. Om det finns synnerliga skäl får det förlängas, dock högst med sex månader för varje gång.

6 §

Länsstyrelsen får, utan att fråga väckts om byggnadsminnesförklaring, föreskriva att anmälan till länsstyrelsen skall göras, innan byggnad som kan antas komma ifråga som byggnadsminne, rivs eller ändras på ett sätt som väsentligt minskar dess kulturhistoriska värde.

Väcker inte länsstyrelsen fråga om byggnadsminnesförklaring inom en månad från det anmälan kom in, får åtgärden vidtas utan hinder av denna lag.

7 §

Länsstyrelsen skall för anteckning i fastighetsboken ofördröjligen underrätta inskrivningsmyndigheten, då fråga väckts om att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne eller förordnande enligt 6 § meddelats. Sådan underrättelse skall också göras då beslut om byggnadsminne vunnit laga kraft, då ansökan om byggnadsminnesförklaring avslagits och då beslut om byggnadsminne hävts.

8 §

Om ett statligt byggnadsminne har övergått till att bli byggnadsminne enligt denna lag, skall länsstyrelsen utfärda förklaring om detta.

9 §

Länsstyrelsen eller den som arbetar på länsstyrelsens uppdrag har rätt att få tillträde till byggnader med tillhörande markområde samt att där vidta de åtgärder och undersökningar som behövs för lagens tillämpning.

Bestämmelser om ersättning

10 §

Ägare och innehavare till särskild rätt till fastighet har rätt till ersättning av staten om skyddsföreskrifter

1. utgör hinder för rivning av en byggnad och skadan därav är betydande i förhållandet till värdet av berörd del av fastigheten, eller

2. på annat sätt innebär att pågående markanvändning avsevärt försvåras inom berörd del av fastigheten.

Ersättning enligt första stycket får om det är lämpligt utgå med årliga belopp med rätt för sakägaren eller staten att erhålla omprövning vid ändrade förhållanden.

Medför skyddsföreskrifter att synnerligt men uppkommer vid användningen av fastigheten, är staten skyldig att lösa fastigheten om ägaren begär det.

Bestämmelserna enligt första stycket äger motsvarande tillämpning då länsstyrelsen meddelat förbud som sägs i 5 §. Ersättning som därvid utgår skall om det finns skäl, avräknas som ersättning som sedermera kan komma att utgå med stöd av denna paragraf.

Vid tillämpningen av första och tredje styckena skall även beaktas andra beslut om skyddsföreskrifter som avses i 14 kap. 8 § första stycket 2 och 3 plan- och bygglagen (1987:10), under förutsättning att besluten meddelats inom tio år före det senaste beslutet. Föreskrifterna om förlust av talan och rätt till ersättning eller inlösen i 11 och 12 §§ eller bestämmelserna i 15 kap. 4 § plan- och bygglagen gäller därvid inte.

11 §

Har fråga väckts om att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne, får länsstyrelsen med angivande av de skyddsföreskrifter som avses utfärdade förelägga den som vill göra anspråk på ersättning eller inlösen att inom viss tid, minst två månader, göra anmälan därom till länsstyrelsen, vid påföljd att han annars skall ha förlorat sin talan.

Avtal eller det som uppenbart förutsatts gälla mellan staten och sakägare i fråga om ersättning skall även gälla den som senare förvärvar sakägarens rätt.

12 §

Träffas inte överenskommelse om ersättning eller inlösen åligger det den som vill göra anspråk därpå att väcka talan mot staten hos fastighetsdomstolen. Talan skall väckas inom ett år från den dag det ersättningsgrundande beslutet vunnit laga kraft. Annars är rätten till ersättning eller inlösen förlorad.

Rätt att föra talan enligt första stycket tillkommer inte den som förlorat sagda rätt enligt 11 §.

Staten får, när fråga väckts om att förklara en byggnad för byggnadsminne, väcka talan vid fastighetsdomstolen mot sakägare om fastställande av de villkor som skall gälla beträffande ersättning. Om beslut av det innehåll som förutsätts vid fastighetsdomstolen inte kommer till stånd inom ett år från det målet avgjorts genom lagakraftäggande dom, skall domen ej längre vara bindande för parterna.

13 §

Om en fastighet till följd av en byggnadsminnesförklaring minskar i värde så att den inte längre kan antas utgöra full säkerhet för borgenär, skall länsstyrelsen nedsätta den ersättning som fastighetsägaren är berättigad till enligt 10 §. Bestämmelsen gäller dock endast om borgenären hade pant-rätt i fastigheten när ersättningsrätten uppkom och om ersättningen skall utgå med hela beloppet samtidigt.

Om en borgenär lider skada, därför att nedsättning inte skett i enlighet med första stycket, är han berättigad till ersättning från staten. Ersättningen lämnas mot avskrivning på fordringshandlingen. Detsamma gäller om borgenär lider förlust genom att ersättning blivit för lågt beräknad och den inte blivit prövad av domstol till följd av överenskommelse mellan staten och fastighetsägaren eller av annan anledning. Talan om ersättning enligt detta stycke skall väckas hos fastighetsdomstolen.

14 §

I fråga om ersättning eller inlösen enligt 10 eller 13 § andra stycket skall expropriationslagen (1972:719) tillämpas i den mån avvikande bestämmelser inte meddelas i denna lag.

Ersättning för minskning av fastighetens marknadsvärde i fall som avses i 10 § skall bestämmas som skillanden mellan fastighetens marknadsvärde före och efter beslutet. Därvid skall bortses från förväntningar om ändring av markanvändningen.

Ersättning för skada enligt 10 § första stycket 1. skall minskas med ett belopp som motsvarar vad som enligt samma punkt skall tålas utan ersättning.

Om staten begär det och det inte är uppenbart oskäligt, skall domstolen förordna att ersättning enligt 10 § första stycket skall betalas ut först när vissa åtgärder med byggnaden har utförts.

Ogillas talan om ersättning eller inlösen som har väckts av sakägare, kan domstolen förordna att han skall bära sina egna kostnader, om han befinns ha inlett rättegången utan tillräckliga skäl. Har rättegången uppenbart inletts utan skälig grund, får domstolen dessutom förplikta honom att ersätta staten för dess rättegångskostnader.

Ändring och hävande av byggnadsminne

15 §

Om det är nödvändigt att ändra ett byggnadsminne i strid mot skyddsföreskrifterna för att byggnaden skall vara till nytta eller om ändringen kan anses påkallad av särskilda skäl, får länsstyrelsen ge tillstånd därtill.

Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt erforderlig dokumentation.

16 §

Om bibehållandet av ett byggnadsminne medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till dess betydelse får länsstyrelsen jämka skyddsföreskrifterna eller häva byggnadsminnesförklaringen. Länsstyrelsen får också häva en byggnadsminnesförklaring om den framstår som ändamålslös.

Vid beslut om att häva en byggnadsminnesförklaring eller att jämka skyddsföreskrifter får länsstyrelsen, om det är skäligt, förordna att den som begär hävandet eller jämkningsen skall bekosta särskild dokumentation av byggnaden.

Beslut enligt första och andra styckena får också fattas av regeringen.

17 §
Försummar ägare av byggnadsminne den vård, som åligger honom enligt skyddsföreskrifterna, får länsstyrelsen förelägga honom att inom viss skälig tid vidta erforderliga åtgärder. Föreläggandet får inte omfatta åtgärder som med hänsyn till byggnadens användning och omständigheterna i övrigt är oskäligt betungande. Fullgörs inte föreläggandet, får länsstyrelsen utföra åtgärderna på ägarens bekostnad.

18 §
Om ett byggnadsminne har ändrats i strid mot meddelade skyddsföreskrifter får länsstyrelsen förelägga ägaren att återställa ändringen om det är möjligt. Ett sådant föreläggande får förenas med vite.

Tingsrätten får meddela handräckning för att avbryta pågående förstörelse av ett byggnadsminne eller för att återställa det. Även i annat fall får handräckning meddelas om det behövs för att bestämmelse i detta kapitel skall efterlevas.

Ansökning om handräckning får göras av länsstyrelsen eller allmän åklagare. I fråga om sådan handräckning finns bestämmelser i 17 § handräckningslagen (1981:847).

19 §
Till dagsböter döms den som
1. i strid mot meddelade skyddsföreskrifter river eller på annat sätt förstör ett byggnadsminne eller ändrar det utan tillstånd enligt 15 §.

2. bryter mot förbud som meddelats enligt 5 § eller förordnande enligt 6 §.

Överklagande m. m.

20 §
Länsstyrelsens beslut enligt 16 § får överklagas hos regeringen. Beslut i övrigt överklagas hos kammarrätten.

Beslut enligt 1, 5 eller 6 § skall lända till efterrättelse utan hinder av förklagan.

21 §
Vad som stadgas i detta kapitel om byggnads ägare skall, då byggnaden innehas såsom fideikommiss eller med ständig besittningsrätt, gälla innehavaren.

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

(förslag utformas efter beredningen av kyrkobyggnadsutredningens förslag, jfr. bilaga 1).

5 kap. Skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål

1 §
Äldre svenska och utländska kulturföremål, som sägs i detta kapitel och som är av stor betydelse för det nationella kulturarvet, får inte föras ut ur landet utan särskilt tillstånd.

2 §
Med svenskt kulturföremål avses föremål, som är eller kan antas vara framställt i Sverige eller i ett annat land av en svensk.

Med utländskt kulturföremål avses föremål, som är framställt i ett annat

land av annan än en svensk.

De gränser som Sverige har vid denna lags ikraftträdande är avgörande vid bestämmandet enligt lagen av vad som skall anses som Sverige och vem som skall anses som svensk.

Tillstånd till utförelse

3 §

Den som vill föra ut ett kulturföremål ur landet skall ha tillstånd till utförelsen, om föremålet är av det slag som anges i 4 till 6 §§.

4 §

Svenska kulturföremål:

1. Föremål, som har framställts före år 1600, oavsett värde:
 - a) tryckta skrifter, kartor och bilder samt
 - b) handskrifter på pergament eller papper.
2. Mer än 100 år gamla föremål oavsett värde:
 - a) dryckeskärl, seldon och textilredskap, om de är av trä och har målad eller skuren dekor,
 - b) folkdräkter och broderad eller mönstervävd folklig textil,
 - c) bonadsmåleri.
 - d) möbler, speglar och skrin,
 - e) golvur, väggur och bordsur,
 - f) signerade fajanser,
 - g) musikinstrument samt
 - h) skjutvapen, blankvapen och skyddsvapen.
3. Mer än 100 år gamla föremål med ett värde över 50 000 kronor, i den mån föremålet inte kan hänföras under punkt 2:
 - a) målningar, teckningar och skulpturer,
 - b) föremål av keramik, glas och porfyr,
 - c) föremål av guld, silver och brons med undantag av mynt och medaljer samt
 - d) ljuskronor och vävda tapeter.
4. Mer än 50 år gamla föremål med ett värde över 2 000 kronor, i den mån föremålet inte kan hänföras under punkt 1 eller 2:
 - a) samiska föremål,
 - b) icke tryckta protokoll, brev, dagböcker, manuskript, noter och räkenskaper,
 - c) handritade kartor och ritningar samt
 - d) tekniska modeller och prototyper samt vetenskapliga instrument.

5 §

Utländska kulturföremål, som kan antas ha kommit till Sverige före år 1840, och som har ett värde över 50 000 kronor:

- a) möbler, speglar och skrin,
- b) golvur, väggur och bordsur,
- c) musikinstrument,
- d) skjutvapen, blankvapen och skyddsvapen,
- e) målningar, teckningar och skulpturer,
- f) föremål av keramik, glas och elfenben,
- g) föremål av guld, silver och brons med undantag av mynt och medaljer samt
- h) ljuskronor och vävda tapeter.

6 §

Tillstånd krävs även för utförelse av en del av ett föremål som anges i 4 eller

7 §

Ett kulturföremål får föras ut ur landet utan tillstånd om

1. föremålets ägare flyttar från Sverige för att bosätta sig i ett annat land,
2. föremålet genom arv, testamente eller bodelning har förvärvats av en enskild person som är bosatt i annat land,
3. föremålet förs ut av en offentlig institution här i landet eller en institution som får bidrag av stat, kommun eller landstingskommun och det skall föras tillbaka till Sverige,
4. föremålet förs ut av en enskild person för att användas i samband med offentlig kulturverksamhet och det skall föras tillbaka till Sverige eller
5. föremålet är tillfälligt inlånat från utlandet.

Prövningen av ansökningar om tillstånd till utförelse**8 §**

Tillstånd till utförelse av kulturföremål skall ges, om föremålet inte är av stor betydelse för det nationella kulturarvet.

Även om föremålet har stor betydelse för det nationella kulturarvet får tillstånd ges till utförelse om föremålet förvärfvas av en institution i utlandet.

9 §

Frågor om tillstånd till utförelse skall prövas av kungl. biblioteket, riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, riksarkivet, statens konstmuseer eller Stiftelsen Nordiska museet (tillståndsmyndigheter).

För varje slag av föremål som anges i 4 och 5 §§ föreskriver regeringen vilken tillståndsmyndighet som skall pröva ansökan om tillstånd.

Handläggningen av tillståndsärenden m. m.**10 §**

Ansökan om tillstånd skall ges in till riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Om ansökningen enligt föreskrift meddelad med stöd av 9 § skall prövas av annan tillståndsmyndighet, skall ansökningen överlämnas till denna.

11 §

Rör en ansökan mer än en av tillståndsmyndigheterna beslutar riksantikvarieämbetet och statens historiska museer vilken tillståndsmyndighet som skall handlägga ansökningen. Den tillståndsmyndigheten får fatta beslut i ärendet först efter samråd med den eller de övriga tillståndsmyndigheter som är berörda. I sådana ärenden skall ansökan avslås, om någon av de berörda tillståndsmyndigheterna anser att tillstånd inte skall beviljas.

12 §

Den som ansöker om tillstånd att föra ut ett föremål skall till ansökningen foga två svartvita fotografier av föremålet. Fotografier behövs dock inte, om ansökningen avser föremål som avses i 4 § 1 a) och 4 b). Fotografier behövs inte heller, om tillståndsmyndigheten medger undantag från detta krav.

Sökanden skall på begäran av tillståndsmyndigheten ställa föremålet till dess förfogande för granskning.

13 §

Förvaltningslagen (1986:223) skall tillämpas även i fråga om tillståndsären-

den som handläggs av Stiftelsen Nordiska museet. Beslut i ett sådant ärende fattas av stiftelsens styresman eller annan tjänsteman som styresmannen utser.

Prop. 1987/88:104
Bilaga 1.2

Överklagande

14 §

Har en tillståndsmyndighet avslagit en ansökan om tillstånd till utförelse, får beslutet överklagas hos kammarrätten.

Andra beslut, som en tillståndsmyndighet har meddelat enligt detta kapitel får inte överklagas.

Medgivande av regeringen

15 §

Även om ett kulturföremål är av stor betydelse för det nationella kulturarvet, får regeringen om synnerliga skäl föreligger medge att föremålets försök ut ur landet.

Ansvar

16 §

Om ansvar för olovlig utförelse av kulturföremål och för försök därtill finns bestämmelser i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

1. Denna lag träder i kraft

2. Genom lagen upphävs lagen (1942:350) om fornminnen, lagen (1960:690) om byggnadsminnen och lagen (1985:1104) om skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål.

3. Beslut som har meddelats med stöd av någon av de lagar som anges under 2 skall fortsätta att gälla.

4. Har beslut om skyddsföreskrifter eller beslut om förbud enligt 7 § lagen om byggnadsminnen meddelats av länsstyrelsen före den 1 juli 1987, skall äldre bestämmelser om ersättning tillämpas. Vid tillämpning av 3 kap. 10 § femte stycket skall dock ersättningen beräknas enligt nya lagen, oavsett när de beslut som avses i paragrafen har fattats.

I mål enligt 10 § i vilka talan väckts före den 1 juli 1987 skall i stället för 14 § andra stycket tillämpas 12 § andra stycket lagen (1960:690) om byggnadsminnen.

5. Punkterna 2 och 3 i övergångsbestämmelserna till lagen (1985:1104) om skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål skall fortsätta att gälla.

Förteckning över remissinstanserna

Prop. 1987/88:104
Bilaga 1.3

Efter remiss av betänkandet har yttranden kommit in från:

- Svea hovrätt
- Kammarrätten i Göteborg
- Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer (RAÄ)
- Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ)
- Kammarkollegiet
- Bostadsstyrelsen
- Byggnadsstyrelsen
- Domänverket
- Lantbruksstyrelsen
- Riksrevisionsverket (RRV)
- Skogsstyrelsen
- Statens kulturråd
- Statens naturvårdsverk
- Statens planverk
- Statens sjöhistoriska museum.
- Statskontoret
- Statens vägverk
- Svenska kyrkans centralstyrelse
- Överbefälhavaren
- Överstyrelsen för civil beredskap
- Chalmers tekniska högskola
- Domkapitlet i Visby
- Länsstyrelsen i Gävleborgs län
- Länsstyrelsen i Västerbottens län
- Länsstyrelsen i Älvsborgs län
- Länsstyrelsen i Östergötlands län
- Centralorganisationen SACO/SR (SACO/SR)
- HSB:s riksförbund
- Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (Vitterhetsakademien)
- Landsorganisationen i Sverige (LO)
- Landstingsförbundet
- Lantbrukarnas riksförbund (LRF)
- Riksbyggen
- Riksförbundet för hembygdsvård
- Sveriges allmännyttiga bostadsföretag (SABO)
- Sveriges skogsägares riksförbund
- Svenska kommunförbundet
- Linköpings kommun
- Lunds kommun
- Fastighetsägareförbundet
- Föreningen Sveriges landsantikvarier
- Föreningen Sveriges länsantikvarier
- Länsmuseernas samarbetsråd
- Svenska museiföreningen
- Nordiska förbundet för kulturlandskap

Stockholms församlingsdelegerade
Svenska föreningen för byggnadsvård
Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund
Sveriges jordägareförbund
Sveriges villaägareförbund
Stiftelsen Stockholms läns museum

Svenska kyrkans centralstyrelse har inhämtat yttrande från Svenska kyrkans nämnd för församlings- och pastoratsförvaltning.

UHÄ redovisar yttranden från Göteborgs, Lunds, Stockholms, Uppsala och Umeå universitet. Lunds universitet redovisar yttrande från humanistiska och samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden. Stockholms universitet redovisar yttranden från historisk-filosofiska utbildnings- och forskningsnämnden, samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden och juridiska fakultetsnämnden. Uppsala universitet har inhämtat yttrande från historisk-filosofiska sektionstyrelsen.

Domkapitlet i Visby har inhämtat yttrande från Samfällighetens Gotlands kyrkor.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län har inhämtat yttrande från lantbruksnämnden och skogsvårdsstyrelsen.

Länsstyrelsen i Västerbottens län har inhämtat yttrande från Skellefteå kommun och Västerbottens museum.

SACO/SR har inhämtat yttrande från Sveriges museimannaförbund.

SABO har inhämtat yttrande från AB Stadsholmen.

Lunds kommun har inhämtat yttrande från byggnadsnämnden, som i sin tur inhämtat yttrande från stadsarkitektkontoret, fastighetsnämnden och stadsantikvarien.

Överbefälhavaren har inhämtat yttrande från fortifikationsförvaltningen.

Sammanfattning av betänkandet

Inledning

Sedan länge har staten tillsyn över kyrkobyggnaderna, begravningsplatserna och de kyrkliga inventarierna. Tillsynen över kyrkobyggnaderna och begravningsplatserna innefattar en prövning där inte endast kulturminnesvårdens intressen beaktas utan också *allmänna lämplighetsöverväganden* görs. Tillsynen över de kyrkliga inventarierna har däremot enbart en *kulturhistorisk* inriktning.

För *kyrkobyggnader* gäller att det krävs att statligt godkännande för att uppföra, förändra eller riva en kyrkobyggnad. Statens tillsyn över kyrkobyggnaderna utövas av riksantikvarieämbetet och statens historiska museer (i betänkandet används för enkelhetens skull enbart riksantikvarieämbetet som namn på denna myndighet). I detta arbete biträds riksantikvarieämbetet av läsmuseerna eller motsvarande organ.

Det är länsstyrelserna som utövar den statliga tillsynen över *begravningsplatserna*. Det krävs godkännande från dessa myndigheter för att anlägga, utvidga eller förändra en begravningsplats.

Förutom den nu nämnda statliga tillsynen utövar även kommunala organ en tillsyn över kyrkobyggnaderna och begravningsplatserna främst genom byggnadslagstiftningen. Det förekommer alltså i många fall en dubbel prövning.

Någon sådan dubblerad prövning förekommer inte då det gäller de *kyrkliga inventarierna*. Den statliga tillsynen, som utövas av riksantikvarieämbetet, över inventarierna är baserad på kulturhistoriska grunder och går ut på att inventarierna inte får skingras eller förfaras. Riksantikvarieämbetet biträds av läsmuseerna eller motsvarande organ även då det gäller inventarierna.

För att en byggnad skall få användas som kyrka krävs – förutom det ovan nämnda statliga godkännandet – att byggnaden *invigts* av biskopen. Upphör kyrkobyggnaden att fylla en funktion inom den kyrkliga organisationen är det regeringen som prövar om byggnaden skall *avlysas* som kyrka.

Från olika håll har framförts önskemål om förändringar av den statliga tillsynen. Önskemålen har i huvudsak gått ut på att tillsynen skall *begränsas* till en på enbart kulturhistoriska grunder baserad tillsyn och att beslutanderätten i frågor rörande den kyrkliga miljön skall *decentraliseras*.

Våra främsta uppgifter har varit att förenkla dagens omfattande regelsystem rörande den särskilda, statliga tillsynen över den kyrkliga miljön samt att pröva om denna tillsyn kan *koncentreras* till en på enbart kulturhistoriska grunder baserad tillsyn och om ansvaret för den fortsatta tillsynen kan decentraliseras.

I samband med behandlingen av de båda sistnämnda uppgifterna har vi haft att ta ställning till en rad delfrågor, vilka anges i våra direktiv.

Slutligen har vi också haft som uppgift att föreslå hur man skall handläg-

ga ärenden rörande *övertaliga kyrkor*, dvs. sådana som inte behövs inom den kyrkliga organisationen, samt att utreda om det kan överlämnas åt något kyrkligt organ att avlysa kyrkor och bestämma om kyrkobyggnadens fortsatta användning. I samband med behandlingen av de övertaliga kyrkorna har vi också haft att ta ställning till frågan om vem som skall ha *kosnadansvaret* för en övertalig kyrkobyggnad som bör bevaras av kulturhistoriska skäl.

Överväganden

Omfattningen av den statliga tillsynen över den kyrkliga miljön

Vi föreslår att den statliga tillsynen över den kyrkliga miljön i fortsättningen skall begränsas till en enbart på kulturhistoriska grunder baserad tillsyn. Enligt vår mening kan det nämligen inte längre anses som en statlig uppgift att pröva lämpligheten av utformningen av nya kyrkobyggnader eller begravningsplatser. Den statliga tillsynen bör därför enligt vår mening begränsas till att tillgodose kulturminnesvårdens intressen.

För *kyrkobyggnader* innebär detta att vi föreslår att det inte längre skall krävas något statligt godkännande vid uppförandet av nya kyrkobyggnader. Däremot menar vi att det även i fortsättningen skall krävas godkännande av någon statlig myndighet vid förändringar av merparten av befintliga kyrkobyggnader. Denna statliga tillsyn skall emellertid främst ha till syfte att bevaka att kulturhistoriska värden inte går till spillo vid förändringar av kyrkobyggnaderna. Vi föreslår att samtliga kyrkobyggnader som uppförts före utgången av år 1939 skall vara underkastade regler om en statlig tillsyn som skall tillgodose kulturhistoriska intressen. Det finns emellertid senare tillkomna kyrkor som också har stort kulturhistoriskt värde. Vi föreslår därför att riksantikvarieämbetet ges möjlighet att besluta att kyrkobyggnader som uppförts efter utgången av år 1939 skall underkastas bestämmelserna om tillsyn på kulturhistoriska grunder.

Att den statliga prövningen begränsas på angivet sätt innebär inte någon förändring av den prövning som redan i dag sker enligt byggnadslagstiftningen. Här föreslår vi inte några förändringar.

Beträffande *begravningsplatserna* menar vi att de kulturhistoriska aspekterna inte har någon större betydelse vid anläggandet av nya, friliggande begravningsplatser. Vi anser därför att församlingarna själva i stor utsträckning bör bära ansvaret för dessa. Genom att begravningsplatserna enligt vårt förslag görs bygglovspliktiga och därmed i de flesta fall också behöver föregås av detaljplan kommer de dock att vara underkastade en samhällelig kontroll. Denna kontroll kommer emellertid inte att vara lika långtgående som den kontroll länsstyrelserna i dag utövar enligt begravningskungörelsen. Då det gäller utvidgningar eller förändringar av befintliga begravningsplatser menar vi att ett statligt organ även i fortsättningen bör bevaka kulturminnesvårdens intressen. Vårt förslag går därför ut på att den statliga tillsynen skall inskränkas till ärenden rörande utvidgningar och förändringar av begravningsplatserna. I likhet med vad vi föreslår beträffande kyrkobyggnaderna begränsas den generella tillsynen till begravn-

ningsplatser som anlagts före år 1940. För att en begravningsplats som anlagts senare skall vara underkastad tillsynsreglerna krävs ett särskilt beslut av riksantikvarieämbetet om detta.

Tillsynen över de *kyrkliga inventarierna* sker redan i dag på enbart kulturhistoriska grunder. Någon ändring av tillsynens inriktning och omfattning är därför inte aktuell.

Beslutanderätten i frågor rörande den fortsatta statliga tillsynen

Den statliga tillsynen över *begravningsplatserna* utövas som redan nämnts av länsstyrelserna. Inom dessa finns alltså redan kompetens och erfarenhet i denna typ av ärenden. Enligt vår mening bör den fortsatta statliga tillsynen därför även i fortsättningen utövas av länsstyrelserna. I och med att tillsynen främst skall ske på kulturhistoriska grunder kommer länsantikvariernas roll att bli mer betydelsefull i begravningsplatsärendena.

Då det gäller *kyrkobyggnaderna* och de *kyrkliga inventarierna* skulle det förenkla för församlingarna om länsstyrelserna även hade hand om dessa ärenden. Vidare skulle man uppnå fördelar genom att den beslutande myndigheten kom närmare dem som berörs av besluten. Länsstyrelserna har också större kännedom om lokala förhållanden än vad riksantikvarieämbetet har. Detta talar enligt vår mening för att beslutanderätten över kyrkobyggnaderna och de kyrkliga inventarierna decentraliseras till länsstyrelserna. Att länsstyrelserna är beslutande myndighet i frågor enligt fornminneslagen, vilken lag också kan bli tillämplig vid förändringar av kyrkobyggnaderna, talar i samma riktning.

Enligt vårt bedömande är det möjligt att – genom en resursförstärkning åt länsantikvarierna – inom länsstyrelserna skapa den kompetens som behövs för att handlägga kyrkobyggnadsärenden. Vi förutsätter då att riksantikvarieämbetet i framtiden skulle ha ett övergripande ansvar och utgöra ett rådgivande organ åt länsstyrelserna. Vidare förutsätter vi att läns museerna eller motsvarande organ skulle biträda länsstyrelserna i beredningen av ärendena i samma utsträckning som de i dag biträder riksantikvarieämbetet.

När det gäller de kyrkliga inventarierna finns det genom läns museerna redan i dag en regional kompetens på många håll i landet. Denna kompetens kan länsstyrelserna utnyttja i inventarieärenden. Vi menar emellertid att den beslutande myndigheten själv måste besitta en kompetens inom det område den har att besluta över. Vi är tveksamma till om det inom länsstyrelserna är möjligt att skapa den kompetens som behövs då det gäller de kyrkliga inventarierna. Att föreslå en uppdelning av beslutanderätten på så sätt att kyrkobyggnadsärendena decentraliseras till länsstyrelserna medan riksantikvarieämbetet behåller inventarieärendena ter sig främmande. De båda typerna av ärenden är nämligen nära förknippade med varandra.

Hur det än må förhålla sig med möjligheterna att inom länsstyrelserna bygga upp en kompetens på inventariesidan är det vår bestämda uppfattning att länsantikvarierna behöver en *resursförstärkning*, ifall länsstyrel-

serna skall ta sig an ärendena rörande kyrkobyggnader och de kyrkliga inventarierna.

I våra direktiv slås fast att det inte finns ekonomiskt utrymme för någon ökning av de samlade personalresurserna för vare sig den statliga kulturminnesvården eller länsstyrelserna. Vi har inte kunnat finna någon väg att genom omfördelningar eller andra åtgärder skapa de ekonomiska resurser som behövs för att ge länsantikvarierna den förstärkning som erfordras för att en decentralisering av beslutanderätten skall kunna genomföras. På grund härav och då vi även funnit vissa nackdelar med en decentralisering samt då – enligt vad vi erfarit – den nuvarande organisationen i och för sig fungerar bra, föreslår vi inte någon förändring rörande beslutanderätten i kyrkobyggnads- och inventarieärenden. Riksantikvarieämbetet bör alltså enligt vår uppfattning även i fortsättningen utöva den statliga tillsynen i dessa ärenden.

Övertaliga kyrkor

Då det gäller handläggningen av frågor rörande övertaliga kyrkor menar vi att initiativet till att förklara en kyrkobyggnad som övertalig måste komma från de kyrkliga kommuner som har ansvaret för kyrkobyggnaden. Vi föreslår därför att ansökan om att en kyrkobyggnad skall förklaras som övertalig skall göras av dem. Enligt vårt förslag krävs det därför att kommunerna är ense om att kyrkobyggnaden inte längre behövs.

De av 1982 års kyrkokommitté föreslagna stiftsstyrelserna är enligt vår uppfattning lämpliga organ när det gäller att pröva frågor om huruvida en kyrkobyggnad behövs inom den kyrkliga organisationen.

I sällsynta fall kan det tänkas att byggnaden behövs för de uppgifter som de föreslagna stiftssamfälligheterna skall svara för. Styrelsen bör därför i sin prövning utvärdera om sådant behov finns.

Om stiftsstyrelsen finner att kyrkobyggnaden inte behövs, skall stiftsstyrelsen förklara den övertalig. Detta innebär enligt vårt förslag emellertid inte att byggnaden ej längre är kyrka. Vi menar att kyrkobyggnadens kulturhistoriska värde först måste bedömas innan en kyrka avlyses. Denna bedömning skall enligt vårt förslag göras av riksantikvarieämbetet.

Bedömer riksantikvarieämbetet att kyrkobyggnaden har ett så högt kulturhistoriskt värde att det är ett riksintresse att den bevaras menar vi att kyrkobyggnaden skall förbli kyrka. Den kan då i enstaka fall användas för gudstjänster eller upplåtas för andra ändamål enligt lagen om tillfällig upplåtelse av kyrka.

Saknar den övertaliga kyrkobyggnaden sådant kulturhistoriskt värde som anges ovan skall byggnaden avlysas som kyrka. Enligt vår mening blir det i fortsättningen mest naturligt att ett kyrkligt organ avlyser kyrkan, eftersom den invigts av biskopen och då vi föreslår att det statliga godkännandet av nya kyrkobyggnader skall upphöra. Vi föreslår att beslutet att avlysa byggnaden som kyrka skall fattas av biskopen.

I och med att en kyrkobyggnad blivit avlyst som kyrka kan den tas i anspråk för annat ändamål. För att inte kyrkobyggnaden används på ett

sätt som kan uppfattas som stötande föreslår vi att stiftsstyrelsen skall pröva om det nya bruket kan godtas.

Kostnadsansvaret för de kyrkobyggnader som inte längre behövs inom den kyrkliga organisationen men som av kulturhistoriska skäl bör bevaras som kyrkor bör enligt vår mening ligga på staten. Vi menar emellertid att det är lämpligast att de kyrkliga kommunerna som haft ansvaret för kyrkobyggnaden även i fortsättningen bör ha ansvaret för att den underhålls. För kostnaderna för underhållet bör statliga bidrag utgå.

Förslagets inverkan på de offentliga utgifterna

Genom att den statliga tillsynen begränsas och genom att vi förenklar tillsynsreglerna bör vissa besparingar uppkomma hos riksantikvarieämbetet, länsstyrelserna och de kyrkliga kommunerna. Några beräkningar av hur stora dessa besparingar kan bli har vi inte gjort.

För de borgerliga kommunerna kan marginella kostnadsökningar uppkomma hos byggnadsnämnderna genom vårt förslag att göra begravningsplatserna bygglovspliktiga.

Vårt förslag att staten i framtiden skall svara för kostnaderna för de övertaliga kyrkobyggnader som är så kulturhistoriskt värdefulla att de bör bevaras som kyrkor kan på sikt medföra kostnadsökningar för staten. När dessa kostnadsökningar kommer att uppkomma och hur stora de blir går enligt vår mening inte att bedöma nu.

Förslag till

lag om kulturhistorisk tillsyn över kyrkobyggnader, kyrkliga inventarier och begravningsplatser

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

1 § Denna lag har till syfte att säkerställa att kulturhistoriska värden hos kyrkobyggnader, kyrkotomter, begravningsplatser och kyrkliga inventarier bevaras.

I lagen avses med

- kyrkobyggnad: en byggnad som invigts för svenska kyrkans gudstjänst och som underhålls av en kyrklig kommun samt domkyrka som står under egen förvaltning;
- kyrkotomt: område kring en kyrkobyggnad som hör samman med byggnadens funktion och miljö och som ej utgör begravningsplats.

Kyrkobyggnader och kyrkotomter

2 § I fråga om kyrkobyggnader och kyrkotomter som är uppförda respektive anlagda före utgången av år 1939 krävs godkännande av riksantikvarieämbetet och statens historiska museer för de åtgärder som anges nedan, nämligen beträffande

- kyrkobyggnader: förändring, rivning eller förflyttning av byggnaden samt ändring eller tillägg av byggnadens fasta inredning eller av dess konstnärliga utsmyckning eller ändring av dess färgsättning;
- kyrkotomter: utvidgning eller annan väsentlig förändring av kyrkotomten samt uppförande eller väsentlig förändring av byggnad eller mur, portal eller annan sådan fast anordning på tomten.

Bestämmelserna i första stycket skall också tillämpas i fråga om en kyrkobyggnad eller en kyrkotomt som har tillkommit efter utgången av år 1939, om riksantikvarieämbetet och statens historiska museer beslutar om detta.

Sedvanligt underhållsarbete eller brådskande reparationsåtgärder får utföras utan godkännande.

3 § Om de kyrkliga kommuner som svarar för underhållet av en kyrkobyggnad är ense om att denna inte behövs för gudstjänster, kan de skriftligen ansöka hos stiftsstyrelsen att kyrkobyggnaden förklaras övertalig.

4 § Stiftsstyrelsen skall pröva om kyrkobyggnaden behövs för gudstjänster inom svenska kyrkan. Finner stiftsstyrelsen att sådant behov ej föreligger skall den förklara kyrkobyggnaden övertalig.

5 § När en kyrkobyggnad förklarats övertalig, skall riksantikvarieämbetet och statens historiska museer bedöma kyrkobyggnadens kulturhistoriska värde.

6 § Finner riksantikvarieämbetet och statens historiska museer att kyr-

kobyggnadens kulturhistoriska värde är sådant att det är ett riksintresse att kyrkobyggnaden bevaras, åligger det de kyrkliga kommuner som anges i 3 § att underhålla byggnaden som kyrka.

7 § Om en kyrkobyggnad som förklarats övertalig befunnits sakna sådant kulturhistoriskt värde som anges i 6 §, skall biskopen avlysa byggnaden som kyrka.

8 § När en kyrkobyggnad blivit avlyst, skall de kyrkliga kommuner som anges i 3 § låta dokumentera byggnaden och dess inventarier.

9 § Byggnad som blivit avlyst som kyrka får inte utan stiftsstyrelsens godkännande användas för annat ändamål.

Kyrkliga inventarier

10 § Kulturhistoriskt värdefulla kyrkliga föremål som ägs eller förvaltas av en kyrklig kommun eller en domkyrka och som inte tillhör enskild person eller släkt, får inte avyttras utan riksantikvarieämbetets och statens historiska museers medgivande.

11 § I varje församling skall det finnas en förteckning över föremål som avses i 10 §. I förteckningen skall särskilt anges om ett föremål ägs eller förvaltas av annan än församlingen. Minst vart sjätte år skall det genom kontraktsprostens försorg kontrolleras att alla föremål i förteckningen finns kvar. Kontroll skall också göras vid byte av kyrkoherde eller sådan kyrkvård som anges i andra stycket. I församling där kontraktsprost är kyrkoherde skall kontrollen ske genom biskopens försorg. Ett föremål får inte avföras ur förteckningen utan medgivande av riksantikvarieämbetet och statens historiska museer.

Kyrkoherden och en av kyrkorådet utsedd kyrkvård skall tillse att föremålen förvaras och vårdas väl. Kyrkvärderna skall vara ledamot eller suppleant i kyrkorådet.

12 § Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer får besiktiga föremål som avses i 10 §.

13 § Föremål som avses i 10 § får inte utan medgivande av riksantikvarieämbetet och statens historiska museer repareras, förändras eller flyttas från den plats till vilken de sedan gammalt hör. Medgivande behövs inte vid mera obetydliga reparationer.

Om det finns allvarlig fara för att föremål som avses i 10 § skadas, får riksantikvarieämbetet och statens historiska museer efter samråd med kontraktsprosten eller, såvitt gäller föremål i dennes församling, med biskopen omhänderta föremålet för vård tills vidare på annan plats eller vidta nödvändig åtgärd för att skydda detta.

Begravningsplatser

14 § I fråga om en begravningsplats som har anlagts före utgången av år 1939 krävs godkännande av länsstyrelsen för följande åtgärder, nämligen

1. att utvidga eller på annat sätt väsentligt förändra begravningsplatsen,
2. att på begravningsplatsen uppföra, riva eller väsentligt ändra annan byggnad än kyrkobyggnad eller mur, portal eller annan sådan fast anordning.

Bestämmelserna i första stycket skall tillämpas också i fråga om dels en

begravningsplats som tillkommit efter utgången av år 1939, om riksantikvarieämbetet och statens historiska museer beslutar om detta, dels en begravningsplats som ligger invid en kyrkobyggnad som uppförts före utgången av nämnda tidpunkt.

Bestämmelser om att anordna begravningsplats finns i plan- och bygglagen (0000:000).

Tillsyn och besvär

15 § Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer har överinseende över frågor som rör tillämpningen av 14 §.

16 § Beslut som anges i 2 § första stycket, 10, 11 och 13 § samt 14 § första stycket får överklagas genom besvär hos kammarrätten.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer får överklaga länsstyrelsens beslut enligt 14 § första stycket.

17 § Riksantikvarieämbetets och statens historiska museers beslut enligt 2 § andra stycket, 5 § och 14 § andra stycket och biskopens beslut enligt 7 § får överklagas genom besvär hos regeringen.

18 § Beslut av stiftsstyrelsen enligt 4 och 9 § överklagas i den ordning som föreskrivs för kommunalbesvär.

Denna lag träder i kraft den då lagen (1968:738) med vissa bestämmelser om godkännande av kyrkobyggnad och förordningen (1942:929) om vården av vissa kyrkliga inventarier skall upphöra att gälla.

Förteckning över remissinstanserna

Prop. 1987/88:104

Bilaga 2.3

Efter remiss av betänkandet har yttranden kommit in från:

Svea hovrätt

Kammarrätten i Jönköping

Kammarrätten i Sundsvall

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer

Universitets- och högskoleämbetet har överlämnat yttrande från teologiska fakulteten vid Uppsala universitet

Kammarkollegiet

Statens planverk

Länsstyrelsen i Östergötlands län

Länsstyrelsen i Gotlands län

Länsstyrelsen i Skaraborgs län

Domkapitlet i Linköping

Domkapitlet i Skara

Domkapitlet i Lund

Domkapitlet i Härnösand

Domkapitlet i Visby

Svenska kyrkans centralstyrelse

Svenska kommunförbundet

Stockholms kommun

Vadstena kommun

Karlskrona kommun

Falköpings kommun

Umeå kommun

Länsmuseernas samarbetsråd

Stiftelsen Upplandsmuseet

Skånes hembygdsförbund

Göteborgs museer

Jämtlands läns museum

Tjänstemännens centralorganisation

Svenska arkitekters riksförbund

Kungl. akademien för de fria konsterna

Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund

Kyrkfrämjandet

Föreningen Sveriges länsantikvarier

Föreningen Sveriges landsantikvarier

Föreningen Sveriges kyrkogårdschefer

Sveriges kyrkokamerala förening

Svenska kyrkans ingenjörsförening

Domkapitlen har bifogat yttranden från ett antal församlingar och pastorat.

Yttrande har vidare kommit in från Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund.

Förslag till lag om kulturminnen m. m.

1 kap. Inledande bestämmelser

1 §

Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö.

Ansvar för detta delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete skall se till att skador på kulturmiljön såvitt möjligt undviks eller begränsas.

2 §

I denna lag finns bestämmelser om fornminnen, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen samt om utförelse av kulturföremål ur landet.

Länsstyrelsen har tillsyn över kulturminnesvården i varje län.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, i denna lag i fortsättningen kallat riksantikvarieämbetet, har överinseende över kulturminnesvården i landet. Riksantikvarieämbetet får överklaga beslut av domstol och av annan myndighet enligt denna lag.

3 §

Vad som föreskrivs i denna lag om ägare av fastighet eller byggnad skall, då fastigheten eller byggnaden innehas som fideikommiss eller med ständig besittningsrätt, gälla innehavaren.

2 kap. Fornminnen

Fasta fornlämningar och fornfynd

1 §

Fasta fornlämningar är skyddade enligt denna lag.

Fasta fornlämningar är följande lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna

1. gravar, gravbyggnader och gravfält samt kyrkogårdar och andra begravningsplatser,
2. resta stenar samt stenar och bergytor med inskrifter, symboler, märken och bilder samt andra ristningar eller målningar,
3. kors och minnesvårdar,
4. samlingsplatser för rättskipning, kult, handel och andra allmänna ändamål,
5. lämningar av bostäder, boplatser och arbetsplatser samt kulturlager som uppkommit vid bruket av sådana bostäder eller platser, liksom lämningar efter arbetsliv och näringsfång,
6. ruiner av borgar, slott, kloster, kyrkobyggnader och försvarsanläggningar samt av andra märkliga byggnader och byggnadsverk,
7. färdvägar och broar, hamnanläggningar, vårdkasar, vägmärken, sjömärken och likartade anläggningar för samfärdsele samt gränsmärken och labyrinter,
8. skeppsvrak, om minst etthundra år kan antas ha gått sedan skeppet blev vrak.

Fasta fornlämningar är också naturbildningar till vilka ålderdomliga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen är knutna liksom lämningar efter äldre folklig kult.

2 §

Till en fast fornlämning hör ett så stort område på marken eller på sjöboten som behövs för att bevara fornlämningen och ge den ett tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Detta område benämns fornlämningsområde.

Fråga om fastställelse av gränserna för ett fornlämningsområde prövas av länsstyrelsen.

Då ett ärende om fastställelse av gränser tas upp av någon annan än ägaren av området, skall denne underrättas om ärendet och ges tillfälle att yttra sig i saken. Underrättelsen skall ske genom delgivning.

3 §

Fornfynd är föremål som saknar ägare när de hittas och som

1. påträffas i eller vid en fast fornlämning och har samband med denna eller

2. påträffas under andra omständigheter och kan antas vara minst ett-hundra år gamla.

4 §

Sådant fornfynd som avses i 3 § 1 tillfaller staten.

Sådant fornfynd som avses i 3 § 2 tillfaller upphittaren. Han är dock skyldig att erbjuda staten att få lösa in det mot betalning (hembud)

1. om fornfyndet innehåller föremål som helt eller delvis består av guld, silver, koppar, brons eller annan legering med koppar eller

2. om fornfyndet består av två eller flera föremål, som kan antas ha blivit nedlagda tillsammans.

5 §

Den som påträffar ett fornfynd, som skall tillfalla eller hembjudas staten, skall snarast göra anmälan om fornfyndet hos riksantikvarieämbetet, länsstyrelse, länsmuseum eller polismyndighet. Fornfynd som hör till skeppsvrak kan anmälas även till kustbevakningen.

Upphittaren är skyldig att på begäran lämna ut fornfyndet mot kvitto samt uppge var, när och hur fornfyndet påträffades.

Skydd, vård och undersökning av fornlämning och plats där fornfynd påträffats

6 §

Det är förbjudet att utan tillstånd enligt detta kapitel rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt förändra eller skada en fast fornlämning.

7 §

Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen får vidta de åtgärder som behövs för att skydda och vårda en fast fornlämning. Åtgärderna får avse exempelvis flyttning, iordningställande och inhägnad av fornlämningen samt röjning. Åtgärden får avse även en fornlämning som infogats i ett byggnadsverk.

Länsstyrelsen får uppdra åt annan att vidta åtgärder som avses i första stycket under de villkor som länsstyrelsen bestämmer. Åtgärd som innebär att fornlämningen rubbas eller förändras får dock inte vidtas utan att länsstyrelsens uppdrag uttryckligen gäller en sådan åtgärd.

Innan någon åtgärd vidtas skall den som äger eller har särskild rätt till marken eller byggnadsverket underrättas. Detsamma skall gälla i fråga om vattenområde.

Om åtgärderna medför kostnader eller skada för ägaren eller någon annan har han rätt till skälig ersättning av allmänna medel.

8 §

Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen får utan hinder av 6 § undersöka en fast fornlämning, bärga ett skeppsvrak som är en fast fornlämning samt undersöka en plats där fornfynd påträffats.

Länsstyrelsen får lämna tillstånd till annan att företa en sådan undersökning eller bärgning under de villkor som länsstyrelsen bestämmer.

Vid undersökningen eller bärgningen gäller bestämmelserna om under rättelse och ersättning enligt 7 § tredje och fjärde styckena.

Bärgas ett skeppsvrak som är en fast fornlämning skall det tillfalla staten, om det saknar ägare.

9 §

Länsstyrelsen får meddela särskilda ordningsföreskrifter till skydd för en fast fornlämning.

Föreskrifterna får även meddelas för område som enligt 2 § inte hör till fornlämningen under förutsättning att pågående användning av marken härigenom inte försvåras avsevärt.

Länsstyrelsen får fridlysa en plats där fornfynd påträffats, om det kan ske utan att någon väsentlig olägenhet uppstår. Fridlysning får ske intill dess platsen har undersökts enligt 8 §.

Föreskrifter eller fridlysning får förenas med vite.

Ett beslut om föreskrifter eller fridlysning skall kungöras på lämpligt sätt.

Ingrepp i fast fornlämning

10 §

Den som avser att uppföra en byggnad, en anläggning eller genomföra ett annat arbetsföretag bör i god tid ta reda på om någon fast fornlämning kan beröras av företaget och i så fall snarast samråda med länsstyrelsen.

Om en fornlämning påträffas under grävning eller annat arbete, skall arbetet omedelbart avbrytas till den del fornlämningen berörs. Den som leder arbetet skall omedelbart anmäla förhållandet hos länsstyrelsen.

11 §

Om det behövs en särskild utredning för att ta reda på om en fast fornlämning berörs av ett planerat arbetsföretag, skall kostnaden för utredningen betalas av företagaren om arbetsföretaget innebär att ett större markområde tas i anspråk. Som sådan exploatering räknas t.ex. anläggande av allmän väg eller större enskild väg, järnväg, flygfält eller anläggning för energiförsörjning. Detsamma gäller i fråga om vattenföretag och mer omfattande byggande för bostads-, industri- eller handelsändamål.

Beslut om särskild utredning fattas av länsstyrelsen.

12 §

Den som vill rubba, förändra eller ta bort en fast fornlämning skall ansöka om tillstånd hos länsstyrelsen.

Länsstyrelsen får lämna sådant tillstånd endast om fornlämningen medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till fornlämningens betydelse.

Såvitt gäller ägaren till skeppsvrak eller fornfynd som hör till skeppsvrak får tillstånd lämnas, om inte särskilda skäl talar emot det.

Om någon annan än markägaren, eller ägaren av vattenområdet, ansöker

om tillstånd, skall ansökningen avslås om ägaren motsätter sig åtgärden och det inte finns några synnerliga skäl att bifalla ansökningen.

13 §

Som villkor för tillstånd enligt 12 § får länsstyrelsen ställa upp skäligena krav på särskild undersökning för att dokumentera fornlämningen eller särskilda åtgärder för att bevara den. I beslutet om tillstånd skall såvitt möjligt anges den kostnad som åtgärderna beräknas medföra.

Innan länsstyrelsen prövar en ansökan enligt 12 §, får den besluta om en arkeologisk förundersökning av fornlämningen om det behövs för att få ett tillfredsställande underlag för prövningen eller för att bedöma behovet av att ställa krav på särskild undersökning.

14 §

Den som utför ett arbetsföretag som berör fast fornlämning svarar för kostnaden för åtgärder enligt 13 §.

Företagaren svarar dock inte för kostnad som

1. hänför sig till en fornlämning som inte förut varit känd,
2. väsentligt överstiger vad länsstyrelsen angett i beslut om tillstånd enligt 13 § första stycket,
3. hänför sig till arkeologisk förundersökning enligt 13 § andra stycket, om länsstyrelsen inte lämnar tillstånd till ingrepp i fornlämningen enligt 12 § andra stycket, eller
4. hänför sig till arkeologisk förundersökning eller särskild undersökning enligt 13 §, om det visar sig att någon fornlämning inte berörs av arbetsföretaget.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får besluta om bidrag till kostnad som företagaren skall svara för.

15 §

Vägras någon tillstånd enligt 12 § beträffande fornlämning som när den påträffas var helt okänd och utan synligt märke ovan jord, är han berättigad till skälig ersättning av allmänna medel, om fornlämningen vållar honom betydande hinder eller olägenhet. Ansökan om sådan ersättning görs hos länsstyrelsen. Ansökningen skall ha givits in till länsstyrelsen inom två år från det att fornlämningen påträffades genom grävning eller annat arbete, annars är rätten till ersättning förlorad. Vad som nu sagts om ersättning skall inte tillämpas om marken exproprieras.

Ersättning för hinder eller olägenhet skall deponeras hos länsstyrelsen. I fråga om fördelning och utbetalning av deponerade belopp samt rättsverkan av fördelning och utbetalning gäller i tillämpliga delar vad som är föreskrivet för det fall att nyttjanderätt eller servitutsrätt upplåts enligt expropriationslagen (1972:719). Beloppet utbetalas dock direkt till sökanden om det är väsentligen utan betydelse för annan rättsinnehavare i avseende på fastigheten.

Inlösen och hittelön vid fornynd

16 §

Vid inlösen av fornynd som enligt 4 § är hembudspliktigt, skall ersättning utgå med ett belopp som är skäligt med hänsyn till fyndets beskaffenhet, för föremål av ädelmetall dock minst motsvarande metallvärdet efter vikt samt en åttondels förhöjning.

För fornynd får även särskild hittelön lämnas.

Frågor om inlösen, ersättning och hittelön prövas av riksantikvarieämbetet.

Fyndfördelning

17 §

Riksantikvarieämbetet får genom fyndfördelning överlåta statens rätt till fornfynd på museum som åtar sig att vårda det i framtiden på ett tillfredsställande sätt.

Metallsökare

18 §

Metallsökare får inte medföras på fasta fornlämningar annat än vid färd på sådan väg som är upplåten för allmänheten.

19 §

Metallsökare får inte användas inom Gotlands län.

Metallsökare får inte heller användas inom område där fornfynd av det slag som skall hembjudas enligt 4 § andra stycket tidigare har påträffats. Sådant område omfattar fyndplatsen och den omgivande mark där ytterligare fornfynd kan tänkas förekomma med hänsyn till det tidigare fyndets karaktär, fyndplatsens och den omgivande markens utseende samt förekomsten av andra kända fyndplatser i närheten.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om den närmare avgränsningen av sådant område som avses i andra stycket.

20 §

Utän hinder av vad som sägs i 19 § får metallsökare användas för att yrkesmässigt söka efter annat än fornfynd.

Utän hinder av vad som sägs i 18 och 19 §§ gäller att metallsökare får medföras och användas

1. vid undersökningar av fornlämningar eller platser där fornfynd påträffats, när undersökningen utförs av riksantikvarieämbetet eller av någon annan efter medgivande av länsstyrelsen eller

2. om länsstyrelsen i annat fall har givit tillstånd att medföra och använda metallsökare till det.

Ansvar m. m.

21 §

Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som av uppsåt eller oaktsamhet

1. gömmer, skadar, förändrar, avyttrar eller förvärvar föremål som enligt 4 § skall tillfalla eller hembjudas staten,

2. inte anmäler fornfynd enligt 5 §,

3. bryter mot 6 §,

4. bryter mot bestämmelserna i 10 § andra stycket eller

5. bryter mot 18 eller 19 §.

Den som bryter mot 5 § har förlorat all rätt på grund av fyndet.

Metallsökare som har använts vid brott enligt första stycket 5, skall förklaras förverkad, om det inte är uppenbart oskäligt.

22 §

Vid överträdelse av beslut eller föreskrift enligt detta kapitel får tingsrätten besluta om handräckning för att åstadkomma rättelse. Ansökan om handräckning får göras av riksantikvarieämbetet samt länsstyrelsen.

I fråga om handräckning finns bestämmelser i 17 § handräckningslagen (1981:847).

23 §
I ärenden enligt 2 § andra stycket och 9 § får länsstyrelsen, om det behövs, meddela föreskrift att gälla tills vidare i avvaktan på att ärendet avgörs slutligt.

Överklagande

24 §
Beslut av länsstyrelsen överklagas hos kammarrätten när det gäller

1. fastställelse av gränserna för ett fornlämningsområde enligt 2 §,
2. särskilda ordningsföreskrifter enligt 9 §,
3. fridlysning enligt 9 § eller
4. tillstånd att medföra och använda metallsökare enligt 20 § andra stycket.

Detsamma gäller i fråga om beslut om sådana föreskrifter som avses i 19 § tredje stycket och som meddelas av annan myndighet än regeringen.

Beslut i övrigt enligt detta kapitel av länsstyrelsen eller riksantikvarieämbetet får överklagas hos regeringen, om inte annat följer av 25 §.

Kommunen får överklaga länsstyrelsens beslut enligt 2 § andra stycket, 9 § första till fjärde stycket och 12 § andra stycket.

25 §
Länsstyrelsens beslut får inte överklagas när det gäller

1. ersättning för kostnader eller skada enligt 7 § fjärde stycket,
2. ersättning enligt 8 § tredje stycket,
3. befrielse från kostnad för förundersökning eller särskild undersökning enligt 14 § andra stycket eller
4. ersättning enligt 15 § första stycket.

Den som är missnöjd med beslut som avses i första stycket skall i stället väcka talan mot staten vid fastighetsdomstol. Talan skall ha väckts inom ett år från länsstyrelsens beslut.

Ersättning som beslutats av domstol enligt 15 § första stycket skall deponeras enligt bestämmelserna i 15 § andra stycket.

3 kap. Byggnadsminnen

1 §
En byggnad som är synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde eller som ingår i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde får förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen.

Bestämmelserna om byggnadsminnen enligt detta kapitel får också tillämpas på park, trädgård eller annan anläggning av sådant värde som sägs i första stycket.

I fråga om byggnad av sådant värde som sägs i första stycket och som tillhör staten gäller de bestämmelser som regeringen meddelar om statliga byggnadsminnen. Om ett statligt byggnadsminne övergår till annan ägare än staten skall det därmed utgöra ett byggnadsminne enligt denna lag.

Bestämmelserna i detta kapitel gäller inte en byggnad som är fast fornlämnning eller kyrkobyggnad enligt denna lag.

Skyddets innebörd och omfattning

2 §
När en byggnad förklaras för byggnadsminne, skall länsstyrelsen genom skyddsföreskrifter ange på vilket sätt byggnaden skall vårdas och underhållas samt i vilka avseenden den inte får ändras.

Om det behövs får föreskrifterna också innehålla bestämmelser om att ett område kring byggnaden skall hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas.

3 §

Skyddsföreskrifter skall så långt möjligt utformas i samförstånd med byggnadens ägare och ägare till kringliggande markområde. Ägaren får inte åläggas mera omfattande skyldigheter än vad som är oundgängligen nödvändigt för att bibehålla byggnadsminnets kulturhistoriska värde.

Byggnadsminnesförklaring

4 §

Fråga om en byggnad bör förklaras för byggnadsminne kan väckas efter ansökan eller på länsstyrelsens eget initiativ.

Ansökan om att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne skall innehålla uppgifter om vilken fastighet byggnaden är belägen på, om fastighetens ägare samt beskrivning av byggnaden. I ansökan bör även anges vilka omständigheter som åberopas för att byggnaden bör förklaras för byggnadsminne.

Länsstyrelsens beslut att inte förklara en byggnad för byggnadsminne får överklagas endast av riksantikvarieämbetet.

5 §

Då fråga väckts om att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne, får länsstyrelsen i avvaktan på ärendets slutliga prövning meddela förbud mot åtgärder som kan minska eller förstöra byggnadens kulturhistoriska värde. Förbudet får gälla för en tid av högst sex månader. Om det finns synnerliga skäl får det förlängas, dock högst med sex månader för varje gång.

6 §

Om en byggnad kan antas komma ifråga som byggnadsminne, får länsstyrelsen, utan att fråga väckts om byggnadsminnesförklaring, förordna att anmälan till länsstyrelsen skall göras, innan byggnaden rivs eller ändras på ett sätt som väsentligt minskar dess kulturhistoriska värde.

Länsstyrelsen skall inom en månad från det anmälan kommer in till avgöra om den skall väcka fråga om byggnadsminnesförklaring av den berörda byggnaden. Under denna frist får den anmälda åtgärden inte vidtas, utan att länsstyrelsen har medgivit det.

7 §

Länsstyrelsen skall för anteckning i fastighetsboken ofördröjligen underätta inskrivningsmyndigheten

1. då fråga väckts om att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne,
2. då förordnande enligt 6 § första stycket meddelats eller upphävts,
3. då beslut om byggnadsminnesförklaring vunnit laga kraft eller hävts, eller
4. då ansökan om byggnadsminnesförklaring avslagits.

8 §

Om ett statligt byggnadsminne har övergått till att bli byggnadsminne enligt detta kapitel, skall länsstyrelsen utfärda förklaring om detta.

9 §

Riksantikvarieämbetet, länsstyrelsen eller den som arbetar på länsstyrelsens uppdrag har rätt att få tillträde till byggnader med tillhörande mark-

område samt att där vidta de åtgärder och undersökningar som behövs för lagens tillämpning.

Bestämmelser om ersättning

10 §

Ägare och innehavare av särskild rätt till fastighet har rätt till ersättning av staten om skyddsföreskrifter

1. utgör hinder för rivning av en byggnad och skadan därav är betydande i förhållande till värdet av berörd del av fastigheten, eller
2. på annat sätt innebär att pågående markanvändning avsevärt försvåras inom berörd del av fastigheten.

Ersättning enligt första stycket får, om det är lämpligt, utgå med årliga belopp med rätt för sakägaren eller staten att erhålla omprövning vid ändrade förhållanden.

Medför skyddsföreskrifter att synnerligt men uppkommer vid användningen av fastigheten, är staten skyldig att lösa fastigheten om ägaren begär det.

Bestämmelserna enligt första stycket tillämpas också då länsstyrelsen meddelat förbud enligt 5 §. Ersättning som därvid utgår skall, om det finns skäl, avräknas mot ersättning som sedermera kan komma att utgå med stöd av denna paragraf.

Vid tillämpningen av första och tredje styckena skall även beaktas andra beslut om skyddsföreskrifter som avses i 14 kap. 8 § första stycket 2 och 3 plan- och bygglagen (1987:10), under förutsättning att besluten meddelats inom tio år före det senaste beslutet. Föreskrifterna om förlust av rätt till ersättning eller inlösen i 11 och 12 §§ eller bestämmelserna i 15 kap. 4 § plan- och bygglagen gäller därvid inte.

11 §

Har fråga väckts om att en byggnad skall förklaras för byggnadsminne, får länsstyrelsen förelägga den som vill göra anspråk på ersättning eller inlösen att inom viss tid, minst två månader från det han fått del av föreläggandet, göra anmälan om detta till länsstyrelsen. Ett sådant föreläggande skall åtföljas av uppgift om de skyddsföreskrifter som avses bli utfärdade. Den som inte anmäler sina anspråk inom den utsatta tiden har förlorat sin rätt till ersättning eller inlösen.

Länsstyrelsen beslutar om ersättning och inlösen. Länsstyrelsens beslut får inte överklagas. Bestämmelser om talan vid domstol om ersättning eller inlösen finns i 12 §.

Uppgörelse mellan staten och sakägare i fråga om ersättning skall även gälla den som senare förvärvar sakägarens rätt.

12 §

Den som är missnöjd med länsstyrelsens beslut om ersättning eller inlösen får väcka talan om ersättning eller inlösen mot staten vid domstol, förutsatt att han inte enligt 11 § har förlorat sin rätt. Sådan talan skall väckas vid fastighetsdomstol inom ett år från länsstyrelsens beslut. Väcks inte talan inom denna tid är rätten till ersättning eller inlösen förlorad.

Staten får, när fråga väckts om att förklara en byggnad för byggnadsminne, väcka talan vid fastighetsdomstolen mot sakägare om fastställande av de villkor som skall gälla för ersättning. Om beslut om byggnadsminnesförklaring inte kommer till stånd inom ett år från det att målet avgjorts genom lagakraftvägande dom, skall domen inte längre vara bindande för parterna.

13 §

Om en fastighet till följd av en byggnadsminnesförklaring minskar i värde så att den inte längre kan antas utgöra full säkerhet för borgenärerna, skall den ersättning som fastighetsägaren är berättigad till enligt 10 § deponeras hos länsstyrelsen. Bestämmelsen gäller dock endast borgenärer som hade panträtt i fastigheten när ersättningsrätten uppkom och om ersättningen skall utgå med hela beloppet samtidigt.

Om en borgenär lider skada, därför att depositionen inte skett i enlighet med första stycket, är han berättigad till ersättning från staten. Ersättningen lämnas mot avskrivning på fordringshandlingen. Detsamma gäller om en borgenär lider förlust genom att ersättningen blivit för lågt beräknad och den inte blivit prövad av domstol till följd av överenskommelse mellan staten och fastighetsägaren eller av annan anledning. Talan om ersättning enligt detta stycke skall väckas vid fastighetsdomstolen.

14 §

I fråga om ersättning eller inlösen enligt 10 eller 13 § andra stycket skall expropriationslagen (1972:719) tillämpas i den mån avvikande bestämmelser inte meddelas i denna lag.

Ersättning för minskning av fastighetens marknadsvärde i fall som avses i 10 § skall bestämmas som skillnaden mellan fastighetens marknadsvärde före och efter beslutet. Därvid skall bortses från förväntningar om ändring av markanvändningen.

Ersättning för skada enligt 10 § första stycket 1 skall minskas med ett belopp som motsvarar vad som enligt samma punkt skall tålas utan ersättning.

Om staten begär det och det inte är uppenbart oskäligt, skall domstolen förordna att ersättning enligt 10 § första stycket skall betalas ut först när vissa åtgärder med byggnaden har utförts.

Ogillas talan om ersättning eller inlösen som har väckts av sakägare, kan domstolen förordna att han skall bära sina egna kostnader, om han har inlett rättegången utan tillräckliga skäl. Har rättegången uppenbart inletts utan skälig grund, får domstolen dessutom ålägga honom att ersätta staten för dess rättegångskostnader.

Ändring och hävande

15 §

Föreligger särskilda skäl, får länsstyrelsen lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsföreskrifterna.

Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt nödvändig dokumentation.

16 §

Om bibehållandet av ett byggnadsminne medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till dess betydelse, får länsstyrelsen jämka skyddsföreskrifterna eller häva byggnadsminnesförklaringen. Länsstyrelsen får också häva en byggnadsminnesförklaring om den framstår som ändamålslös.

Vid beslut om att häva en byggnadsminnesförklaring eller att jämka skyddsföreskrifter får länsstyrelsen, om det är skäligt, förordna att den som begär hävandet eller jämkningsen skall bekosta särskild dokumentation av byggnaden.

Regeringen får häva en byggnadsminnesförklaring eller jämka skyddsföreskrifter, om regeringen ger tillstånd till expropriation som rör byggnaden

eller kringliggande område och byggnadsminnesförklaringen eller skydds-föreskrifterna inte kan bestå utan olägenhet för expropriationsändamålet.

Prop. 1987/88: 104
Bilaga 3

Ansvarsbestämmelser

17 §

Om ägaren till ett byggnadsminne försummar den vård, som åligger honom enligt skyddsföreskrifterna, får länsstyrelsen förelägga honom att inom viss skäligen tid vidta nödvändiga åtgärder. Föreläggandet får inte omfatta åtgärder som med hänsyn till byggnadens användning och omständigheterna i övrigt är oskäligt betungande. Om föreläggandet inte följs, får länsstyrelsen utföra åtgärderna på ägarens bekostnad.

18 §

Om ett byggnadsminne har ändrats i strid mot meddelade skyddsföreskrifter, får länsstyrelsen förelägga ägaren att återställa ändringen om det är möjligt. Ett sådant föreläggande får förenas med vite.

Tingsrätten får besluta om handräckning för att avbryta pågående förstörelse av ett byggnadsminne eller för att återställa det. Även i annat fall får handräckning beslutas, om det behövs för att bestämmelse i detta kapitel skall efterlevas.

Ansökan om handräckning får göras av länsstyrelsen eller allmän åklagare. I fråga om sådan handräckning finns bestämmelser i 17 § handräckningslagen (1981:847).

19 §

Till böter döms den som

1. i strid mot meddelade skyddsföreskrifter river eller på annat sätt förstör ett byggnadsminne eller ändrar det utan tillstånd enligt 15 § eller

2. bryter mot förbud som meddelats enligt 5 § eller förordnande enligt 6 § första stycket eller vidtar åtgärder i strid mot bestämmelserna i 6 § andra stycket.

Den som har överträtt ett vitesföreläggande eller ett vitesförbud döms inte till böter.

Överklagande m. m.

20 §

Sådana beslut av länsstyrelsen enligt detta kapitel som får överklagas skall överklagas hos kammarrätten.

Beslut enligt 1, 5 eller 6 § skall gälla även om det överklagas.

21 §

Innan länsstyrelsen fattar beslut som enligt detta kapitel kan medföra rätt till ersättning eller inlösen för någon annan, skall länsstyrelsen undersöka om medel för detta finns tillgängliga.

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

1 §

Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Kyrkobyggnader och kyrkotomter

2 §

Kyrkobyggnader och kyrkotomter skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas.

Kyrkobyggnader enligt denna lag är byggnader som invigts för svenska kyrkans gudstjänst och som vårdas av en kyrklig kommun samt domkyrkor som står under egen förvaltning.

Kyrkotomt är ett område kring en kyrkobyggnad som hör samman med byggnadens funktion och miljö och som inte är begravningsplats.

3 §

Kyrkobyggnader som är uppförda och kyrkotomter som är anlagda före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt förändras utan tillstånd av riksantikvarieämbetet.

I fråga om en kyrkobyggnad krävs alltid tillstånd för rivning, flyttning eller ombyggnad av byggnaden liksom för ingrepp i eller ändring av dess exteriör och interiör med dess fasta inredning och konstnärliga utsmyckning samt för ändring av dess färgsättning.

I fråga om en kyrkotomt krävs alltid tillstånd för utvidgning av tomten samt för uppförande eller väsentlig förändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten.

Riksantikvarieämbetet får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs.

4 §

Om riksantikvarieämbetet beslutar det, skall bestämmelserna i 3 § om tillståndsprövning tillämpas också i fråga om en kyrkobyggnad eller en kyrkotomt som har tillkommit efter utgången av år 1939 och som är märklig genom sitt kulturhistoriska värde.

5 §

Sedvanliga underhållsarbeten eller brådskande reparationsåtgärder får utföras utan tillstånd. Sådana åtgärder skall utföras med material och metoder som är lämpliga med hänsyn till byggnadens eller anläggningens kulturhistoriska värde.

Kyrkliga inventarier

6 §

Kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde skall förvaras och vårdas väl.

7 §

I varje församling samt i domkyrkor som står under egen förvaltning skall det finnas en förteckning över kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde. I förteckningen skall anges om ett föremål ägs eller förvaltas av någon annan än församlingen eller domkyrkan och om det förvaras på någon annan plats än i kyrkan.

Förteckningen skall föras av kyrkoherden och en av kyrkorådet utsedd kyrkvård, som skall vara ledamot eller suppleant i rådet. De skall också se till att föremålen förvaras och vårdas väl.

8 §

Kontraktsposten skall minst vart sjätte år kontrollera att alla föremål i förteckningen finns kvar. Sådan kontroll skall också göras vid byte av kyrkoherde eller sådan kyrkvård som anges i 7 § andra stycket. I en församling där kontraktsposten är kyrkoherde skall biskopen se till att kontroll sker.

9 §

I fråga om ett föremål i förteckningen krävs tillstånd från riksantikvarieämbetet

1. för att avyttra det om det inte ägs av någon enskild person eller släkt,
2. för att avföra det från förteckningen,
3. för att reparera eller förändra det,
4. för att flytta det från den plats där det sedan gammalt hör hemma.

Tillstånd krävs inte för mera obetydliga reparationer. Sådana reparationer får inte utföras så att föremålets kulturhistoriska värde minskas.

10 §

Riksantikvarieämbetet får besiktiga kyrkliga inventarier.

Riksantikvarieämbetet får också besluta att ett föremål skall tas upp i förteckningen.

Om det finns allvarlig fara för att ett föremål skadas, får riksantikvarieämbetet tills vidare ta hand om det eller vidta någon annan nödvändig åtgärd för att skydda eller vårda det. Innan en sådan åtgärd vidtas, skall samråd ske med kontraktsposten eller biskopen.

Begravningsplatser

11 §

I vården av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av kulturarvet beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

12 §

Begravningsplatser enligt detta kapitel är sådana områden eller utrymmen som avses i lagen (1963:537) om gravrätt m. m.

Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar och portaler.

13 §

I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt förändra den,
2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.

14 §

Om riksantikvarieämbetet beslutar det, skall bestämmelserna i 13 § tillämpas också i fråga om en begravningsplats som tillkommit efter utgången av år 1939, om begravningsplatsen ligger invid en kyrkobyggnad som uppförts dessförinnan eller är märklig genom sitt kulturhistoriska värde.

15 §

Om det på en begravningsplats eller i byggnad på en begravningsplats som ägs och förvaltas av en borgerlig kommun finns föremål av kulturhistoriskt

värde, gäller bestämmelserna i 6, 7, 9 och 10 §§ också sådana föremål. Kommunen skall därvid ansvara för förteckningen samt förvaringen och vården av föremålen.

Prop. 1987/88:104
Bilaga 3

Överklagande

16 §

Beslut som anges i 3, 9 och 13 §§ får överklagas hos kammarrätten. Sådana beslut får alltid överklagas av domkapitlet.

Beslut enligt 4 och 14 §§ får överklagas hos regeringen.

5 kap. Skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål

1 §

Äldre svenska och utländska kulturföremål som anges i detta kapitel och som är av stor betydelse för det nationella kulturarvet, får inte föras ut ur landet utan särskilt tillstånd.

2 §

Med svenska kulturföremål avses föremål som är eller kan antas vara framställda i Sverige eller i ett annat land av en svensk.

Med utländska kulturföremål avses föremål som är framställda i ett annat land av annan än en svensk.

De gränser som Sverige hade den 1 juli 1986 är avgörande vid bestämmandet enligt lagen om ett föremål skall anses vara ett svenskt kulturföremål.

Tillstånd till utförelse

3 §

Den som vill föra ut ett kulturföremål ur landet skall ha tillstånd till utförelsen, om föremålet är av det slag som anges i 4–6 §§.

4 §

Svenska kulturföremål:

1. *Föremål, som har framställts före år 1600, oavsett värde:*

- a) tryckta skrifter, kartor och bilder samt
- b) handskrifter på pergament eller papper.

2. *Mer än 100 år gamla föremål oavsett värde:*

a) dryckeskärl, seldon och textilredskap, om de är av trä och har målade eller skuren dekor,

b) folkdräkter och broderad eller mönstervävd folklig textil,

c) bonadsmåleri,

d) möbler, speglar och skrin,

e) golvur, väggur och bordsur,

f) signerade fajanser,

g) musikinstrument samt

h) skjutvapen, blankvapen och skyddsvapen.

3. *Mer än 100 år gamla föremål med ett värde över 50 000 kronor, i den mån föremålet inte kan hänföras under punkt 2:*

a) målningar, teckningar och skulpturer,

b) föremål av keramik, glas och porfyr,

c) föremål av guld, silver och brons med undantag av mynt och medaljer samt

d) ljuskronor och vävda tapeter.

4. Mer än 50 år gamla föremål med ett värde över 2 000 kronor, i den mån föremålet inte kan hänföras under punkt 1 eller 2:

- a) samiska föremål,
- b) icke tryckta protokoll, brev, dagböcker, manuskript, noter och räkenskaper,
- c) handritade kartor och ritningar samt
- d) tekniska modeller och prototyper samt vetenskapliga instrument.

5 §

Utländska kulturföremål, som kan antas ha kommit till Sverige före år 1840, och som har ett värde över 50 000 kronor:

- a) möbler, speglar och skrin,
- b) golvur, väggur och bordsur,
- c) musikinstrument,
- d) skjutvapen, blankvapen och skyddsvapen,
- e) målningar, teckningar och skulpturer,
- f) föremål av keramik, glas och elffenben,
- g) föremål av guld, silver och brons med undantag av mynt och medaljer samt
- h) ljuskronor och vävda tapeter.

6 §

Tillstånd krävs även för utförelse av en del av ett föremål som anges i 4 eller 5 §.

7 §

Ett kulturföremål får föras ut ur landet utan tillstånd, om

1. föremålets ägare flyttar från Sverige för att bosätta sig i ett annat land,
2. föremålet genom arv, testamente eller bodelning har förvärvats av en enskild person som är bosatt i annat land,
3. föremålet förs ut av en offentlig institution här i landet eller en institution som får bidrag av stat, kommun eller landstingskommun och det skall föras tillbaka till Sverige,
4. föremålet förs ut av en enskild person för att användas i samband med offentlig kulturverksamhet och det skall föras tillbaka till Sverige eller
5. föremålet är tillfälligt inlånat från utlandet.

Prövningen av ansökningar om tillstånd till utförelse

8 §

Tillstånd till utförelse av kulturföremål skall ges, om föremålet inte är av stor betydelse för det nationella kulturarvet.

Även om föremålet har stor betydelse för det nationella kulturarvet får tillstånd ges till utförelse, om föremålet förvärvats av en institution i utlandet.

9 §

Frågor om tillstånd till utförelse skall prövas av kungl. biblioteket, riksantikvarieämbetet, riksarkivet, statens konstmuseer eller Stiftelsen Nordiska museet (tillståndsmyndigheter).

För varje slag av föremål som anges i 4 och 5 §§ föreskriver regeringen vilken tillståndsmyndighet som skall pröva ansökan om tillstånd.

10 §

Ansökan om tillstånd skall ges in till riksantikvarieämbetet. Om det med stöd av 9 § har föreskrivits att ansökningen skall prövas av annan tillståndsmyndighet, skall ansökningen överlämnas till denna.

11 §

Rör en ansökan mer än en av tillståndsmyndigheterna beslutar riksantikvarieämbetet vilken tillståndsmyndighet som skall handlägga ansökningen. Den tillståndsmyndigheten får fatta beslut i ärendet först efter samråd med den eller de övriga tillståndsmyndigheter som är berörda. I sådana ärenden skall ansökningen avslås, om någon av de berörda tillståndsmyndigheterna anser att tillstånd inte skall beviljas.

12 §

Den som ansöker om tillstånd att föra ut ett föremål skall till ansökningen foga två svartvita fotografier av föremålet. Fotografier behövs dock inte, om ansökningen avser föremål som avses i 4 § 1 a) och 4 b). Fotografier behövs inte heller, om tillståndsmyndigheten medger undantag från detta krav.

Sökanden skall på begäran av tillståndsmyndigheten ställa föremålet till dess förfogande för granskning.

13 §

Förvaltningslagen (1986:223) skall tillämpas även i fråga om tillståndsärenden som handläggs av Stiftelsen Nordiska museet. Beslut i ett sådant ärende fattas av stiftelsens styresman eller annan tjänsteman som styresmannen utser.

14 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om avgifter i ärenden om utförsel.

Överklagande

15 §

Om en tillståndsmyndighet har avslagit en ansökan om tillstånd till utförsel, får beslutet överklagas hos kammarrätten.

Andra beslut, som en tillståndsmyndighet har meddelat enligt detta kapitel, får inte överklagas.

Medgivande av regeringen

16 §

Även om ett kulturföremål är av stor betydelse för det nationella kulturarvet, får regeringen, om synnerliga skäl föreligger, medge att föremålet förs ut ur landet.

Ansvar

17 §

Bestämmelser om ansvar för olovlig utförsel av kulturföremål och för försök därtill finns i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

2. Genom lagen upphävs
 - a) lagen (1942:350) om fornminnen,
 - b) lagen (1960:690) om byggnadsminnen.
 - c) lagen (1985:1104) om skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål.
3. Beslut som har meddelats med stöd av någon av de lagar som anges under 2 skall fortsätta att gälla.
4. Har beslut om skyddsföreskrifter eller beslut om förbud enligt 7 § lagen (1960:690) om byggnadsminnen meddelats av länsstyrelsen före den 1 juli 1987, skall äldre bestämmelser om ersättning tillämpas.
5. Vid tillämpning av 3 kap. 10 § femte stycket skall ersättningen beräknas enligt nya lagen, oavsett när de andra beslut som avses i paragrafen har fattats.

I mål enligt 5 § lagen (1960:690) om byggnadsminnen i vilka talan har väckts före den 1 juli 1987 skall 12 § andra stycket nämnda lag i dess lydelse före den 1 juli 1987 tillämpas.
6. Om det i en annan författning finns bestämmelser om byggnader som har förklarats för byggnadsminnen enligt denna lag, gäller de också sådana byggnader som har förklarats som byggnadsminnen enligt äldre bestämmelser.
7. Punkterna 2 och 3 i övergångsbestämmelserna till lagen (1985:1104) om skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål skall fortsätta att gälla.

Lag om ändring i lagen (1971:309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1971:309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹

Om besvär mot beslut, vilket meddelats med stöd av lag eller annan författning som utfärdats före den 1 januari 1972, enligt vad hittills gällt skall anföras hos Konungen, skall besvären, i den mån ej annat föreskrives i 2 §, i stället anföras hos kammarrätt i följande mål:

mål om val till befattning eller uppdrag, mål om val för upprättande av förslag till befattning eller uppdrag,

2. upphävd genom SFS 1987:440,

3. upphävd genom SFS 1987:440,

4. mål om annan ersättning som enligt författning utgår av statsmedel, såvida ej författningen hänvisar den som gör anspråk på ersättning att vid tvist anhänggöra talan hos allmän domstol eller expropriationsdomstol eller ersättning enligt författningen utgår till kommun eller annan kommunal förvaltningsenhet eller fråga är om ersättning eller hittelön enligt *lagen (1942:350) om fornminnen* eller om ersättning enligt naturvårdslagen (1964:822),

4. mål om annan ersättning som enligt författning utgår av statsmedel, såvida ej författningen hänvisar den som gör anspråk på ersättning att vid tvist anhänggöra talan hos allmän domstol eller expropriationsdomstol eller ersättning enligt författningen utgår till kommun eller annan kommunal förvaltningsenhet eller fråga är om ersättning eller hittelön enligt *lagen (1988:000) om kulturminnen m.m.* eller om ersättning enligt naturvårdslagen (1964:822),

5. mål om beslut av tullmyndighet i samband med in- eller utförsel av vara med undantag dock för sådant beslut om befrielse från eller nedsättning eller återbetalning av tull, skatt eller annan avgift som meddelats med stöd av regeringens bemyndigande, mål om tillstånd att hålla provianteringsfrilager,

6. mål om beslut rörande statens, kommuns eller annan kommunal förvaltningsenhets uttagande enligt gällande föreskrift av skatt eller annan avgift, såvida ej beslutet avser nedsättning eller befrielse och meddelats med stöd av regeringens bemyndigande eller fråga är om oljeavgift eller avgift, vars uttagande genom utmätning förutsätter beslut av allmän domstol,

¹ Senaste lydelse 1987:440.

7. mål om beslut rörande återbetalning av utskylder, böter eller andra allmänna medel, såvida ej beslutet meddelats med stöd av regeringens bemyndigande eller avser avgift vars uttagande genom utmätning förutsätter beslut av allmän domstol,

8. anmärknings- och avkortningsmål, mål om tillsyn över stiftelser,

9. mål om beslut som enligt författning eller föreskrift rörande den allmänna hälsovården, rörande förebyggande eller bekämpande av djur- eller växtsjukdomar eller rörande djurs vård eller behandling i särskilt fall meddelats angående förbud, föreläggande, föreskrift, tillstånd eller godkännande eller angående omhändertagande, smittrening, oskadliggörande eller liknande åtgärd, såvida ej fråga är om skyldighet, som enligt författning åvilar kommun eller annan kommunal förvaltningsenhet, eller om beslut enligt [arbetarskyddslagen (1949:1)] eller med stöd därav meddelade föreskrifter, allmänna ordningsstadgan (1956:617), lagen (1956:618) om allmänna sammankomster eller strålskyddslagen (1958:110) eller i ärende som avses i [skogsförädlingslagen (1963:246)],

10. upphävd genom SFS 1987:440,

11. mål om föreläggande vid vite, såvida ej fråga är skyldighet, som enligt författning åvilar kommun eller annan kommunal förvaltningsenhet, eller om föreläggande enligt lagen [(1919:240) om fondkommissionsrörelse och fondbörsverksamhet], lagen (1949:358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m.m., lagen (1942:335) om särskilda skyddsåtgärder för vissa kraftanläggningar, [lagen (1948:433) om försäkringsrörelse], [lagen (1950:272) om rätt för utländsk försäkringsanstalt att driva försäkringsrörelse här i riket], lagen (1950:596) om rätt till fiske, lagen (1955:183) om bankrörelse, lagen (1955:416) om sparbanker, lagen (1956:216) om jordbrukskasserörelsen, lagen (1959:73) med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig m.m., lagen (1959:118) om krigsansvarighet för liv- och invaliditetsförsäkring, civilförsvarslagen (1960:74), lagen (1963:76) om kreditaktiebolag, [jordförvärvslagen (1965:290)], [förordningen] (1968:576) om Konungariket Sveriges stadshypotekskassa och om stadshypoteksföreningar, miljöskyddslagen (1969:387), [jordhävdslagen (1969:698)], lagen (1970:65) om Sveriges allmänna hypoteksbank och om landshypoteksföreningar, lagen (1970:596) om förenklad aktiehantering eller [lagen (1971:827) om registrering av aktieinnehav],

12. mål om utdömande av vite,

13. mål om beslut som i särskilt fall meddelats angående behandlingen av häktad eller den som anhållits eller gripits för brott eller som eljest hålles i förvar tillfälligt eller angående verkställighet,

14. mål om handräckning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

Lag om ändring i lagen (1918:163) med vissa bestämmelser om sjöfynd

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1918:163) med vissa bestämmelser om sjöfynd

dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 8 a §, av följande lydelse,

dels att 9 § skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

8 a §

Polismyndighetens beslut i frågor som avses i denna lag får överklagas hos länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut får inte överklagas.

9 §¹

Om vissa äldre sjöfynd finns bestämmelser i *lagen (1942:350) om fornminnen*. Särskilda bestämmelser om hittegods finns i *lagen (1938:121) om hittegods*. Särskilda bestämmelser om sjunket eller ilandflutet virke finns i *lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled*. Bestämmelser om ensamrätt till bärgning finns i *lagen (1984:983) om ensamrätt till bärgning*.

Om vissa äldre sjöfynd finns bestämmelser i *lagen (1988:000) om kulturminnen m.m.* Särskilda bestämmelser om hittegods finns i *lagen (1938:121) om hittegods*. Särskilda bestämmelser om sjunket eller ilandflutet virke finns i *lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled*. Bestämmelser om ensamrätt till bärgning finns i *lagen (1984:983) om ensamrätt till bärgning*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989. I fråga om överklagande av beslut som länsstyrelse har meddelat före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

¹Senaste lydelse 1984:984.

Lag om ändring i lagen (1984:983) om ensamrätt till bärgning

Härigenom föreskrivs att 6 § lagen (1984:983) om ensamrätt till bärgning skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §

För vissa skeppsvrak och vissa föremål gäller bestämmelserna i *lagen (1942:350) om fornminnen*.

För vissa skeppsvrak och vissa föremål gäller bestämmelserna i *lagen (1988:000) om kulturminnen m.m.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

Lag om ändring i väglagen (1971:948)

Härigenom föreskrivs att 4 § väglagen (1971:948) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §

Väghållning omfattar byggande av väg och drift av väg.

Vid väghållning skall tillbörlig hänsyn tagas till enskilda intressen och till allmänna intressen, såsom trafiksäkerhet, miljöskydd, naturvård och *forntminnesvård*.

Vid väghållning skall tillbörlig hänsyn tagas till enskilda intressen och till allmänna intressen, såsom trafiksäkerhet, miljöskydd, naturvård och *kulturmiljövård*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

Lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152)

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 13 § fastighetstaxeringslagen (1979:1152) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

13 §¹

Byggnadsvärde för en byggnad, som enligt *lagen* (1960:690) om byggnadsminnen har förklarats för byggnadsminne, är sammanlagda värdet av byggnaden och tillhörande tomt. Samma skall gälla en byggnad som avses i 3 kap. 12 § plan- och bygglagen (1987:10) för vilken rivningsförbud eller skyddsbestämmelser har meddelats.

För mark till sådan taxeringsenhet bestäms inte något värde.

Byggnadsvärde för en byggnad, som enligt *lagen* (1988:000) om kulturminnen *m.m.* har förklarats för byggnadsminne, är sammanlagda värdet av byggnaden och tillhörande tomt. Samma skall gälla en byggnad som avses i 3 kap. 12 § plan- och bygglagen (1987:10) för vilken rivningsförbud eller skyddsbestämmelser har meddelats.

För mark till sådan taxeringsenhet bestäms inte något värde.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

¹ Senaste lydelse 1987:146.

Lag om ändring i plan- och bygglagen (1987:10)

Härigenom föreskrivs att 8 kap. 2 § och 14 kap. 8 § plan- och bygglagen (1987:10)¹ skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*8 kap.
2 §

I fråga om andra anläggningar än byggnader och beträffande anordningar krävs bygglov för att

1. anordna nöjesparker, djurparker, idrottsplatser, skidbackar med liftar, campingplatser, skjutbanor, småbåtshamnar, friluftsbad, motorbanor och golfbanor,

2. anordna upplag eller materialgårdar,

3. anordna tunnlar eller bergrum som inte är avsedda för tunnelbana eller gruvdrift,

4. inrätta fasta cisterner eller andra fasta anordningar för hälso- och miljöfarliga varor och för varor som kan medföra brand eller andra olyckshändelser,

5. uppföra radio- eller telemaster eller torn,

6. uppföra vindkraftverk om vindturbinens diameter är större än två meter eller om kraftverket placeras på ett avstånd från gränsen som är mindre än kraftverkets höjd över marken eller om kraftverket skall fast monteras på en byggnad,

7. uppföra murar eller plank,

8. anordna parkeringsplatser utomhus,

9. väsentligt ändra anläggningar som avses i 1-8.

1. anordna nöjesparker, djurparker, idrottsplatser, skidbackar med liftar, campingplatser, skjutbanor, småbåtshamnar, friluftsbad, motorbanor och golfbanor.

2. anordna upplag eller materialgårdar,

3. anordna tunnlar eller bergrum som inte är avsedda för tunnelbana eller gruvdrift,

4. inrätta fasta cisterner eller andra fasta anordningar för hälso- och miljöfarliga varor och för varor som kan medföra brand eller andra olyckshändelser,

5. uppföra radio- eller telemaster eller torn,

6. uppföra vindkraftverk om vindturbinens diameter är större än två meter eller om kraftverket placeras på ett avstånd från gränsen som är mindre än kraftverkets höjd över marken eller om kraftverket skall fast monteras på en byggnad,

7. uppföra murar eller plank,

8. anordna parkeringsplatser utomhus,

9. *anordna begravningsplatser,*

10. väsentligt ändra anläggningar som avses i 1-9.

¹ Lagen omtryckt 1987:246.

Bygglov för att inrätta eller uppföra en anordning enligt första stycket 4 eller 5 eller för att ändra anordningen krävs inte, om anordningen är avsedd för endast en viss fastighets behov. Bygglov för åtgärder enligt första stycket 8 behövs inte, om det på fastigheten finns endast ett eller två enbostadshus eller ett tvåbostadshus och parkeringsplatsen är avsedd uteslutande för fastighetens behov eller om parkeringsplatsen anläggs med stöd av väglagen (1971:948) eller på mark som i detaljplan har avsatts till gata eller väg.

Enligt 5 § får kommunen föreskriva undantag från kravet på bygglov. I 10 § finns särskilda bestämmelser för vissa anläggningar och anordningar avsedda för totalförsvaret.

14 kap.

8 §1

Ägare och innehavare av särskild rätt till fastigheter har rätt till ersättning av kommunen, om skada uppkommer till följd av att

1. bygglov vägras till att ersätta en riven eller på annat sätt än genom olyckshändelse förstörd byggnad med en i huvudsak likadan byggnad och ansökan om bygglov har gjorts inom fem år från det att byggnaden revs eller förstördes,

2. rivningsförbud meddelas i detaljplan eller områdesbestämmelser eller rivningslov vägras med stöd av 8 kap. 16 § 2 eller 3,

3. skyddsbestämmelser för byggnader som avses i 3 kap. 12 § meddelas i en detaljplan eller i områdesbestämmelser,

4. bestämmelser om vegetation samt markytans utformning och höjd-läge inom sådana områden som avses i 8 kap. 9 § tredje stycket meddelas i områdesbestämmelser,

5. marklov vägras med stöd av 8 kap. 18 § första stycket 2 eller 3.

Rätt till ersättning föreligger, i fall som avses i första stycket 1 och 2, om skadan är betydande i förhållande till värdet av berörd del av fastigheten och, i fall som avses i första stycket 3-5, om skadan medför att pågående markanvändning avsevärt försvåras inom berörd del av fastigheten.

Medför beslut som avses i första stycket att synnerligt men uppkommer vid användningen av fastigheten, är kommunen skyldig att lösa fastigheten, om ägaren begär det.

Vid tillämpningen av andra och tredje styckena skall även beaktas andra beslut som avses i första stycket samt beslut enligt 2 § lagen (1960:690) om byggnadsminnen, 8, 9, 11 och 19 §§ naturvårdslagen (1964:822), och 19 kap. 2 § vattenlagen (1983:291), under förutsättning att besluten meddelats inom tio år före det senaste beslutet. Dessutom skall beaktas sådan inverkan av hänsynstaganden enligt 21 § skogsvårdslagen (1979:429) som i särskilda fall har inträtt inom samma tid. Har talan eller rätt till ersättning eller inlösen med anledning av nyss angivna beslut förlorats på grund av bestämmelserna i 15 kap. 4 § eller motsvarande bestämmelser i lagen om byggnadsminnen, naturvårdslagen eller vattenlagen, utgör detta förhållande inte något hinder mot att beslutet beaktas.

Vid tillämpningen av andra och tredje styckena skall även beaktas andra beslut som avses i första stycket samt beslut enligt 3 kap. 2 § lagen (1988:000) om kulturminnen m.m., 8, 9, 11 och 19 §§ naturvårdslagen (1964:822) och 19 kap. 2 § vattenlagen (1983:291), under förutsättning att besluten meddelats inom tio år före det senaste beslutet. Dessutom skall beaktas sådan inverkan av hänsynstaganden enligt 21 § skogsvårdslagen (1979:429) som i särskilda fall har inträtt inom samma tid. Har talan eller rätt till ersättning eller inlösen med anledning av nyss angivna beslut förlorats på grund av bestämmelserna i 15 kap. 4 § eller motsvarande bestämmelser i lagen om kulturminnen m.m., naturvårdslagen eller vattenlagen, utgör detta förhållande inte något hinder mot att beslutet beaktas.

Har kommunen efter föreläggande enligt 12 kap. 6 § beslutat om rivningsförbud eller skyddsbestämmelser som avses i första stycket 2 eller 3 för att tillgodose ett riksintresse enligt lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m., är staten skyldig att ersätta kommunen dess kostnader för ersättning eller inlösen. I fall som avses i första stycket 4 och 5 är ägaren till den anläggning för vilken skydds- eller säkerhetsrådet har beslutats skyldig att ersätta kommunen dess kostnader för ersättning eller inlösen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

Lag om ändring i lagen (1963:537) om gravrätt m.m.

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1963:537) om gravrätt m.m. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §¹

Det åligger församling, eller om regeringen för särskilt fall så förordnat, borgerlig kommun att hålla allmän begravningsplats med erforderligt antal gravplatser av vedertagen typ.

På regeringens prövning ankommer, huruvida och på vilka villkor enskild begravningsplats må anordnas.

Om *anläggning*, utvidgning eller väsentlig förändring av *begravningsplats* gäller vad *regeringen förordnar*.

Om *anordnande*, utvidgning eller väsentlig förändring av *begravningsplatser* finns *särskilda bestämmelser*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

¹ Senaste lydelse 1980:127.

Innehåll

Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	3
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 28 januari 1988 ..	26
Lagrådsremiss med förslag till lag om kulturminnen m. m.	26
1 Inledning	26
2 Kulturmiljövårdens mål och inriktning	27
2.1 En bakgrund	27
2.2 Målen för kulturmiljövården	28
2.3 Ansvar och insatser	30
3 Allmän motivering	32
3.1 Allmänna utgångspunkter	32
3.2 Ansvaret för kulturmiljövården	32
3.3 Fornminnen	34
3.3.1 Allmänt om regleringen av fornminnesvärden	34
3.3.2 Fasta fornlämningar och fornfynd – grundläggande bestämmelser	34
3.3.3 Skydd, vård och undersökning av fast fornlämning och plats där fornfynd påträffats	36
3.3.4 Ingrepp i fast fornlämning	38
3.3.5 Inlösen, hittelön, fyndfördelning och metallsökare	42
3.3.6 Ansvarsregler m. m.	43
3.3.7 Överklagande	45
3.4 Byggnadsminnen	46
3.4.1 Allmänt om regleringen av byggnadsminnen	46
3.4.2 Grunderna för byggnadsminnesförklaring, objekten samt skyddets innebörd	47
3.4.3 Förfarande vid byggnadsminnesförklaring, anmälnings- plikt	50
3.4.4 Ersättningsfrågor	51
3.4.5 Ändring av byggnadsminne och hävande av byggnads- minnesförklaring	53
3.4.6 Ansvarsbestämmelser	54
3.4.7 Överklagande	55
3.5 Kyrkliga kulturminnen	55
3.5.1 Tillsynen över kyrkobyggnader, kyrkotomter och kyrkli- ga inventarier; gällande bestämmelser m. m.	55
3.5.2 Tillsynens omfattning och inriktning i fråga om befintliga byggnader och anläggningar	56
3.5.3 Tillsynens omfattning och inriktning i fråga om nya bygg- nader och anläggningar	59
3.5.4 Tillsynens omfattning och inriktning i fråga om kyrkliga inventarier	60
3.5.5 Hur tillsynen över kyrkobyggnader, kyrkotomter och in- ventarier skall utövas	61
3.5.6 Tillsyn över begravningsplatser; gällande bestämmelser m. m.	63
3.5.7 Tillsynens omfattning och inriktning i fråga om nya be- gravningsplatser	63
3.5.8 Tillsynens omfattning och inriktning i fråga om befintliga begravningsplatser	66
3.5.9 Hur tillsynen över begravningsplatser skall utövas	67

3.6	Bestämmelser om skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål	68
3.7	Följändringar i annan lagstiftning m. m.	69
4	Upprättade lagförslag	70
5	Specialmotivering	70
5.1	Förslag till lag om kulturminnen m. m.	70
1 kap.	Inledande bestämmelser	70
2 kap.	Fornminnen	71
3 kap.	Byggnadsminnen	86
4 kap.	Kyrkliga kulturminnen	95
5 kap.	Skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål	101
5.2	Lagen (1918:163) med vissa bestämmelser om sjöfynd	102
5.3	Lagen (1963:537) om gravrätt m. m.	102
6	Hemställan	102
7	Beslut	102
	Förkortningar	103
	Utdrag ur lagrådets protokoll den 23 februari 1988	104
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 3 mars 1988	114
1	Anmälan av lagrådets yttrande	114
2	Ikraftträdande	121
3	Prioriterade insatsområden inom kulturmiljövården	121
3.1	Åtgärder mot luftföroreningarnas och försurningens inverkan på kulturvården	122
3.2	Vården av kulturlandskap och fornlämningar	127
3.3	Vissa frågor om byggnadsvård	132
3.4	Information och kunskapsuppbyggnad om kulturmiljöns värden	134
3.5	De centrala museernas uppgifter inom kulturmiljövården	136
4	Anslagsberäkningar för budgetåret 1988/89	138
5	Hemställan	142
6	Beslut	143
Bilaga 1	Betänkandet Kulturminneslag (Ds U 1987:9)	144
1.1	Sammanfattning av betänkandet	144
1.2	Arbetsgruppens lagförslag	148
1.3	Förteckning över remissinstanserna	160
Bilaga 2	Betänkandet Kulturhistorisk tillsyn över den kyrkliga miljön (Ds C 1986:11)	162
2.1	Sammanfattning av betänkandet	162
2.2	Kyrkobyggnadsutredningens lagförslag	167
2.3	Förteckning över remissinstanserna	170
Bilaga 3	Lagrådsremissen författningsförslag	171